



رۆمانا میژووویا کوردی

رۆمانیڤن محهمەد سه‌لیم سواری

وهك نموونه

هاقین سیابه‌ند عه‌باس



رۆمانا میژوویدا کوردی
رۆمانین محەمەد سەلیم سواری وەك نموونه



سەنتەری زاخۆ بۆ قەسکۆلینین کوردی

رۆمانا میژووویا کوردی
رۆمانین محەمەد سەلیم سواری
وەک نمونە

هاقین سیابەند عەباس

ئیکتی/ ۲۰۱۹

وارهیل عبدالباقی
دیار عەبدووللا

۹۷۸ - ۹۹۲۲ - ۹۱۶۷ - ۱ - ۲

D - / ۳۳. ۱۸ / ۱۹

پەرتووک

نقشیسەر

چاپ

دیزاین و بەرک

ISBN

ژمارا سپاردنی

© مافی جاپی ین پاراستیه بۆ
سەنتەری زاخۆ بۆ قەسکۆلینین کوردی



Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ قەسکۆلینین کوردی

✉ zcks@uoz.edu.krd ☎ +964 (0) 751 536 1550

📍 Iraq-Kurdistan Region, Zakho- University of Zakho

رۆمانا میژووویا کوردی

رۆمانین محەمەد سەلیم سواری وەك نموونه

هاقین سیابەند عەباس

پیشہ کی

ژیهرکو شیانی مەزن لدهف رۆمانی هەنە، لەوما گەلەك ژ نغیسەرەن حەز دكەن رۆمانا بنغیسن بۆ هندی كو بشین تیدا هەمی ئەو خوشی، نەخوشی، هزرۆبیرین خۆ تیدا پیادهبکەن. رۆمان ژبلی كو ژانرەکی ئەدەبی یە، دەهەمان دەمدا دشیت هەندەك جۆرین دی یین ئەدەبی دناقەرۆکا خۆ دا هەمبیزیکەت و تیشك و روناھی بیخیتە سەر هەمی وان لایەنی قەشارتی یین ژیان، هەرۆسا رۆماننغیس دشیت زال بیت ب هەمی ئەلەمینتین رۆمانی و پلانا رۆمانا خۆ لسەر ئیک ژ وان ئەلەمینتان بۆ قەکرنا رۆمانا خۆ دانیت.

(رۆمانا میژووویا کوردی) رەنگشەدانا وان قوناغین ژیان یە ئەوا مللەتی کورد تیدا بووری بتایبەت رۆمانا (گوند) چونکی بەحسی سەردەمەکی دکەت کو میژوووی ژ راستەقینەیی وی رویدانی تومارکریه. د رۆمانا (گوند) دا باس ل هاتنا (بارزانی) دکەت بۆ دەقەرا سیاریا کو ب تومارەکا میژوووی ل دیروکا وی دەقەری دەیت تومارکرن و ئەگەری هاتنا وی ژی بۆ خرفەبوونا ئیک دەنگیا هەمی جە و دەقەرین کوردی بوویە بەرامبەر کەیسە مللەتی کورد.

بکارهینانا سال و میژووویا وی دەمی، رویەکی سەرەکی بۆ رۆمانین (سیاری) دا پەیدا کریه و ئەف چەندە بویە ئەگەری هندی کو قەکۆلین ناراستەکا میژوووی ب خۆفە بگریت و شلوقەکرنا وان هەمی سەردەمان بکەت ئەوین د رۆمانین ناقبریدا هاتین، بەلی رۆماننغیسی تەفتی جفاکی و پیکهاتەیا ناقاهیی جفاکی کوردی ژبیرنەکریه و رژیەکا تایبەت لسەر هەندەك داب و نەریتان کریه، ئەوین بوویە ئەگەری کو جفاکی کوردی پی بکەقیته ژیر زالگەها ناغا و دەرەبەگا، ئانکو زالگەهکرنا فی تەخا جفاکی لسەر تەخ و چینیین هەژار و جوتیارین جفاکی وینەکی دیتەر بۆ رۆماننغیسی د رۆمانین خۆدا وەکو میژوو پیادهکری.

ئەگەرئى ھەلبىزارتنا بابەتى:

ئەق قەكۆلىنە، كو د بنەرەتدا نامەيەكا ماستەرىيە. گەلەك قەكۆلین لىسەر رۇمانئى ھاتىنە كرن، لئى د رۇمانا كوردیدا ھىشتا يا د قوناغىن دەستىپىكى يا پەيدابوون و قەكۆلىنىدايە، لەوماژى گەلەك ھەفركى لىسەر ئىكەمبوونا رۇمانا كوردى و جۇرى وئى ھەيە؛ بەلئى ژيەركو تاكو نوکە قەكۆلىنىن رۇمانا كوردى ژلايئى (جۇرى مېژوويى) قە نەھاتىنە بەحسكرن. قەكۆلەرى ئەق جۇرە بابەتە ھەلبىزارت ب مەرما ئىخستنا تىشكى لىسەر رۇمانا مېژوويى و چاوانيا پىادەكرنا مېژوويى د رۇمانا كوردیدا چونكى رۇماننقىس دشىت دەمئى بوورى و رویدانىن مېژوويى دەمەكى نویدا ئامادەبکەت.

ئاستەنگىن قەكۆلىنى

ژ بەركو بابەتى (رۇمانا مېژوويى) ب خو لدەق گەلەك ژ پىسپورین رەخنا رۇمانئى كرنكى ب وى شىوہى پئى نەھاتىە دان، لەوماژى نەبوونا قەكۆلین و پەرتوكان يىن كوردى لدور قى جۇرى رۇمانئى نەبوونە ئەق چەندە بوويە ئەگەر كو پشت بەستنا قەكۆلەرى لىسەر قەكۆلىنىن بىانى و ەرەبى و ھندەكىن كىم يىن كوردى بوويە. و ئەقەژى ئاستەنگەك بۇ قەكۆلەر كەتە تىدا زىدەبارى وەرگىرانا ھندەك ژوان تىكستىن ب زمانئى بىانى بو سەر زمانئى كوردى.

میتودا قەكۆلىنى

ھەر قەكۆلىنەك ل ژىر رىنما و بنەمايىن میتودەكا زانستى دەيتە نقىسىن، ئەق قەكۆلىنە ژى ل ژىر میتودا (مېژوويى – شىكارى) ھاتىە نقىسىن.

پەيگەرى قەكۆلىنى

پىكەتەيا قەكۆلىنى دەرازينك و سئ پشكان پىك دەيت ، كو ب شىوہكى تىورى و پراكتىكى ھاتىە بەحسكرن.

دەرازىنەك

دەرازىنەكەك ل دور تىگەهەى رۆمانى ژلايى
(ژانر، جور، تيور) فه

١ - رۆمان وهك ژانرهكی ئەدهبی:

رۆمان وهك ژانرهكی ئەدهبی، خودان سیمایی تاییهته و شیانیین جودا ژ ژانرین ئەدهبیین دیتر هه نه. لهوما ئیک ژ ژانرین ئەدهبی نوی دهیته هژمارتن، ئانکو نه ژمیژه پهیدا بوویه، بتاییهت پشتی "رینیسانسی" دهمی ئەوروپا رۆژئاقا ژ قوناغین سهد سالی ناغین بۆ سهر دهمی نوی هاتییه فهگوهاستن. فهیلهسوف و زانا و ئەدهبناس جهخت لسه روى جهندی دکهن، کو رۆمان شیایه دئهقی دهمی نویدا سهرهلدهت، ئەوژی پشتی دانپیدان ب کهسایهتیا مرؤقی و سهرخهبوونا وی هاتییه کرن. رۆمان وهکو پیدقیهکا وی سهردهمی پهیدا بوویه، ئانکو ((رۆمان ل دوماهییا جهرخى ههژدی و دهستپیکه جهرخى نوزدی پهیدا بوویه، بهلی رۆمانا جهرخى ههژدی رۆمانهکا دهستپیکه بوو وهکو ئەزموونهکا نوی هاته پيش، لی د جهرخى نوزدییدا ههبوونا خو پتر چه سپاند و خو لسه رپین خو گرت و شیا زالگهها خو لسه میشکی خواندهفانا بسه پینیت و ههمی جورین دی یین ئەدهبی دناق باوهشا خودا ب خوڤه بگریت))^(١). واته ههتا ناقهراستا سهدی نوزدی ژى وهکو ژانرهكی ئەدهبی یی گرنه نه هاتییه دیتن، ئانکو ب جهند قوناغهکان دهریا بویه ههتا ل دوماهیی ئەڤ شیوی نوکه دهیت دیتن ژى پهیدا بووی. لی ئەڤ شیوه نهیی جیگیر بوو بهلکو ههر د گوهرین و وهراریدا بوویه.

رۆمان وهك نامرازهك بۆ مملانیین کومه لایهتی دژی دهستییا دهره بهگان و سهرمایه داران بوو، ب رمانهکا دی وهکی چهکهکی بوو کو دژی وان دهاته بکارهینان. ههروهکی "ئهیان وات" دبیزیت: ((رۆمان ددهمی نویدا پهیدا بوویه، ئەڤ جهرخه یی کو ئاراستا هزری یا گشتی بشیوهیهکی قهبر ژ سامانی کلاسیکی و جهرخین ناغین جودایه))^(٢) مه رهما "وات" ی ئەوه کو شیوی دهستپیکه یی رۆمانی

جوداهیا خۆ هه‌بوو ژ رۆمانا نوی، چونکی د رۆمانا که‌فندا ئاشۆپ و ئەفسانه‌یی زالگه‌ه لسه‌ر ناهه‌رۆکا تی‌کستی د‌کر. ژبلی ته‌کنیکین فه‌گیرانی و شیواز و زمان کو د رۆمانا نویدا ئەه‌فه‌چهنده‌ هه‌می هاتینه‌ گوهرین و تیکه‌ل‌کرن د‌ناقه‌به‌را رویدانین واقعی و خه‌یالی، کو هه‌می بشیوه‌یه‌کی ئیستاتیکی هاتینه‌ داریتن له‌وما ژی دیاردبیت، ((ماهیته‌تا رۆمانی ژ ناهه‌رۆکا وی ده‌یته‌ نیاسین، ئانکو ژ جوړی وی رویدانی ئەوا دبیته‌ که‌ره‌ستی‌ بابه‌تی بو رۆمانی کو کاره‌کته‌رین رۆمانی - دبیت - وی رازمه‌ندی و تیربوونا هه‌ستا نه‌بینیت ئەوا وی د‌قیت، به‌ئی لسه‌ر فی‌چهندی‌ را به‌رچاقترین سیمایا ناهه‌رۆکا رۆمانی ب خۆه‌ د‌گرت ئەو هه‌قه‌ژی و نه‌گونجاندن و هه‌فه‌رکیه‌ ئەوا د‌ناقه‌به‌را کاریکته‌رین رۆمانی و ئەو واقعی‌ تیدا د‌ژیت ده‌یته‌ دیتن))^(۳)، مه‌رمه‌ ل فی‌ری ئەوه‌ کو جوداهیا رۆمانا د‌گه‌ل ئیک و دوو و دیمیانا ناهه‌رۆک و ئەو بابه‌ت یی کو رۆمانن‌شیس ده‌ه‌لب‌ژیریت و (ژبه‌ر به‌رفه‌هییا بیافی خۆ گرنکیا خۆ یا بابه‌تی ژ بوونا مرۆف و واقع و جشاک‌کی شیای سه‌رکه‌فتنی‌ بسه‌ر ژانه‌کی دی یی مه‌زنی ئەده‌بیدا بینیت)^(۴) مینا فی‌ سه‌رکه‌فتنی‌ ژی لسه‌ر جوړی داستانی‌ بوو، له‌وما (رۆمان وه‌ک به‌ره‌مه‌کی ئەده‌بی بوویه جهی گرنکی پیدانا ژماره‌کا مه‌زن ژ ره‌خنه‌گر و شلوفه‌کارین ئەده‌بی، چونکی شیاین وی یین هه‌ین بو وینه‌کرنا مرۆفی و وی جیهانا ئەو تیدا د‌ژیت)^(۵)، ئەو چه‌ندا رۆمانی ژ ژانرین دی یین ئەده‌بی جودا د‌که‌ت ئەوه‌ کو رۆمانی ((به‌یوه‌ندیه‌کا به‌یز د‌گه‌ل واقعی هه‌یه و د‌جیته‌ د‌ناقه‌ کویراتیا بابه‌تین واقعی‌دا)).^(۶)

گریدانا رۆمانی به‌هه‌می بابه‌تین ژیانا رۆژانه‌ یا مرۆفی دبیته‌ هویه‌ک کو رۆمان یا ئازادبیت د‌لشین و د‌م‌برینین خۆدا هه‌ر ژبه‌ر فی‌ چه‌ندی د‌ بوارین ئەده‌بیدا هه‌تا نوکه‌ پیناسه‌یه‌کا گشتی و سه‌رتاسه‌ر و ئیک‌گرتی بو رۆمانی نه‌هاتینه‌ کرن بو نموونه‌ رۆمان د‌ فه‌ره‌نگا "لیتری" دا هاتیه‌ کو (چیرۆکه‌کا خه‌یالی یه‌ ب شیوه‌یه‌کی په‌خشانکی هاتیه‌ نشیسین، دانه‌ری وی سه‌رنجا خوانده‌فانی رادک‌یشیت ب ریکا وینه‌کرنا هه‌ست و سوز، ره‌موش و تیتالان، یانژی بریکا فه‌گیرانین سه‌رمه‌روی)، لی د‌ فه‌ره‌نگا "روبیر" هاتیه‌ (نشیسینه‌کا په‌خشانکی یه‌، لسه‌ر ستوینا

ئەفراندنا ئاشۆپى يا رۆماننشىسى هاتيه ئافاكرن، دريژاھيهكا تايهت ب خۆقەدگريت تيدا پيادهكرنا جفاك و هندەك كاريكتەريڻ وى سەردەمى دكەت ئەوا رويدان تيدا پەيدا بووى^(۷) دياردبیت كو كەسايەتییڻ رۆمانى تىكەلكرينە دناقبەرا كەسايەتییڻ راستەقىنە و كاريكتەريڻ چىكرى، بەلى دياردبیت كو ((ئەو فورمى ئەدەبىيە يى كو ب رۆلى خودىكا جفاكى رادبیت و كەرەستى وى مرۆقە د جفاكىدا و رويدانىڻ وى ژ ئەنجامى هەفرىكا تاكى يە و هەفرىكا وى دژى كەسىڻ دیتەر))^(۸) بى گومان رۆمان وەكو فورمەكى ئەدەبى رابیت ب وینەكرنا رويدانىڻ دناق جفاكىدا رویدەن، ئەوئى ب فان رویدانان رادبیت ئەوژى مرۆقە كو ژ ئەنجامى هەفرىكە كا تاكه كەسى كو دژى كەسىڻ دیتەر دناق جفاكىدا ھزروربیرىڻ وى دجياوازن ژ ھزروربیرىڻ كەسىڻ دیتەر یىڻ جفاكى لەوما دبیتە ئەگەرى پەيدا بوونا هەفرىكەكى دناقبەرا وى و كەسىڻ دیتەر دناق وى جفاكا تيدا دژیت.

ھەرھەسا رەخنەگرى ئىنگلىزى "پىرسى لوبوك" دبىژیت: ((رۆمان وینى ژيانى يە و ژيان يا بەرنیاسە بۇ مە))^(۹) ئانكو رۆمان ژيانى وینەدكەت و ب شىومەھىكى ھونەرى دادریژیت. ((راستە رۆماننوس بە شىومەھىكى فوتوگرافى واقع ناگووژىژیتەو، بەلكو جارىكى دى دروستى دەكاتەو و دايدەریژیتەو بە پىي ئەو پىوانانەى ئەو بە جوانترى دەزانى، بەلام پەراوویژىك بۇ ئەوانى تریش دەھیلیتەو تا ھاوبەشى بکەت لە ویناكردى ئەو واقعەدا لە رووى يەكەو رووداوەكانەو))^(۱۰) بى گومان رۆماننشىس ژيانى وەكى وى وەرناكریت كا چەوا د واقعیدا ھەيە، ئانكو واقع بشىومەھىكى فوتوگرافى كا چەوايە قەدگوهیژیت، بەلكو رۆماننشىسى كا چ مەبەست پى ھەيە و بۇ وى چ باشە ب وى شىومەھى ژيانى د ئىخیتە پىش چاف.

د فەرھەنگا (معجم مصطلحات نقد الروایه) دا ھاتیه ((گەشەپیدانا رۆمانى و فرە جوړیڻ وى و شیوازیڻ جودا...ژیدەریڻ وى یىڻ بەرفرەھ ... وەرگرتنا وى بۇ ھژمارەكا مەزن ژ ژانریڻ ھونەریڻ جودا جودا و بەرەلەقبوونا وى د ئەدەبیاتىڻ ھەقچەرخدا دبەنە ئاستەنگ ل پىش دانانا تىك پیناسە))^(۱۱).

دیاردبیت کو ژبەر بهرفراوانیا بیاقی ب خوڤهگرتنا ژمارهکا زور ژ
 رمگهزین فهگیرانی و تیکئالاندا تهفنی رویدانی سهرهکی دهستهواژا (سهرتاسهری
 و ههمیشه)ی بوویه ساخلهتهک، کو رومان ب خوڤه بگریت و دگهل بورینا دهمی
 شلوفهکار و رمخنهگر پتر تیگههشتینه کو (رومان) وهکی چ ژانرین دی یین
 ئەدهبی ب گشتی ویین فهگیرانی بتایبهتی نینه، چونکی دبیت هندهک ژانرین
 فهگیرانی مینا (چیرۆکی) هندهک رویدان یان تهکنیکین بکارهاتی لابدهت، لی
 رومان وینی بچویکتیرین بونهومر ژی دژیانییدا کو بهشداری د رویدانییدا کربیت دی
 گریت. و ب قی شیوهی (رومان) پتر بهرهف سهمتا (ئهدهبی) فه چوو ((ل چهرخ
 ههقدی (۱۷) رومانی واتایهکا تایبهتا ئەدهبی ب خوڤهگرت، کو ئەوژی
 چیرۆکهکا پهخشانی یه کو چارهسهرییا رویدانهکا ناشۆبی دکهت، وینی رهوشت
 و تیتالیین جفاکی دگریت، شلوفهکرنا ههستین مرۆقی دکهت ههروهسا تیدا
 نیشاناندا رویدانهکا سهرهکی دگهل یین لاوهکی دگریت، چارهسهری دهیته
 دیتن وهکی ههر کارهکی چیرۆکی))^(۱۲). رومان ژ دهستییکا خو تاکو چهرخ
 (۱۷) د قوناغین فیان و سهرمرویی دا بوریه، چونکی روماننقیس نهشیایه تیکستی خو
 ژ رویدانیین ناشۆبی قورتال بکته.

ژبەر کو رومان شیوهکی نوی یی ئەدهبی بوو، لهوما دهستنیشانکرنا
 دهستیکی بو پولینکرنا وی و زانینا ئاراستا وی بهردهوام د فهکۆلینکرینیدا بوو،
 چونکی ههروهکی "عبدالملک مرتاض" دبیزیت: ((رومانی هزار شیوه ب خوڤه
 گرتینه، خو ب هزاران چهشنا داپوش دکهت، بهرامبهری خاندهقانی ب هزار شیوا
 دیاردبیت و ئەفهژی ئاستهنگه بو دهستنیشانکرنا پیناسهکا ئیکگرتی و سهرتاسهری،
 ئەفه و بهشداریکرنا چهشنین دی یین ئەدهبی دناق ناههروکا رومانیدا لایهنهکی
 دیتره دهاوکیشا وی یا زاراڤهیدا))^(۱۳).

رومان تهومری سهرهکی یه د پهیوهندییا دناقبهرا (خود) و (جیهانی)دا یان
 دناقبهرا (خهون) و (واقعی)دا، چونکی گوتارهکا سیاسی، جفاکی، کهلتوری،
 نهتهوهیی، میژوویی ... ب خوڤه دگریت کو تیدا مرۆف و سروشت و میژوو سهنتهری

بابهتی نه، داکو دمیانا فهگیرانا رویدانین واندا جارەکا دی نوپکرن و فهژاندنی بدهتی فه، لهوماژی سادهترین پیناسه ئه‌ووویه ئه‌وژی: ((رۆمان ره‌گه‌زه‌کی ئه‌دهبی یه، دگه‌ل چیرۆک و داستانی یا به‌شداره د فهگیرانا رویدانادا... فهگیرانا هنده‌ک رویدانین ده‌ستنیشانکری دکه‌ت کو نوینه‌راتیا واقعی دکهن و ره‌نگشه‌دانا کار و کریار و ره‌فتارین مروقی و هه‌لوپستین وی یه))^(۱۴) ته‌فه پیناسه هه‌می ب سه‌ر وی چه‌ندی فه دچن کو رۆمان جوهره‌کی چیرۆکیه ژ لایئ دریزئی و قه‌باره‌ی فه، لی ژانره‌کی جودایه ژ چیرۆکی ژ لایئ ته‌کنیک و ئه‌له‌مینیت و ب خو‌فه‌گرتنا ژانرین دی یین ئه‌دهبی و ته‌فه نیژیکی وی دیتنی یه ئه‌وا "عزیزه مریدن" دبیزیت: ((رۆمان ژ چیرۆکی به‌ره‌تره دمیانا پیشاندانا رویدان و کاره‌کته‌ران ژیلی وی جهی به‌ره‌ره و ده‌مه‌کی دریز و فره‌شیوازییا بابته و ناقه‌روکا رویدانین وی، ئه‌وژی وه‌کی چیرۆکی گه‌له‌ک جو‌را ب خو‌فه دکریت مینا: رۆمانا عاتیفی، فه‌سه‌ه، ده‌روونی، جفاکی، میژووپی))^(۱۵). ب قی ئاراستی رۆمانی به‌رده‌وامی ب ریزه‌وا خو‌دا کو ده‌ستپیکه‌ک یا پر بوو ژ پیشاندانین سه‌ره‌روی و بابته‌تین چه‌ژیکرن و په‌رستنا هنده‌ک خوداوه‌ندا کو لایه‌نی ئاشویی زال بوونا خو‌ دیاردکر.

ژ سه‌ره‌می هه‌می وان پیناسین بو رۆمانی هاتینه کرن ئاماژه ب هه‌بوونا هنده‌ک ته‌کنیکین به‌شدار دکاری فه‌گیرانی‌دا دکهن ژوان زی هه‌بوونا کاره‌کته‌ران، رویدان، گری ... به‌ئی نه‌شیایه کورتی و دریزیا رۆمانی (قه‌باره) به‌رامبه‌ر ژانرین دی یین فه‌گیرانی ده‌ستنیشان بکه‌ت؛ تنی د ئینسایکلوپیدی (ئیدیه‌مین ره‌خنا رۆمانی) هاتیه کو ((خاندنا رۆمانی دقیت دماوی ۵ - ۱۰ ده‌مژمیران ته‌مام ببیت))^(۱۶)، له‌وما هه‌ر بتنی - هنده‌ک فه‌کو‌له‌را - ئاماژه‌کریه کو دریزترین ژانری ئه‌دهبی و فه‌گیرانییه.

هه‌روه‌سا په‌یدابوونا وی یا راسته‌قینه ب په‌یدابوونا ته‌خا بورجوازی فه گریدایه و ئه‌وژی به‌شه‌ک بوو ژ په‌یدابوون و به‌لاقبوونا نازادیا تاکه کسه‌ی و هنده‌ک ژ فه‌کو‌له‌ران ته‌قی چه‌ندی ب ده‌ستپیشخه‌را هه‌لوه‌شاندا کلاسیکیه‌تی ددان و ژلایه‌کی دیتره هه‌لوه‌شاندا هنده‌ک ره‌موش و تیتالین جفاکی بوو. و دئه‌نجامدا ته‌فه هه‌ردوو هه‌لوه‌شاندا بوونه به‌شه‌کی سه‌ره‌کی د ته‌قنی رۆمانی‌دا.

٢ - جۆرین رۆمانی:

دیاره کو پشتی پهیدابوونا هەر ژانرەکی ئەدەبی قەكۆلەر بزاقی دكهن ژ لایهکی قه دەستبیشانا جۆری وی یی ئەدەبی بکهن و ژلایهکی دیترفه پولینا جۆر و رهگهزین وی بکهن. رۆمان ژى وهکو هەر ژانرەکی دی یی ئەدەبی پشتی ههبوونا خو دههر دوو قوناغین پهیدابوونیدا چهساندی کو هندهك ژ قهكۆلهران ئاماژی ب وی چهندی دكهن کو رۆمان تاكو گههشتیه قی سهردهمی د چهندين قوناغاندا بووریه و ب قی شیوهی هاتیه ریزبهندکرن:

- قوناغا ئیکى یان پهیدابوونی: کو ژمارهکا رۆمانا د قوناغا میژوویدا پهیدابوونیه مینا رۆمانا (دافنیس و خولویا) یا نقیسهر (لونغ) و (کهری) زیری) یا ئەپولیوس.
- قوناغا دووی: کو هندهك زانا پهیدابوونا رۆمانی ب قوناغا چهرخى ناخین قه گریدهن، کو ئەق کارین قهگیرانی ل وی دەمی هندهك سیمايین ههین وان نیژیکی رۆمانی دکهت، لی ئەو پتر نیژیکی چیرۆکی نه ژ رۆمانی. لی رۆمانین سوار چاکی ئەوین د چهرخین ناخیندا پهیدا بووین وهك ژانرەکی جوداکار ژ ئەدەبی داستانى هاتیه دانان ئەوین ب شیوی پهخشانکی دهاتنه نقیسین.
- قوناغا سی: گروپا سیی ژ زانایان دبینن کو رۆمان یا ل چهرخین نوی پهیدابووی وهکی "میخائیل باختین" دبیژیت: ((چهرخین نوی بتنی ئەق رهگهزه لسهر بزاقا میژوویا جیهانی زیدهکر))، و "ف. کوژینوف" دبینیت کو رۆمانی مانا خو یا تایبەت ومرنهگرتیه ههتا دووماهیا چهرخى رینسانسی و پهیدابوونا وی یا گریدایه ب وی ژینگهها هونهری یا نوی ئەوا ل دەستپیکى ب ژانرەکی تایبەت ژ (پهرتوکا نوخیل) پهیدابووی وهکی پهرتوکا "دیکامیروون" یا "بوکاشیوی" ((^(١٧)).

كهواته هەر ژ دەستپێكا پهیدا بوونا خو - رۆمان - وهكو ژانرهكى
 بساناھى نههاتيه قافارتن و پولینكرن، چونكى هەر دەستپێكى ئاشۆپى بوون و مزاتى
 د دەستنيشانكرنا جوړى ویدا ههبوو، قهكۆلهران بزاڤ كرينه كو ئهو بهرهمين
 شيوازى قهگيرانى تيدا بدهنه پال رۆمانى، لى دياره كو هەر ژانرهكى ساخلهت و
 تايبهتمهنديين خو ههبووینه، لهوما هەر ههمى ئهو بهرهمين چيروكى ئهويين
 هاتين نھيسين نهكەتنه دبن چارچوڤى رۆمان بوونى قه. ئهو قهكۆلينيئى لسەر قى
 ژانرى نوى پهیدا بووى هاتيه كرن چهندين جوړ لى هاتينه ئاشكران دپهرتوكا
 (رۆمان چيه) ئهوا هاتيه ومركيران بۆ زمانى كوردى ئامازى چهند جوړان دكەت
 ئهوزى: ((رۆمانى كومهلايهتى، رۆمانى سوزدارى، رۆمانى پوليسى، رۆمانى ميژوويى،
 رۆمانى پهرومردمى، رۆمانى دموونى، رۆمانى رهفتارى و نهريتى كومهلايهتى، رۆمانى
 گوندييانه يان شوانى ، رۆمانى خاك، رۆمانى سياسى - كومهلايهتى (كيشه
 ئالوزهكانى كومهلايهتى)، رۆمانى دلدارى و پروودا)).⁽¹⁸⁾

ئەق هەمى جوړه ژ ئەنجامى ههبوونا وان ههمى بابهتان ئهويين ئافهروكا
 رۆمانا ب خوڤه دگريت پهیدا بووینه، ئانكو پشتى رۆمان دمردكهفن قهكۆلهر و
 رمخنهگر دشين ئاراستا جوړى وى دەستنيشان بکهن، چونكى ئەق جوړه بتنى نينن،
 بهلكو هندەك جوړين دى ههنه دناڤ قان (٢٤) جوړاندا ب ههمان زاراڤه نههاتينه
 دياركرن ههروهكى د پهرتوكا (زمن الروايه - دهمى رۆمانى) دا ئامازه ب قان جوړا
 هاتى دان:

١. رۆمانا ياداشتنامهى.
٢. رۆمانا پيکهاتهيبى (التكوين).
٣. رۆمانا پهرومردمى.
٤. رۆمانا هونهرمهندى.
٥. رۆمانا بيروباومران.
٦. رۆمانا دانپيدانا⁽¹⁹⁾

... كهواته دياردبیت كو رۆمان دمبرینه ژ ژيانا رۆژانهیا مروقی، چونكى ل گورهی پیدفیاتیی ژيانی بابهتین رۆمانی ژى هاتینه نشیسن. كهواته دياره كو (رۆمانا ياداشتمامه) پتر دمبرینی ژ ژيانا رۆماننشیسی ب خو دکهت – ههمی ژيانا وی یان بهشهك ژ ژيانی- ، لهوما ژى فهگیرانا رویدانی یان ژيانی دی ب شیواز و زمانى جوداتر بیت ژ جورین دی یین رۆمانی، چونكى فهگیر ههر رۆماننشیس ب خویه لهوما نهشیب ب شیوهکی فهشارتی و دابوشی فهگیرانی بکهت.

بهلى (رۆمانا پیکهاتهیی) ئەوا لدهستیکی ئەف نافه ژلایى رهخهگرین ئەمانقه هاتیه دانان ((مهرم ژى وینهکرنا وان گوهرینین سوزداری و دموونی و هزری نه تاكو دوماهیا قوناغا کههشتنا کهنجاتیا کارهکتەری و ئەو ههمی خوشی و نهخوشیین تیرا بوری و دبیت ئەف وینهکرنا ژيانا نشیسهری ب خو بیت وهکی رۆمانا ((طریق اللحم)) یا "صمویل بتلر" ئەوا ل سالان ۱۹۰۳ به لافکری دهیته ئاماژهکرن، یان ژى دبیت قارهمان رۆمانا پیکهاته ژ چیکرنا ئاشویا رۆماننشیسی بیت وهکی ئەفراندنا "گوستاف فلوپیر" بو قارهمانی ((پهرومردا سوزداری)) ۱۸۶۹، یان ئەفراندنا ئاشویی یا "دانیال دیفوی" بو کاریزما "مول فلاندرز" ۱۷۲۲، و "جین اوستن" ((ما)) (۱۸۱۶ ...)^(۲۰).

رۆمانین بیرهمهریا ژى نیزیکی یا (یاداشتمامه) د هندهك خالاندا، ئانكو بنیاتی ههردووکان وهکی ئیکه مینا فی جورى ژى رۆمانا "گولد سمیت" ((قس ویکفیلد)) ئەوا ۱۷۶۶ به لاقبووی. ئەو جورى رۆمانی ئەوا پتری ههمی جورین دیتر نیزیکی رۆمانا بیرهمهریا (رۆمانا دانپیدانا)یه ئەوا ل فی دوماهیى پتر بهربه لاقبووی – ئاقاهیی وی ژى لسهر فهگیران ب (جهناقى ئاخشتنکەری)یه وهکی رۆمانا (السقوط) یا (البیرکامی) ۱۹۵۶^(۲۱). مهرم ئەوه كو رۆماننشیس جهناقى کهسى ئیکى (من، ئەز) بو دمبرینی بکاردهینن و ئەف چهندهمژى ئاماژه دکهت كو رویدان ژ سهرهاتیا ژيانا نشیسهری یه. ههروهسا دياردبیت كو رۆمانا ياداشتمامه بتنى قان جوران لژیر هیلین خو دادریژیت و ب هژمار لسهر ژمارا جورین رۆمانی دهیته

پولینکرن، چونکی دبیت هندەك ساخلەتین وهكههقی هەبن، بەلێ ژ خالین جودا بوونی ژێ یا دوور نابیت.

ژبلی قان جورین هاتینه ناماژەکرن کو لدویف (شیوی ناڤەرۆکی) یی رۆمانی هاتینه دیارکرن، ((“هیگلی” چار چەشنین رۆمانی دەستنیشان دکەت، کو ناڤاهیی پولینکرن وی لسهر پیڤهیری (سروشتی ئافریندەری ئاشویی) ئەوا رۆمان بو پیکهینانا جیهانا خو یا ڤهگیرائی بکاردهینیت، لهوما دبیت ئەو ئاشۆپه (جڤاکی) بیت کو کهرهستی وی ڤهگیرائه که ژ واقعی یان دەرروونی بیت کو بزاقی دکەت بجیتە دناڤ جیهانا پاراسایکولوجیا یا کارهکتهران یان ئاشۆپهکا هیماپی بیت کو ڤهگیران ببیتە جهڤهنگ بو دەربرینکرن ژ هندەك هزرین ئەپستراکی، یان رۆمانسی بیت کو دەربرینی ژ ههست و سوزین خو بکەت))^(۳۳) دیاره کو ئەڤ پولینکرنه پتر بو هاریکاریکرن خاندەڤانی یه و ئاشنابوونا وی لسهر چەشنین رۆمانی و ژوان چەشناژی ئەوی، “هیگل” دیارکرن:

۱. رۆمانا جڤاکی (واقعی).

۲. رۆمانا دەرروونی.

۳. رۆمانا هیماپی.

۴. رۆمانا رۆمانسی یا نوی.^(۳۳)

ئەڤ جورین رۆمانی ژێ د هاوتەریین دگەل ئەوین پیشتەر هاتینه ناماژەکرن چونکی ب هەمان شیوه دمیانا ئاراسته و کوژیهکی تایبەت تەماشە ی بابەتی ناڤەرۆکی یی رۆمانی هاتیە کەرن.

رۆمانین جڤاکی: پتر گریدای وینەکرن وان رویدان و داب ونه‌ریتایه ئەوین جڤاک ب خوڤه دگریت رۆماننشیس ژێ ((رویدانهکی د ماوهکی دەستنیشانکریدا وەردگریت کو تیدا ناماژی دی ب وان هەمی کەس و گری و رویدانین لاوهکی کەت ئەوین بەشدار د پیکهینانا وی رویدانی دا تاکو بشیت سیمایین کارهکتهرین خو لپه ی وان پیکهاتا بکیشیت))^(۳۴) ئەڤ جۆره دناڤ رۆمانین

هه‌می ملله‌ت و نه‌ته‌وا ده‌ین دیتن و رۆماننشیس زوما فوکسا چالاکیین رویدانین رۆمانا خۆ دئیخه‌ته سه‌ر لایه‌نن ئابوری، سیاسی، روشنبیری، سوزداری، ...، دیسان په‌ره‌پیدانا فی جووری پتر پشته شورشا بیسه‌سازی به‌لاقبوو مینا رۆمانا (چارلز دیکنز – رۆژگاری سه‌خت، (ییست)ی (چارلز لینکزی)، (مای بارتنی)ی (ئولیزابیپ گاسکل)، (جوړج لیوتیش)ی (میدل مارچ)^(۲۵).

رۆمانین ده‌روونی: سه‌نته‌ری گرنگی دانا رۆماننشیسی د رۆمانی، سایکولوژیدا گرنگی دانه ب پێشکه‌تنا تاکه که‌سی، پێشکه‌تنا بزاقیت هزری یین وی به، پالده‌رین وی به‌ره‌ف پێش و په‌ره‌پیدانی دبه‌ن. جودا بوونا فی جووری دگه‌ل یین دیتر ئه‌وه کو رویدانین وی دناوه‌کی نه ئانکو دناق کویراتی و هشیارییا کاره‌کته‌ری رۆمانیدا په‌یدا بوویه.^(۲۶)

رۆمانین هی‌مایی: لایه‌نه‌کی ژ لایه‌نن جفاکی وینه دکه‌ت، ئه‌جفا مه‌رج نینه کو ئه‌و لایه‌نی ده‌یت وینه‌کرن یی باش بیت، به‌لکو پیاده‌کرن لایه‌نه‌کی خرابی جفاکییه ب مه‌ره‌ما دیتنا چاره‌سه‌رییا بو وی دیاردا به‌ریه‌لاق مینا فی جووری رۆمانی ژی دبیت – تاک ره‌ها – نه‌هیت دیتن، به‌لکو یا تیکه‌لکریه دگه‌ل جوړین دیتر یین رۆمانا هه‌روه‌کی رۆمانا (البرتقاله الالیه) یا "ئه‌نتونی بیرجس".^(۲۷)

رۆمانین رومانسیه‌تا نوی: جوداهیا رۆمانین رومانسیا نوی د بواری فه‌گیران و جهی رویدانا دایه، کو (دجه‌کی گوشه‌گیر و دویر ژ ژینگه‌ها جفاکه‌کی نورمال دا په‌یدا دبیت و فه‌گیرانا وی ژی ب شیوازه‌کی نه‌راسته‌وخو ده‌یته ئه‌نجامدان)^(۲۸).

((باختین)) دپیشه‌ری ((بیژمییا رۆمانی – المفوظ الروائی)) دا دوو جوړین رۆمانی ده‌ست‌نیشانکریه کو مه‌ره‌م ژ (بیژمییا رۆمانی) ئه‌و دیالۆگه ئه‌وا دناقبه‌را کاره‌کته‌راندا ده‌یته ئه‌نجامدان و ژوان ژی:

۱ – رۆمانا تاکی (مونولۆگی) – (الاحادیه): کو ره‌نگشه‌دانا دیتنا رۆماننشیسیه، و په‌یوه‌ندی دناقبه‌را نئیسه‌ری و کاره‌کته‌ری رۆمانی په‌یوه‌ندیه‌کا زالگه‌ه‌کرنییه

كو كارهكتەر ئازادى و سەربەخوييا خو دىياقى دەربىرىنىدا ژ دەست دەت؛ چونكى نئىسەر تەحكىمى ب ئاخشتن و گوتن و ھەلويستى وى دكەت، و ھەر ئەف ئەگرە بوويە كو (گوشەنىگا*) ئىك لايەنى كو ئەو ژى گوشەنىگا نئىسەرىيە و ئىك گوتارىيا وى لسەر رۇمانا مونولوكى زال بىت.

۲ - رۇمانا دىالوكى: ئەف جورى رۇمانى فرە دەنگى و فرە دىالوكى و كارەكتەرى تىدا دەيتە دىتن، چونكى دەربىرىنى ژ دىتنەكا جىھانى دكەت كو سەروكانيا وى ژ وان ھەفركى و دان و ستاندنىن دناقبەرا كارەكتەران و دىتنىن ھەر كارەكتەرىكى دەردكەفن - ئەف فرە دىتنە پالدەرىوو كو پەيوەندى دناقبەرا نئىسەرى و كارەكتەران لسەر بنەمايى سەربەخويى بەيت دانان، ئانكو زال بوونا نئىسەرى لسەر دەستنىشانكرنا رول و ئاخشتن و رەفتار و ھەلويستى كارەكتەران نىنە، بەلكو ب ئازادى دەربىرىنى ژ ھزر و بىرىن خو دكەت - نە يىن رۇماننئىسى - لەوما ئەف جورى رۇمانا پترى ھەمى جورىن دى دكەفىتە دخانا ھەفركىين ھەفدژ. (۲۹)

"لوکاش" ژىلى كو رۇمانى وەكو پەرەپىدانا داستانى ددانىت و ئامازە ب پەيدا بوونا رۇمانى د سەردەمى بوجوازيەتىدا دكەت، دياردكەت كو ئەو رۇمانىن د وى سەردەمىدا پەيدا بووين لسەر (چەشنى پەيوەندىيى دناقبەرا قارەمانى ئىشكالى و جىھانى) دابەش دكەت. و ساخلەتا سەرەكى دقى پەيوەندىيى دا (دابىنە) دناقبەرا ھەردووكاندا و ئەف چەندەيە شىوى رۇمانى لسەر بنىاتى دىالىكتكى ئاڤا دكەت، ئانكو ساخلەتا ھەفركىيى دناقبەرا خود و جىھانى يان جوداھى و ھەفركى دناقبەرا تاكە كەسى و جىاكىدا.

ژوان جورىن "لوکاشى" بو رۇمانى دياركرىن:

۱ - رۇمانا نمونەيا ئەپستراكى:

ھىيارىيا قارەمانى رۇمانى دقى جورىدا يا دەستنىشانكرى و سنوردارە، ئانكو قارەمانى رۇمانى د جىھانەكا ئاشۆپىدا دژىت و راستىن جىھانا واقعى نابىنىت

لهوماژی نهیی ئامادیه راستیی جیهانا واقعی لسه رزر و ئاشویی خۆ زال بکته و
ئهقیه ئهگهری نه سه رکهفتنا وی کو بگههیه ئارمانجا.

۲ – رۆمانا رۆمانسیهت و بی ئومییدی:

"لوسیان گولدمان" ئهق جۆری رۆمانی ب رۆمانا (سایکولوژی) ناقریه، دق
جۆری رۆمانیدا دابرین یا دناقبهرا قارهمانی رۆمانی و جیهانیدا یا هه ی و ئهگهری
قی دابرینی زی دزقریتهقه وی بهرفرههیا هشیاریی ئهوا لدهق قارهمانی هه ی.

۳ – رۆمانا پهرومردمی:

قارمان دق جۆری رۆمانیدا یی هه ماههنگه دناقبهرا خودی خو و جیهانی،
ئانکو جههکی ناوهنگیری دناقبهرا ئایدیالوونی و رومانسیهتیدا دگیریت.
ههروهسا خو دگهل سروشت و بارودوخین دهوروبه رین وی دگونجینیت^(۳۰).

د ئینسایکوپیدیا بهریتانی دا ئماژه ب (شهش) جۆرین رۆمانا دهیته کرن ئهوژی:

۱. رۆمانین (فیلبازی- الشطاری).
۲. رۆمانین (نامه ی).
۳. رۆمانین (قووی).
۴. رۆمانین (رۆمانتیک).
۵. رۆمانین (واقعی).
۶. رۆمانین (میژووی).^(۳۱)

ههروهسا فهرهنگا (روبر) ئامازی ب (۴۹) جۆرین رۆمانی دکته کو دبن چارچوقی
چوار دمووازا دا دناینه ئهوژی:

۱. جۆرین ئهدهبی.
۲. ریک و میتود.
- ۳ – پیشاندان و بهرچاقرن.
۴. ۴ – خاندن و خاندەشان^(۳۲).

ئەق پولىنكرنا فەرھەنگا "روبير" ئەنجامداى لسەر بنەمايى دابەشكرنا چاوانيا پيشاندانا رويدان و كارەكتەران ھاتىە دانان، چونكى گرنگيا ئەلەمىنتىن قەگىرائى دقان ھەردوو ژانرندا خۆ پيش دئىخن، لەوماژى دابەشكرنا جۆرىن رۇمانى لسەر چوار تەومرا دەستنيشانكرنا ئاراستەيا ھەر رۇمانەكى يە و دياركرنا بەھايى ناھەرۆكا ويىە و ب زەحمەت ياسايىن جيگير بۆ رۇمانى بەھين دانان.

دقان ھەمى جۇراندە مەرھەما قەكۆلىنى دەستنيشانكرنا جۆرەكى تايبەتە كو گریدای ناڤ و نیشان و نموونا قەكۆلىنى يە ئەوژى رۇمانا مېژوووى كو ((گرنگىي ب قەژاندنا كەسايەتیی مەزن و خودان پيگەھ د قوناغەكا مېژوووييدا دكەت، يان ئەو شارستانىەتیی ھاتينە ژناقبرن وەكى "نوتردام دى بارى" يا "فيكتور ھوگوى"))^(۳۳) كەواتە مەرج نینە كو كەسەك ببیتە دەستپیشخەر بۆ پەيدا بوونا رۇمانەكا مېژوووى، بەلكو جە يان كارىگەرييا دەم و سەردەمەكى ژى فاكتەرەكى ھارىكارە بۆ ھەبوونا رۇمانا ديروكى. "ھيگل"ى د پەرتوكا خۆ يا بناقى (العقل في التاريخ)دا دياركرىە كو سى جۆرىن مېژوووى يىن ھەين و لسەر بنەمايى وان سى جۇرا سى جۆرىن رۇمانى ژى ھەنە ئەوژى:

۱ – مېژوويا راستەقىنەيى (التاريخ الاصلى): كو مەرەم ژى ئەو مېژووويە ئەوا ديروكنئيس توماردكەت و ئەو دناڤ وان رويدانىن راستەقىنەدا ژىاي و دژيت، ھەقبەرى قى جۆرى مېژوووى (رۇمانا واقعى) دەيت كو رۇمانئيس دناڤ رويدانىن رۇمانيدا دژيت و ھەمى ئەو تشتى ديتى وەسف دكەت و ويىنى وان ب پەيقان دكيشيت.^(۳۴) ئانكو بى شيوەيە:

مېژوويا راستەقىنە // رۇمانا واقعى

۲ – مېژوويا تيورى (التاريخ النظري): مەرەم ژى ئەو مېژووويە ئەوا ديروكنئيس پىشتى بوورينا ماومبەكى ب سەر رويدانى قە دچيت – مەرەم ژى رويدانىن راستەقىنە – پىشت بەستنا قى جۆرى مېژوووى لسەر بەلگەنامە و دكيومينتايە و ئەو ئاخختن و كوتنىن وان كەسان ئەوين رويدان ب چاڤ ديتى. ھەقبەرى قى جۆرى مېژوووى

(رۆمانا میژوووی) دهیت کو ئەوژی قەزقرینی بۆ رویدانی راستەقینەیین میژوووی دکەت ب مەرجهکی کو پشت بەستن لسه پەرتوک و دکومینتا دکەت – نه وان کەسان ئەوین رویدان ب چاڤ دیتی یان تیدا ژیاپی – و ب قی شیوهی:

میژوویا تیوری // رۆمانا میژوووی

۳ – میژوویا فەلسەفە: مەرەم ژێ هزرکرنه دمیزوویدا یا میژوویا فەلسەفە و هاوتەریبیا وی بەرامبەر وان هەمی جوړین رۆمانا یه ئەوین میژوو تیدا زال دبیت کو تیدا کەسایەتیهکا دەستنیشانکری یان رویدانهکا دیار و بەرچاڤ د میژوویدا پالدرن کو نغیسەری پالدرن هزر دمیزوووی و دەمی بگشتی دا بکەن^(۳۰) و ب قی شیوهی:

میژوویا فەلسەفە // رۆمانین رووداو

میژوویا فەلسەفە // رۆمانین کەسایەتی

ب قی شیوهی دیاردبیت کو – زوریەیا – رۆمانا ب هەمی شیوه و جوړین خۆقه جوړهکە ژ میژوووی؛ هەر جوړهک ژ رۆمانی هەقبەری ماومیهکی یه دمیزوویدا، بەلی چ جارەن رۆمان نابیتە بەلگەنامەکا میژوووی بۆ دیروکی (تنی رۆماننغیسی شیانی هەین لدویف وان بەلگەناما سنورین شیانی خۆ تپەرینی^(۳۱)). ئەڤ جوڤههرا دناقبەرا میژوووی و رۆمانا میژوووی ریخوشکرنهکا کو تەماشە وی چەندی بهیت کرن کو رۆماننغیسی ئەفراندنهکا بهیز یا ناشۆپی بکارهینایه ژبو بکارهینانا وان دکومینتین میژوووی و قەگواستنا وان بۆ شیوازهکی هونەری و چێژومەرگر.

٣: تیورین رۆمانی:

ژبه‌رکو رۆمان وه‌کو ژانره‌کی نوی سه‌ره‌لدا، له‌وما ده‌ستنیشانکرنا بله‌ز یا هه‌می ره‌هند وتیور و شیواژین وی نه‌هاتیه کرن، به‌لکو هه‌ر ژ قوناغا په‌یدا بوونی که‌تیه دناڤ شه‌ره‌نیخا هه‌فرکیا ده‌ستنیشانکرنا ره‌گه‌زی دا دناڤه‌را ره‌خنه‌گر و فه‌یله‌سوفین وی سه‌رده‌می، له‌وماژی رۆمان ب ژانره‌کی به‌رده‌وام د گه‌شه‌کرنیدا هاتیه نیاسین و تاکو فی سه‌رده‌می ژی - هیشتا هه‌می نه‌ینین فی ژانری ئەدهبی ماینه و نه‌هاتینه ئاشکرا کرن - به‌لی یا دروست کو لسه‌ر رۆمانی هاتیه کرن ئەوه کو دانپیدان پی کریه کو ژانره‌کی ئەدهبی بی نوییه و وه‌کو په‌رمپیدان ب داستانی ده‌یته هژمارتن - لده‌ڤ هنده‌ک فه‌یله‌سوف و ره‌خنه‌گران - و هه‌ر ئەڤ چه‌نده بوو ئەگه‌ر کو شلوقه‌کرن و بۆچوونین جودا لسه‌ر جووری وی به‌یت کرن - یا گرنگ دفی ته‌ومریدا ئەو بۆچوون نه‌وین هه‌ر ئیک ژ (هیکل، لوکاتش، لوسیان گولدمان، میخائیل باختین، مارترویر) به‌یت دیار کرن.

١ - هیکل:

وه‌کو فه‌یله‌سوفه‌کی به‌رنیاس دبواری دیالیکتیکی هزری و فه‌یله‌سوفه‌کی (ئایدیالی - مثالی) ((په‌یدا بوونا رۆمانی وه‌کو ژانره‌کی ئەدهبی بی نوی ب وان گوهرینین میژووی قه‌ گریدده‌ت نه‌وین د ریره‌وا هشیاریا ئەورپیدا په‌یدا بووین))^(٣٧) دیارد که‌ت کو رۆمانی روله‌کی تومارگری دقه‌گوه‌استن و قه‌گیرانا میژووی ژلایه‌کی قه‌ و سه‌رده‌می وی ژی پشتی هشیاریا نه‌ته‌وه‌می ل ئەورپا په‌یدا بوویه نه‌خاسمه پشتی شوره‌شا فه‌ره‌نسی، ئەڤه و ژیلی وی چه‌ندی کو "هیکل" ئیکه‌م که‌س و ده‌ستپیکه‌ر بوو بۆ دانانا تیورین رۆمانی و دیارگریه کو ((رۆمان وه‌کو ژانره‌کی ئەدهبی به‌رامبه‌ری داستانی ئەوا د ئەده‌بین که‌ڤندا په‌یدا بووی دبینیت، ئانکو ئەو چه‌رخێ مرۆڤ د قوناغا ((زاروکی نیی)) دا بووری، هیکلی دروست بوونا ئەدهبی داستانی یا ب وه‌رارکرنا مرۆڤان ب قوناغا

(قههرمانا) ن قه گریڤای، ئانکو ب وی میژوویا مروڤایه تی ئهوا هیزا کومه لایه تی سه ربه خویا کهسی تیدا نهی) (۳۸) مه رما "هیگل" ل قیری ئهوه کو رومان د قوناغا ومارکرنا خو ژ هونه ره کی سوارچاکی و قههرمانیا خوداوهندا زال لسه ر هیز و دسته ه لاتا مروڤان و ئه قه هه ر ئه و دیتنه یه ئهوا ((هه قشکیا هنده ک ساخله تا دناقبه را رومان و داستانیڤا دیاردکته ئه وژی قه گیرانا هنده ک رویدانا کو هه ول دده ت ب شیوازه کی راست بهرچا ق بکه ت، کو رهنگشه دانا ژیان و هه لویستی مروڤی بیت، تنی بژارییا رومان دگه ل داستانی ئهوه کو یا دو ی ب شیوی شیع ر دهیت نهیسن)) (۳۹). هه بوونا قان بۆچوونین جودا لسه ر په یوه ندیا دناقبه را رومان و داستانیڤا فاکته ره ک بوویه کو ئه و قه کۆلینین لسه ر هه ر دوو ژانرا ن هاتی کرن دیارکریه – لدویف بۆچوونا هنده ک قه کۆله ر و ره خنه گرین رومان، کو رومان ومارا ژانری داستانی بوویه – به لی گه له کین دیتر دیاردکهن کو رومان ژانره کی نوی یی ئه ده بی یی په یدا بوویه تنی هه قشکیا وی دگه ل ژانرین چیرۆکی دمیانا ئه له مینتادا دیاردبیت.

به هانیا "هیگلی" کو رومان ب داستانی قه گریڤای و هه قبه ری ئیک دانین دمیانا ریره و په ره پیدانا هشیاریی دهیت، داستان دهربرینه ژ وینه کی گونجای بۆ دوخی هشیارییا جفاکی که قن و رومان وینه کی دهربریه بۆ دوخی هشیار دجفاکی نویدا. یا گرنه گ دق پروسیدا لده ق "هیگل" هشیارییا جفاکییه لهوما دبیزیت: ((... عه قل زالگه هی لسه ر جیهانی دکهن، و میژوویا جیهانی لدویف ریره و عه قلی دجیت...)) (۴۰) کهواته هشیاری پابه ندی رینمایین عه قلی یه لهوماژی لده ق "هیگل" ی ئه و پابه ندبوونه جۆره هیزه ک دایه رومان کو دسه ر دمه کهیدا په یدا بوویه هیزا عه قلی یا بهرز بوو. و هه ر ئه ق چه نده بوو کو "هیگل" شیوه و ناقه روکا رومان ب وان گوهرینین بونیاتگه ری قه گریبده ت ئه و ی جفاکی ئه وری دماوی سه رکه تنا بورجوازییه تی و دروستبوونا دمه لته تین نوی ل چه رخی (۱۹) په یدا بووی (۴۱). کهواته دیتنا "هیگل" ی لسه ر رومان ب بهرزکرنا وی

ههفرکیی یه ئەوا دناقبەرا تاکه کەسی و جفاکیدیە وئاشۆپ کریه بنیاتی ئەفراندنا قەگیرائی.

۲ - جۆرج لوكاتش:

ل وی دەمی "هیگل" رۆمان و داستان ب بیسکەتەنا هشیاریی قە گریدای، و ئەو پەرەپیدانا جفاکی ب خۆقەگرتی، "لوكاتش" لدویف هزرین مارکسیهتی دچوو هەمی بزاق دکرن کو ئەگەری پەیدابوونا رۆمانی ب هەبوونا چینیایهتی قە گریدەت، و ئەقەژی خاندنەکا نوی یا مارکسی یه بۆ رۆمانی، چونکی ئەو پشت بەستنی ئسەر دوو تەمەریین سەرەکی دەر پروسەکییدا دکن ئەوژی (سەر خانە و ژیرخانە) و رۆمان دچارچوقی سەرخانای دا خۆ دبیینیت و ئەقەژی خاندنەکا نوییه بۆ تیورا "هیگلی" چونکی "لوكاتش" دیتنەکا جودا ژ یا وی هەبوو، ئانکو وەسا تەماشەهی رۆمانی دکر کو ((شیانی هەین دەستنیشانان وان لایەنن هەقدژ بکەت ئەوین دوی سەردەمییدا پەیدابووین نەخاسمە دمیانا قەگیرائان رۆمانییدا، چونکی دشیت هەمی بابەت و بواران ب خۆقە بگریت بی کو بها و بەرزاتی بدەتە لایەکی و لای دیتەر کییم ببیینیت))^(۴۲) دیاردبیت کو "لوكاتش" دبینت کو رۆمان ژبەر مەزناتیا خۆ دشیین بی جوداهی هەمی تشت و ژانرین دی ب خۆقە هەمبیز بکەت و دەمان دەمدا رۆمان وەکو ژانرەکی ژ خۆگرتی ژلایەکی قە هونەرەکی نوی و بەرزیه و ژلایەکی دیترفە ژین و ژیارا مروقی و تاکین هەژار و دەولەمەند ب هەقرا بەرچاق دکەت. لەوما ((رۆمان وەکو ژانرەکی تورەیی ئیخستیه بەر باس و قەکۆلینا، ب تاییبەت ژلای پەیوەندیین دیالیکتی (...)) قە دگەل دەمی بوری و بی نەو بی جفاکی سەرمایه‌داریی ئەق ژانرە دناقدا پەیدابوو))^(۴۳) دیاردبیت کو "لوكاتش" بەروقازی "هیگل" دیتنن خو بەرچاقکرینه، چونکی "هیگل" وەکو دیتنەکا ئایدیالی و نموونەیی دەیتە نیاسین و "لوكاتش" ب مارکسیهت و فەلسەفەکا مەتریالی - ماددی دەیتە نیاسین، لەوماژی دبیینیت کو رۆمان داستانەکا بورجوازییا تراژیدیە، قارەمانن وی هەردەم دەهفرکیی دانە دگەل واقعی. ب واتایەکا دیتەر و بەرفرەهتر "لوكاتش" دبیینیت کو تەخا بورجوازی رۆمان

کریه کهرهسته بۆ دهربرینکرنی ژوی ههفرکیا چینایهتی ئەوا دناقبهرا وان و تهخا ههقبهري واندا هه ی بتایهت تهخا (دهرههگا) و کهسانین ئاین پهريیس.

"لوکاتش" دبینیت کو ههر چهرخهکی داستانا خو یا هه ی و لسهر بنیاتی قی دیتنا وی یا مارکسی دیاردکهت کو ((رۆمان داستانا تهخا بورجوازیه، مینا وی چهندی کو داستانا کهفن بهرههمی تهخا دهولهههندا بوو، و ژ بۆ دیارکرن دهمی پهیدابوونا وی دزفرینیه سهردهمی شورهشا پیشهسازی))^(٤٤) لدویف قی دیتنی "لوکاتش" دیاردکهت کو رۆمان ب ههر شیوهکی ههبت د ماوی چهرخی پیشهسازی دا پهیدابوویه، کو دبیت ئەو شیوی رۆمانی یی ئیکی بیت، چونکی گوهرین بهردهوام کهتینه د روخسار و نافهروکا بابهتین رۆمانیدا ((ئهو جوړی نوی یی ژيانی د شورهشا پیشهسازیا پهیدابووی یا بهرنیاس بوو "ب لهزاتی"، لهوما یا گونجای نهبوو کو دهربرین ژ سهردهمی "لهزی" ب شيعرهکا داستانی بهیت کرن لهوما پهخشان رۆمانکی هاته ههبوونی، ژبهرکو پهخشان گونجایترین شیوی ئەدهبیهه کو دهربرینی ژ ژيانا بورجوازی بکهت))^(٤٥). ههچهنده سهردهمین کهفن هندهک شیوین فهگیرانی دیتبوون، بهلی نه کههشتبوونه پلا رۆمانی تاکو سهردهمی بورجوازیهتی، چونکی ((شیوه یان روخساری رۆمانی لسهر بنهمایی وی پهیوهندی ههقهده ئەوا دناقبهرا مروّف و جفاکیدا پهیدابووی و ئەه پهیوهندیه ب دوو گوتنا دیاردبیت ئەوژی:

١ - کریار - کار.

٢ - ئەو مروّفی قی کریاری دکهت و چ دیشچوونا نهکهت))^(٤٦) لهورا سهرکهتنا بورجوازیهتی لدهه "لوکاتش" سهرکهفتنا رۆمانی یه و بهروفاژی.

ئەه دیتنا "لوکاتش" وی بهرهف وی خالی دبته ئەوا "هیگل"ی ئامازهکری، چونکی (کریار - کار، مروّف) و ئەو رهفتار و کریارین ژ وان دهردکهفن پیدقی ب لایهنی ((هشیاری))یه، چونکی لهزاتیا ژيانی بتنی تیرا وی چهندی ناکهت کو فاکتهرهک بیت بۆ دهستییکرنا رۆمانی، بهلکو ئامادهبوونا گوشههنگا بهرهف دیتنا

جیهانی ئەو کریارین مرووف دکەتن دەستپێشخەرە بۆ هشیاریی ((جیهان ب دیتنا بۆرجوازان ب کاری دەیتە هەبوونی نە ب ریکا گالته و یاریا، کەسی بۆرجواز چ کاران نابینت ئەستەم، بەلکو ئەو ئافرێندەری موعجیزایه))^(٤٧) ئەفجا خالا سەرەکی و دەستیکی لدهف "لوکاتش"ی بابەتی وینی زهنی یی جیهانییه و زنجیره کرنا جیهانی زنجیره کا ماددیه. ((لوکاش لەو باومرەدایه که چهشنی رۆمانی ئایدیالیستی رووت(Abstract Idealism)بە ناچاری پەنا دەباتە بەر خورازی کردن بەو پێیە که دەبیتە هویەك بۆ پارێزگاری کردن له خود...))^(٤٨).

٣ - میخائیل باختین:

سەرەرای وی چەندی کو "هیگل" ب شیوهکی ئایدیالی هەلسوکەوت دگەل رۆمانی دکر و "لوکاتش" ب شیوهکی مەتریالی. "باختین" بەرۆقازی هەردووین دیتن خۆ لەسەر تیوریوونا رۆمانی دادریژیت، چونکی ئەو دەست بەردانی ژ وی چەندی دکەت کو ((بەیوهندی دناقبەرا رۆمان و تەخا بۆرجوازیدا هەبیت کو پشت بەستنی لەسەر بەرزکرنا تاکە کەسی دکەت و بەیای ددەتی، بەلکو هەول ددەت کو ره وریشالین فی ژانری دناف باومشا کەلتوری مللیدا ببینیت بتایبەت- داب و نهریتان- و پاشی دەستنیشانا پیکهاتەیا وان تیکستین پەخشانکی یین گریک و رۆمانین کەشن بکەت زیدەباری ئەو دەقی رۆمانی ئەوین ل چەرخین ناقین پەیدا بووی))^(٤٩) "باختین" وی چەندی رەتدکەت کو رۆمان پەرەپیدانا داستانێ یه، و ئەفە هەلەیه که "هیگل و لوکاتش" کەتینه تیدا، چونکی ره و ریشالین فی ژانری یی دناف کەلتور و رهوشەنبیریا هەر مللەت و نەتەوهکیدا هە ی بەئی هیشتا نەهاتبوو ناشکران بەلکو ئەو ژانری ئیکی یه یی کو هیشتا دقوناغا پەرەپیدانیدا. (رۆمان تاکە ژانری ئەدەبی یه کو پیشکەفتنا وی هیشتا نەگەهشتیه قوناغین دوماهی و هیشتا نەتەمام بوویه)^(٥٠) ئەگەر فی نەتەمام بوونا بوونا وی ژ ی تا رادەکی دزقربتە وان لایەنین بەرفرەه و رهگەزین فەگیرانی یین بەرفراوان ئەوین رۆمان ب خۆفە دگریت، چونکی دبیت - رۆژانه - فەکۆلین لەسەر

قى ژانرى دەينە كرن پيخەمەت ئاشكراكرنا وان كەنداڧين نەينى ئەوين ھىشتا نەھاتين ئاشكراكرن.

رۇمان دقان ھەمى تىگەھاندا بەرامبەر كەتوارەكى ھەقچەرخ ھاتىە ھەبوونى و ھەردەم د گوھرىنى دايە ((رۇمان ژلايى تاكە كەسان و ئىجتھاداتين خودى يين مرۇقان ناھيتە ئەفراندن، بەلكو مەرجهكى ميژوويى يى دەستنيشانكرى بەرھەم دەينيت و دگەلدا ژى رينما و مەرچين تايەت دەردئىخيت بۇ وان كەسين رۇمانى دنڧيسين))^(۵۱) دياردبیت كو "باختين" ب شيوەكى سيستەماتىكى تەماشەى رۇمانى دكەت، چونكى ئەو مەرچين بۇ نڧيسينا رۇمانى دەين دانان رۇماننڧيس پەيامدارى وان رينمايان دكەت. ئانكو ئەو رۇمانين بەرى پەيدا بوونا سەرمايەدارى و پشتى وى ژ لايى روخسار و ناڧەرۇكا د ژيك جوادنە؛ چونكى رۇمانى دھەر ماومىەكىدا دەرىين ژوى سەردەمى دكر و ئەو شيوى دەستپىكى يى رۇمانى ھەلگرا ھندەك ساخلەتین سوارچاكى بوو و ئەڧە بۇ دەستپىشخەرىەك كو رۇمان پشتى وى قوناغى ھەلگرا ساخلەتین جفاكى وھونەرى ببیت لەوما داكوكى لسەر وى چەندى ھاتىە كرن كو ((رۇمانا بورجوازى نە ڧەزقاندنەكا سادەيە بو رۇمانا دەستپىكى، بەلكو بەرھەمەكى نويىە د بزاقا نوى و نويكرنا وى دا، چونكى بەردەوام گوھرين دكەڧنە لايەنى ناڧەرۇكى يى رۇمانى و ژ قوناغەكى بەرەڧ قوناغەكا دى دبەت))^(۵۲).

"باختين" دىنيت كو جوداھىەك دناڧبەرا داستان و رۇمانى دا يا ھەى د ميانا ساخلەتاندا بەرچاڧ دبن:

۱ – داستان سيستەمەكى دەرىينا ھونەرى يى جيگيرە و بەرەڧ پيش ناچيت، بەلى رۇمان دگەشەكرنى دايە و ژانرەكى ڧەكرىە بەرامبەر ھەر جۆرەكى دى يى ئەدەبى و گوھرين بەردەوام ب سەر ناڧەرۇك و سيستەمى وى دا دەين.

۲ – داستان ب ئيك وينى ناڧخويى يى جيھانى دەيتە نياسين، لى رۇمان ب فرە وينەيى دەيتە نياسين.

۳ - دهمبارهی که سایه تیا د داستانیدا گوهرین لسه کاره کته رین ویدا ناهین ههر ژ دهستیکی تاکو دوماهی هه مان شیوه و روخساره، بهلی کاره کته رین رۆمانی دهینه گوهرین و جوداهی دناقبه را هه می وان قوناغین کاره کته ر تیدا بووری دهینه دیتن^(۵۳). کهواته دیاردبیت کو رۆمان جیهانه کا به رفره هه و به ردهوام دگوهرینی دایه. و دیاردبیت کو "باختین" پله یا رۆمانی لسه ر داستانی دئیخیت ئه و ژی ژبه ر قی فره جوریا ژانری یا رۆمان ب خوؤه دگریت.

سه رمای وی چهندی کو "باختین" ژی وهکی "لوکاتش" و "هیگل" رۆمانی ب قوناغه کا تایهت فه گریددهت، بهلی ههر ژ وی چارچوئی فه گیرانی دهرناکه قیت ئه و ژانری دی یین فه گیرانی تیدا دبووریت، بهلی "باختین" نامازه ب وی چهندی دکهت کو ((رۆمان د دان و ستاندن و دیالوگا خۆدا به ردهوامیا شیوازی یاداشتنامین فه لسه فا سوقراتی بوون کو ئه فه ژی دهستیکه که بۆ رۆمانی، ژبه ر قی چهندی سی بنه مایین ریشالی بۆ رۆمانی داناینه ئه و ژی:

۱ - بنه مایه کی داستانی.

۲ - بنه مایه کی کوتاری مینا دیالوگین فه لسه و دوانده می.

۳ - بنه مایه کی که رنه قالی، ئانکو تیگسته کی فه گیرایه لاسایکرنا ئه فسانه و چیرۆکین سه رنج راکیش دکهت وهکی چیرۆکین سوار چاکی))^(۵۴)

کهواته لدویف قی چهندی رۆمان شیوه کی نویی فه گیرانی بوو-
ئه گهر هندهك فهكۆلهر ب ژانره کی نوی سه ره لدا، نادان؛ بهلكو نویكرنا هندهك ژانرین دییه چونکی بههانه یا وان فهكۆلهر ئه وه کو رۆمان د هندهك بارودوخان پهیدابوویه کو شیایه خزمهتا وی سه رده می بکهت و جفاکی وی ده می ژی ومه رگرتنا قی ژانری وهکو جوهره کی نوی یی فه گیرانی کر، ژبه رکو دهربرین ژ واقعی ژیا نا رۆژانه یا وان دکر. ب قی ئاواپی رۆمان ل پلا ئیکی دهیت ژناق هه می جوړین دی یین ئه ده بی، نه خاسمه پشتی به رچا فکرنا بارودوخین جفاکی و دهروونی

یپن وی سه‌ردهمی رۆمان تیدا هاتی نشیسین و وهکی به‌لگه‌نامه‌کی هاته چه‌سیاندن.

ژیلی تیورین قان زانا و فه‌یله‌سوف و ره‌خنه‌گران، گه‌له‌ك ره‌خنه‌گرین دیتیر ژی تیورین رۆمانی دارشتینه، مینا "لوسیان گولدمان" کو رۆمان ب ستراکچه‌را بونیادگه‌ریی^{٥٥} قه‌ گری‌دده‌ت و جفاکی دکه‌ته بنه‌ما کو رۆمانن‌فیس وه‌کو که‌ره‌سته‌کی بۆ ناهه‌رۆکا رۆمانا خو بکارده‌ینیت.

هه‌روه‌سا تیورا "مارت روییر" دیاردکته‌ت نه‌گه‌ر رۆمان لده‌ف "هیگل و لوکاتش و باختین" ژ رفیشتین جفاکی ده‌ستی‌دکته‌ت، لده‌ف "روییر" ژ رفیشتین د مروونی یپن هه‌بوونیدا ده‌ستی‌دکته‌ت، کو لپه‌ی تیورا "فرویدی" یا د مروونی د شلۆقه‌کرنا لایه‌نی سایکولوژی یی کاره‌کته‌رین رۆمانی و رۆمانن‌فیس چوویه، و دیاردکته‌ت کو سه‌روکانیا رۆمانی ژ رفیشتین مرۆفی ییت زاروکینیی و نه‌و دلوقانیا وی ماوه‌ی ده‌ستی‌دکته‌ت... و مرۆف هه‌رده‌م چه‌ز دکته‌ت بزقریته جیهانا زاروکینیی، چونکی جیهانه‌کا هاوسه‌نگ و پاقره، له‌وما دیاردبیت کو رۆمان دهرینه ژ ژیا نا تایبه‌ت یا رۆمانن‌فیس و خیزانا وی، ئانکو ((رۆمان دهرینه ژ دلوقانیه‌کا بووری یا زاروکینیی، به‌رجسته‌کرنا وان هه‌فرکیین خودی نه‌ ئه‌وین د مروونی تاکه که‌سیدا هه‌رده‌م د هه‌فرکیه‌کا هه‌بوونیدا و د مروونی چه‌ هه‌ستدار (یان بی هه‌ست...))^(٥٥). دیاردبیت کو ژ نه‌جامی وان شلۆقه‌کرین بۆ رۆمانی هاتینه‌کرن ب چه‌ندین ئاراسته و ری‌ه‌وین هزری، میژووپی، جفاکی، هاتینه ده‌ستنیشانکرن و هه‌ر تیوره‌کی رۆمان ب ئاراستا خۆقه‌ گری‌دایه.

بەراویزین دەرزیڤنکی

- (١) حنا عبود، من تاریخ الرواية، منشورات اتحاد كتاب العرب، دمشق، ٢٠٠٢، ص ١٠.
- (٢) ايان واط، نشوء الرواية، ترجمة: ثائر ديب، دار الفرقد للطباعة والنشر، الطبعة الثانية، دمشق- سورية، ٢٠٠٨، ص١٤.
- (٣) د. بوشوشة بن جمعة، النقد الروائي في المغرب العربي، اشكالية المفاهيم و اجناسية الروائية، الطبعة الأولى، بيروت - لبنان، ٢٠١٢، ص ١٣١.
- (٤) ئەمین عەبدولقادر، تیۆرو تەکنیکین شروڤه کرنا رۆمانی، چاپخانا رموشەنبیری/ههولنیر- کوردستان، ٢٠١٢، ل ١٠.
- (٥) د. عەبدی حاجی، رۆمان بەیدا بوون و تیور، کوڤارا بەیڤ، ژماره (٤٤)، دهوك، ٢٠٠٨، ل ٨٠.
- (٦) د. جهاد عطی نعيسة، في مشكلات السرد الروائي، قراءة خلافية في عدد من النصوص والتجارب الروائية العربية والعربية السورية المعاصرة، منشورات اتحاد الكتاب العرب، دمشق، ٢٠٠٢، ص ٥.
- (٧) بيبير شارتیه، مدخل الى نظريات الرواية، ترجمة: عبدالکبير الشرقاوي، دار توبقال للنشر، الطبعة الأولى، المغرب، ٢٠٠١، ص ٩ - ١٠.
- (٨) د. فاطمة موسى، بين ادبين دراسات في الادب العربي والادب الانكليزي، ملتزم للطبع والنشر مكتبة الانجلو المصرية، القاهرة، ١٩٦٥، ص١٢.
- (٩) ريتا عوض، أدبنا الحديث بين الرؤيا والتعبير، المؤسسة العربية للدراسات والنشر، الطبعة الأولى، بيروت، ١٩٧٩، ص٢٣١.
- (١٠) عەبدوالرەحمان مونیڤ، تیشک بو سەر رۆمان، ومەگێرانی له عەرەبیهوه: شرین ، چاپی یه کهم، دەرگای چاپ و بەخشی سەر دەم، سلیمانی، ٢٠٠٦، ل ٧٣.
- (١١) لطيف زيتوني، معجم مصطلحات نقد الرواية (عربي - انكليزي) - فرنسي، الطبعة الاولى، دار النهار للنشر، بيروت - لبنان، ٢٠٠٢، ص ٩٩.
- (١٢) د.انطونيوس بطرس، الادب (تعريفه - انواعه - مذاهبه)، المؤسسة الحديثة للكتاب، طرابلس- لبنان، ٢٠٠٥، ص ١٦٠.

- (١٣) عبدالمالك مرتاض، في نظرية الرواية - بحث في تقنيات السرد - ، سلسلة عالم المعرفة، رقم ٢٤٠، سلسلة كتب ثقافية تصدرها المجلس الوطني للثقافة والفنون والادب، الكويت، ١٩٩٨، ص ١١ .
- (١٤) سمير سعيد حجازي، النقد الادبي وأوهام رواد الحداثة، الطبعة الاولى ، مؤسسة طيبة للنشر، القاهرة، ٢٠٠٥، ص ٢٧٩ .
- (١٥) عزيزة مريدن، القصة والرواية، ديوان مطبوعات الجامعية، الجزائر، ١٩٧١، ص ٢٠ .
- (١٦) لطيف زيتوني، معجم مصطلحات نقد الرواية (عربي - انكليزي) - فرنسي)، ص ٩٨ - ١٠٢ .
- (١٧) د. عهبدى حاجى، رؤمان پهيداوون و تيور، كوفارا پهيش، ژماره (٤٤) ، ل ٨٢ .
- (١٨) م. ه. ئييزامر مالكلم برادبرى، نورتروپ فراى، رؤمان چيه، ومركيزان: جهواد مستهفا، پيداچوونهوه: ههژار رحيمي، چاپى يه كهه، چاپخانا خانى، ٢٠٠٨، ل ١٥ - ١٦ .
- (١٩) جابر عصفور، زمن الرواية، الطبعة الاولى، دار المدى للثقافة والنشر، سوريا - دمشق، ١٩٩٩، ص ١٩٧ - ٢٠١ .
- ههروهسا بنيره نهقى ژيئدمرى:
- انطونيوس بطرس، الادب (تعريفه - أنواعه - مذاهبه)، ص ١٦٢ - ١٦٣ .
- (٢٠) جابر عصفور، زمن الرواية، ص ٢٠٠ .
- (٢١) ههمان ژيئدمر، ل ٢٠١ ،
- ههروهسا بنيره نهقى ژيئدمرى:
- م. ه. ئييزامر مالكلم برادبرى، نوبروپ فراى، رؤمان چيه، ل ١٥ - ٦٣ ، كو بشيوهكى ريك و بيك و ب نموونهفه باس ل ههمى جورين رؤمانى كريبه .
- (٢٢) محمد بوعدة، تحليل النص السردى، الطبعة الأولى، الدار العربية للعلوم والنشر، بيروت، ٢٠١٠، ص ٩٨ .
- (٢٣) شفيقة عاشور، خطاب الوعي التاريخي لرواية ((حوبة ورحلة البحث عن مهدي المنتظر)) لعزالدين جلاوجي، رسالة ماجستير، جامعة سطييف، كلية الاداب واللغات، قسم اللغة و الادب العربي، ص ٢٣ - ٢٥ .
- (٢٤) هيكل . ب. روجر، قراءة الرواية، ت: صلاح رزق، دار غريب، د.ت، القاهرة، ص ٧٦ .
- (٢٥) م. ه. ئييزامر مالكلم برادبرى، نوتروث فراي، رؤمان چيه، ل ١٧ .
- (٢٦) هيكل . ب. روجر، قراءة الرواية، ص ٩٠ .

- (٢٧) هه‌مان ژێڤه‌ر، ل ٩٠.
- (٢٨) هه‌مان ژێڤه‌ر، ل ١٠٨.
- ❖ ته‌ماشه‌ی:
- به‌یان ئه‌حمه‌د حه‌سین، گوشه‌نیگا له‌ رۆمانه‌کانی سه‌بری سه‌لیشانه‌ی دا، ناما
 دکتورایی کولێژا ئادابی، زانکوی ده‌وک، ٢٠١٢.
- (٢٩) محمد بو‌عه‌زه، تحلییل النص السردی، ص ٢٨ – ٢٩.
- (٣٠) هه‌مان ژێڤه‌ر، ل ٢٩ – ٣١.
- (٣١) ببیر شارته‌یه، مدخل الی نظریات الروایة، ص ١٠.
- (٣٢) هه‌مان ژێڤه‌ر، ل ١٠.
- (٣٣) انطونیوس بطرس، الادب (تعریفه – انواعه – مذاهبه)، ص ١٦٣.
- (٣٤) د.خیری دومه، هموم المعیشه كما تصورها الروایة التاریخية (العصر الملوکی نموذجاً)، مجلة ثقافات، مجلة علمية محكمة تعني بالدراسات الثقافية، كلية الاداب،
 جامعة البحرین، ٢٠١١، ص ٨٣.
- (٣٥) هه‌مان ژێڤه‌ر، ل ٨٣.
- (٣٦) د.نضال الشمالي، الروایة والتاریخ، بحث في مستويات الخطاب الروایة التاریخية
 العربیة، عالم الكتب الحدیث، الطبعة الاولى، ارید، الاردن، ٢٠٠٦، ص ١١٢.
- (٣٧) د. الطیب بو‌عه‌زه، في ماهیة الروایة، الطبعة الاولى، دار الانشار العربی، لبنان، ٢٠١٣،
 ص ٤٩.
- هه‌روه‌سا ته‌ماشه‌ی:
- د. امام عبدالفتاح امام، هيجل، تطور الجدل بعد هيجل – جدل الفكر – ، المجلد
 الاول، الطبعة الثالثة، دار تنوير، بیروت، ٢٠٠٧.
- (٣٨) د.عه‌بدی حاجی، رۆمان په‌یدابوون و تیور، گوڤارا په‌یڤ، ژماره ٤٤، ل ٨٢.
- (٣٩) عبدالملك مرتاض، في نظرية الروایة، ص ١١ – ١٢.
- (٤٠) حنا عبود، من تاریخ الروایة، ص ٨.
- (٤١) میخائیل باختین، الخطاب الروائی، ت: محمد برادة، الطبعة الأولى، دار الفكر،
 القاهرة، ١٩٨٧، ص ٩.
- (٤٢) هه‌مان ژێڤه‌ر، ل ٧.

- (٤٣) نزار سلمان طاهر، قهزمنن رهخنا ئهدهبى لسهه تىكستى ئافراندى، ژ وهشانين ئيكهتيا
ئشيسهريين كورد، دهوك، ٢٠١٣، ل ١٢٧ .
- (٤٤) د. الطيب بوعزة، في ماهية الرواية، ص ٥٢ .
- (٤٥) حنا عبود، من تاريخ الرواية، ص ١٣ .
- (٤٦) لوكاتش، كتابان من موسكو، المطبعة الاجتماعية، مصر، ١٩٤٥، ص ٣٩ .
- (٤٧) د. الطيب بوعزة، في ماهية الرواية، ص ٥٣ - ٥٤ .
- (٤٨) و: تهها ئهحمهه رهسول (سليماني)، نيو ريزهكانى رومان له نيروانيى ((لوكاش)) دا،
كوقارا رامان، ژماره (٣٦)، ٥/ حوزميران/١٩٩٩، ل ٤١ .
- (٤٩) ميخائيل باختين، الخطاب الروائي، ص ١٥ .
- (٥٠) ههمان ژيئدم، ل ١٦ .
- (٥١) د. سالم المعوش، صورة الغرب في الرواية العربية، الطبعة الاولى، مؤسسة الرحاب
الحديثة، بيروت - لبنان، ١٩٩٨، ص ٣٠ .
- (٥٢) ههمان ژيئدم، ههمان لايهر .
- (٥٣) د. الطيب بوعزة، في ماهية الرواية، ص ٥٩ - ٦٠ .
- (٥٤) ميخائيل باختين، الملحمة والرواية، الطبعة الاولى، معهد الاتحاد العربي، بيروت،
١٩٨٢، ص ٤٢ - ٤٣ .
- (٥٥) مارت روبير، رواية الاصول و اصول الرواية، ت: وجيه اسعد، الطبعة الاولى، منشورات
اتحاد كتاب العرب، سوريا، ١٩٨٧، ص ٢٣ .
ههرومسا تهماشهه:
- فيصل دراج، نظرية الرواية و الرواية العربية، الطبعة الاولى، المركز الثقافي العربي،
دار البيضاء، المغرب، ١٩٩٩، ص ٩٦ .

پشکا ئیکى

رۇمانا مېژوویى (تېگهه و پهیدا بوون)

- تېگهه رۇمانا مېژوویى
- پهیومندی دناقبهرا مېژوو و رۇمانیدا
- پهیدا بوونا رۇمانا مېژوویى دئەدمبیاتین (ئەورویى، عەرمبى، کوردى) دا

۱ - ۱: تیکهه‌ی رۆمانا میژووویی:

رۆمان وهك ژانره‌كی ئەدهبیی نوێ د ئەدهبی ئەورپیدا پهیدا بوویه، ئەهه جۆری ئەدهبی ئێك ژ نویتیرین ژانیرین ئەدهبی دهیته هژمارتن كو بشیوهیه‌كی به‌له‌ز هاتیه وماركرن، دقئ سه‌رده‌میدا رۆمان شیایه پئشبرگیا شعری بكه‌ت كو دقوناغه‌كا میژوووی یا دریز دا لسه‌ر گوره‌پانا ئەدهبیدا زال بوو.

پهیدا بوونا رۆمانی ب هه‌ر شیوهیه‌كی بیت هه‌بوونا خو وه‌كی ژانره‌كی نوێ یی ئەدهبی چه‌سپاند. و پشتی بدویماهی هاتنا هه‌ر تیکسته‌كی ئەدهبی و به‌لافا بوونا وان وی ده‌می کاری ره‌خنی و ره‌خه‌گری ده‌ستپه‌دكه‌ت كو زوره‌یا ده‌ستنیشانكرنا جۆری رۆمانی هه‌ر ژلای وان و شلوفه‌كاران فه‌ دهیته دانان، ئەهه‌جا رۆماننقیس ب خو نه‌شیت ده‌ستنیشانكرنا جۆری رۆمانا خو بكه‌ت كانی میژووویی په‌ یان سیاسی، جفاکی...هتد.

په‌یدا بوونا رۆمانا میژووویی وه‌كو جۆره‌كی رۆمانی ئەوژی دزقریته دوماهیا سه‌دی هه‌ژدی و ده‌ستپه‌كا سه‌دی نوزدی، كو زوره‌یا ژیده‌رین رۆمانی لسه‌ر قئ چه‌ندی ده‌هه‌گرتینه و پشتی په‌یدا بوونا وی جۆر و ره‌گه‌زین وی و شلوفه‌كرنا تیکستین رۆمانی هاتیه، لی یا گرنه‌گ ئەوه هه‌ر جۆره‌كی ساخه‌تین خو هه‌بووینه و ئەگه‌ر و ژینگه‌ها خو هه‌بوویه، به‌لی نابیت به‌یته ژبیركرن كو ده‌هه‌ر جۆره‌كی رۆمانیدا میژووویی و رویدانین میژووویی رولی خو هه‌بوویه دئافراندا رۆمانیدا، چونكی ئەگه‌ر ته‌ماشه به‌یت كرن سه‌ره‌می زوره‌یا وان رۆمانین ده‌ستپه‌كی په‌یدا بووین - هه‌میان - ده‌ریرین ژ سه‌رده‌می شه‌ران و هه‌بوونا جوداهیین جینایه‌تی و كیشین ئابوری كو ژ ئەنجامی هه‌قركیان په‌یدا بووینه.

ئانكو رۇمانا ميژوويي ژ ئه نجامي بزاقا رۇمانسى دئه ده بيدا هاتيه قى بزاقا رۇمانسى گه لك پي كول دكرن خو ژ ريبازا كلاسيزمي خلاس بكهت چ لسه ر ئاستى ژيانا ئه ده بى بيت يانژى جفاكى بيت رۇمانسيزم وهكو شوره شه كا ئه ده بى بوو، دخاست جيهانه كا سروشتى هه بيت، ئانكو دادومرى تيدا زال بيت، وهه ر مرؤفه ك بگه هيته ئازاديا خو. ئەف بزاقه پشتى سه ره لدانا شوره شا پيشه سازى ل دوماهيكا سه دساليا هه ژديدا هاته مه يدانى، به لى قى شوره شى چ داخو ازيين بزاقا رۇمانسيزمي بجه نه هينان، جاره كا دى جفاك دناقبه را دموله مند وهه ژاراندا هاته دابه شكرن، ئەف قوناغا نوى يا جفاكى ياكو پشتى شوره شى په يدابوى چ هيشى لده ف رۇمانسيان نه هيلان، ئانكو بى هيشى بوون. (رهوشا جفاكى به رى شوره شى بديتنا رۇمانسيا گه لك خراب بوو، به لى پشتى شوره شى خرابتر بوو، دق قوناغى دا رۇمانسيزم چ بكهت وچه وا دميرينى ژ خه ونين خو بكهت چ تشت دده ستى واندا نه ما ته نها كو بو ده مى بورى بزقرن، ئانكو بو چه رخين ناقين ده مى جفاك دژيانه كا ساده نه يا ئالوز دبوراند ئەف هه ستا نوى بو ئە گه رى سه ره لدانا رۇمانا ميژوويي)⁽¹⁾.

لى سه ره راي قى چه ندى ((شوره شا فه ره نسى و شه رين شوره شگيرى و كه تننا ناپوليونى ئە گه ر بوو كو بو ئيكه م جار ميژوويى بكه نه ئە زمونه كا جه ماومرى لسه رانسه رى ئە وروپا، ئە فجا دماوى دناقبه را سالىن 1789 و سالا 1814 هه مى وه لاتين ئە وروپا د بارودوخين سه خت دا بورينه))⁽²⁾، ديار دبىت كو ئيك ژ ساخله تين رۇمانا ميژوويى گريدانا رويدانين رۇمانى يه ب رويدانين سه رده مه كى ده ستني شانكرى هه ر وه كى (بلزاك) دبىت: ((رۇمان هه فپه يمانا ميژوويى يه))⁽³⁾، ديار دبىت ئە گه ر رۇمان و ميژوو دئيك ريرودا نه بن هه فپه يمانى و مفا ومه رگرتن يا ژ رويدانين هه فدو كرين ب شيواز و ته كنيكين هونه رى داريتيه، لى "فولكنيز" پتر تاگيرىيا رۇمانى كر و دياركر كو رۇمان قاره مانا ريروا ميژوويى يه⁽⁴⁾. ديار دبىت كو په يوه ندى دناقبه را واندا په يوه نديه كه زلايه كى قه پيگه وره و زلايه كى ديشه دىاليتكى يه.

بیتە هونەرەکی نوێ^(۷). مەرەم ل قیری دیارکرا شینواری قەگیرائی یە دناقبەرا دیروکنشیسەکی دەمی رویدانەکا میژوووی دنشیسیت و رۆماننشیسەکی دەمی هەمان رویدان دکەتە هیقین و کەرەستە بۆ بەرھەمھینانا رۆمانی ژلایەکی قە و تومارکرا رویدانی ب شیوہیەکی ئەدەبی ژلایەکی دیتەر قە.

ب شیوہیەکی گشتی رویدانین رۆمانا میژوووی ل سەر باگراوھندا رویدانین کەقن پەیدادبن، ئانکو هەمی تیکستین هونەری یین دەینە ئافاکرن، ل سەر واقعەکی ب میژوووی قە گریداینە. لەوما رەسەناتیا رۆمانا میژوووی د نویکرنەکا هونەریدا بۆ واقعەکی میژوووی بەرچا ق دەیت، هەرەسا بەرھەمەکی هونەرییە بابەتی وی باس ل دەمی بووری دکەت. ئەگەر بەری خۆ بدەینە قەکۆلینین ئەدەبی یین ل سەر رۆمانا میژوووی هاتینە نشیسین دی دیاریت کو هەمی رابردووی دەستنیشان دکەن وەک سیمایەکی بەرز بۆ قی جۆری ئەدەبی.

نشیسەری رۆمانا میژوووی چیدبیت قوناغەکا کەقن وەرگرت کو قوناغا دەمی ژ ئەوی دوورە ب سەدان سالا، بەلی چیدبیت کو قوناغەکا نیزیکی ژ سەردەمی خۆ وەرگرت. رەخنەگر "ئەفرۆم فلیشمان" دبینیت ئەگەر رۆمانی سەردەمەک وەرگرت کو دناقبەرا (۴۰ - ۶۰) سالی، وی دەمی رۆمان دبیتە رۆمانەکا میژوووی، بەلی رەخنەگرەکی دیتەر "لیسلی ستیقن" (شیسیت) سالی دەستنیشان دکەت. "شیارد" پشینیارد کەت کو (پینجی) سالی، ئانکو نیف سەدە بیت، بەلی "جونتیک" دبینیت کو هەر رۆمانەک بەحسی رویدانا بەری ژدایک بوونا نشیسەری بکەت وەک رۆمانەکا میژوووی دەیتە هژمارتن.^(۸) نموونا قی چەندی ژی د رۆمانا ((گوند و هاوارە)) دا یا محەمەد سەلیم سیاری دیاردبیت، ئانکو لقیری قەکۆلەر نامازە ب وی چارچوقی دەمی دکەت یی نە کیمتر ژ پینجی سالا بەری نشیسینا تیکستی، سەرەرای دەستنیشانکرا ئەقان ژماران و پیگیریا نشیسەری ب وان سالان، بەلی رابردووی دبیتە رەگەزەکی هەری گرنگ بۆ دەستنیشانکرا رۆمانا میژوووی.

رۆمانا میژوووی ئیک ژ گرنگترین جوړین رۆمانایه، چونکی ب وینه کرنا میژوووی رادبیت و ئاگه هداریا لسهر رویدانین میژوووی یین کو ل دهمی رابردوو هاتینه بجه هینان ددهته نهومیین قوناغا نوی یا ژیانی، ئەق رابردوو یی کو مروق نهشیت دهستا ژی بهردهت و ئەو کەسی رابردوو یا خو نهزانیت و یی شههرهزا نهبیت ل دهمی نوکه دا نهشیت ریکا خو دپاشهروژیدا دهستنیشان بکەت. رابردوو میژوو یا ئەقروکەیه و هەر ئەقروکە دبیتە میژوو و ژقی جهی گرنگیا رۆمانا میژوو یی هاتیه و ئیک ژ ئالاقین وینه کرنا میژوو یی و گرنگیا وی زیده تربیت ژ بهر ئەو بشیوهیه کی بهرفره لسهر رویدانین دهمی بووریدا هاتینه بجه هینان دئاخضیت^(۸).

۱ - ۲: بهیومندی دناقبهرا میژوو و رۆمانیدا:

میژوو و رۆمان وهکو دوو جههسه رین سه رهکی دئیک هیل دا نه بوورینه، بهلی هەر دوو شیاینه خزمهتا ههقدوو بکهن و هه رئیک تهمامکهرا دیتر بوویه، چونکی تومارکرنا رویدانین میژوو یی بنیاته کی دهستیکی بوویه بو پهیدابوونا ژانری رۆمانی، ئەقجا هەر قوناغه کا میژوو یی ساخهت و کارتیکرین خو هه بووینه و ئەق چهنده بوویه پالدهر بو ئەفراندنی کو دمیانا وینه کی په یقان هاتیه دارشتن و ژ بهر کو رۆمان ژوان ژانرین ئەدهبی یین قه کری یه لهوماژی شیایه گه لهک بابهتان ب خو قه بگریت و خزمهتی پیشکیشی جفاکی بکەت دمیانا وهرگرتنا رویدانین وان و دارشتنا وان رویدانا ب شیوازه کی هونهری و داپوشی و تیکه لکری دگهل وینین ناشویی.

میژوونشیس و رۆماننشیس پشت بهستنی لسهر داتا و دراوین میژوو یی دکەت، بهلی چاوانیا هه لسوکه و تکرنا ههردوو یان دگهل وی کهرستی میژوو یی جودایه کو (میژوونشیس نهشیت ژ چوارچوقی قه گیرانا راسته قینه یا رویدانا بوری دهریکه قیت، بهلی رۆماننشیس دی وی قه گیریت یا دشیانین ویدا و ئەق دپاردکەت کو رۆماننشیسی پتر دهلیقه یا هه ی کو رویدانی هیشتا بهرفره هتر

بکەت^(١١٠). کەواتە هەبوونا ئاقاهیی جوداهیی دناقبەرا هەردوو تەمەراندا د (سەردەمی دایە)، ئانکو دبیت رویدان یا کەشن بیت و میژووی بیت، بەلێ دسەردەمەکی نۆی و هەقچەرخدا هاتبیت نئیسین نموونا قان جۆرە رۆمانا ژێ د گەلەک ژ رۆمانین وان نەتەوا دەین دیتن ئەوین رۆمان ل قوناغین خو یین دەستیکی، چونکی کەرەستی ددەستی رۆماننئیسان هەر ئەو رویدانین میژوویی نە ئەوین مللەتی وی تیدا بووری بیت لەوماژی رۆماننئیس ب شیوەکی هونەری قەگیڕانا رویدانەکا میژوویی دکەت.

سەرەرای قی چەندی رۆمان و میژوو دچارچوقی پەیوەندیەکا دیالیکتیدا دبووریت ژبەرکو ((میژوو لایەنی زانیاریان ب خۆقە دگریت و رۆمان لایەنی شلوقەکرنی ب خۆقە دگریت))^(١١١)، لەوماژی ئەو زانیاریین میژوو ددەتە رۆمانی دبنە فاکتەر بۆ هاریکاریکرن شلوقەکرنی و دمیانا وی پروسیدا چەندی (رویدان، کارەکتەر، جە، ...) دەینە زیدەکرن داکو ب شیوەکی بەرفرەهتر خزمەتا وی رویدانا میژوویی بکەت.

واقع بەشەکی دیتەر ژ میژوویی و پاشی بوویە بەشەک ژ رۆمانی، چونکی ((هەبوونا پەیوەندیی دناقبەرا رۆمانی و واقعی میژووی دەستنیشانکەر پرنسیپیت هەلبژارتنا دیاردین ژیانیه و شیوە و بەرجەستەکرن وی د رۆمانیدا))^(١١٢) ب قی شیوەی دی هیته زانین کو رۆمانا میژوویی بەشەکە ژ واقعی، بەلێ ب شیوەیەکی هونەری و بکارهینانا خەیاالی ژلایی رۆماننئیس قە زالگەه لسەر کریه و لادان د بەرپەریین وی رویدانا میژوویدا کریه.

ب هەر شیوەیەکی میژوودهیت نئیسین پیدقیه ئەو کەسی تومار دکەت ژبلی وەفاداری و ئەمانەتا قەگواستنا رویدانی ب وی شیوەی هاتی رویدان هیچ لادانەکی دەیح ژانر و ئەلەمینتەکی رویدانیدا نەکەت، بەلکو ب وی شیوە و رەنگی هەی بهیت تومارکرن، بەلێ رۆماننئیس یی ئازادە دگوهیرین و لادانا دا، بەلێ نە ب شیوەکی وەسا کو کارتیکرنی لسەر هەبوونا راستی و راستەقینەیا رویدانی بکەت،

"بیلینسکی" وەسا دیاردکەت کو ((ب زەحمەت رەخنەگرەک بەیت دیتن تیکەلکرن دناقبەرا کەسایەتیا وی یا هزری دگەل کەسایەتیا وی یا میژوونقیسەکی ئەدەبی بەیت دیتن))^(۱۳)، ئانکو میژوونقیس نەشیت ببیتە رۆماننقیس و بەروفاژی. دیارە ئەو پەیوەندییا دناقبەرا رۆمانی و میژوویی ((پەیوەندیەکا قەگواستنی یە ب پلە ئیک))^(۱۴)، نابیت رۆمان وەکو گوتارەکا میژووی بیت، لی نابیت یا ژ میژوویی دویر ژی بیت، چونکی دوو جەمسەرین دیالیکتینە، و وی دەمی رۆماننقیس کارەکتەرین رۆمانا خو ژ میژوویی وەردگریت ب شیوازی قەگیرانەکا ئیستاتیکی دیالوگ دەیتە گوتن و ئەو رویدانا میژوویی ب کراسەکی دیتەر دەیتە پیشچاڤکرن و ب ئاشۆپی دەیتە نەخشکرن، هەر رۆماننقیسەکی بزاف کری کو وینەکیشی قوناغەکا میژوویی بیت کو تیدا ((هەولا دیارکرن لایەنن سیاسی، جفاکی، کەلتوری، ... کریه، بەلی نەشیایه رویەکی راستەقینە دروست بگەهینیت بتنی شیایه دەبرینی ژ بیر و بۆچوونن خۆیین تاکە کەسی بکەت و بەحسکرن وی ماوی میژوویی وەکو دسنوردارکرن ئەدەبیدا گوتیه))^(۱۵). وەسا خویادبیت کو میژوو د وی تیکئالاندنا قەگیرانیدا بەرزەدبیت، بەلی ئەق هەمی جوړین ئەدەبی پتر خزمەتا تیکستی ئەدەبی و میژوویی دکەت د ئەنجامدا چوار لایەنن سیمانتیکی و واتایی بو داناینە ئەوژی:

۱. میژوو وەکو واقعە ریکەکە ئاراستا بابەتان دەستنیشان دکەت مینا دیارکرن وان رویدانن دناڤ جفاکیدا پەیدا دبن و چاوانیا گەشەکرن و پیشکەفتنا گرینا رویدانی و پەیداوونا هەڤرکیا دناقبەرا تاکیت جفاکی ژلایەکی قە و خودی تاکە کەسی ژلایەکی دیقە دیتنا تاکەگەری چ بو وی رویدانی یان ژیان.
۲. میژوو وەکو گوتار، کو ب شیوەکی ئەپستەمولۆجی دەیتە نیاسین بو دانا زانیاریان.

۳. میژوو وەکو چیرۆک و سەرھاتیەکا قەگیڕایی کو ب شیوەکی ئەدەبی و ب وینەکی ئیستاتیکی بەیتە قەگوهاستن لی رەھەندی میژوویی ژوی لایەنی ئەدەبی نەھیتە دورئێخستن.

۴. ب وی واتایی دەیت کو ھەردەم پەیوەندیەکا ھەقراک یا دناقبەرا میژوو و رۆمانی دا ھەمی کو ھەرئێک دجیتە دناق چەرکی دیتەر^(۱۶).

ئەق تیکەلبوونە پیدقی ب شەھەرزایی یە درویدانین میژوویدا، کو ژلایەکی قە جە و دەم و ژینگەھا پەیدا بوونا رویدانی و ژلایەکی دیشە شارمزی د زمان و خواندنا ھزرو بیر و کەلتورین وی دەمی رویدانی کو ئەقە ھەمی پیکشە دبنە شەنگستە بو ئاڤا کرنا تیکستی رۆمانی، بەلی ژلی قان ھەمی کەرستی پیدقی دقیت رۆماننقیسی ژێ ئەو شیان ھەبن کو بشیت ب شیوەکی فانتازی و جوان رویەکی دیتەر بدەتە رویدانا میژوویی یا قەگوهاستی، ئانکو ((ئیک ژ تەکنیکین نوی یین بکارھاتی د رۆمانیدا ئەو پەشت بەستی لیسەر لیکزفرینا رویدانا دچارچوقی قەگیڕانا کارەکتەراندە دکەت کو ب رەنگەکی تام و چێزەکا تایبەت بدەتە رویدانی))^(۱۷). دیارە ژێ کو رۆماننقیس دقیت دقێ سەردەمیدا قەگیڕانا رویدانەکا میژوویی یا کەقن بکەت، چونکی دبەرچاڤکرنا ھەر رویدانەکا میژوویدا رۆماننقیس لایەنی جڤاکی و سیاسی یی چارچوقی رویدانی وەردگرت، چونکی ئەو ھەردوو ڤاکتەرین سەرەکیە بو پەیدا بوونا رویدانی. دەھمان دەمدا دەلیقە یە بو رۆماننقیسی کو سنوری رۆمانا خو بەفرە بکەت لەوماژی دقەگیڕانا رۆمانین میژوویی دا چاڤدیریا:

۱. قەگوهاستنا دەستا و دەستا رویدانی.
۲. دیتنا جڤاکی و سیاسی یا کەسایەتیین بەشدار درویدانیدا.
۳. ھەبوونا پەیوەندیی دناقبەرا ئەگەرین پەیدا بوونا رویدانیدا گرنگیا خو ھەییە.

مەرەم ژى ئەو پەيوەندىا جىاكىيە ئەوا تەقنى ژيانى ب خۇقە دگريت. دەھمان دەمدا ئەق ژيانە يا جودانىنە ژ لايەنى سىياسى كو ئەو ژى وەكو فاكتەرەكى دى يى ھارىكار بۇ ئەفراندنا رۇمانى دەيتە پىادەكرن.

كەواتە پرا دناقبەرا مېژوو و رۇمانىدا قەگىرى رويدانى يە، رۇماننقىس و مېژوونقىس ژىلى كو رويدان ب چاڧ دىتېبىت ھەردوو پىشت بەستنى لسەر قەگىرى و شىوازى گوتنا وى دكەت، چونكى دبىت ئىك رويدان ب شىوین جودا بەيت گوتن لى مەرەما مېژوو نقىسى بتنى توماركرنا رويدانى يە و سەردەمى وى لى يا رۇماننقىسى، چونكى ((رۇمان وەكى يا زانا كو ئىك ژوان ژانرا يە يىن كەرستى خۇ يى ناقەرۆكى ژ مېژووى و مردگريت و ب شىوازەكى ھونەرى دادرىژىت... ديسان بو دەربرين كرن ژ ئەزمونا جىاكەكى بۇ چارەسەركرنا كەيسەكى كو مېژوو بۇ خۇ كرىيە بەھانە داكو بشىت ب وى دەربرينى ژوى رويدانى بكەت))^(۱۸).

كەواتە جوداھى دناقبەرا مېژوو و رۇمانىدا ئەوہ كو مېژوو گوتارەكا مفادارە بۇ ئاشكراركرنا وان پرنسىپىت رويدان ژى پەيدابووى، بەلى رۇمان گوتارەكا ئىستاتىكى يە و ئەركەكى جوانكارى دگىريت و كویربوونا رۇمانى دناڧ مېژوويىدا ب مەرەما وى چەندى بوويە كو دەلالەتین كویر و قەشارتى يىن وى رويدانى ئاشكرا بكەت. ئەقە ژى ژىلى كو دمېژوويىدا بەلگاندا وان رويدانىن دەينە ئەنجامدان دكەت.

د رۇمانا مېژوويىدا ھەلسوكەوت وەسا دگەل رويدانا مېژوويى دەيتكرن وەكو كەرستە بۇ ھىشىنى رۇمانى ھەرۆەكى "لوكاش" ي دياركرى كو ((رۇمانا مېژوويى ژ پىدقياىتىن سەردەمى يە، چونكى گریدان يا ب ئارىشىن سەردەمى قە ھەين))^(۱۹). ديارە كو مېژوو تومارەكا قەزقرى يە چ جارا دمىشكى مرؤقىدا دەرناكەقىت چ ئەو رويدانە لسەر بەرپەران ھاتبىت نقىسین يان نە. رۇمانا مېژوويى لسەر دوو چەشنا ھاتىيە دابەشكرن:

١. رۆمان قه‌گه‌راندنه‌که بۆ میژووویی ب هه‌می داب و نه‌ریت و که‌لتوری خۆ قه‌.

٢. رۆمانا میژووویی تنی قه‌گه‌راندنا ژینگه‌ها میژووویی یه ب شیوازه‌کی هونه‌ری^(٢٠).

دیاردبیت کو رۆمان نوێکرنا رویدانه‌کا که‌قنه و دانا ژیانه‌کا نویه بو وی رویدانی، هه‌روه‌سا دیارکرنا وان بارودوخایه ئه‌ویڤ رویدان تیدا په‌یدابووی، ئیک ژ سیماییڤ رۆمانا میژووویی ئه‌و شیوی هونه‌ری ساده و روون یی قه‌گی‌رانا وی یه دگه‌ل داریتنا هونه‌ری یا رویدانی و ئه‌قه نه بتنی شیوازی وینه‌کرنا ژیاڤی یه، به‌لکو ساخله‌تا وی په‌یوه‌ندیی یه ئه‌وا دناقبه‌را وان په‌یوه‌ندیڤ جشاککی و رۆمانیدا، چونکی ژیدمیری رۆمانی جشاکه ((قه‌ده‌ربوونا رۆمانا میژووویی دگه‌ل په‌رتوکیڤ دیتر ئه‌وه میژوو لدرور رویدانی دزق‌ریت بتایبه‌ت ئه‌و رویدانیڤ مه‌زن و که‌سایه‌تیڤ به‌رچاق، به‌لی رۆمانا میژووویی زوما خۆ دئیخیه‌ته سه‌ر هویر و گرڤ رویدانی و گه‌له‌ک جارا ئه‌و رویدانیڤ بجویک دبه‌ ریخوشکه‌ر بو گه‌شه‌کرنا رۆمانی...))^(٢١)، دیاردبیت کو گرنگیا میژووویی ب رویدانه‌کا مه‌زنه، به‌لی گرنگیا رۆمانی ب هه‌می وان چارچو‌قه و ژینگه‌ه و که‌رمسته و ده‌وربه‌ریڤ رویدانی ژی گریدایه. و مرگرتنا رۆماننشیسی بۆ رویدانی دقیت دسنوری راسته‌قینه‌یا رویدانی دابیت، هه‌رچه‌نده ئاشۆپ هاریکاره بۆ ئافراندنی لی نابیت زالگه‌هی لسه‌ر راستیا گه‌هاندنا رویدانی و په‌یاما رۆماننشیسی بکه‌ت ئه‌قه ژی رۆماننشیسی پالده‌ت کو یی (بابه‌تی) بیت دگه‌هاندنا رۆمانیدا، چونکی ئاشۆپ و ئه‌فراندن ته‌نها دوو هاریکارن بۆ ئه‌فراندنا و یاریدمیریڤ گه‌شه‌کرنا رویدانی یه و دگه‌لدا تام و چیژه‌کی دده‌ته رۆمانی، چونکی نابیت رۆماننشیسی رویدانیڤ میژووویی گوهرینی د (ده‌م، جه، رویدانا) دا بکه‌ت، چونکی گوهرینا قان ئه‌له‌مینه‌تان دی لادانی په‌یدا که‌ت و ژ راستیی دوبر که‌قیت. ب دیتنا "لوکاتش"ی پی‌دشیه رۆماننشیسی یی کو رۆمانا میژووویی دنشیسیت پی‌گیریی ب فاکته‌ریڤ میژووویی بکه‌ت و ئه‌و دیه‌رتوگا خۆدا یا

ب نافع و نیشان (رۆمانا میژوویی) دبئزیت: ((دقیق رۆمان یا وهفاداریت بۆ میژوویی سهرماری کو قارمانی وی یی ئەفراندی یه و تهقنی وی یی ناشویی یه))^(۲۳).

سهبارت په یوه ندیین دناقبهرا میژوو و رۆمانیدا ب دیتنا نقیسه ری مسری "نه جیب مه حفوزی": ((رۆمان و میژوویی په یوه ندییه کا باش یا دگهل هه قوو هه، چونکی رۆمان پیشاندا نا ژیا نا رۆژانه یه ب هه می شیوه و کهس و کاریکتیه رین خو قه و ئەفه زی به شه که ژ میژوویی کو نه هاتیه به حسکر ديسان میژوو زی قه گیرانا رویدان و کاره کترو سهرهاتیا یه وه کی رۆمانی))^(۲۳). مه بهست ژ رۆمانا میژوویی لقی ری ئەوژی ئەوه کو رۆمان توماره کا میژوویی به رموشا جفاکی یا کو تیدا دزیت. میژوو رابردوویی پیشکیشی مه دکهت بشیوه یه کی ئەکا دی می ل گورهی رهوشه نبیر و که سین پسر، به لی رۆمان نشیس دشی ت میژوویی پیشکیش بکهت دوینه کی سخدا کو هه می جو رین جفاکی ب خو قه دگریت، نانکو میژوو نشیس ((که له خی)) میژوویی پیشکیشی مه دکهتن، به لی رۆمان نشیس ده یلیت کو ئەه ((که له خه)) بلقشیت و خوین دده مارین ویدا به ییت و بجیت دبه ره مه کی هونه ریدا دناقبهرا خه لکیدا دزیت^(۲۴). ئەگه ر ئەم به ری خو بدینه میژوو وه ک تومارگه ها رویدانین میژوویی و رۆمانی وه ک جو ره کی ئەده بی ئەم دی بینین کو مرو قه بابه ته کی هه قپشکه دناقبهرا وندا، به لی هنده ک لایه نین جودا دناقبهرا وندا هه یه، وه ک "قاسم عبده قاسم" دبه رتوکا خو دا ئەوا ناقبهرا ئەده ب و میژوویی دا دبئزیت: ((مرو قه دامه زینه ری میژوویی یه ... دلقلشیتن و میژوویی دچارچوقی ده می ده ستنیشانگری و ل گورهی مه رجین جهی بری شه دبه ت))^(۲۵). رۆمانا میژوویی زاراقه کی به رفره هه، بشیوه یه کی گشتی رویدانین سیاسی و جفاکی و نابوری و رهوشه نبیری و هه ره و سا میژوویی که سین ناقدار زی ب خو قه دگریت.

که له ک رۆمان نشیس نه ته نها سه ره ده ری دگهل واقعی خو دکه ن ئەو واقعی دیروسیسی و مه رار کرنی دا، به لی هنده ک جارا میژوویی دکه نه که ره سه ته کی خاف بو رۆمانین خو ((ئەه جوری رۆمانا یین ده ینه ناقکر ب رۆمانین میژوویی دئه ده با که لاند ا که له ک به ربه لاقن... و بگشتی رۆمانین میژوویی پشت به ستنی

لسەر وەرگرنا میژوویی بۆ رویدانی قوناغەکا میژووییا بووری داکو ئارمانجین
خۆ یین هونەری یان کلتوری و هەتا سیاسی ژى بجه بین))^(۲۶).

هەرچەندە میژوو وەسا هاتیە نیاسین کو تومارا رویدانایە، بەلى یا دویر
نەبوو ژ وى چەندى کو جفاک بەشەک نەبیت ژ وان رویدانا ئەفجا ئەرکى
میژوونشیسى دبیت جودابیت ژى رۆمانشیسى دتومارکرنا رویدانادا، چونکی کارى
میژوونشیسى ((راستگو دەرئىخستن و فەگیرانا رویدانی بووری یه))^(۲۷). ئەفجا ل
قىرى پەيشا دیروک یان میژوو – دبیت دەر بیاقەکی دا واتایەک هەبیت نە ب وى
رامانى بیت ئەوا بۆ دیروکی ب خۆ دەبیت – لەوماژى رولى میژوونشیسى و
رۆمانشیسى دقەگواستن و فەگیرانا رویدانادا رولەکی کارىگەرە، چونکی ئەو
دى بیتە میکانیزم بۆ گەھاندنا وى بابەتى ب وان کەس و جفاکین ئاکەھ ژوى
رویدانى نەبیت.

میژوونشیس نەشیت ببیتە رۆمانشیسەک سەرەرای کو ب فەگیرانا رویدانا
رادبیت، رۆمانشیس ژى نەشیت ببیتە میژوونشیس، هەرئیک ژوان سەرەخویە و
ژئیک و دوو جودانە، بریکا فەگیرانا رویدانا، بەلى رۆمانشیس رادبیت ب
پیشکیشکرنا رویدانی میژوویی دچارچوقەکی چیرۆکیدا ب رۆمانەکا میژوویی،
نانکو میژوویی نانیشیت، بەلى میژوویی دکەتە بابەتەک ژ بۆ فەگیرانى^(۲۸). رۆمان
ژیدەرەکی گرنگە ژ ژیدەرین میژوو نشیسینى ئەوى کو دخوازیت جفاکەکی
دقوناغەکا میژوویی تیگەهینیت ، رۆمان ... دمینیت ئیک ژ ژیدەرین میژوویی
هەری گرنگ بۆ زانینا سیستەمى رەموشتی و داب و نەریتا و هەست و سوزا و دیتنا
خەلکی و رولى وان و پەیوەندیین وان ب هەندەک کەسین دى دجفاکی واندا و ژ
دەرڤەى جفاکی وان ژبلى جۆرین جل و بەرگا و خوارنى و بیرو بۆچوونین وان لسەر
رویدانی دەوروبەر^(۲۹).

چ میژوونشیس بیت چ رۆمانشیس بیت هەردووک وینەکی
دەستنیشانکەن بۆ فەگیرانا رویدانان و سالوخدانا باروودوخان و پیشکیشکرنا

پالدمران و شروفه کرنا کەسان... بەلێ میژوونشیس بی کو گرنگیی بدەتە
هویربینا بەحسی رویدانا دکەت... دەهەمان دەمدا رۆماننشیس ژێ گرنگیی نادەتە
رویدانین ئیک لدویف ئیک دەین و ئە ب ریزبەندیا دەمی وجھی، تنی خەیاڵ لدەف
وی لسهر میژوویی زاله^(۳۰).

کەواتە دبیت قارەمانی رویدانەکی دمیژوویییدا هەمان ناف و شیواز و
کارەکتەریا کەسایەتیا رۆماننشیسەکی نەبیت، مەرەم ئەوە کو ئەو سیمایین بۆ
کەسایەتیهکا دیروکی دەیتە کیشان وەکی وان سیما و سەخلەتان نابیت ئەوین
رۆماننشیسەک بۆ کارەکتەرەکی هەمان رویدان دکیشیت، لەوراژی راستەقینەیا
قەگواستنا وینی رویدانی دناقبەرا میژوو و رۆمانی یی جودایە ب رامانەکا دیتەر
(هەلسوکەوت کرن دگەل میژوویی وەکو بەرەمەهینەر و پیکهینەرەکی رۆمانی
مەرەم پی ئەو نینە کو رۆمانا میژوویی پشت بەستنی لسهر ئاشۆپی بکەت وەکو
پیکگهورەک بۆ خو، بەلکو رۆمانا میژوویی ب هەمی ئاستین خویین بنیاتی قە و
ئەلەمینتین خو یین پیکهاتەیی دمیانا رویدانادا بتنی دیار نابن، بەلکو دمیانا ریکا
پیشکیشکرنی دا دەیتە بەرچاقرن))^(۳۱)، پەیوەندی دناقبەرا میژوو و رۆمانی دا لژیر
سیبەر و روناها رەگەزین قەگیرانیدا دیاردبیت هەر ژ (کارەکتەران، دەم، جە،
...)، ئانکو پەیوەندی دناقبەرا هەردووکاندا قەزقراند و نشیسنا میژوویی یە ب
شیۆمیەکی ئەدەبی و ب دمرینەکا رۆمانی.

نشیسەری مسری "نەجیب مەحسوز" لسهر میژوو و رۆمانی دئاخضیت و
دبیزیت: ((رۆمانا میژوویی پرنسیپی راستی دچەسپینیت ئەگەر توماکرنا
میژوویی دووبارە بکەت بشیۆمیەکی خودی و نەبابەتی ئەف رۆمان گرنگیی ب هژمارا
سالان نادەت، بەلکو جەختی لسهر کاودانین سروشتی و چەندی و گیانی یی
نەتەویەکی دکەت))^(۳۲).

هەر رۆمانەکا میژوویی پشت بەستنی لسهر دوو لیقەگەرا (مرجعیە)
دئاقاکرنا بەرەمی دا دکەت: لیقەگەرەکا راستی کو گریدایە ب رویدانین

میژوووی و لیڤه گهرا ئاشۆپی په یوهندی دگه ل رویدانین رۆمانی هه نه لیڤه گهرا ئیکێ لیڤه گه ره کا بهرژموهندیایه، لیڤه گهرا دووی لیڤه گه ره کا جوانیی یه (۳۳). ل شیرئ و هسا دیاردبیت کو رۆمانا میژوووی قه گیرانا رویدانین راستی یه تیکه لی خه یالا رۆماننڤیسی یه ئه وژی ژبه ر بهرژموهندیایه رۆمانی. هه رومسا ژبه ر جوانیا رۆمانی؛ چونکی کارئ رۆماننڤیسی جوانی و هونه ره، بشیوهیه کی جوان وهونه ری سه رده ری ل گه ل واقعی بکه ت تا کو کارتیکرنئ لسه ر خوینه ری بکه ت و دموونی وان بهه ژینیت و خوشیی ژئ و مربرگیت.

نارمانجین رۆمانا میژوووی نه دووباره کرنا رابردوو یا که سایه تیه ب زمان و جل و بهرگین وی قه، به لکو نارمانجا سه ره کی - وه کو "لوکاش" دبیزیت - وینه کرنا ئه و ریرمو ژيانا جفاکی یه چ ژيانا ئه فرۆکه بیت یان ژيانا رابردوو بیت بشیوهیه کی قه گیرانکی ئه ف رۆمان ده می نوکه به رامبه ری ده می بووری دکه ت و دبینیت کا چ په یوهندی دناقه به را واندا هه نه (۳۴).

رۆمانا میژوووی گه شه پیدانا گیانی نه تهومی و دیاریبونا هه ستا هونه ری یه، و نیزی که بوونا هونه ری رۆمانی بگشتی به ری نڤیسه ری رۆمانا میژوووی دا واقعی، بو دیارکرنا لایه نین قی واقعی بریکا وینه کرنا میژوووی یان که سه کی میژوووی (۳۵). ژلایی میژوووی قه ئه م دبینین ژرویدانین میژوووی یان که سایه تیین وی دبینه بنگه ه بو ئاڤا کرنا رۆمانی. رۆمانا میژوووی جو ره کی رۆمانییه لسه ر که ره سه ته کی میژوووی هاته به ئاڤا کرن و بریکه کا ئاڤراندی و ئاشۆپی پيشکیش دکه ت. گه له ک ره خنه گر و قه کۆله را به راوردیه ک ئیخسته نه دناقه به را رۆمانا میژوووی و پيشکیش کرنا میژوووی، "جوړج لوکاش" قی سالوخذانی دده ته ژانری رۆمانا میژوووی ده می به راوردیه کی دئخیه ته دناقه به را نڤیسه ره کی ئیتالی بناقی "مه نزونی و والته ر سکوت" دبیزیت: ((سرنج راکیشا رۆمانا میژوووی دوی تشتیدا دیاردبیت کو خوانده قانا بو جیهانا خو یاتیکه ل ژ ئاشۆپی و راستیی قه دکیشیت و میژوووی ساخ دکه ت و په نه ره که خوانده قان بریکا وی به ری خو ده ته میژووویه کا

کهفن، ههروهه کو ئەف ژیدەر گریدایه ب هه بوونا مرۆقی فه، چونکی مرۆف دناقبهرا رابردوو و نوکه دا دژیت))^(۳۶).

فه کۆله ری مه غری بی بناقی "سه عید یه قتین" د په رتوکا خۆدا یا بناق و نیشان (ناریشین رۆمانا عه رهبی یا نوی) سیمایه کا بهرز دناقبهرا ههردوو کاندا دهستنیشان دکهت، ئەوژی راستی و ئاشۆپی یه بدیتنا وی (رۆمانا میژوووی ژبه رههمی رۆماننقیسیه (ئاشۆپ و خودی تیدا دیاردبیت))^(۳۷)، ئانکو رۆماننقیسی دنقیسینا رۆمانا میژوووی ئازادیه کا بی سنور لدهف ههیه ئەوژی نهیی گریدایه ب لیزفرینا رابردوو، ئانکو فه گوهاستنا رویدانا وهکی خۆ، به لکو بدوو باره کرنا فی کاره ساتی رادبیت. ههروهسا رۆمانا میژوووی بدیتنا "سه عید یه قتین" ی وهکو رۆمانه کا فه گیرانی یه کو ((ب دووباره ئافا کرنا قوناغه کی ژ رابردوو یه بشیوه یه کی ئاشۆپی کو دناقدا کهسایه تیین میژوووی و کهسایه تیین ئاشۆپی تیکه ل دبن))^(۳۸).

کهواته رۆمانا میژوووی رادبیت ب دووباره کرن و ئافا کرنا وان رویدانیین لدهمه کی دوبر رویدایین لی بشیوه یه کی ئاشۆپی و هونه رانه، ئەوژی ب تیکه ل کرنا کهسین میژوووی دگه ل کهسین ئاشۆپی ههروهسا لادانا هندهک رویدانیین بچویک و زیده کرنا هندهک رویدانیین دی یین بچویک، ههروهسا لادانا هندهک کهسان و زیده کرنا هندهک کهسین دی یین لاره کی لدویف بهرژه وهندیا رۆمانی و چهوانیا جوانیا وی، چونکی رۆماننقیسی بی ئازاده دنقیسینا رۆمانیدا، لی پیدقیه رۆماننقیسی شاره زایه کا باش هه بیت لدهمی بهحسی رویدانه کا میژوووی بکته پیدقیه سال و جه و دهمی باش بزانیته. ههروهسا شاره زایه کا باش هه بیت لدور هونه ریت رۆمانی ویکاره یینانا ته کنیکین رۆمانی و پیدقیه شاره زایه کا باش سه بارت رویدانیین میژوووی هه بیت، دهمی بهحس بکته، داکو بشیت ئەمانه تا میژوووی بپاریزیته. جو داهی دناقبهرا تیکستین رۆمانی و میژوووی ئەوه کو رۆمان ب شیوی راسته وخۆ رویدانا بهرچا ق ناکته، به لکو وهکو فه گیرانه کی د وینه کی زه نی دمی شکی خاندنه قانیدا پهیدا دکته ههروهسا ئەو دیالوگا د رۆمانیدا هه ی

دمیژوویدا ناهیت دیتن دناقبهرا رویدانی و میژووئی چ ناهند نینن بهروفاژی رۆمانی کو ناهند و ناڤگر دناقبهرا رۆمانی و ڤهگیرانیڤا ئهوژی دهنگی ڤهگیری یه ((دهنگه که دبیت ریتما دهنگی وی لایهنگه ریبیا لایهنگه ک یان هه لویسته کی دستنیشانگری بکهت))⁽³⁹⁾ هه بوونا ڤی دهنگی دناڤ رۆمانیڤا هنده ک جارا فرمه دهنگی ب خوڤه دبینیت و ئهڤ شیومهیه دناڤ میژووئی و ڤهگیرانا رویدانیڤا ویدا ناهیت دیتن و ههر ئهڤهیه دبیته دمرئه نجام کو رۆماننڤیس بتنی رویدانی و میژوویا رویدانی ژ میژووئی دخوازیت و دکهته که رهسته بو چنينا تهڤنی رۆمانا خو و دبته به رهه مه کی نوی ب شیواز و تهکنیکین جودا. کهواته دیاردبیت کو رۆمان د دوو تهوهرین سه ره کیدا دبووریت ئهوژی:

۱ – شیوه: رهنگ و زمان و تهکنیک و شیوازی ب خوڤه دگریت.

۲ – ناههروک: رویدانیڤا جڤاکی و باسکرنا هه بوونا چینایه تی و ئهو ره گهزین ڤهگیرانی یین رۆمانی ب ئاراسته کا میژووئی بهرجهسته دکهت.

١-٣: په‌یدا بوونا رۆمانا میژوویی دئه‌دهبیاتین (ئه‌روپی، عه‌رمبی، کوردی) دا:

١-٣-١: رۆمانا میژوویی دئه‌دهبی ئه‌روپیدا:

دهرباره‌ی سه‌ره‌لدا و په‌یدا بوونا رۆمانا میژوویی لده‌ف ئه‌روپیا، به‌هرا پتر ژ
فه‌کۆله‌را دیارد که‌ن کو رۆمانا میژوویی ل ده‌ستپیکا سه‌ده‌سالی نوزدی دا
سه‌ره‌لدا، پشتی رۆخاندنا ناپلیونی قی رۆمانی لسه‌ر ده‌ستی رۆماننقیسی
ئیسکوتله‌ندی (والته‌ر سکوت ١٧٧١ - ١٨٣٢)^(٤٠) سه‌ره‌لدا، ژیده‌رین ئه‌ده‌بی دا نا‌قی
"والته‌ر سکوت" وه‌ک دامه‌زینهری رۆمانا میژوویی هاتیه‌ نیاسین. ئه‌و شایه‌ ده‌بیاتی
رۆمانا میژووییدا بگه‌یه‌ته‌ ئاسته‌کی به‌رز هه‌روه‌سا ئیک ژنقیسه‌رین هه‌ری ب هیز
هاتیه‌ نیاسین یی کو رۆمانا میژوویی دانا به‌ و ئه‌فراندن تیدا کریه^(٤١). هنده‌ک ژ
رۆمانین وی یین ناقدار (ویضری) ل سالا (١٨١٤)ی^(٤٢)، (ایفانه‌و) ل سالا (١٨١٩)ی و
(تلسم) ل سالا (١٨٢٥) گه‌له‌ک نقیسه‌ر لسه‌ر ری‌کا وی چوون^(٤٣). قی نقیسه‌ری
کارتیکرنه‌کا مه‌زن نه‌بتنی لسه‌ر نقیسه‌رین ئینگلیزی کریه، به‌لکو کارتیکرنا وی
گه‌هشتیه‌ فه‌ره‌نسا و روسیا وه‌ه‌تا ئه‌میریکا ژ^(٤٤). بۆ نمونه (ئه‌لکسه‌نده‌ر دوماس
١٨٠٢ - ١٨٧٠) دئه‌ده‌با فه‌ره‌نسیدا په‌یدا بوو، پشتی وی "فیکتور هوگو" دوو رۆمان
نقیسین ئه‌و ژ (نوتردام دوپاری) ل سالا (١٨٧١) و (کاترفان تریز) ل سالا (١٨٧٣)
ئه‌ف جورئ رۆمانا میژوویی ل ده‌ف نقیسه‌رین وه‌لاتین دیتر ژ هاته‌ نقیسین، بۆ
نمونه نقیسه‌ری روسی "لیف تولستوی ١٨٢٨ - ١٩١٠" رۆمانا (شه‌ر و ئاشتی)
نقیسیه‌ کو ده‌یه‌ته‌ هژمارتن ئیک ژ رۆمانین میژوویی^(٤٥).

ئه‌ف جورئ ئه‌ده‌بی بالدا نه‌کا به‌یز دایه‌ هه‌می ئه‌ده‌بی ئه‌روپی زیده‌باری قی
چه‌ندی که‌سایه‌تیین میژوویی و واقعی گرنگیه‌کا مه‌زن د رۆمانین "والته‌ر
سکوت"یدا هه‌یه، "جورج لوکاش" فه‌کۆله‌ری هنگاری یی کو ب تیر و ته‌سه‌لی
له‌ر رۆمانا میژوویی راوه‌ستیایه‌ و د فه‌کۆلینه‌کا ئه‌ده‌بییدا ب نا‌قی (رۆمانا

میژوووی (دبیژیت: (شاره‌زایا سکوتی دمیانا وان ساخله‌تین بژارمی دیاردبیت ئەوین سەر و سیمایین کاره‌کته‌رین سەرەکی یین رۆمانین وی ب خوڤه دگریت، کو داکوکیی لسه‌ر لایه‌نه‌کی به‌رز یی ئشینا وان کاره‌کته‌ران دکه‌ت ژوان ژ ی لایه‌نی ئەرینی و هندەك جارا ژ ی لایه‌نی نهرینی وینه‌کریه))^(٤٦). که‌واته ئقیسینا رۆمانا (ویشرلی) ژ ئەنجامی وان رویدانین شهر و هه‌فرکیان بوو کو ئیک ژ ئەنجامین خرابین شهر و په‌یدا‌بوونا بارودوخین د‌روونی یین نه‌گونجای بو خه‌لکی په‌یدا‌کرن، له‌وما ژ ی ده‌یته‌ دیتن کو مرؤقی داهینه‌ر وان رویدانا ب شیوه‌کی هونه‌ری داریژیت و تیکسته‌کی ئەده‌بی لی دروست دبیت ب قی شیوه‌ی رۆمان و میژوو بووینه هه‌فالجیمکین ئیک کو پشت به‌ستنا رۆمانئقیسی بو هندەك ژ فه‌گی‌رانا رویدانین رۆمانا خوه په‌نایی دبه‌ته به‌ر رویدانین میژوووی و ب قی ره‌نگی تیکه‌لکرن دناقبه‌را واندا ده‌یت کرن.

"جۆرج لوکاش" شیا‌یه بگه‌ه‌یته نه‌ینیا سه‌رکه‌فتنا "والته‌ر سکوت" ی د ئقیسینا رۆمانا میژوویدا، کو گه‌له‌ك ژ ره‌خنه‌گرا لسه‌ر قی چه‌ندی وئه‌قی جۆری ئەده‌بی مه‌نده‌هوش مابوون. هندەك دبیژن هه‌ر رۆمانه‌ك د‌م‌برینی ژ چه‌رخه‌کی دکه‌ت، رۆمانه‌کا میژوووی یه ئەو به‌ری خو دده‌نه رۆمانین "جین ئوستن" وه‌کو رۆمانین میژوووی، چونکی جفا‌کا ئینگلیزی دسه‌د سالیا هه‌ژدیدا وینه دکهن. و ئەم خوانده‌فانین قی رۆمانی دسه‌دسالیا بیستیدا دشین هزراوی ره‌وشا بریتانیا دسه‌دسالیا هه‌ژدیدا بکه‌ین. ژقی روانگه‌ی فه‌ رۆمانین "دیکنز" ژ رۆمانین میژوووینه، چونکی ره‌وشا له‌نده‌ن پشتی شوره‌شا پیشه‌سازی وینه کریه^(٤٧).

د ئقیسینین "سکوت"یدا دیاردبیت (کو کیم لسه‌ر ده‌می نوکه ئاخشتیه و ورژاندنا دابیشین ئینگلترا یین هه‌فچه‌رخ د‌ب‌واری جفا‌کیدا درۆمانین ویدا دیارنابن و ناهینه به‌حسکرن)^(٤٨). زفراندنا "سکوت"ی بو ده‌می بووری تشته‌کی گه‌له‌کی گرنگ بوو بو په‌یدا‌بوونا رۆمانا میژوووی وتیگه‌هی وی یی هه‌فچه‌رج، به‌لی هندەك فا‌کته‌رین دی هه‌نه ئەو ژ ی دگرنگن، مینا فا‌کته‌ری جفا‌کی، فا‌کته‌ری هزرییا وی سه‌رده‌می، فا‌کته‌ری سیاسی، له‌وما "جۆرج لوکاش" دبینیت کو "سکوت"ی

((گهلهك بزاڤ كرينه وینى ههفرکیین میژوووی و دژمنکاریین وان سهردهمان برینکا کاریکتهران بهرجهسته بکهت، ئانکو د وینى واندا ههفرکی د چارهنشیس و ئاراستین جفاکی و هیژین میژوووی پهیادهکریه))^(٤٩) کهواته "سکوت" ههولدايه ههردوو ئاراستین جفاکی و میژوووی دئیک ریرمودا بریژه بهت، چونکی تهمامکهریین ههقدوونه. ((سکوت باش یی د رۆمانی گههشتی- ههروهکی چ رۆماننشیسین دیتر یین ئنگلیز - نهکری، ئانکو شیايه وی پهیوهندییا ئورگانزمی دناقبهرا (مرؤف و ئەوی دی)، (مرؤف و جه)، (مرؤف و جفاک)، (مرؤف و رابردوی وی)، (رابردووی میژوووی) دیاریکهت، دقئ بواریدا و لدهستپیکئ سهرکهتن ئینا، چونکی وی لسهر دهمی بووری دنشیسى و وهسا ههلسوکهوت دکروهکی تشتهکی بدووماهی هاتی- بی گومان ئەفه ژیدمى هیژا وی بوو))^(٥٠).

کهواته مهردما سهرهکی دنشیسینا رۆمانا میژوووی ژیلی کو فهزقراندنا وان رویدان و سهرهاتیین سهر جفاکهکیدا هاتین دکهت ب دیتنا "لوکاتش"ی ((تشتی گرنگ د رۆمانا میژووویدا بو مه ئەفهیه هشیارکرنا خهلکی یه لسهر وان رویدانا و جارهکا دی ژیان د وان رویداناندا و ئەو پالدمرین جفاکی و مرؤفایهتی ئەوین خهلك پالداين كو هزر بکهت و ههست ب واقعی میژوووی یی وی رویدانی بکهت))^(٥١)، کهواته ساخهتا سهرهکی درۆمانا میژووویدا دوباره بیرهیانا وان رویدانا رویدانا یه ئەوین دقوناغهکی بسهر مللهتیدا هاتین، لهوما رۆمانا میژوووی ((ورژاندنا سهردهمی نوکهیه، و ژیارا کهسایهتیین ههقچهرخه و میژووویا دهمی بووری یه))^(٥٢)، ئانکو یا گرنگ (سهردهمه) و رویدانی بو خو دکهته بهرههههکی هونهری و کههسته بو ئەفراندنا رۆمانی، بهلی میژوو ناهیته فهگوهاستن ب ههمی لایهنین خوڤه، بهلکو رۆماننشیس کارهکتهران بو رۆمانا خو یا میژوووی وینهدکهت و قئ دیتنی بکاردهینیت بو دهربرینی ژ سهربورهکی ژ سهربورین خو.

"لوکاش" ناماژئ ب دابیشهکا دیتر یا گرنگ دکهت ئەوژئ کیشا راستیا دیروکی د رۆمانا میژووویدا ودبیژیت: ((ئهو تشتی درۆمانا میژوووی بهری پهیدابوونا (والتر سکوت)ی ژ دهست دای ههمان شیوی وان رویدانایه بی گوهرین

دلایه‌نی ته‌کنیکی و هونه‌ری یی نا‌قه‌رؤکا رویدانا دکری، ئانکو تاییه‌تمه‌ندی و دروستکرنا کاره‌کته‌رین رۆمانین خو ژ سه‌رده‌می میژوویی یی سه‌رده‌می وی رویدانی ئەفراندینه^(۵۳).

پشتی نیاسینا "والتر سکوت" ب دامه‌زینه‌ری رۆمانا میژوویی و ب تاییه‌تی دسالای ۱۸۱۴ چەندین به‌ره‌مه‌ین دیتەر په‌یدا بوون لی دیاره‌ کو هنده‌ک ژوان سیمایین رۆمانا میژوویی ب خو‌فه نه‌گرتینه، لی ب ره‌نگه‌کی دیتەر چاره‌سه‌رییا هنده‌ک بابەتان بو وه‌کی (به‌لزاك، فینی) (ستندال) و نشیسینا (یومیات ایطالیة)، "فیکتور هوگو" (سیده‌ پاریس، و الرجل الضاحك ، ثلاثة و تسعون) و "فلوبیر" (سالامیو) و کوتیی (رۆمانا مومیا) ...، نموونه‌ک ژفان رۆمانا به‌رجه‌سته‌کرنا هه‌بوونا رۆمانی ل قان وه‌لاتان هه‌میان دکه‌ت، به‌لی یا گرنگ گوهرینا دیتتین هه‌ر نشیسه‌ره‌کی ژوان به‌رامبه‌ر رویدانین میژوویی یا جو‌دایه ژ رۆمان‌نشیسه‌کی دیتەر^(۵۴). گه‌شه‌کرنا رۆمانا میژوویی دزفرتیه وی پشت به‌ستنا لسه‌ر رویدانین میژوویی ده‌یته کرن و داریتنا وان بشیوه‌کی هونه‌ری.

رۆمانا میژوویی ل روژنا‌قا دسی قوناغین سه‌ره‌کیدا دهریاز بوویه هه‌ر ژ ده‌می سه‌ره‌لدانا وی و هه‌تا دو‌ماهی‌کا سه‌ده‌سالی نوزدیدا دوی ده‌ستیکی‌دا ب وینه‌کرنا جهین شه‌را وجه‌نگان و جل و به‌رگان و هه‌فرکیین دژوار رابوویه دا‌کو نامازه‌ی ب قوناغین میژوویی یین تاییه‌ت بکه‌ت پاشی به‌ری خو دایه شلو‌فه‌کرنا لوژیکی دا‌کو نامازه‌ی ب وان فاکته‌رین گرنگ دم‌یژوویدا بکه‌ت، به‌لی دقوناغا سییدا ویا دو‌ماهی‌کی پشت به‌ستن لسه‌ر چیرۆکین سوزداری و هه‌لو‌یستین مرؤ‌فایه‌تی کریه بو‌را‌قه‌کرنا پروسیسین میژوویی یین گرنگ^(۵۵).

به‌ری په‌یدا بوونا هه‌ر تی‌کسته‌کی زه‌مینه خوش‌کرنه‌ک بو رۆمان‌نشیسی ده‌یته ره‌خساندن کو د میانا وان رویدانین میژوویی رۆمانا خو بداریژیت و ته‌فنی وی بریسیت ب هه‌مان شیوه ده‌می رۆمانا میژوویی ل ئەوروپا په‌یدا بووی هنده‌ک ری‌خوش‌که‌ر هه‌بوون ((ئهو بنه‌مایین جفاکی و هزری فاکته‌رین په‌یدا بوونا رۆمانا

میژوی بوون^(۵۶). لئیری دیاردبیت کو دوو فاکتەرین سەرەکی هەبووینە کو
رۆمانا میژوویی لی دەریکەفیت ئەوژی:

۱ - جفاک: هەبوونا جوداھیین چینایەتی.

۲ - هزر: هەبوونا هەفرکیین هزری و سیاسی.

بی گومان ئەفە دبنە بنیاتی سەرەکی بۆ هەر رۆمانەکی، چونکی بازنا
هەمی جۆرین رۆمانی دقان هەردوو خالاندا د زقریت کو نە بتنی جوداهی دی
دناقەرۆکا تیکستی رۆمانی و بابەتیدا بیت، بەلکو (بوارین سوسیولوجی و پسپورین
وی پتر تاگیریا رۆمانی دکەن، چونکی بیافهکی بەرفرەهتر بۆ لیکزفرینا
رویدانین وان و فەکوئین و لیگەریانین وان دکەت، رۆمان وینی جفاکی ب هەمی
کیم و کاسی و خوشی و نەخوشیین خۆ فەدگریت و ب شیوهکی ورد بەرچاڤ
دکەت لەوما ژی رۆمان وەکو بەلگەنامەکا میژوویی ژبو تیگەهشتنا جفاکی و
سەردەمەکی دیارکری دەیتە دانان^(۵۷). کەواتە رۆمان بووینە شیوهک ژ شیوین
میژوویا جفاکی وەکو دکیومینتەک بکاردهیت. دق بواریدا "لوکاش" دبینیت
کو ((سوسیولوجیا رۆمانی وەسا تەماشە رۆمانی دکەت وەکو شیوهکی ئەدەبی
دەرھافیشتنا بورجوازیەتا ئەوروپا بووینە ژ بۆ گەهشتن ب دەستەلاتی))^(۵۸). کەواتە
ئەف گەهشتنە ب دەستەلاتی بی هەبوونا هشیاریی جەئ خۆ ناگریت لەوماژی هەر
بتنی ئەو نینە کو رۆمان بەیت نقیسن وەکی دیروک، بەلکو گریدانا وی ب
جیھانی فە و دیتنەکا ئاسوین جیھانگیری ب خۆفە بگریت، هەر ئەف بۆچوونە بوو
"زیما"ی ئامازە بۆ کری و دیارکریە کو سۆسیولوجیا رۆمانی ژ دوو گریمانان
دەستپیدکەت و هەر دوو تەمامکەرین ئیکن ئەوژی:

ئیک: پشت بەستنئ لسەر تاکگەریی دکەت پتر وەکو بەرھەمەینەرەک بۆ
کاری رۆمانی.

دوو: دیاردکەت کو رۆمان تیکستەکا نمونەیا واقعی یە کو تیدا
هەمیژا ئاراستین چینایەتی دکەت. لەوماژی رۆمان بووینە ئاراستەک بۆ هەمی تەخ
و چینا هاتیە.^(۵۹)

١- ٣- ٢: رۆمانا میژوووی د ئه دەمی عه ره بیدا:

بئ گومان پشت به ستنا گه له ك ملله تان بۆ دانانا بنیاتى ده ستپىكى یى ههر - هونه ره كى - دزقریته كه لتور و شینوارین خۆ یین ملی، ژوان ژى ((عه ره ب كو ده ستپىكا نئیسینین خۆ یین چیرۆكى ب چیرۆك و سه ره اتیین چیرۆكىن قورئانى و پیغه مبه را فه گریده دن))^(٦٠).

لئ په ییدا بوونا رۆمانا میژوووی لده ق عه ره با دزقریته فه بۆ په یوه ندیین عه ره با ل گه ل روژنا قای و خواندنا وان بۆ هونه ریڻ ئه دەمی یین بیانی بریكا هنارتنا خوانده قانان بۆ وه لاتین ئه وروپی و قوتابخانی هه قچه رخ و گه شتین ته بشیری و بزاقا و مرگی رانی. ئه قان فاكتهران هه سته ك لده ق نئیسهرین عه ره ب په یدا كر ب وئ جهی بهرز كو رۆمانئ ل ئه دەمی روژنا ق گرتیه. لئیرئ ره وشه نبیرین عه ره ب رابوون ب و مرگی رانا رۆمانین بیانی ئه و رۆمانین گونجای ل گه ل هه لویستین وان یین هزرى^(٦١). گومان تیڤا نینه كو رۆمانا عه ره بی لهر سیبه را رۆمانا ئه وروپی په یدا بوویه، له و ما ژى رۆمانا میژوووی یا عه ره بی ژى دهر برین كرن ژ میژوو یا وان شهر و داگیر كرن و كولونیا لیا* بسهر وه لاتین واندا هاتی دكر و ئه و رویدانه بووینه هیقیتی به ره ه می رۆمانئ. ههروه سا رۆمان لده ستپىكى ب شیوه كئ لاسایكه ر هاته بهرجه سته كرن و فه گیرانا رویدانین میژوووی ژى بۆ نئیسهرین عه ره ب ده ستپىكه كا باش بوو كو قى هونه رى دنا ق ئه دەبیاتین عه ره بی دا بچه سپین. ئیكه مین په ییدا بوون ژى بۆ رۆمانا میژوووی ئه وژى ل (لبنانئ) بوو لسه ر ده ستئ بنه مالا بوستانئ وهك "سه لیم ئه لبوستانئ" رۆمانا وى یا ئیكى (زنوبیا) ل سالا ١٨٧١... و پشتی وى "جرجى زیدان" یئ كو رابووی ب دووباره كرن نئیسینا میژوو یا ئیسلامئ بریكا خۆ یا تاییه ت و پترى هه میان داپوشینا میژوووی ب خۆ فه گرتبوو و بتاییه ت رۆمانین میژوووی ((استبداد الممالیک ١٨٩٣)) و ((المملوك الشارد ١٨٩١)) و ((اسیر المته دى ١٨٩٢))^(٦٢) لئ ئه فه وئ چه ندئ ناگه هینیت كو "جرجى زیدان" پی شه نگه، به لكو پی شه نگیا نئیسینا رۆمانا میژوووی بۆ "سه لیم ئه لبوستانئ" دزقریت

و دبیتە رابەری ڤی جۆری رۆمانی. ئیک ژ رۆمانین وی یین بەرەبە لاق ئەوژی (شجر الدر) ل سالا (١٩١٣)^(٦٣). "زیدان" ب رۆماننقیسەکی میژووی هاتیە نیاسین زوربەیا رویدانین رۆمانین وی ژ کەلتوری ئیسلامی و عەرەبی یا کەفن هاتنە وەرگرتن مینا رۆمانا (حجاج بن یوسف ١٩٠٦) کو بەحسی حاکمی عیراقی ل سەر دەمی ئەمەوییا دکەت^(٦٤). ژبلی وی کومکرنا دناقبەرا رویدانین میژووی و رویدانین واقعی دا هاتیە تیکە لکرن پینگاڤەکا دەستیکی یا سەرکەفتی بوو بۆ رۆمانا عەرەبی و هەبوونا ڤی ژانری دناڤ ئەدەبیاتاندا و ڤی چەندی ژ جوانیەکا دیتەر دا ئەدەبی عەرەبی هەرەکی "سەبری حافر" دبیزیت: ((گومان تیدا نینە کو رۆمانا میژووی و چیرۆکا عاتیفی د بەیاما خو دا بەرچاڤکرنا جوانیا ئەردی و خو پینشەگرتنا مرۆڤی یە ب ناخا وەلاتی وەکی چیرۆکا (زینب) یا "محەمەد حسین هەیکەل" کو دوو چەشنیت بەرەبە لاق بوون د وی سەردەمیدا))^(٦٥). نڤسینا ڤی رەگەزی نوی د ئەدەبیاتین عەرەبیدا ل چ قوناغا نەراوەستیایە، ئانکو نڤسینین "جرجی زیدان" بووینە ریخوشکەر بۆ پەیدا بوونا چەندی رۆماننڤیسین دیتەر و شیایە بەرجستەکرنا وینی میژووی یی وی سەردەمی دناڤ رۆمانیدا پیادە بکەت و ب ڤی شیوی شیا ورژاندنا هەستا نەتەوهی و نیشتمانی یا عەرەبی ژ بیئیتە پیش و رادا وەفاداریا وان بەرامبەر کەیسە عەرەبا دیاریکەت "جرجی زیدان" رۆمانی دکەتە باشتین ریک ژبو گەھاندنا کاودانین میژووی، چونکی رۆمان هونەرەکا بریکا وی خواندەڤان پتر چیز و خوشی ژ دبینیت و سودی ژ وەردگرت. پشتی "زیدانی" چەند رۆمانین میژووی ل سەر دەستی چەند رۆماننڤیسین مەزن پەیدا بوون وەکی (عەلی ئەحمەد باکسیر و عەلی جارم و نەجیب مەحفوز و فەرید ئەبو حەدید، ... هتد)^(٦٦).

پشتی "جرجی زیدان" ل دەڤەرا ناسیار ب (شام) (معروف الأرنؤوط) ب نڤسەری رۆمانا میژووی هاتیە نیاسین کو ل سەردەمەکی نە گەلەک دور زنجیرەکا رۆمانا نڤسەیا کو زوربەیا وان ل سەر میژوویا ئیسلامی بووینە ((ل سالا ١٩٢٩ چار رۆمان نڤسینە کو دەربرینی ژ ماوی دەستیکی یی میژوویا ئیسلامی

دکەت ژ وان رۆمانا ژێ (عمر بن خطاب، طارق بن زیاد) قارەمانی قەکرین
ئەندەلوسی ل چەرخێ هەشتی زاینی))^(٦٧).

هەرەسا "فەرید ئەبو حەدید" چەند رۆمان نۆیسینە وەکو (زۆبیا ملکه
تدمر – المهلهل سید ربیعە)، و (محەمەد سەعید العریان ۱۹۰۵ – ۱۹۶۴) یی کو پتر
لسەر میژوویا (مسر) یا ئیسلامی نۆیسینە و بتایبەت ل دەمی ئەیوبیا و مەمالیکا د
رۆمانین خۆدا (قطرة الندی) و (شجر الدر) و پشتی هینگی رۆمانین میژوووی یین
"نەجیب مەحفوظ"ی لسەر میژوویا فرەهونیا پەیدا بوون وەک رۆمانا (عەبس الاقدار)
ل سالا (۱۹۳۹) و (رادوبیس) ل سالا (۱۹۴۳) و (کیفاح طیبا) ل سالا (۱۹۴۴)^(٦٨).

ئەقە دیاردکەت کو رۆمانا میژوووی یا عەرەبی د دوو قوناغین سەرەکیدا
دەریازبویه:

قوناغا ئیکی: دبیژن قوناغا (لبنانی) ژبەر بەهرا پتر نۆیسەرین وی خەلکی لبنانی
بوون ئیک ژ سیمایین قی قوناغی گریدانا وی ب ئەدەبا مللی یا کو
زال بو دق قوناغیدا ئەوژی بەرسقا خودانی وی تیوری بوو یا کو
دبیژیت ئەسلی رۆمانا عەرەبی ئەوژی روژنایایی یە^(٦٩).

قوناغا دووی: ئە وژی دسالی چلیدا نۆیسەرین قی قوناغی کەسین شەهرەزا بوون
باش هونەر و تەکنیکین رۆمانی دزانین ژوان (فەرید ئەبو حەدید و
عەلی ئەحمەد و عادل کامل و عەبدلحمید جودە السحر)^(٧٠).

ل گورەیی دیتنا قەکۆلەرا رۆمانا میژوووی ل دەق عەرەبا ب رە و ریشالین
خۆقە بو سی ژیدەرین سەرەکی دژقریت:

۱. هەندەک دبین کو چیرۆکەکا میژووویە هاتیە و مەراکرن بشیوویەکی
سروشتی ژ کلتوری عەرەبی یی چیرۆکی.

٢. چيروكا ميژوويي يا ههقجهرخ نهبهردهوامي بوونا چيروكا ميژوويي كهفن وهك چيروكا (عهنتر) و ژيانناما (زاهر بيبرس)، بهلي نهو لقه كه ژوان لقين رهوشهنبيري بين ژورژناقايب قه كههشتينه مه.

٣. روماننا ميژوويي ژ نهجمي كلتوري عهربي يي كهفن و نهوتشتي ژورژناقايب هاتيه^(٧١).

نهگهرين سههلدانا روماننا ميژوويي يا عهربي چهند پالدمر ههنه بو سههلدانا وي روماننا، بهلي ههر نقيسههركي پالدمر وئارمانجيني وي بين تاييهت ههبوون بو نموونه نهگهرين سههلدانا روماننا ميژوويي دژينگهها لبناي دا جودا بو ژينگهها مسريدا، ژوان پالدمران زي:

١ - پالدمري نهتهومي نهف پالدمره گريداي بوو ب كاودانين سياسي قه يي كو وهلاتي عهربي تييدا دهرزابوي و ههستا نقيسههرا كو ههستا نهتهوا عهرب هشير بكن بريكا ساخ كرنا رابردووي و وان دياركرنا وان خالين باش دميرووي و اندا.

٢ - پالدمري فيركرن نهوژي فيركرنا ميژوويي بو خهلكين ناسايي بريكا دانانا ميژوو چيروكين وي دجارچوقاي هونهري دا.

٣ - پالدمري هونهري هندهك قهكوهر وهسا دبين كو دهستيپكا نقيسينا روماننا بو روماننا ميژوويي نا زفريت كو بيكهاتيا وي يا هونهري و كههستي وي يي ديروكي يا بساناويه، دوور ژ بهر سينگرتنا نهخوشي و ناستهنگان^(٧٢). كهواته ژلايهكيهه ورژاندانا ههستا نهتهومي و قهگيرانا رويدانين ميژووي عهربا بوو و ژلايهكي ديترقه هونهركي نوي بو رهنگشهانا ژيانا وان كرية.

دیاره کو د ئەدەبیاتین عەرەبیدا دوو بابەتین سەرەکی هێشینی قی رەگەزی ئەدەبی بوو ئەوژی:

۱ - رویدانین ئاینی و دەرکەتە ئیسلامی و بەلاقبونا ئاینی و قەکرنا جە و دەرەین نوی بو قی ئاینی .

۲ - رویدانین سیاسی و جفاکی، کو هەردووین دتیک نەتەوودا پتر خۆ دیتیه ئەوژی ژلایهکی پاشکەتە جفاکی و هەبوونا چینایهتی و دابەشکرنا جفاکی لسه تەخین (دەولەمەند، ناوهند، هەزار) و هەبوونا دەرەبەگایهتی و دەستەسەکرنا ملک و مافین خەلکی ژلای قەسین سەمکار و ماف خۆر، دەمان دەمدا داگیرکرنا ئاخ و وەلاتین عەرەبی ژلای دەولەتین زلەیز مینا (بریتانیا، فەرەنسا، ...).

۳ - قەکرنا خواندنگەهین (بیانی) ب زمانین بیانی (فەرەنسی و ئینگلیزی، ...) ل ئوبنای و مسری و وەرگیرانا پەرتوکی و ان بو زمانی عەری و بزاقا هاتن و چوونا رەوشەنبیری و نشیسهران بو وان وەلاتان.

ل عیراقی ژ ی پەیدا بوونا رۆمانی گریدای پەرەپیدان و پیشکەفتنا رۆژنامەگەری بوویه، چونکی ریکەک بوو کو رۆماننیش تیدا بەرەمەین خۆ بەلاق بکەن و دەمان دەمدا ریکەک بوو کو ئەق ژانرە بەیتە نیاسین و بەلاق ببیت لەوما ژ ی وەکی چاق لیکنی پتر تیکستین رۆمانی هاتنە هەبوونی. بەلی هەر چاپەمەنیا وی سەردەمی لژی چاقدیرییا دەستەهلاتا ئوسمانی بوو لەورا ژ ی گریدانا ژانرین قەگیرانی یا سانسورکری بوو دچارچوقی میژووی دا (رۆمانا ((هینری یی چاری)) شاهی بەریتانیا وەرگیرای بو زمانی عەرەبی ئیکەم بەرەمەنی رۆمانی بوو کو بناقی (العدل اساس الملک ۱۹۱۹) هاتبو نیشین. پاشی رۆمانا (ناظم پاشا ۱۹۱۱) ژلای "سلیمان الدخیل" کو ب چیرۆکەکا ئەدەبی میژوو، جفاکی سیاسی دەیتە هژمارتن^(۷۳). ب قی شیوهی هەمی ئەو بەرەمەین نیشی ب ناقی رۆمانی دچارچوقی میژوویدا بوون، چونکی وەکی کەرستەکی بەرەهەق بو ناقەرۆکا بەرەمەین وان بوون.

١-٣-٣ : رۆمانا میژووویی د ئەدمبئی کوردی دا:

رۆمان ژانرهکی نوی یی ئەدمبئی ل جیهانی، د ئەدمبئی کوردیدا ل نیشا ئیکئی ژ سەدی بیستی پەیدا بوو. کەواتە بەراوردکرن دگەل مللەتین دی تر درەنگتر سەرهلدا، لئ دگەل هندی ژێ بزاف ھاتیە کەرن بۆ نەئیسینا قی ژانری ئەدمبئی و ھەک ژانرەکی ئەدمبئی جھێ خۆ دناق ئەدمبئی کوردیدا کرێ.

گەلەک ھۆکار بووینە ئەگەر ژبۆ پاشقەمانا رۆمانا کوردی و درەنگ سەرهلدانا وی، ئەوژی ئەوھ کو مللەتی کورد ژلایئ سیاسی قە سەرپەخو نەبوو و ھەردەم دسەر و شوراندنا بوو نەدشیا گرنگیی بەدەتە ئەدمبئی خۆ درەوشەکا نەئارامدا دژیان، نەدشیان ب نازادانە دمریرینی ژھەستا خۆ بکەن و بەحسی کلتور ونەتەوا خۆ بکەن، ھەرھەسا ((سەر دەمی ئیمبراتوریتە ئوسمانیاندا زمانئ کوردی زمانەکی قەدەغە کری بوو وریک نەدا ب زمانئ کوردی بەیتە نەئیسین ھەتا وی سەر دەمی کو ئیمبراتوریتە لاواز بووی، ل سالا ١٩٠٧ز ❖ تورکین گەنج ریک بۆ کوردان قەکر کو بزمانئ کوردی بنئیسن))^(٧٥). ئەق چەندە بۆ فاکتەری ((سەرهلدانی ناسینونالیزی کوردی و سەرهلدانی ریکخراو ویزوتنەوی فیکری و بزوتنەوی نەتەوایتە))^(٧٦). کەواتە دەمی ئیمبراتوریتە ئوسمانی لاواز بوو ریک بۆ نەئیسەری کورد قەبوو داکو بەرھەمئین خۆ ب زمانئ خۆ بنئیسن، ھەرھەسا رابوون ب بەلا فکرن گوقارا و روژناما ب زمانئ خۆ کو ئیکەمین روژناما کوردی ل قاھرە ھاتە بەلا فکرن ((روژناما کوردستان بوو ل سالی ١٨٩٨ز دەرچوو))^(٧٧). دەرکەفتناوی کارتیکنەکا مەزن سەر دەرکەفتنا چەندین گوقارو روژنامین پستی وی ھەبوو، مینا گوقارا (روژی کورد) ل سالا ١٩١٣ز و گوقارا (ژین) ل سالا ١٩١٩ز کو گرنگی ب پەخشانی ددان و دناق لاپەرین قان گوقاراندا دوو جوړین نوی یین ئەدمبئی پەیدا بوون کو چیرۆک و شانۆ، گوقارا (روژی کورد) چیرۆکا (شەویش) بدوو خەلەکان بەلا فکرن ژ نەئیسینا "فوادئ تەمو"ی و چیرۆکا کرمانجی ژ نەئیسینا "کندوی بوو"^(٧٨).

ههروهسا پاشفهكهتنا رومان كوردی ل هه مبه رومان ملله تین دی
 نه گهره كی دی هه بویه وه کی دهیت زانین رومان ژانره کی په خشانکی یه، و نه وهك
 هوزانی دهیته ژیه ركرن ((وهك به لگه نه ویسته، په خشان پیویستی به نوسین هه یه بو
 هه لگرتن و تومارکردنی، چونکه ئاسان له بهرنا کریت وشایانی له بیر چوونه وه یه
 زووتر له شیعر، لیمره ده توانین دوواکهوتنی په خشان لای میلله تان به ستینه وه به
 بوون و نه بوونی ئه لف و بی رینوسی هه زمانیکه وه))^(۷۹). ههروهسا ((بایه خ پیدانی
 زیاتر به شیعر دراوه، نه گهر بیر رومانیش هه بووی ئهوا هه به شیعر دارپژراوه نهك
 په خشان. داستانی مهم وزینی خانی باشتین به لگه ی ئه م قسه یه مانه))^(۸۰). ئه ق ژانره
 پیدقی ب دهمزگایین به لاقكرن و چاپكرنی یه بی قان دهزگایان رومان به ره ق پیش
 ناچیت.

پیشقه برنا رهوشه نبیریا كوردی یا بهرده موام بوو ب تاییه ت ((پشتی
 دروستبوونا دمه له تا عیراقی ل باشوری كوردستانی بتاییه تی ل باژی ری سلیمانی و
 پایته ختی عیراقی بزا ق دبهرده موام بوون بو پیشقه برنا رهوشه نبیریا كوردی))^(۸۱) ،
 وهكو ((دامه زانندی چاپخانه ی به له دیه له سلیمانی، زاری کرمانجی له رهواندوز
 بو چاپمه نی كوردی و دهرکردنی یانزه رۆژنامه و گو قار له ماوه ی له سالانی
 ۱۹۱۸ - ۱۹۲۷))^(۸۲). لثیری وهسا دیاردبیت كو ژ هه ر چوار پارچین كوردستانی بتنی
 بتنی بزا ق رهوشه نبیریا كوردی ل باشوری یا خورت بوو ((ئه قه وی چه ندی
 دگه هینیت كو كوردستانا باشور بو مه له بندی بزا ق رهوشه نبیری یا نه ته وی
 كورد و گو قاره كا وهكو كه لاویژی شیا دهه سالان ۱۹۳۹ - ۱۹۴۹ از بهرده موام
 خزمه تا ئه دمی كوردی و په خشان كوردی بكه ت))^(۸۳).

ههروهسا هویه كی دی هه ری گرنه گ ئه وه ((كو زمانی كوردی زمانه كی
 دمه له مه نده و ب هزاران چیرۆكین دریز د فلكلوری كوردیدا هه نه و ئه و چیرۆك ب
 زمانی كوردی دهاتنه قه گیران، به لی ژیا نا باژی ری بوویه ئاستهنگ دریکا وان
 چیرۆكاندا و ئه و جۆره كوچك و دیوان نه ماینه، كو خه لك لی كوم ببن و
 گو ه ل وان چیرۆكان بگرن))^(۸۴). كهواته ((نه بتنی گو قارو رۆژنامه كارتیكرن

لسه‌ر سه‌ره‌لدا نا رۆمانا كوردی هه‌بوو، ئانكو دقیت ئەم دان پیدانی ب وی یه‌کی
 بکه‌ین كو هیچ جوهره‌کی ئەده‌بی ل جیهانی نینه بی بنه‌ما و ژخو‌رای پهبیدا بیت،
 به‌لكو ملله‌تی كورد ژێ ملله‌ته‌کی دمو‌لمه‌نده ژ ئالیی فلكلوریدا، ئەفسانه و
 داستان و چیرۆك بووینه هی‌شینی به‌ره‌مین وان، رۆمانش‌ین كورد گه‌له‌ك مفا
 ژێ و مرگرتینه))^(٨٥). كه‌واته دبیت فلكلور كارتی‌كرنه‌كا هوسا گه‌له‌ك لسه‌ر
 رۆمانی نه‌بیت، لی رۆمانش‌یس دشی‌ت ژلایی هزری فه‌ مفا‌ی ژێ و مرگرن، هه‌ر دق‌ی
 بواریدا "عه‌بدو‌للا سه‌راج" دیارد‌كه‌ت كو: ((ره و ریشالی‌ن رۆمانا كوردی دچنه
 سه‌ر ئەفسانه و حیا‌یه‌ت و داستانی))^(٨٦). دیاردبیت كو رۆمانش‌یسی كورد لسه‌ر
 قالبی ئەفسانی و حیا‌یه‌تان رۆمان دارش‌تیه له‌وما نه‌گه‌هش‌تیه ئاستی رۆمانا
 جیهانی، هه‌روه‌سا ئیك ژ هو‌كارین دی یین بووینه ئەگه‌ر كو رۆمانا كوردی
 دره‌نگ سه‌ره‌لدت ئەو‌ژی ((ناخو‌شی و گیرو‌گرفتی ژیان و ریگای داهینانی ئەم
 جوهره‌ هونه‌ره ده‌گرت))^(٨٧). كه‌واته ئەو نه‌خو‌شی و ئاریش‌ین ژیان‌ی ئەوین كه‌تینه
 دریا‌ك ملله‌تی كوردا و ((بنده‌ستیا ملله‌تی مه‌ و گریدا نا ژیا نا مه‌ ب یا نه‌ته‌وه‌کی
 دیشه بوویه ئەگه‌را هندی، مه‌ گه‌له‌ك په‌یف و قه‌سه ژ ده‌ست داینه، و زمان‌ی كوردی
 ل هنده‌ك پارچین كوردستانی گه‌له‌ك لاواز بوویه، وه‌کی ده‌یت زانین رۆمان ب خو
 ژێ كاری جفا‌كه‌كا پش‌كه‌تیه و پیدقی ب خوینده‌فانی و پش‌تگیریا وی یه‌ بو
 نموونه ئەگه‌ر ئی‌کی وه‌کی سه‌لیم به‌ره‌كاتی بزمان‌ی كوردی شا‌كاره‌كا خو یا
 توره‌ی بنش‌یسیت دی شی‌ت چه‌ند دانه‌یا ژێ بزروش‌یت؟ ئەگه‌ر نه‌فروش‌یت و
 خوینده‌فان نه‌بوون یان ژێ دكیم بوون، دی چه‌وا شی‌ت به‌ره‌می دووی‌ چاپ
 كه‌ت؟))^(٨٨). یان ژێ ((باری رامیاری و ئابوری و كۆمه‌لایه‌تی و رۆش‌نبیری كورد
 تاییه‌تمه‌ندییه‌کی تری هه‌بووه بویه وه‌ك دنیا نه‌یتوانیوه بیرژی‌ته سه‌ر رۆمان))^(٨٩).
 كه‌واته گه‌له‌ك جارن رۆمان دنا‌ق لاپه‌ری‌ن گو‌فار و رۆژناماندا هاتینه به‌لا‌فكرن
 ئەو‌ژی مینا هاریكاریی یه‌ بو‌ خواند‌ه‌فانی ژ لایی ئابووری فه‌ ل وی ده‌می كو نه‌شی‌ت
 رۆمان‌ی بكریت.

سهرمراى قى چەندى ژى ((ئەگەر سنوو ر ل نابەينا پارچين كوردستانى نەبان، پیت و رینشیس یەك بان و سەنتەر و بنگەھ هەبان هاریکاری پیشکیشی نئیسەران کربان، دوی دەمیدا رموش دا گەلەك هیته گوهرین و خویندەفان ژى دا هەبن و رۆمان ژى دا پتر ب زمانى كوردی هیته نئیسین))^(۹۰). وهكى دهیت زانین مللەتئى كورد نه كیمتره ژ هەر مللەتەكئى دى ل جیهانى، چونكى ئەوژى خودان ناسنامە و سەربور و كلتور ونەتەوه و دابو نەریته، كەسى كورد خودان شیانیین مەزنن، لئى مللەتئى كورد ژ كەفندا و هەتا نەو ژى كەتیه لىن زولم و زورداریا مللەتین دەوروبەر و گەلەك نەخوشى بسەرى مللەتئى كورد هاتینه، هەروەسا بارى ئابوری و سیاسى ئالوز بوو، ئەفە و ژیلی نەبوونا دەزگایین چاپەمەنىی كو مژویلی رۆمانئى بیت و رابیت ب بەلاڤكرنا وئى ئەفە هەمی و ئەوین بەرى نوکە مه بهحس کرین بووینه ئەگەرى وئى یەكئى كو رۆمانا كوردی درەنگ سەرهدەت سەرەمراى فان هەمی ئاستەنگ و نەخوشیان رموشەنبری كورد نەراوەستیايه و هەر بزاقکریه و بەرهەم بەلاڤکرینه دناڤ وان بەرهەماندا رۆمان ژى هەبوو، هەر چهوابیت هەولدان هاتیه کرن ژيو چهسپاندنا قى جوړى ئەدەبى، ئانكو مللەتئى كورد وهكو مللەتین دى رۆماننقىس و رۆمانین خو هەنه و دەربرینئى ژ ژیان و كلتور و جفاكئى كوردی دكەت و هەر بەرهڤ باشتر دچیت، و هەر ژ دەستپيکئى رۆماننقىسین كورد لسهر بنەمايین تاييهتمەنديين جفاكا كوردی رۆمان نقىسيه و دەربرینئى ژ ئيش و ئازار وئارمانج و هیڤيین مللەتئى كورد کرينه، ژبەر قى چەندى بەراوردکرنا رۆمانا كوردی بەرامبەر رۆمانا جیهانى یا هاوسەنگ نابیت، چونكى ((ئەگەر رۆماننوسی كورد لاسایى ئەم رۆمانه شاكارانهى دنيا بکاتهوه ئەوا تاييهتمەندی كلتورى كوردی ئەدەست دەدات و ناشبیتە شاكار))^(۹۱).

کەواته بارودوخئى مللەتئى كورد ژ هەمی لایان قە دگەل روژئافای قە ناھیتە بەراوردکرن و گەلەك ژیک دویرن و داب ونەریتیئ وان ژیک جودانه، ئانكو رۆمانا كوردی ((رەنگدانەوهی واقیعی میللەتەكەیهتی، و خاوەن ناسنامە و خەسلەت و تاييهتمەندیی خوێهتی، هەروەها بەهۆی ئەو تەمەنەى كە هەیهتی و

خۆی له نزیكهی نیو سهدهیهك دمهات، توانیویهتی گهشهیهکی بهرچاو بهخۆیهوه ببینی. تا رادهیهك توانیویهتی لهگهڵ شهپۆلی نوێخوازی رۆمانی میللهتانی تر ههنگاو بنیّت))^(۹۲). كهواته رۆمان وهك ژانرهکی ئهدهبی دهربرینی ژوی جشاکی دكهت ئهوا تیدا هاتیه نژیسین، جشاكا كوردی ژێ وهکی ههر جشاكه كا دی سیما و تایبهتمهندیین خۆ ههنه، رۆمانا كوردی دهربرینی ژوان تایبهتمهندی و كلتور و كهسایهتی و میژوو...هتد یا جشاکی كوردی دكهت، ئانكو تایبهتمهندیین رۆمانا كوردی كو ژرۆمانیین دی یین بیانی بهیته جوداكرن ئهوژی دهربرینی ژ جشاك و داب ونهریتیین مللهتی كوردی دكهت. ئهف چهنده نه بتنی لدهف كوردان ههیه، بهلكو ئهفه ل ههمی جیهانی وهسایه، ههر مللهتهکی سیما و تایبهتمهندیین خۆ ههنه، چونکی ب چ رهنگان رۆمانا ههمی مللهتان وهکی ئیک نابن و دئیک ئاستدا نابن ههر مللهتهکی ئیش و نهخوشیین خۆ ههنه و ههر ئیک داب ونهریتیین خۆ ههنه و ههر مللهتهك درموشهکی دا دژیت. لهورا رمخهگری بریتانی "فوستهر" دبیزیت: ((رۆماننوسیکی ئینگلیزی نینه هیندهی - تولستوی - بهناویانگ بیّت و رۆمانهكانمان چهند كۆشکیکی بچووکن و نهگهیشتوونه ئاستی قهلایهکی پتهو بههیز لهگهڵ ئهمهیاندا دهیان خویینهوه وریزیان لیدهگرین بئ ئهوهی بهراوردیان بکهین لهگهڵ شهر و ئاشتی یان برایانی کارامازووف))^(۹۳).

- رۆمانا كوردی چهند قوناغادا دهریاز بویه، هاتینه دابهشكرن:

۱ - قوناغی دایكبوون و ههوله بهرایهكان (۱۹۲۷ - ۱۹۷۰).

۲ - قوناغی دامهزراندن و گهشهکردن (۱۹۸۵ - ۱۹۹۰).

۳ - قوناغی پیشكهوتن و نویبونهوه (۱۹۹۱ - تا ئیستاكه))^(۹۴).

١ - د قوناغا ئېكىدا ئەوا دناقبەرا سالىن (١٩٢٧ - ١٩٧٠) ((رۆمانى كوردى وهك سەرمتا توماركرن ل چاڤ ئەدمبى بيانيدا درنگتر پەيدا بوويه و هەولین دەستپىكى ژى بۆ سالىن بیستی دزقریت كو ئیکەم رۆمان هاتیه نقیسین بناڤى (مەسەلەى وژدان) یا "ئەحمەد موختار جاف" ی ل سالا ١٩٢٧ - ١٩٢٨ هەر چەندە هندەك ژ پىسپورین ئەدمبى كوردى ب چیرۆكا دریژ ددان و هندەك ب رۆمانى ددان، دگەل قى هندەك بزاقین دى هاتنە كرن بۆ نقیسینا رۆمانى لى دقى ماومیدا دناقبەرا سالا ١٩٢٥ - ١٩٨٣ بتنى چوار رۆمان هاتینه چاپكرن (مەسەلەى ویزدان) یا (ئەحمەد موختار جاف) ی و (پیشمەرگە) یا "دكتور رهیمی قازی" و (ناشتى كوردستان) یا "محەمەد سالح سەعید" و (ژانى گەل) یا "ابراهیم ئەحمەد" ((^(٩٥).

٢ - دقوناغا دوویدا (١٩٨٥ - ١٩٩٠) ئەڤ قوناغا زیدەتر ب قوناغا (دامەزراندن و گەشەكرنا رۆمانا كوردى دەیتە نیاسین، چونكى بۆچوونا گەلەك ئەكۆلەر ونقیسەرا رۆمانا كوردى ژلايى چەنداتی و چەوايى ئە پیشكەفتى تره ژ قوناغا دەستپىكى زیدەتر نیشان و بنەمايین رۆمانى تیدا دەیتە دیتن. وهكى "ئىبراهیم قادر محەمەد" د ماستەرناما خۆدا یا بناڤو نیشان رۆمانى كوردى له عىراقدا ١٩٩٠ و "عادل گەرمیانی" د ماستەر ناما خۆدا یا بناڤ و نیشان رىالیزى له رۆمانى كوردى هاوچەرخ له عىراقدا ١٩٩٦ ئەڤهژى وى چەندى دياردكەت كو نیڤا دووى یا سالىن هەشتیاندە قوناغا دەستپىكى و پیشكەفتنا رۆمانا كوردى یه)^(٩٦). هەر وهسا "د.شكریه رهسول" دبیژیت: ((له ناومراستی هەشتاكان بەلای منەوه بەسالى زىرینی رۆمانى كوردیدا دەنریت كە رهخەنى هونەرى له رۆمانەكان خویگەیانده سەر لاپەرەى گۆڤار ورۆژنامەكانى ئەو سەردەمه))^(٩٧). كەواته د وان سالاندا رۆمانى پتر پیشكەفتن ب خۆڤه دیت ئەوژى دزقریت بۆ وى چەندى كو گەلى كورد هندەك ئازادى دیت بتایبەتى ((پشتى ئادارا سالا ١٩٧٠ى مللەتى كورد شیا ب سەریهستی وى دوو دلى ب زمانى خوه ل خاندنگەهان بخوینیت، رۆژنامە و گوڤار و پەرتوك و تەلەڤزیون بزمانى كوردى

بهیدا بوون. ئەف هەمی تشتە بوونە ئەگەری وی یەکی پەخشانا کوردی ب گشتی و چیرۆک ب تایبەتی پێشە چوونین باش ب خۆفە ببین))^(٩٨). هەرۆسا دسائین هەشتیانیاندا ((بزاڤە کا وەرگیڕانا رۆمانین بیانی بو سەر کرمانجی دەست پیکر بوو، ژوان وەرگیڕانا رۆمانا (ئەوی دبلۆماسی) یا نژیسکاری ئینگیزی "جیمس ئۆلدیریج" ژ ئالی ماموستا "سەلاح سەعدوللا"ی قە ل سالا ١٩٨٤ ی))^(٩٩). هەرۆسا هەندەک ژوان رۆمانین دقان سالاندا هاتینە نژیسین و چاپکرن ئەو ژێ (زەلیل) یا "حسام بەرزنجی" ل سالا ١٩٨٢، (تولە) یا "محەمەد موکری" ل سالا ١٩٨٥،^(١٠٠) رۆمانا (بۆهزین) یا "نافع ئاکرمی" ل سالا ١٩٨٦ ی^(١٠١). (دمراقی تەنگ) یا "کەریم بیانی" ل سالا ١٩٨٨ بەغدا، (سەر چیادا) یا "عەلی عەبدوڵرەحمان" ل سالا ١٩٨٩^(١٠٢)، (کوردەرە) یا "خسرو جاف" ل سالا ١٩٨٩^(١٠٣).

٣ – دقوناغا سییدا جفاکی کورد بەرهف باشتەر چوو، چونکی ئەدەبیاتا کوردی دقان سالی بوریدا بەرهف پێشکەفتنەکا باشتەر چوو، ئەوژی ژبەر نژیسینا چەندین تیکستین رۆمانی ل سەر دەستی چەند رۆماننژیسین شارەزا، هەرۆسا پشتی ئادارا سالا ١٩٩١ ئانکو پشتی ئازادبوونا مللەتی کورد ل کوردستانا باشور ل بن زولم و زورداریا ستمکارین بەعسیا، مللەتی کورد ئازادی ب خۆفە دیت شیان ب تمامی ب ئازادانە دەربرینی ژ واقعی خۆ بکەن و ب ئازادانە زمانی کوردی ئینانە پیش و بەرهەمین خۆ بزمانی کوردی یی رەسەن بنژیسن، ئەفە بوونە ئەگەری وی یەکی کو رۆمانا کوردی بەرهف باشتەر و چیتەر بجیت. هەندەک ژوان رۆمانان ئەوین دوان سالاندا هاتینە نژیسین رۆمانا (غەوارە) یا "عەزیزی مەلای رمش" ل سالا ١٩٩١^(١٠٤). رۆمانا "حەسەن سلێشانە" یا بناقی (گوستان و شەف) ل سالا ١٩٩٦ هاتیه چاپکرن^(١٠٥)، رۆمانی (تاریکستانی لم) یا "سەلاح عومەری" ل سالا ١٩٩٧ هاتیه چاپکرن، رۆمانا (زمناکۆی) یا "سەلام مەنمی" ل سالا ١٩٩٨ ی چاپ بوویه^(١٠٦). رۆمانا (گەریان ل بابی بەرزە) یا ماموستا (ئەنومر محەمەد تاهر) ل سالا ٢٠٠١ بەلاف بوویه، رۆمانەکا دی بناقی (ئەو ناشی دمراق لی وەرگەریای) یا

نخیسکار "ناجی تاها بهرواری" یا ل سال ۲۰۰۲ هاتیه چاپکرن^(۱۰۷). ههروهسا رۆمانا (گوند) یا "محهمهد سهلیم سواری" ل سال ۲۰۰۵ هاتیه چاپکرن^(۱۰۸)، ژیلی قان رۆمانان گهلهك رۆمانین دی ژی ههنه و ههتا نهو ژی رهوشا نخیسین و بهلاقبوونا رۆمانا کوردی یا بهردهوامه و دبیشکهفتنی دایه، ئانکو ل دهقهرا بههدینان ههژ سال ۱۹۸۸ تاكو ۲۰۱۲ نیزیکی (۴۰) رۆمانا دهرکهفتینه^(۱۰۹).

رۆمانا کوردی بگشتی سی دهستیپک ههنه ژلایی نخیسینی و چاپی و بهلاقکرنی فه، دهستیپکا ئیکی یا رۆمانا کوردی ئهوژی بشیوهیهکی رمش نخیس بوو، ئهقهژی هاتیه دیارکرن ل گهل تیگستی رۆمانا کوردی یا کورت بناقی (مهسهلهی ویژدان) یا نخیسهر "موختار جاف"^(۱۱۰). دهربارهی دهستیپشانکرنا ئیکهمین رۆمانا کوردی بیرو بوچووئین جودا جودا ههنه دناقبهرا رمخهنگر و نخیسهراندا، (ههر پسپور ورهخهنگر و نووسهریک دیخاته سهه ژانریک و بهیپی روانین و جیهانبینی وتیگهیشتنی خوی مامهلهیان له گهلهدا دهکات)^(۱۱۱)، ((ئهگهر چی ههندیک له پسپورانی چیرۆکی کوردی به چیرۆکی دریز و نوقلیت و رۆمانیش دادهنین، وهلی من به رۆمانی دهزانم چونکه ههموو مهرجهکانی بوونی رۆمانی تیدایه))^(۱۱۲).

کهواته ((مهسهلهی ویژدان)) دبیت ب شیوهکی رهها فهگیرانا دیروکی نهکربیت، لی گومان تیدا نینه کو چارچوقی فهگیرانی ژ رویدانین میژوویا مللهتی کورد یا دوور نابیت. دیسان قافارتنا جورین رۆمانی دئهدهبیاتین کوردیدا ب وی شیوهی نههاتیه کرن کو دیاربیت ههر رۆمانهك دبن چ چارچوقه دایه ئهقهژی بۆ دوو ئهگهرا دزقرین:

۱ - ژلایهکی فه نهبوونا رمخهنگری، رۆمانی و شلوقهکاران کو جور نههاتیه دهستیپشانکرن.

۲ - ئهو تیگستین چیرۆکی یین هاتینه نخیسین تاكو نوکهژی هندهکا ههقرکی لسهه رۆمان بوونا وان ههیه دناقبهرا رۆمانی و چیرۆکا دریز.

بێگومان ئەقە هەردوو ئەگەرە ژێ پالەمرن بۆ درەنگ پەیدا بوونا رۆمانی و دەستنیشان کرنا جوړین وی.

کەواتە (مەسەلە ی ویژدان) (ئیکەمین رۆمان ل سەر ئاستی کوردستانا عیراقی دەیتە هژمارتن. ل سالا ۱۹۲۷ ز هاتیه نئیسین، لی نه هاتیه چاپکر تا کو سالا ۱۹۷۰ ز))^(۱۱۳).

دەستپیکاً دووی ی رۆمانا کوردی هاتیه بشیۆمیه کی چاپکری ئەقە پینگاغه ل باژیری ئیریخان هاتیه دانان رۆماننئیس ی کورد "عەرەبی شەمو" دەیتە دیتن وه ک بابی رۆمانا کوردی وی رۆمانا خو یا بناقی (شئانی کورد) ل سالا ۱۹۳۴ چاپکریه و هاتیه و مرگیان ل سەر زمانی تورکی و روسی و ئەرمەنی^(۱۱۴) ... ژبەر قی یه کی گەلە ک نئیسەر ل سەر وی یه کی دکوکن ئەقە یه کم رۆمانا کوردیه، دپەرتوکه کیدا هاتیه چاپکر (شئانی کورد)^(۱۱۵).

دەستپیکاً سی ل کوردستانا عیراقیدا و ل باژیری هەولیری ل قیری "شیت مستەفا و حزنی موکریانی" ل سالا ۱۹۳۶ گوشارە ک بە لاقکر بناقی (رۆناکی) یا کو یازده هژمار ژێ هاتنه نئیسین دەرمارا حەفتی و نه هی و یازدیدا سی خەلە ک ژ تیکستی رۆمانی یا نئیسەر "محەمەد عەلی کوردی" یا بناقی (نازدار) هاتیه بە لاقکر^(۱۱۶).

دناق ئەدەبی کوردیدا گەلە ک نمونین رۆمانا میژووی دەیتە دیتن، کو دەریرینی ژ واقعی مللەتی کورد دقوناغین جودا جودا دا دکەت تا رادەیه کی ئەم دشین بیژین زوریه یا رۆمانا رویدانین میژووی تیدا دەیتە دیتن، چونکی رۆمان ژ واقعی جشاک ی پەیدا دبیت و ئەو جشاکه یی پرە ژ رویدانین جودا جودا کو کارتیکرن ل سەر نئیسەری کریه و دناق رۆمانیدا رەنگشەداینه بۆ نمونە رۆمانا (شئانی کورد) کو ژ لایی "عەرەبی شەمو" هاتیه نئیسین ((بابەتی رۆمانی بە حس ل تەقنی ژیا نا رۆماننئیس ی دکەت و ئەزموونا وی یا خەباتکەری ل گەل پارتا کومونستی یا سوقیتی و نه هیلانا ستەمکارییا دەرەبەگین کورد ل سەر مللەتی

وان ب خو))^(١١٧) ههروهسا رۆمانا (قهلاى دمدم) ((ئهم کارهساته باس له قارهمانیتی و خو ڤاگری کوردهکانی نیو قهلاو سههرکردهی نهمریان خانى لهپ زیرین دهکات، که تا دواى ههناسه و دلۆپى خوینیان بهرگری له خاک و نهتهوهکهیان بکهن و سههر بۆ دوژمن شوڤنهکهن))^(١١٨). ئەڤ رویدانه ((بریتیه له مملانی له نیوان ههردوو دهولهتی زلهیزی ئەو سههردهمه که ئیرانی سهفهوی و ئیمپراتوریهتی ئوسمانی بوو، ئەمان بهههموو هیژکیان ئەوه دمیانویست کورد له ناو بهرن و ناوچه کوردنشینهکان بخهنه ژیر رکیتی خویناهوه و باج و سههرانه له خهکک بسین))^(١١٩) ههروهسا رۆمانهکا دی بناڤی (پیشمههرگه) یا "رحمی قازی" کو بهحسی ((ژیان و بزاف و خهباتا مللهتی کورد دقوناغهکا دیارگری دا بهری دامهزراندنا کومارا مهباد دکهت))^(١٢٠) ههروهسا رۆمانهکا دی بناڤی (دمراڤی تهنگ) یا "کهريم جهميل بياني" هههرچهنده ب پینگاڤهکا دهستیکی دهیت هژماتن، لی رۆماننقیسی نهشیایه ژ چوارچوڤی قوناغهکا میژوویی دهریکهڤیت دههمن دهمدا نهشیایه خو ژ چوارچوڤی وان داب و نهريتین جڤاکی دهریازکته ئەڤه و ژبلی کو رۆماننقیسی وهکو قهگیرهک لپشت هندهک کارهکتهران هاتیه ڤهشارتن. رۆماننقیسی سههررای دیارکرنا بارهدوخین سیاسی یین کوردا دسالیین ههشتیياندا ئەو کهلتوری رموشهنبیری و ههبوونا جوداهیین چینیایهتی و رموشهنبیری بهشهکی دیتر یی رۆمانی بوو و دیارکرنا جوداهیا ئاستی دناڤهرا مرۆڤهکی رموشهنبیر و مرۆڤهکی نهخویندموار کو ههر ئیک ژوان لدویڤ تیگههشتنا خو و ئاستی خو یی زانستی و کهلتوری ریکا خو دههلبژیریت ئەڤ چهنده دمیانا نهبوونا بیهن فرهیا قارهمانی وی ژیارا پیشمههرگهکی ل چیاپی بهرامبهر ژيانا باژیران. کهواته (دمراڤی تهنگ) قهگیرانهکا میژوویی – هونهری بوویه بۆ قوناغین نهخوشیین ژيانا تاکی کورد و ستهمکارییا رژیمین گور ب گور ژلایهکی قه بوو، ژلایهکی دیتر ئەو رموشهنبیری و پاشکتهنا جڤاکی و هزری یا مرۆڤی کورد. و یا ژ ههمیان گرنگتر ههبوونا چینیایهتی و جوداهی دناڤهرا تهخا ههژار و تهخا سههرمایهدار و ئەڤه ژی ژسهنتهری چهسپاندنا رۆمانا میژوویی یه.

ههروهسا رۆمانیڤن "محهمهد سهلیم سیاری" (گونډ - واری روندکا - ههواره) دقان رۆمانا دا بهحسی ژین و ژیارا مللهتی کورد و دوخی سیاسی یی قی مللهتی دکهت بۆ نموونه درۆمانا (گونډا) دا باسی رویدان و بارودوخین ل سالا ۱۹۴۵ ی کو بارزانی نهمردگهل لهشکهری خۆ هاتییه گوندی سیاری ههروهسا ئەق رۆمانه بهحسی ژین و ژیارا خه لکی گوندی ل وی سهردهمی و بارهдох و کاودانیڤن وی سهردهمی کوتیدا دهرياز بووین و چهوانیا پیشوازیکرنا خه لکی گوندی ل ریبهری و لهشکهری وی و مژیل بوونا وان ب میهژانداریا وی ... ئەق رۆمانه و گهلهکین دی کو ههمی دهریرینی ژ واقعی مللهتی کورد دکهن.

- (١) سميرة حسن محمد زيدان، الرواية التاريخية عند السيرولترسكوت وجرجي زيدان، رسالة دكتوراه في الادب المقارن من كلية اللغة العربية، جامعة ام القرى، مكة المكرمة، ١٤٠٩هـ، ص ١٣ - ١٤.
- (٢) جورج لوكاش، الرواية التاريخية، ترجمة: صالح جواد الكاظم، مجلس الاعلى للثقافة، ٢٠٠٥، ص ١١.
- (٣) عبدالملك مرتاض، في نظرية الرواية (بحث في تقنيات السرد)، ص ٣١.
- (٤) ههمان ژيدهر، ههمان لاپهر.
- (٥) محسن جاسم الموسوي، عصر الرواية، الهيئة المصرية العامة، القاهرة، ١٩٨٦، ص ١٥.
- (٦) ههمان ژيدهر، ل ١٧.
- (٧) عبدالرحمن منيف، رحلة ضوء، الطبعة الأولى، المؤسسة العربية للدراسات و النشر، بيروت، ٢٠٠١، ص ٩٢.
- (٨) خالد سهر محي الساعدي، البناء الفني في الرواية التاريخية العربية ١٨٧٠ - ١٩٣٩ دراسة فنية مقارنة، رسالة ماجستير في الادب اللغة العربية، كلية الآداب - جامعة بغداد، ١٩٨٩، ص ٩.
- (٩) امال شحادة حسن، الرواية التاريخية بين الادبين العربي و الروسي في النصف الاول من القرن العشرين نماذج مختارة، رسالة ماجستير في اللغة العربية، جامعة العربية السورية، ٢٠٠٩ - ٢٠١٠، ص ١٢١.
- (١٠) ابراهيم الفيومي، الرواية العربية، مؤسسة حمادة للدراسات و التوزيع، عمان - الاردن، ٢٠٠١، ص ١٩.
- (١١) سعيد علوش، الرواية و الايديولوجيا في المغرب، دار الكلمة، المغرب، ١٩٨١، ص ٢٨.
- (١٢) سمر روجي فيصل، الاتجاه الواقعي في الرواية العربية السورية، مطبعة اتحاد الكتاب العرب، دمشق، ١٩٨٧، ص ٢٨١.
- (١٣) أ. لافريتسكي، في سبيل الواقعية، ت: د. جميل نصيف التكريتي، مراجعة: حياة شرارة، ١٩٧٤، ص ١٤٧.

- (١٤) سليمة عذاوري، الرواية والتاريخ - دراسة في العلاقات النصية رواية العرافة لبن سالم حميش نموذجا، رسالة ماجستير، جامعة بن يوسف بن حرة، الجزائر، قسم اللغة العربية، ٢٠٠٥ - ٢٠٠٦، ص ١٢٦.
- (١٥) عبدالملك مرتاض، في نظرية الرواية، ص ٣٢.
- (١٦) قاسم عبد قاسم، بين التاريخ و الفكر، الطبعة الثانية، عين الدراسات والبحوث، ٢٠٠١، ص ١٢٨.
- (١٧) سيزا قاسم، بناء الرواية (دراسة مقارنة لثلاثية نجيب محفوظ)، الهيئة المصرية العامة للكتاب، ١٩٨٤، ص ٤٣.
- (١٨) جمانة مفيد عبدالله السالم، غرناطة في خمسة نماذج روائية، رسالة ماجستير، الجامعة الاردنية، الاردن، ١٩٩٩، ص ١٠.
- (١٩) جورج لوكاش، الرواية التاريخية، ص ٤٩٤.
- (٢٠) محمد احمد القضاة، التشكيل الروائي عند نجيب محفوظ، الطبعة الاولى، المؤسسة العربية للدراسات و النشر، عمان، ٢٠٠٠، ص ٤٦.
- (٢١) عبدة قاسم و احمد ابراهيم الهواري، الرواية التاريخية في الادب العربي الحديث، نصوص تاريخية ونماذج تطبيقية في الرواية المصرية، دار المعارف، القاهرة، ١٩٧٩، ص ١٨٧.
- (٢٢) جورج لوكاش، الرواية التاريخية، ص ٢١٥.
- (٢٣) د. خليل موسى، ملامح الرواية العربية في السورية، منشورات اتحاد الكتاب العرب، ٢٠٠٦، ص ٢٨.
- (٢٤) د. قاسم عبده قاسم، بين الادب والتاريخ، كلية الاداب- جامعة الزقازيق، الطبعة الاولى، عين للدراسات والبحوث الانسانية والاجتماعية، ٢٠٠٧، ص ١٨.
- (٢٥) هه مان ژيڊمن، ل ١٤.
- (٢٦) هه مان ژيڊمن، ص ١٦.
- (٢٧) عبدالله العروي، ثقافتنا في ضوء التاريخ، الطبعة الثانية، المركز الثقافي العربي، دار البيضاء- بيروت، ١٩٨٨، ص ٩.
- (٢٨) العلمي مسعودي، الفضاء المتخيل والتاريخ في رواية كتاب الامير: مسالك ابواب الحديد لواسيني الاعرج نموذجا دراسة بنيوية سيميائية، رسالة ماجستير،

جامعة قاصدي مرباح ورقلة قسم اللغة والادب العربي، جزائر، ٢٠٠٩-٢٠١٠،

ص ١١.

(٢٩) د. قاسم عبده قاسم، بين الادب والتاريخ، ص ١٨.

(٣٠) خالد سهر محي الساعدي، البناء الفني في الرواية التاريخية العربية ١٨٧٠ -

١٩٣٩، دراسة فنية مقارنة، ص ١٧.

(٣١) سيار الجميل، الفن الروائي التاريخي العربي، مجلة بيان، عدد ٢، مجلد ٢، ١٩٩٩،

ص ٣٩.

(٣٢) د. نضال الشمالي، الرواية والتاريخ، ص ١٢٥.

(٣٣) العلمي مسعودي، الفضاء المتخيل والتاريخ في رواية كتاب الامير: مسالك

الابواب لواسيني الاعرج نموذجا داراسة سيميائية، ص ١٣.

(٣٤) د.خبري دومة، هموم المعيشة كما تصورها الرواية التاريخية (العصر المملوكي)

نموذجا، ص ٨٤.

(٣٥) د. محمد حسن عبدالله، الواقعية في الرواية العربية، وزارة التربية والتعليم،

مهرجان القراءة للجميع، مكتبة الاسرة، الهيئة المصرية العامة للكتاب، (د، ت)،

ص ١٩٣.

(٣٦) شفيقة عاشور، خطاب الوعي التاريخي لرواية ((حوبة ورحلة البحث عن مهدي

المنتظر)) لعزالدين جلاوي، ص ٤٦.

(٣٧) ههمان ژيدير، ل ٥.

(٣٨) ههمان ژيدير، ههمان لاپهر.

(39) Terym Hawthorn , Studying the novel I:An Introduction. London – New
york: Arnold,1989.P2.

(٤٠) عبدالله خطيب، روايات على احمد باكثر، قراءه في الروايه والتشكيل، ژمالپهرى

ئه نترنيٲى:

http://www.bakatheer.com 2009.

(٤١) سميرة حسن محمد زيدان، الرواية التاريخية عند السير ولتر سكوت و جرجي

زيدان، ص ١٧.

(٤٢) عبدالله خطيب، روايات على احمد باكثر، قراءه في الروايه والتشكيل، ژمالپهرى

ئه نترنيٲى:

http://www.bakatheer.com2009.

- (٤٣) جورج لوكاش، الرواية التاريخية، ص ١١ .
- (٤٤) سميرة حسن محمد زيدان، الرواية التاريخية عند السير ولتر سكوت و جرجي زيدان ، ص١٧ .
- (٤٥) عبدالله خطيب، روايات علي احمد باكثير قراءة في الرواية والتشكيل، ژمالپهري نترنتي
<http://www.bakatheer.com> 2009.
- (٤٦) جورج لوكاش، الرواية التاريخية، ص ٤٢ .
- (٤٧) سميرة حسن محمد زيدان، الرواية التاريخية عند السير ولتر سكوت و جرجي زيدان ، ص ١٧ .
- (٤٨) جورج لوكاش، الرواية التاريخية، ص ٣٢ .
- (٤٩) هه مان ژيدير، ل ٣٣ - ٣٤ .
- (٥٠) سميرة حسن محمد زيدان، الرواية التاريخية عند السير ولتر سكوت و جرجي زيدان، ص ١٨ .
- (٥١) امال شحادة حسن، الرواية التاريخية بين الادبين العربي و الروسي في النصف الاول من القرن العشرين نماذج مختارة، ص ١٢٨ .
- (٥٢) جورج لوكاش، الرواية التاريخية، ص ٨٩ .
- (٥٣) امال شحادة حسن، الرواية التاريخية بين الادبين العربي و الروسي في النصف الاول من القرن العشرين نماذج مختارة ، ص ١٢٤ .
- (٥٤) عبدالملك مرتاض، نظرية الرواية، ص٣٤ .
- (٥٥) فوزي الزمرلي، الرواية التاريخية عند البشير خريف ،المعهد الاعلى للتربية والتكوين المستمر، ژمالپهري نترنتي:
<http://www.4shred.com/document/pymrphpx/online.htm>
- (٥٦) جورج لوكاش، الرواية التاريخية، ص١٣ .
- (٥٧) د. محمد سعيد فرج و د. مصطفى خلف عبدالجواد، علم اجتماع الأدب، الطبعة الثانية، دار الميسرة للنشر، عمان، ٢٠١٢، ص٤٨ .
- (٥٨) هه مان ژيدير، ل ٤٩ .
- (٥٩) هه مان ژيدير، هه مان لاپهر.

(٦٠) نجوى محمد الصايف، الفن والالتزام في الرواية التاريخية بين جرجي زيدان و علي احمد باكثير، رسالة دكتوراه، جامعة النيلين، كلية الاداب قسم اللغة العربية، جمهورية السودان، ٢٠١١، ص٧.

❖ كولونيال: استعمار.

(٦١) فوزي الزمرلي، الرواية التاريخية عند البشير خريف، ژ مالمهري ئنترنيتي.

(٦٢) د. سالم المعوش، صورة الغرب في الرواية العربية، ص ١٣١.

(٦٣) نجوى محمد الصايف، الفن والالتزام في الرواية التاريخية بين جرجي زيدان و علي أحمد باكثير، ص٩.

(٦٤) روجر الن، الرواية العربية، ترجمة، حصة ابراهيم المنيف، الدائرة العامة للثقافة والنشر، ١٩٩٧، ص٥١.

(٦٥) صبري حافظ، وضع الرواية العربية المعاصرة، ملحق استعراض الاعمال الادبية، المشهد الثقافي العربي، لندن، ١٩٨٢، ص١٧.

(٦٦) نجوى محمد الصايف، الفن والالتزام في الرواية التاريخية بين جرجي زيدان و علي أحمد باكثير، ص٩.

(٦٧) ابراهيم السعافين، تطور الرواية العربية الحديثة في بلاد الشام في عام ١٨٧٠ الى ١٩٥٧، منشورات وزارة الثقافة، بغداد، ١٩٨٠، ص ١٦١ - ١٨٥.

(٦٨) د. نضال الشمالي، الرواية والتاريخ، ص ١٢١.

(٦٩) نجوى محمد الصايف، الفن والالتزام في الرواية التاريخية بين جرجي زيدان و علي أحمد باكثير، ص٩.

(٧٠) هه مان ژيدير، ص١٠.

(٧١) عبدالله خطيب، روايات علي احمد باكثير، ژ مالمهري ئهنترنيتي.

(٧٢) نجوى محمد الصايف، الفن والالتزام في الرواية التاريخية بين جرجي زيدان و علي أحمد باكثير، ص ١٤.

(٧٣) يوسف عزالدين، الرواية في العراق تطورها و اثر الفكر فيها، الطبعة الاولى، العربية للتربية و الثقافة والعلوم، القاهرة، ١٩٧٣، ص ١٨ - ٢٠.

(٥) ١٩٠٨ ز

- (٧٥) رهمهزان ههجي قادر، جهـ درؤمانا كوردى يا دهقەرا بههديناندا كهريان ل بايئى بهرزە و دۆزەخا سىي وهك نموونه، ناما ماستهريئ، كوليزا ئادابى، زانكويآ دهوك، ٢٠٠٥، ل٥.
- (٧٦) د. محسن ئەحمەد عومەر، شقانى كورد وهك يهكهمين رؤمانى كوردى، گوڤارى نوسهري نوئ، ژماره(٣٣)، ههولير، ٢٠٠٦، ل١.
- (٧٧) ئيبيراهيم قادر محمد، رؤمانى كوردى له عيراقدا، نامەى ماستەر، كوليجى ئاداب، زانكوى سه‌لاحه‌ددين، ١٩٩٠، ل٣.
- (٧٨) شقان جرجيس عەبدوڵرەحمان، ئەرك ورەگەزىن ئەفسانئ دچوار رؤمانىن دهقەرا بههديناندا، ناما ماستهريئ، كوليزا ئادابى، زانكويآ دهوك، ٢٠١٢، ل٧٧.
- (٧٩) ئيبيراهيم قادر محمد، رؤمانى كوردى له عيراقدا، ل٢.
- (٨٠) سايبير رهشيد، رؤمانى كوردى خويندنهوهى پرسواري، بهشى يهكهم، چاپى يهكهم، ههولير، ٢٠٠٧، ل٥.
- (٨١) شقان جرجيس عەبدوڵرەحمان، ئەرك ورەگەزىن ئەفسانئ دچوار رؤمانىن دهقەرا بههديناندا، ل٧٨.
- (٨٢) ئيبيراهيم قادر محمد، رؤمانى كوردى له عيراقدا، ل٣.
- (٨٣) رهمهزان ههجي قادر، جهـ درؤمانا كوردى يا دهقەرا بههديناندا ، ل٦.
- (٨٤) ههمان ژيەر، ل٧.
- (٨٥) شقان جرجيس عەبدوڵرەحمان، ئەرك ورەگەزىن ئەفسانئ دچوار رؤمانىن دهقەرا بههديناندا، ل٧٨.
- (٨٦) عبدالرحمن باشا، الرواية الكردية، دار تاراس للطباعة والنشر، اربيل، ٢٠٠١، ص٤٣.
- (٨٧) د. كمال معروف، رؤمانى كوردى و گيروگرفتهكانى، گوڤارا رامان، ژماره(٤٠)، ١٩٩٩، ل٣٤.
- (٨٨) رهمهزان ههجي قادر، جهـ درؤمانا كوردى يا دهقەرا بههديناندا ، ل٧.
- (٨٩) سايبير رهشيد، رؤمانى كوردى خويندنهوهى پرسواري، ل٦.
- (٩٠) رهمهزان ههجي قادر، جهـ درؤمانا كوردى يا دهقەرا بههديناندا ، ل٧.
- (٩١) سايبير رهشيد، رؤمانى كوردى خويندنهوهى پرسواري، ل١٥.

- (٩٢) کارزان موحسین قادر، سیما تازەکانی رۆمانی کوردی له نیوان ١٩٩١ - ٢٠٠٠،
 نامەى ماستەر، زانکوی سه‌لاحه‌ددین، هه‌ولێر، ٢٠٠٥ - ٢٠٠٦، ل ٥.
- (٩٣) د. فؤاد ره‌شید، ره‌خنه‌ی رۆمانی کوردی ١٩٧٣ - ١٩٩٩، سلێمانی، ٢٠٠٥، ل ١٢.
- (٩٤) سابیر ره‌شید، رۆمانی کوردی خویندنه‌وه‌ی و پرسیاری، ل ٨.
- (٩٥) هه‌مان ژێدەر، ل ٧ - ٨.
- (٩٦) هه‌مان ژێدەر، ل ٨ - ٩.
- (٩٧) د. شکرپه ره‌سول، گوڤارا کاروان، ژماره (١٠٨)، شوباتی ١٩٩٧، ل ٨٦.
- (٩٨) ره‌مه‌زان هه‌جی قادر، جه‌ درۆمانا کوردی یا ده‌قهره‌ به‌هدیناندا، ل ٦ - ٧.
- (٩٩) عسمه‌ت محمد به‌ده‌ل، کورتیه‌ک ل دۆر پێشداچوونا کورته‌چيروک و رۆمانی ل
 ده‌قهره‌ به‌هدینان، گوڤارا په‌یڤ، ژماره (٣٣)، ده‌وک، ٢٠٠٥، ل ٢٠.
- (١٠٠) فه‌ره‌ادی حاجی، رۆمان و رۆمانا کوردی، گوڤارا بیاڤ، ژماره (٧)، ٢٠٠١، ل ١٣٦.
- (١٠١) عسمه‌ت محمد به‌ده‌ل، کورتیه‌ک ل دۆر پێشداچوونا کورته‌چيروک و رۆمانی ل
 ده‌قهره‌ به‌هدینان، ل ٢٠.
- (١٠٢) فه‌ره‌ادی حاجی، رۆمان و رۆمانا کوردی، گوڤارا بیاڤ، ژماره (٧)، ٢٠٠١، ل ١٣٦.
- (١٠٣) موکره‌م ره‌شید تاله‌بان، چه‌مکیکی میژووی رۆمانی کوردی، گوڤارا کاروان،
 ژماره (١٠٨)، ١٩٩٧، ل ١١٩.
- (١٠٤) د. کمال معروف، رۆمانی کوردی و گیروگرفته‌کانی، ل ٣٢.
- (١٠٥) عسمه‌ت محمد به‌ده‌ل، کورتیه‌ک ل دۆر پێشداچوونا کورته‌چيروک و رۆمانی ل
 ده‌قهره‌ به‌هدینان، ل ٢٠.
- (١٠٦) د. کمال معروف، رۆمانی کوردی و گیروگرفته‌کانی، ل ٣٢.
- (١٠٧) عسمه‌ت محمد به‌ده‌ل، کورتیه‌ک ل دۆر پێشداچوونا کورته‌چيروک و رۆمانی ل
 ده‌قهره‌ به‌هدینان، ل ٢١.
- (١٠٨) ره‌مه‌زان هه‌جی قادر، جه‌ درۆمانا کوردی یا ده‌قهره‌ به‌هدیناندا، ل ١٢.
- (١٠٩) زوزان سادق سه‌عید، پێگه‌هی ئایدولوجیایی درۆمانا کوردی دا ده‌قهره
 به‌هدینان (٢٠٠٣ - ٢٠٠٨) لدویڤ میتودا بونیاتگه‌رییا پێکهاته‌یی یا ئوسیان
 گوڵدیمان، ل ٢٩٧ - ٢٩٩.
- (١١٠) د. عادل گه‌رمیانی، فنارات نقدیه‌ی فی الروایة الكردية، الطبعة الاولى، اربیل، ٢٠١٢،
 ص ١٣.

- (١١١) کارزان موحسین قادر، سیما تازه‌کانی رۆمانی کوردی له نیوان ١٩٩١ - ٢٠٠٠، ل ٨.
- (١١٢) سابیر رهشید، رۆمانی کوردی خویندنهوهی پرسواری، ل ٨.
- (١١٣) ششان جرجیس عه‌بدو لره‌حمان: ئەرک و ره‌گه‌زین ئەفسانێ د‌جوار رۆمانین ده‌قه‌را به‌ه‌دیناندا، ل ٧٨.
- (١١٤) د. عادل گه‌رمیانی، فنارات نقدییه‌ فی‌ الروایه‌ الکردییه‌، ص ١٣.
- (١١٥) عبدالرحمن باشا، الروایه‌ الکردییه‌، ص ٧٥.
- (١١٦) د. عادل گه‌رمیانی، فنارات نقدییه‌ فی‌ الروایه‌ الکردییه‌، ص ١٣.
- (١١٧) زوزان سادق سه‌عید، پی‌گه‌هی‌ ئایدو‌لوجیایی درۆمانا کوردی دا ده‌قه‌را به‌ه‌دینان (٢٠٠٣ - ٢٠٠٨) لدویف میتودا بونیاتگه‌رییا پی‌که‌ته‌یی یا لوسیان گولدمان، ل ١٢٠.
- (١١٨) دیدار محمد ئەمین، (قه‌لای دمدم) ی عه‌رمیی شه‌مۆ، نامه‌ی ماسته‌ر له ئەده‌بی کوردیدا، زانکوی سلیمانی، ٢٠١٠، ل ٥١.
- (١١٩) هه‌مان ژێده‌ر، ل ٥١.
- (١٢٠) زوزان سادق سه‌عید، پی‌گه‌هی‌ ئایدو‌لوجیایی د رۆمانا کوردی دا ده‌قه‌را به‌ه‌دینان (٢٠٠٣ - ٢٠٠٨) لدویف میتودا بونیاتگه‌رییا پی‌که‌ته‌یی یا لوسیان گولدمان، ل ١٢١.

پشکا دوی

رۆمانا میژوویی ژلای (سیما و تایهتەندی و دیتنا) ڤه (تیوری و پراکتیک)

- سیمایین میژوویی درۆمانین (محەمەد سەئیم سواری) دا
- تایهتەندیین رۆمانا میژوویی

۲ - ۱: سیمایین میژوویی درۆمانین (محهمهد سه‌لیم سواری) دا:

دیاره پشتی په‌یدابوونا رۆمانی بواری شلوقه‌کرن و رمخنه‌گرتنی ده‌ستپیدکەت و ئەه‌ف چەندە هاریکار بوو کو ساخلەت و سیمایین وی ژانرین دی یین ئەدەبی بهیته جوداکرن و دیارکرن. و هەر ئەه‌ف سیمایه بوون ده‌مان دەمدا بووینە پالدمر کو په‌ره‌پیدانین به‌رده‌وام لسه‌ر قی جوړی ئەدەبی دبه‌رده‌وام بن. دەمی به‌حسی رۆمانی دهیت کرن ئیکسه‌ر خاندەه‌قان دکه‌قیته به‌رامبه‌ر هندەک دان و ستاندا لسه‌ر شیوی هه‌بوونا قی ژانری ئەدەبی و هونەری، چونکی زوربه‌یا رویدانین خویین هزری، شارستانی، جفاکی، ئابووری و سیاسی و مرۆفایه‌تی ئەوا کوژی و پیکهاته‌یا تیکستی ب خۆفه دگریت ژ جفاکی دهیتە و مرگرتن و ب قی شیوه‌ی دمرگه‌ه به‌رامبه‌ر په‌یدابوونا جوړین دیتر یین رۆمانی په‌یدا بوون.

رۆمان پتری هەمی ژانرین دی یین ئەدەبی دکه‌قیته دچوارچوخی لادانا دا، چونکی دمرئه‌نجامی ره‌وشه‌نبیریا جفاکه‌کی یه دبیت رۆماننقیس ب ده‌ستین خۆ جوانی و خرابیی ب ته‌قشی پینوسی خۆ بده‌ته وی جفاکی ب واتایه‌کا دیتر ئەو دی وه‌سا ته‌ماشه‌ی واقعی که‌ت وه‌کی ئەو وینه دخزمت و به‌رژه‌وه‌ندیا وی دابیت ئەه‌فه ژلایه‌کی فه و ژلایه‌کی دیتر فه ئەو که‌سی میژوویی توماردکەت کو سیما و ئاراسته‌کا ده‌ستنیشانکری دده‌تی ئەوه یی سه‌رکه‌تی ((ژبه‌رکو میژوو نه‌ بتنی تومارا واقعی یا رویدانیه ئەوین په‌یدا بووی، به‌لکو بیردانکا ئاینده‌یه ب پله ئیک، له‌وما ئەو که‌سی توماردکەت ب هشیاری توماردکەت و ژبو ئارمانجه‌کا ده‌ستنیشانکری و ب قی چەندی میژوو دبیته چیکه‌را جفاکان))^(۱). که‌واته میژوو ب مه‌رم دهیتە نشیسن ژلایه‌کی فه بۆ چه‌سپاندا دیروکا جفاک و نه‌ته‌وه‌کی و ژلایه‌کی دیشه دبیته نه‌وه‌یین داها‌تی وان رویدانین بسهر ملله‌تی دا ها‌تین

ناگه هداربیت. ههروهکی درۆمانا (گوند) دا هاتی کو رۆماننقیسی قهگیرانا رویدانین ((تهباخا ۱۹۴۵ قه دگیریت دهمی بارزانی نهمر دگهل لهشکه ری خو هاتی هه گوندی سیاری ل ناف بهرواری ژیرییا))^(۲) دیاره کو ومه رگرتنا رۆماننقیسی و مفا ومه رگرتنا وی ژهاتنا بارزانی بو دهقهره بهرواریا کو نه قهژی ریخوشکرنه ک بوو کو ژلای دیروکی قه بهیه تومارکن، چونکی وهکو سه رکرده کی نه تهومی و خودان ریبار قیایه ههمی ملله تی کورد لژی باومش و خیقته تا نه تهومی کوم بکه ت.

ئه قجا قهگیرانا رۆماننقیسی بو رویدانا هاتنا بارزانی ب رویدانه کا میژوویی دهیته تومارکن، ئه گه بهریه رین میژوویی ئه ق چهنده نه به لگان دبیت، ئه قه رۆمانی مورا تومارا خو چه سپاند، دیسان دمیانا نافه رکا رۆمانیدا رۆماننقیس وهکو قهگیره کی سه ره کی یی رویدانا بویه و نه شیایه - تا راده کی خو ژ کراسی که سایه تیه کا دناق رۆمانی دا قورتال بکه ت - ههروه سا دیاردبیت کو نهو که سی رویدانین میژوویی دنقیسیت لدویف بهرژمه مندیین خودی وان رویدانا تومار دکه ت. و چ گومان نینه کو دی وینه کی دمیاشکی که سی بهرام بهر پهیدا که ت چ وینه کی میاشکی بیت یان وینه کی ناشۆپی بیت که واته وینه ههمی دهما دروهن نابن، به لکو (مژاتی و نهرونی ب خو قه دگریت لهوماژی بکارهینانا واتایا بو هه ر وینه کی چهن دین تیگه هان ب خو قه دگریت)^(۳). ب قی شیوه ی هه ر وینه کی نه ده بی چ ئاراسته یین ئیک لایه ن ب خو قه ناگریت، به لکو هه ر که سی وی وینه ی دبینیت نهوی دمیاشکی ویدا بهرام بهر وی دیمه نی دیتی پهیدا دبیت. رۆماننقیس ب دهس تپیکه کا وینه بی میاشکی دهس تپید که ت و هه ر که سی دخوینیت دی هه ست ب وی وینه ی دناق میاشکی خودا بینیت دهمی دبیزیت: ((نهو رویدان یا بویه هزر و بیره کا نه خوش دژیانا گاره ی دا... ههمی سالا سی چار جارا خهونا ب وی رویدانی قه دبینیت ... نی گه له ک جارا ژی هه یفی دوو جارا دخهونا خودا باله فرا دبینیت... وهک فلمه کی سینه مائی... هه کو ل گوندی وان قهومی))^(۴). دیاردبیت کو قاره مانی رۆمانی نه شیایه خو ژ وی وینی وی ب چاقین خو دیتی قورتال بکه ت، چونکی رادا کارتیکرنی لسه ر دموونی هاتی هه ر، ئه ق چهنده ژی بویه پالده ر کو

رویدان وهكو خهون چهندين جارا خو دژيانا ويدا دووباره بكهت، دهه مان دهمدا روماننخيسي قيايه دميانا قى رويدانى و قى خهونى دا پهيامهكى بگههينيت كو ههمى دهمان مللهتى كورد توشى دهمدهسهرى و نهخوشيان بووينه و شهر بوويه بهشهك ژيانا وان. ههروهسا ئەف جۆرى رویدانا وهكو تیکه لکرنا نیف واقعی و نیف ناشۆپى هاتیه پیاده کرن، بهلى يا گرنگ مفا ومرگرتنا روماننخيسي یه ژ سهردهم و رویدانهكا دهمهكى دهستنيشانكريه كو ئەوژى دكهفیتته دناقبهرا سالين ٦٠ – ٩٠ ى دا.

چيكرنا وينا درومانيدا دميانا شيوازى قهگيرانيدا دياردبيت لى دههر دوخهكيذا پيدايى ب ههرسى كهرستين سهرهكى يين گههاندنى يه ئەوژى (فريكهه، پهيام، ومرگر). درومانا (كوندا)دا روماننخيسي ژ زاردهقى (ريبهه) كو مهههما وى پى (بارزانى) يه دهمى ل كوندى (سيارى) دقهگوهيزيت و دبئزيت: ((بابو شيرو... مانى ئەم.. يى قى ئيكي ههميى دكهين دا ناحييه و خاندنگهها كوندى وه بزقرنه قه و جاده بهيتى... نه بهس بو كوندى وه... بهلى بو ههمى كونديت مللهتى مه ژى ... دا ئەم ژى وهك خهلكى ب خوشى و سهرفهرازى و تهنايى بژين... بهلى ههكه ئيك ژمه ناخفت و يين دى ژ هارى كارييا وى كرن... باومريكه دى ئينگليز و مير ژى نه چارين و دى گوهى خو دهنه مه... ژ خو ههكه ههر ئيك ژمه رابو سهر خو و يين دى ههمييا خو بى دهنگ كرن و هارى كارييا وى نه كرن... دى مير هيت و تهپا خو ل سهرى دته))^(٥). ل قيرى د پهياما (ريبهه) دا دياردبيت كو ئەگهر ئيگرتن و ئيك ريژيا نهتهوهيى نهبيت كورد نهشين سهرگرتنى لسهر ههر بارودوخهكى بكهن. ديسان جهى نامازى يه كو ئەو رویدانا (ريبهه) تيدا ژياى و روماننخيسي ب شيوازهكى ميژوويى – هونهرى قهگيرايى دهرين بو ژ وى سهردهمى دهمى ئينتيدابا ئينگليزى لسهر عيراقى و دهقهرين كوردى ژى دچارچوقى وى زالگهى دا بوو، ههرچهنده دويروكنخيسان باس يا ل وى ئينتيدابا ئينگليزى بو دهقهرين عيراقى كرى لى ب شيويهكى ديكيومينتكارى هاتيه چهسپاندن دوير ژ بهرچاڤكرنا هندهك ژوان كوژين بهرزمين ئينگليزى ل

دهقهری ئەنجامدای، کهواته رۆماننخیس هاتیه و ئەق رویدانه ب شیوازهکی هونهری تیکهلی ئاشۆپی کریه و رهنگهکی دیتەر دایه رویدانی و ب کویراتی چوویه دناق جهرگ و ناخین وی زالگههکرنی و دمیانا وینهکی فانتازی قهگیرایه.

بهرحهستهکرنا وینی رۆمانی دمیشکی و مرگریدا دمیانا (رهنگشهدانی، دمریرینی) دا دمردکهفیت، ئانکو رۆمان رهنگشهدانا جفاکی ب ههمی شیوه و رهنگین خوڤه ((رۆمانا میژووویی ژلایهکی قه سههردهریی دگهل رویدان و سهردهم و کهسایهتییی واقعی دکهت، لی ژلایهکی دیتەر قه ههمی وان رویدانا ب خوڤه ناگریت، بهلکو بهشهکی ژی و مردگریت کو ئەق بهشه کاکلکا ههمی رویدانین دیتەر ب خوڤه دگریت))^(٦)، ئانکو چیکرنا وینهی لسه رۆماننخیزی دمینیت. دکیشانا وینهیدا پیدقی ب تیکهلکرنی یه دگهل ئاشۆپی و پاشی و مرگریانا وان وینا بو پهیشان ب شیوازهکی هونهری ((چهشنیت وینهی چهندنین جور ب خوڤه گرتینه مینا وینی بینراو، وینی دمربر ژ ژیدمری میشکی و وینی زهنی ئەوی دههمان دهمدا دمیشکیدا دهیت دیتن، ئەقه و سههرای ههبوونا وی وینی تایهت ب دمرزگهه و تاکه کهسان کو دمریرینی ژ وینی خود و ئەوی دیتەر دکهت))^(٧). دیاردبیت کو دهر پرۆسهیهکا ئەدهبیبیدا و دمیانا ههه تیکستهکیدا جورها وینه دهینه دیتن ژ وان ژی:

١ – وینی بینراو: مههم ژی ئەو وینه یه ئەوی رۆماننخیس دبینیت و ب تیکهلکرن دگهل ئاشۆبا خو دمردبریت،^(٨) ل قیری مهرحه رۆماننخیس رویدانی ببینیت داکو بشیت بهرههمی رۆمانی ژی دمریخیت. نموونا قی وینهی درۆمانا (واری روندکا) دا دهیت دیتن دهمی (گاره) کو قارهمانی رۆمانی یه قهه دگریت و دبیزیت: ((ههمی خهلکی گوندی دگهل هاتنا رۆژی حیبهتی مان... دهمی دنگی دوبالهفرا هاتیه گوهریت وان.. ههکو گاره دگهل خهلکی گوندی دعهسمانی فوکرین.. دیتن دو بالهفریت کهشهفریت و رش ل هنداق گوندی بوون... گارهی بخو دیت هندهک مالیت نامیدیا هاتن گوندی وان.. نیک ژوان مالا عهبی شهوانی بو.. ههمی خهلکی گوندی وی دنیا سن... چونکی ئەو

باسکیت جگارا و قه‌لینا چی دکهت و ب قوماشی دبیجیت))^(۹). رۆماننشیس دیاردکتهت کو قاره‌مانی رۆمانی زارۆک بوو ده‌می دیمه‌نی گوندی وان ژلایى باله‌فران قه‌ هاتیه بومبه‌باران کرن و ئەقى وینى دمی‌شکی (کاره‌ی) یى زارۆکدا کو پی بوویه و وه‌کو دیمه‌نه‌کی نه‌قه‌ته‌یای دمی‌شکی ویدا دزقریت.

۲ - وینى دهریر: كه‌واته دبیت كه‌قاله‌ك یان وینى شه‌ره‌کی میژوویی ببیته كه‌ره‌سته بۆ ئەفراندنا رۆمانی،^(۱۰) ئانكو مهرج دقى وینیدا ئەوه كو رۆماننشیس د رویدانیدا نه‌ژیايه، به‌لكو ته‌نها ب چا‌قان یى دیتی. چ جارا رۆماننشیس دنقی‌سینین خۆدا نه‌شیت خۆ ژ دا‌قین رویدانین جشاکى و داب و نه‌ریتان دویر بی‌خیت، چونكى به‌شه‌کی راسته‌وخۆیه ژ ژیانى و وینه‌کی ره‌نگشه‌دایه دنه‌قه‌ره‌ۆکا رۆمانیدا هه‌روه‌کی د رۆمانا (هه‌واره‌)دا كو ل سه‌ر زاری قه‌گیرى هاتی به‌حسی وینى شه‌ره‌کی میژوویی دکهت و دبیتیت: ((... ل چیاى سپی ل وان قه‌ومی و ب ته‌حریرکا سه‌ر قوله‌کی میری بويسه‌رك درى یا وندا دانا بو ... وه‌ك شیره‌کی هه‌سنی ل زه‌لاما هه‌یتاند كو بژاله ببن و چ هه‌زرانه‌که‌ن و شه‌رى خو بکه‌ن و گوته‌ی گه‌لى زه‌لاما بیست سالا پتر مرۆف تشه‌نگى ب ملئ خوقه‌ دکهت روژه‌کی ل مرۆفی دقه‌ومیت قیجا وى روژى دى دیاردبیت کا مرۆفی یان نه‌... ده‌ست دا خه‌نجه‌را خو یا دوپانی وه‌ك شیره‌کی برین کور قیت کره بويسا دوژمنا ناف ل خوه دان ... هه‌ر ل وى روژى ناف و ده‌نگین هه‌سنی چوون و گه‌له‌ك حسیب بو ده‌اتن کرن و خه‌له‌ف قه‌درى وى دگرت و دا بیژیت یا خودی یا جودایه عه‌مرى من یى ماى ب خیرا هه‌سنی یه هه‌که‌ ئەو نه‌بایه ئەوزى چویی بوم))^(۱۱).

هه‌روه‌سا درۆمانا (گوند) دا هاتی کو قه‌گیز باس ل وینى ره‌فاندنا كچه‌کی دکهت بناقی(به‌لقیس) و ئەو سه‌ره‌اتیا ره‌قینا خۆ بۆ قاره‌مانی رۆمانی قه‌دگی‌ریت و دبیتیت: ((برایى من .. ژ كه‌یس و كوکی ته‌ دياره تو مرۆفه‌کی ما‌قیل و مه‌زنى .. من هیقى ژته هه‌یه .. سه‌رى خۆ ب من قه‌ گيژنه‌که .. ته‌قنى من ته‌قنه‌ك نالوزه .. قه‌کرنا وى یا ئاسییه .. كو وى خۆ دگه‌ل جه‌حیله‌کی گوندی خۆ دابو ره‌قان و

ب ری قه .. نه چ دیتی و نه چ بینای دمزگری وی هاته كوشتن... بهلقیس خو ژ دەستی و ان قورتال كر و گهلهك نهخوشی دیتن و گهلهك عهدا چو و ناخی خو لسهر خو راكر... نوكه ئەو بخوژی نزانتي دی چ كهت))^(۱۲). دیاردبیت كو تیکه لكرنا ههردوو رویدانی مێژووویی و جفاکی تام و چێژهكا دیتر ددهته رۆمانی لهوماژی رویدانی جفاکی ژتشتهکی قه جهی خو دناڤ رویداناندا دبینن.

۳ – وینی زهنی: كو وینهکی ههبوویه دمیشکی ههر مرؤفهکی تهنها ب دیتنا وینهکی یان گوهلېبوونا رویدانی ئیکسهر میشك ومردگری و دیسان تیکه لكرن دگهل ئاشویی وینهکی دیتر ژی دروست دبیت،^(۱۳) مینا فی وینهی د رۆمانا (ههواره) دا دهیته دیتن دهمی قارهمانی رۆمانی (مستی) ژ گوندی دویر كهتی و زفرینا وی پشتی چهند سالا بو گوندی (باخمیسی) هاته بېرا وی دهمی گوند بی ئاڤا و بابی وی یی ساخ و قهسرا وان یا بهرزوهکی وینهکی دچاڤاندا دزفری دهمی قهگیر فی وینهی قهگیریت و دبیزیت: ((وی ئیڤاری ههكو (مستی) ل ویری راوهستیای دلی وی هزار ئاواز گوتن.. ههما هاته بېرا وی وهك خهونین شهڤا ههكو قهسرا وان ل قیره یا ئاڤا و بابی وی یی ساخ و ههمی گاڤا كوچك و دیوان دتزی زهلام و میهشان و ریڤینك بوون.. هات بېرا وی ئەو ئیڤارا جاب هاتی گوندی كو سباهی دی خهلهڤ و زهلامین وی ل سیداری دهن ههكو ئەو ههواره ب گوندی كهتی دلی دمیکا وی هات گرتن... سهركول بهراهیا ژنکین عهشیرهتی كهت دا قهستا وان بکهت))^(۱۴). دیاردبیت دمێژوویا مللهتی كوردا نه بتنی زورداری ژلایهکی بتنی قه هاتیه كرن؛ بهلكو دقوناغین جودا جودا دا ستهمکاری لسهر مللهتی هاتیه سهپاندن و رویدانا فی رۆمانی باس ل ستهما (رومی) دكهت و چاوانیا دهسته سهركرن و سیداره دانا وان كهسان یین زورداریی لسهر خو رازی نهكهن. ههبوونا قان رویدانا ژی ئەگهر چ نهبیت تومارهكا بهلگانیدی ستهمکارییا هندهك نهتهوا دچه سپینیت.

۴ – وینی تایبەت: ئەڤ جوړه وینه گریډای بیرمومرین تاکه كهسی نه و ئەو باروودوخین ژیانی یین تیدا بووری، سهرمراي ههبوونا جوداهی و ههڤرکیا (خود)

و (ئەوی دی) ^(۱۵). ھەروەکی درۆمانا (واری روندکا) دا قەگیر ژ زاری (گاره یی) قارمان دقەگیریت کانی چاوا دەنگی بالەفران بیرا وی زفراندە وی جوداھیا ھزری و بیروباومان دناقبەرا وی وەکو کوردەک و ئەوی دیتەر کو ھەر رژیمەکا دژی کەیسە کورد بیت و قەگیرانەکا وەسفکرنی دا دبیت: ((دەنگەک ھاتە گوھیت گارە ... چ جارا گوھ ل دەنگیت وەسا نەبویە... ھەکو ئەم ل گوندا بالەفریت ((عەبدلکەریم قاسمی)) و ((عەبدولسەلام عارف)) و ((عەبدولرەحمان عارف)) و ((ئەحمەد حەسەن بەکری)) و ((سەدام حوسینی)) ھەمیا تەخسیر نەکرێ و ھندی ژ دەستا ھاتی گوندیت کافل کرین و مرقۆیت بی غال و غەرمز بیت کۆشتین... دەنگی پەقینا بومبەکی ھاتە گوھا... چ دوکیل و کادی ل چ جھا بلند نەبوون... دیت یی ل نک خانیکەکی ل سەر دیواری خانی بومەک یا دخوینیت.. ل سەر دارەکی دناق حەوشا وی خانیدا چار کۆتر دیتن ئەوان ژێ دھاند.. بەلی خاندنا وان گەلەکا بەلەز بو.. وەک ھەوارەکی)) ^(۱۶)، دیاردبیت کو قەگیرێ قیایە دمیانا خەونا قارمانیدا ھندەک زانیاریا لدور وان سەرکۆکین عیراقی و ئەو نەتەوہین ستەمکاری ل مللەتی کورد کری ژوان ژێ قەگیرانا وەسفا وان بالەفران دکەت ئەوین دەسەردەمی (عەبدولسەلام عارف، عەبدولرەحمان عارف، و ئەحمەد حەسەن بەکر و سەدام حسین) و پاشی (ئیرانی و ئەمریکا) کو ھەر ئیکی بەھرا خو یا میژووین تومارکری د میژوویا مللەتی کورد دا تومارکری و بووینە بەرپەری رەش و بەرھەم بو رۆماننقیسان و ل قیری ئەوی دی بو مللەتی کورد ھەر نەتەوہیکە ببیت کو دژی کەیسە کوردی راوەستیابیت.

ل قیری دیاردبیت کو وینە ی دوو روی بیت ھەین ((لایەنەک ھەمی دەما یی ئامادەیکە کو ب ریکا دەربرینین زمانی وینەکی ئەدەبی دروست دکەت و لایەنی دیتەر یی ئامادە نینە ئەوی کاری ئەدەبی بو دەینە قەگواستن ب قی شیوہی وینە و ھەبوونا وی دبیتە دەرئەنجام و ھەستکرن یی دەین کەرن ژ لای ھەست و میشک و دیتنی قە)) ^(۱۷). کەواتە دیارە کو ژ لای ئامادەیی قە وینەیی چیکریە بتنی کەرتی

دەربیری زمانە کو دشیّت وینەکی بەرجستەکری دەمشکیدا چیکەت و ژلای نە نامادە ی ژ ی قە رۆمانە وینەکی چیدکەت و دروست دکەت کو دبیت چ هەبوون بۆ وی رویدانی نەبن لی رۆماننشیسی دەمانا دەربیرینا خو یا میشکی ئەو بەرەمە هینایە هەبوونی، هەرەسا تاکو وینە دروست دبیت پیدقی ب دوو ئەلەمینتین سەرەکی یە ((ئەوژی پالەدر و بەها، چونکی هەر وینەکی ئەدەبی ژ ئەنجامی پالەدرەکی بەرەق بەهای دجیت))^(۱۸)، ئانکو رۆماننشیسی ژبو نیشینی پیدقی یا ب خالەکی هە ی کو کارتیکرنی ل سەر بکەت و ئەو کارتیکرنە ببیتە پالپشت بۆ ژدایک بوونا رۆمانی و ئەق چەندە یە میژوو پی رادبیت، کو لیکزفرینا رویدانین میژووپی کارتیکرنی ل سەر هەبوونا هزری و بزاقین نوی یین تیکستی رۆمانی دکەت.

هەرەسا پەیوەندی دناقبەرا وینە ی و خاندەقانی دەمانا وی وینەیدا دەردکەفیت ئەوی رۆماننشیسی دقەگیڕانا رویدانیدا پەیدا دکەت تاکو وینە ببیتە کەرەستە نەخاسە وینی رویدانەکا میژووپی دقیت رۆماننشیسی پیدەکرنا قان ساخلەتان بکەت:

۱ – میژووپی مللەتی خو و ئەو قوناغین دیروکی ئەوین جضاک و مللەتی وی تیدا بووری. هەرەکو قەگیڕی ژ زاری (شیرو) ی قارەمانی رۆمانا (گوند) دا بەحس ل قوناغین خو گوریکرنا بنەمالا بارزانی ل سەر کەیسە نەتەوا کورد و وەکی قەگیڕانەکا چارچوقەکری دهندهک بیرهاتنادا قەدگیڕیت و باس ل سیدارەدانا (شیخ عەبدولسەلام بارزانی) ل سالا ۱۹۱۴ دکەت و پاشی بەردەوامی دان ب وی ریبارزی و دەستدانا دەست ب دەستا قی کەیسە بو دەستی (بارزانی). درۆمانیدا هاتیە ((بەری ریبارزی یی ل تشتەکی مەزنتەر... بەلی ئەقە ی ل بیرا هەمییا و تانۆکە قی بنەمالی ئەق ریبارزە یا گرتی و ئەق باری گران دایە پشتا خو و ب ستویی خو قە یی گرتی... هەمی دزانن کا چەوا برایی وان یی مەزن ل سالا ۱۹۱۴ و ل باژیڕی میسلی ئوسمانیا ب قناری قە کر... قیجا ئەو ب قی ری درازینە هندی یا نەخوش و پر ئاستەنگ بت... دقیت خو ل بەریگرن و بیهنا خو فرەه کەن))^(۱۹)، دیاردبیت کو

هه‌می ئەو سەرکردین کەیسە کوردی وەرگرتین ب وەفاداری و بی دا بەزین ژ هزر خویا نەتەوویی. دیسان رۆماننشیسی بەحسێ قی رویدانا رۆمانا خو لسه‌ر ئاڤا کرنی یا بەند کری ب سەر دەمی شاهێ قه و ب تایبەت لسه‌ر دەمی "میر عەبدوڵئیلاھ" کو ماوی حوکمرانیا وی دماوی دناقبەرا (۱۹۳۹ - ۱۹۵۳)، ل قیری سەرمرای کو رۆماننشیس دوی ماومیدا نەژیایه، بەلی دیاره کو قه‌گیرانا رویدانین وی سەر دەمی یان خاندنا وان بەلگەنامین میژووی بیردانکەکا بەرفره‌ه یا بو بەیدا کری کو بنیاتی رۆمانی لسه‌ر ئاڤا بکەت.

۲ - میژوو وەکی وینەکی قه‌شارتی دبه‌ریه‌رین بیرهاتنن ھندەک کەساندا دمیئیت و ئەق وینە ب شیواژین جودا جودا دەینە قه‌گیران و دبیت چ جارەکی زی رویدان ب شیوی خو یی راستەقینە نەهاتبیتە قه‌گیران، ئەڤا ئەگەر ئەق رویدانە ژ رۆماننشیسەکی بەیتە نشیسین دی پتر هونەری بوون تیدا هیئە دیتن ژ واقعیتەتی. ئەقە و رۆماننشیس ((دبیتە دیدەڤان لسه‌ر رویدانەکا میژوویی، چونکی ئەو رویدانا ئەو قەدگێریت دزانیت چەند راستی و چەند خەیاڵ تیدا یه‌ پتر وینەکی رون دەت))^(۲۰) کەواتە تیکەلکرنەک و دناڤیئیکدا چوونە دناقبەرا ڤان جوړین وینەیان دەینە کرن و هه‌می ئەق جوړه دی دناڤ تیکستی رۆمانیدا هیئە دیتن، چونکی بیاقەکی بەرفره‌ه یی هە ی کو دشیت هه‌می ڤان تشتا دباوہشا خودا هەمییز بکەت لەوماژی وینە درۆمانیدا (شیوہکی سادمیە کو دمیانا ھندەک دەستەواژاندا دیاردبیت و ب ئاسانی دەینە پیگەهشتن و ھندەک ژ ب شیوہکی گریی چنیە وەکی بکارهینانا ھندەک جەقەنگان کو قەکرنا کودین وان ل توخیی پەیوہندیەکی دیارنا بیت تاکو نەهیتە شلوقە کرن)^(۲۱). د رۆمانا (واری روندکا) دا دەمی گارە دجا دیدا چوو و ل بەغدا ھندەک دیمەن دیتن هەقدژیەکا هزری دناقبەرا وان کەرسیتن هەین و ئەو کەتواری ژیان تیدا دبوری، رۆماننشیسی بەحسێ پەیکەری (الحریە) دکەت، لی وەلاتەک و باژیڕەکی ئازادی تیدا نەبیت بوچیە ئەو پەیکەرە تیدا دەمی رۆماننشیس دقەگێریت و دبیتیت: ((...هەکو گەهشتیە ژیر پەیکەری (الحریە)) یە ل رەخ باغچی (الامە)) گارە ییت خو گران کرن و ما

دیهیکهری نیبری.. سهری خو ههژاند و دگهه خو گوت: خوژی نهه فه پهیکهره ل ههر شونهکی با.. بهس ل فی باژیبری نهبا پهیکهری نازادی یی .. چ نافهک گرانه و ل شونهک ویرانه.. نههقیه دونیا.. هونهرمهندی ب ناف و دنگ جهواد سهلیمی نهخشی دنانا فی پهیکهری دروست کر و ل دمهفه سهبهکر.. بهلی مخابن نهوی ب چاقیت خو نه دیت کو نهه فه پهیکهره ل بهغه دهیته ههلاویستن))^(۲۳). کهواته دیتنا پهیکهری نازادیی هزرا قارهمانی رومانی (گاره)ی بهرهفه ئاشویین وان وهلاتان بر نهویین کاروکیاریین وان وهکی ههبوونا بیروباومرین وان.

گرنگیا وینهی دکاری نهدهبیدا ب گشتی و دنافه هونهری فهگیرانیدا بتایهتی لدویف رادا وهسفکرنا رویدانی دهیت نهوا روماننقیسی ومهرگرتی و دنافه میشکی خودا شلوقهکری و پاشی کریه پهیف، لهوما ژی هندهک نهک بو وینی رومانی پهیدا دین))دهستنیشانکرنا دهستیپکا رویدانی و دوماهیا وی، و ریژکرنا و کورتکرنا رویدانی و دوماهیا وی، دریژکرنا و کورتکرنا رویدانی یان وهکو وینهکی ئیستاتیکی بو دیارکرنا زیرهکیا نقیسهری))^(۲۳). ل فیبری نهو وینی سیمایین کهسهکی یان کههستهکی رویدانهکا میژوویی دکهت جوادیه ژ رویدانین دیتر یین جوژی رومانی و دههمان دمهده نهه فه وینه یه ((ئاشکراکهرا پیکهاتهیا دهروونی یا وان کهسایه))^(۲۴).

نههجه نهو تابلویین زاراف و پهیشان نهویین روماننقیسی روماننهکا میژوویی دکیشیت نه بتنی یاری کرنه ب پهیشان، بهلکو ئاشکراکرنا رادا شیان و رهوانیا روماننقیسی یه ژی د دهبرینیدا، چونکی دبیت ئیک رویدانا میژوویی ومهرگرتی و نههقی روماننا خو لسهر بداریژت و وی دهمی شیان دیاردین دهمی دهستنیشانا چارهنقیسی رویدانی و کارهکتهران دهیتهکرنا. دههمان روماندا فهگیر ژبو گریدانا رویدانین روماننا خو کو مههم ژی رویدانا سههرهکیه نهه فه رویدان و دیههنه هیناینه بو خهملاندا رومانی و دههمان دمهده بو دیارکرنا رویی وهک ئیکی دناقههرا گوتن و کریاراندا مینا فی وینهی ژی دهمی وهسفکرنی دا دهیته دیتن دهمی فهگیر دبیزیت: ((نهه فه ژ ساللا ۱۹۶۱ ومهه و ههکو نهه فه پهیکهره دانان و ههرو ب هزارا

كەس دبهراييت تين و دچن و سهريت خو دههژينن و نزرينا ل ئازاديي دكهن و دببژن.. ل قى باژيري .. ل قى وهلاتى .. ئازادى بهس ئاقى قى پهيكهرى يه..ئهفه ئازاديه و مرؤف نهويرت تا دگهل كابانيا خو و زارؤكيت خو باخشت.. ئهقهيه ئازادى مرؤف نهشيت بچيت چ دهولهتا ژبهز ژارى و حساردانى.. دياره ئهف پهيكهره ژى وهك پهيكهرى ئازاديي يه.. ئهوى ل ئەمريكا هاتيه دانان.. بهلى ل نك مه ئازاديا مللهتى بلا ئاف و ئاف بچيت))^(٢٥) كهواته رۆماننقىسى قيايه هندهك زاراقان بكاربينيت كو دببت بو سهردهمهكى يان بو كهسهكى كو ئەمريكا نه دبببت تشتهكى ناموببت.

لسهرقى چهندى پهيوهنديا دناقبهرا وينهى و ريرهوين قهگيرانى پهيدا دبن، چونكى ((ريكا بهرجستهكرنا وينى شيعرى پهيوهنديهكا راستهوخو يا ب قهگيرانى قه هه))^(٢٦) ئهقه درؤمانا كورديدا دهينه ديتن، چونكى ديروك وهكو تومارەكى بوويه بو رۆماننقىسان چ ئەو رۆماننقىسه درويدانى و دوى قوناغا ميژوويدا ژياببت يان نه.

ژبلى قهگيرانا رويدانى رۆماننقىس ههولا ئافاكرنا بنياتى وى وينهى ئهوى دقيت بگههيته ومركرى دكهت، چونكى ههر ئەو وينهيه مهرم و ئارمانجا رۆماننقىسى ئهفجا ئهفراندنا وينهكى بينراو و دميانا رويدانيدا و دميانا وى شيوازى زمانى ژ بكارهينانا تهكنيكين دميرينى دمردكهفيت ((كاركرن بهرهف ئاراستا ئهفراندنا ئاشوپهكا بينراو گريدان يا دگهل جوړى قهگيرانى ههى ئەوا بهندكرى ب واقعى قه))^(٢٧). ب واتايهكا ديتر دقيت ههماهنگى دناقبهرا وينهى و رويدانى و قهگيرانا رۆماننقىسى ههبيت. مهرم ژبهز بهرچاچكرنا وينهى دناقبهرا رۆمانى و ميژوويدا دفان خالاندا دياردببت:

١ - قهزقرين بو رويدانين ميژوووى و مفا ومركرتن وهكو كهرهستهكى توماركرى كو ببته پاشماوهك بو نهوميين داهاى، بهلى ب شيواز و تهكنيكين هونهرى ههروهكى درؤمانا ((گوندا)) دا هاتى ((ل سهرى ههيفشا

تهباخا سالا ١٩٤٥ بارزانیی نهمر دگهل لهشکهریی خو هاتنه گوندی سواری
لناق بهرواری ژیریا... ههمی خه لکی گوندی سی رۆزا د مژویل و شهپرزهبوون ب
خزمهت و میهشانداریی فه... نه رۆزا وان رۆژ بوو و نه شهقا وان شهق بوو))^(٢٨).
کهواته دیاره دبیت کارتیکرنا شورهشین کوردی لسهر هزرا نهتهوهی یا بارزانی
کریه کو بهردهوامیی ب فی کاروانی بدهت و ئالایی شورهشی بلند راگرییت.

٢ - دیارکرنا وی رویی لیکنیزیکیی دناقبهرا وینی واقعی یی ههر رویدانهکا
رۆماننقیس دئاشویی خودا دئهفرینیت. نموونا فی چهندی د ههرسی رۆمانین
رۆماننقیسیدا دهینه دیتن ئهوژی (گوند، واری روندکا، ههواره).

٣ - گرنگی دان و بهرچا فکرنا رههاندین سیاسی، جفاکی، دهرونی، ...هتد ههر
رویدانهکا میژوویی و رهنگشه دانا وی. ئهق چهندا ههنی دههرسی رۆمانا دا
رههندا سیاسی و جفاکی ب شیوهکی روهن دهیت دیتن کو ههرسی رۆمان
دهریرینی ژ واقعی ژيانا سیاسی و جفاکی یا مللهتی کورد دکهت. ههروهکی
درۆمانا (واری روندکا) دا کو ئاخفتنا (گارهی) هاته بیرا (قیانی) دهمی
کهتنا سیستهمی مهلهکی ل عیراقی و راگهاندنا (کۆماریی) و دهزرا قیانی
دا هاتیه ((ئهوژی ههکو ل سالا ١٩٥٨) مهلک هاتیه کوشتن .. خه لکی وهسا
دانا کو دونیا بۆ جهمهوریهت و دی بت شاما شهریف.. بهلی ههمیا دیت کا
چهوا کورد نهچار بوون دا خو ل چل و چیا بدن و دژی رژیمی راوهستین و
بهریکیت خو گریبدن))^(٢٩)، کهواته تیکه لکرنا رویدانا واقعی کو رههندهکا
سیاسی - نهتهوهی ب خوڤه گرتیه بوویه پالپشتهک بۆ ئهفراندنا هزری یا
رۆمانی و رۆماننقیسی. وینه د رۆمانیدا پیکهاتهیهکا تیکه لکریه ژهست و هزرا
ژلایهکی فه لدهمی بهسکرنا رویدانهکا وژدانی دهیت کرن و ژلایهکی
دیتره تیکه لکرنه دناقبهرا هزرا رۆماننقیسی و رادا کاریگه ربوونا وی ب وی
رویدانا میژووی و چاوانیا بهرجسته کرنا وی وینهی دناق تیکستی رۆمانیدا دفی
بیاییدا "فانسون جوف" خودانی پهرتوکا ((اثر الشخصية الروائية)) دا دبیزیت:
((کاره کتهری رۆمانی بهرههمی ههستکرنهکی بتنی نینه، بهلکو نوینه ره))^(٣٠)،

دیاره ژێ کو رۆماننشیسین دمیانا کیشانا سیمایین دیم و چاقین کارهکتهری خو دقیت لدویف وی رويدانا میژوویی بکیشیت تهگهر دی یی جودا بیت ژ هاوکیشا نافهروکا رۆمانی تهقجا چ کارهکتهری زهلام بیت یان نافرمت؛ چونکی دمیانا وان کارهکتهران دا واقعی جفاکی دهیته دیارکرن.

دقی کریارا وینهی دا (خهیاال) رولهکی سهرهکی و کاریگهر دبینیت، چونکی نامرازی لاسایکرنا وینه و هزرین رۆماننشیسی یه کو ومرگیارانا ههمی وان هزر و هیمایین دمیشکی ویدا دکهت و ب فی ئاواى جیهانهکا ئاشوپی دبیته جیهانهکا واقعی و دیتی. ههر وهکی درۆمانا ((گوند)) دا فهگیزی وینی زاروک و نافرتهکی وینه دکهت دهمی هاتی ((ههمییا هند دیت کو ژنکهکی زاروکهک ل ملی بو.. ل بهر پهرجانی زهقییا سهری شیفکی دهرکهت.. بو قاما وان ههرسی سوارا چو.. شیرو حیبهتی و سار بو... ههمییا هند دیت.. کو ژنکی زاروکی خو دانا دریکی دا و ب رهخ فه راوهستیا و دهستی خو دانا سهر ملی دا ژجهی خو نهچیت و ریکی بهرنهدهت... ههکو خودانی جهمهدانیت سۆر هاتی بو قاما ژنکی و زاروکی ... ژ نوی شیروی و زهلاما زانی کو ئەفه ریبهره... ههمییا دیت دهمی خودانی جهمهدانیت سۆر ل هنداق سهری زاروکی راوهستیای.. هیدی دهست دا خهنجهری ژ کافلانی ئینا دهری و ریس ددهستی خویی راستی گرت و چهمییا... ریبهری بهندک بری))^(۳۱).

دیسان دههمان رۆماندا دهمی دهزرا (شیروی) دا ئەفسانا (مارهکی) هاتیه د هزریدا و تیدا هاتیه ((هاته بیرا شیروی دهمی بهری شهبس سالا ب میهقانی و سههدان دگهل دهه زهلاما چویه مالا مهجید ئاغایی شهمکانی... شیرو هند پی هسییا کو تشتهکی نهرم حولی یی دناق شهل و دهرپییی وی دا... زانی ئەفه مارهک مهزنه... هیدی دهستی خویی راستی د بهریکا شهلای دا بره پیش... دهستی خو ژیههل ئینا تا زانی ئەفه سهری مارییه... هیدی ههردوو دهنگیت دهرپییی خو گرتن... ل ویشهتر و ب لهز دهست دا بهرهکی مهزن و دانا سهری ماری))^(۳۲).

٢ - ٢: تايهه تهمه نديين رومانان ميژوويي:

بئ گومان رومانان ميژوويي ژي وهكو هه موو جوړين ديين رومانان تايهه تهمه نديين خو هه نه، دشين دقان چهند خالين خواري دا دياريكهين:

١. رويدانا رومانان ميژوويي ژ ميژوويي دهيت و مرگرتن پاشي تيكه لي ناشوپا روماننقيسي دبیت و شيوازهكي هونهري دهيت دارشتن كو دستكاري تيدا دهيته كرن.
٢. رومانان ميژوويي ميكانزما وي ميژوويي يه، بهلي نارمانجين وي خودان گه لهك رهه نندن. ب وي واتاي دهيت كو كه رستت داريتنا ته قنئ رومانان پشت بهستت لسهر رويدانه كي يان كومه كا رويدانين ميژوويي يين توماركري و به لگاندی دكهت و نارمانج ژي ب مهرما دياركرنا ره ندين سياسي، نايدولوژي، نه ته وهيي، جفاكي، ... هتد.
٣. رومانان ميژوويي پشت بهستت دقوناغه كا ميژوويي دهستنيشانكري دكهت. مهرج نينه نهو رويدانه يا نقيسي بيت يان زاره كي بيت، لي يا گرنج يا به لگاندی بيت.
٤. رومانان ميژوويي زقرينه كه بو رابردوو ب ديتنا نوكه، نانكو بديتنا نوكه بهري خو دمه ته رابردوويي ژ بهر رابردوو نهوژي (دهمئ چيروكي يه) و نوكه (دهمئ نقيسينئ يه) ... (٣٣).
٥. رومانان ميژوويي ئيك ژوان رومانين سهرنج راکيشه و ب تايهه ته گهر روماننقيسي رويدانا ميژوويي ب بارودوخين دهرووني و مه عنهوي يا كه سايه تيين رومانان گري بدهت.. (٣٤). كو نه قه ژي دچارچوقئ ژينگه ها دموروبه رين رويدانئ دهينه هژمارتن و ب رويدان و كه سايه تيين هاريكار بو گه شه كرنا رويدانا دهيت هژمارتن.

ئانكو رۇماننقىس رادبىت بكارهينانا رويدانىن ميژوويى و پيشكىشكرنا وان بشيوهيكى ريك وييك. ههروهسا پيزانىنن گهلهك باش لسهر رويدانىن ميژوويى دته خواندهفانى ئەگەر نقىسهر بخوازيت راستيىن رويدانى دياريكهت، ههر وەسا د رۇمانا ميژووييدا رۇماننقىس ژبلى هندى، كو مفاى ژ ميژوويى وەردگريت، دەھمان دەمدا خەياللا خوژى بكاردهينيت، ئەقەژى بو پتر كو خوشيهك و جوانيهكى بەدەتە رۇمانى، ههروهسا خوشيهكى بەدەتە خوينهرى. ديسان گهلهك جارا رويدانا ميژوويى د رۇمانا ميژووييدا دكەفيتە بەر گوهورينا بى كو نقىسهر ئاگەهدارى لسهر هەبىت يان ژى نقىسهر لدويش حەز وخەياللا خو گوهورينان تيدا دروست دكەت- تا رادەكى نابىت زيدەروى دگوهرينا رۇمانيدا بەيت كرن، چونكى دى ئاراستە و ئارمانج ژى هيت گوهرين- لدووماههئى ئەم دشيىن بيژين رۇمانا ميژوويى لسهر بنەمايىن واقعى و راستيىن ميژوويينه، ئانكو رۇمانا ميژوويى هەردەم بزاڤكره سەردەهريى دگەل دەم و كەس و رويدانىن راستيىن ژيانى، كۆ د واقعى دا هەنە بكەت.

۲- ۳: ديتنەكا ئايدۆلۆژى بۇرۇمانىن (محەمەد سەلىم سواری)

دياره ههر رۇمانەكا دەيتە نقىسین ژبلى رەنگشەدانا واقعى ژيانا جفاكى خو بيت دەريىن كرنه ژى ژوى رەھندا سياسيا ئەو جفاك تيدا دبورىت، لەوماژى ب چ شىوا رۇماننقىس نەشىت خو ژوان رەھندا قورتال بكەت و دەميانا رۇمانا ويدا نەھيتە ديتن، چونكى ئەو كارەكتەرين بكاردئىنيت ژبلى وەكو رولى پيددەت ئەو كەسايەتبه د ناف جفاكى خۇدا بيروبوچوونين خوئين تايبەت هەنە ئەف ديتنە ژى ئەوين ئەف كارەكتەرە هەلدگرن د ناف بيافاندا ب شيوهكى داپوشى دەيتە بەرچاڤكرن، ژوان ديتنا ژى:

٢-٣-١: دیتنه کا نه تهومی - نیشتمانی:

هەر رۆمانه کا دهیت نیشین مورکا نه تهومی پیڤه دهیت دیارکرن، چونکی ژ لایه کی زمانئ فه گیرانئ و ژ لایه کی دیتره ئه و رویدانا میژووی یا رۆماننقیس و مردگریت دناڤ نه ته و ه کیڤا په یدابوویه، لهوماژئ میژوو زنجیره کا بهردموام و بی دوماهییا فه گیرانییه ب قئ چه ندئ هەر کهسه کی دناڤ جڤاک و وهلاتئ خۇدا رۆمانهک و سهراهاتیهک ههیه، بهلئ ئهڤا ب شیوی دیروکی دهیت نیشین بۆ هندهک مه ره مایه ژوان ژئ هشیارییا نه تهومی و فه زفراندنا ژیانئ بۆ وان رویدانین بوری، کهواته نه وهییت نوی و ههڤچه رخ ب ریکا وان تیکستان دئ ناگه هدارئ کهیسا نه تهوا خۆ بن.

ئه فه ژئ دبیته ریکهک بۆ پیکه گریدانا میژوویا ملله تی و خه باتا نه تهومی ((رۆمان وهکی گیانه کی ئاشویی یه بهایی خۆ یئ ئیستاتیکی ژ فه گوهاستنئ بۆ خۇدئ مرؤقی و مردگریت ل کهل هزرا رۆماننقیسی به روڤاژئ میژووی کو بهایی خۆ دمیانا حوکمران ب بابه تی بووری و راسته قینه ی لسه ره دهینه دان))^(٣٥). کهواته رۆماننقیس دئ بزاقئ کهت دمیانا کاره کته راندا پادا فان دیتنا بکهت و بشیوه کی ئاشویی هندهک کهسایه تیا ب ئافرینیت کو ب قئ رۆلی رابن یان دمیانا فه گیرانا فه گیرئ هه میشتزان زانیارییا بگه هینیت.

راسته رۆمانا میژووی گریدای فه گیرانه کا که فنا دیروکییه، بهلئ ئهڤ رویدانه ب هەر رهنکه کی هه بیت گریدانه کا نه تهومی یا پیڤه هه ی وهکی رۆمانا (گوند) کو تیدا رۆماننقیس فه گیرانا رویدانه کی دسالیئ چلاندا دکهت، بهلئ هه ستا نه تهومی یا هندهک کاره کته ران پیڤه دیاره وهکو ئیک ژ کاره کته رین به شدار د رۆمانیدا کو (حه سه نئ ئاشیری) یه ل دیوانخانه کیڤا کوتی: ((مامۆ.. مه ژئ هه ره ئه فه دقیای.. خۇدئ و هسا حه زدکهت و ریبه ره بهیت گوندئ مه .. نئ هاتنا وی هندی دونیا هه یه بۆ مه ناڤهک گرانه .. نه بهس بۆ شیروئ و کوچکا وی.. بهلئ بۆ مه هه مییا و گوندئ سواری ژئ.. دهست بۆ دهست.. خه لک دئ قه سه کهن و

بیزن ل هه‌یفا تەباخا سالای ١٩٤٥ ریبەر و لەشکەری خۆ هاتنە گوندی سواری و بوونە میهشان.. مانی هەر ئەقە بۆ مە بەسە.. دی خوزیکین وی گافی هەکو تیت))^(٣٦).

رۆمان پتری هەر ژانرەکی دی یی ئەدەبی دشی ت دەربیری ژ کەیسە نەتەواوەتی بکەت ئەق چەندە ژ د زقریتە وان شیانی هەلینجانی و بیاقی بەرفرەه و سپەیزا مەزن ئەوا رۆماننقیس تیدا هەمی هزرین خۆ پیادە دکەت، ئانکو دشی ت وینی چەندین رویدانا دئیک رۆماندا بەرچاق بکەت و هەر کارەکتەرەکی ب رول و هزرەکی بەرچاق بکەت. ((رۆماننقیسین هەقچەرخ وەکو میژوونشیسین راستەقینە دەینە نیاسین، چونکی قەگی رانا گەلەک رویدانین نەتەوا خۆ دکەت، دمیانا هەندەک کارەکتەری هزر چریان یین پشت گوھ هاقیتی ژ لای جفاکیشە، دبیت ژی دمیانا کەسەکی هاقیبووی بەیتە دیارکرن))^(٣٧).

ئەقە وەسا خویادکەت کو هەندەک کەسایەتیین جفاکی وەکو کارەکتەری رول ناوەند دژیانی و درۆمانی ژیدا دبنە پالدر بۆ ئاززاندن و گەشەکرنا رویدانی سەرەرای قەگی رانا میژووی، بەلی ئەوی چەندی گریدان یا ب کەیسەکا گشتی قە هەمی کو هەر تاکە کەسەک ژوی نەتەوی بەشەکە ژوی رویدانا میژووی بۆ نمونە د رۆمانا (هەوارە) دا دەمی دویماییک جار (خەلفی) (گوزی) کو هەقژینا و بیە دیتی و وەسیەتا خۆ بۆ کری و کوتیی: ((گوزا دوتمام قەد خوە عاجز نەکن و موخابینا ب مە نەبن ئەم سەرا چو تشتین پویچ و کریت ناھین سیدارەدان ب سەر بلندی ئەم دی وەغەرکن و ئەو تشتی مە کری دقیت هەر کرمانج وەبکەت و هندی هەناسا وی بەیت و بجیت بەر دوژمنی نەدانت و دوماھی هەر مرنە قیجا مانەفھیته سەرا کەقچەک خوینی مرؤق خوە رەزیل کەت و سەری خوە شورکەت))^(٣٨). کەواتە گەلەک ژ وان کەسایەتیین بی گونەھ د میژوویدایا بەایی هەندەک پرنسیپین مرؤقایەتی ددەت دا کو هەندەکین دیتەر لپشت وان بەین پاراستن.

۲- ۳- ۲: دیتنه‌کا سیاسی:

ئافاھیی نافعویی و نافه‌رۆکی یی رۆمانی هه‌لگرا هنده‌ک ره‌هه‌ندیی داپوشییییه دمیانا ئەله‌مینت و ره‌گه‌زین فه‌گی‌رانیدا ده‌ینه‌دی، چونکی ئەو به‌اییی سیاسی یی رۆمان ب خۆفه‌ دگریت پی‌که‌تیه ژ (تی‌کست، ده‌سته‌لات، و ج‌ح‌اک) کو رۆمانن‌قیس دمیانا فان هه‌رسی ته‌ومرادا رویدانا رۆمانا خو دچ‌نیت و ژیدی‌م‌ری رۆمانی ژی هه‌ر ئەف پی‌که‌ته‌نه، چونکی چ رویدانا می‌ژوو‌یی بیت یان ج‌ح‌اک یان سیاسی بیت په‌یوه‌ندی یا ب که‌سان‌فه هه‌ی و ئەو که‌س به‌شه‌کن ژ وی ج‌ح‌اک رۆمانن‌قیس تیدا دژیت. ئەف‌جا ئەف په‌یوه‌ندییا دناق‌به‌را رۆمانی و رویدانا سیاسی هنده‌ک ری‌کا ب خۆفه‌ دگریت ئە‌و‌ژی:

- ۱- گ‌ری‌دانا تی‌کستی رۆمانی ب رویدانی ب شیوه‌کی راسته‌وخو و جو‌ری رویدانی.
- ۲- جو‌ری رۆمانی و دروستکرنا هه‌ماهه‌نگیی دناق‌به‌را رویدانا می‌ژوو‌یی و په‌یوه‌ندیای وی ب ج‌ح‌اک و هه‌لب‌زارت‌نا کاره‌کته‌ران فه‌.
- ۳- ئەو ری‌کا رۆمانن‌قیس د هه‌لب‌زیریت بۆ ده‌ست‌پی‌کرنا داریت‌نا رویدانا رۆمانا خو، چونکی رۆمانن‌قیس یی ئازاده ژ جه‌ی یان رویدانی یان کاره‌کته‌ری ده‌ست ب رۆمانی ب‌که‌ت.
- ۴- په‌یوه‌ندی و په‌یام‌دارییا رۆمانن‌قیسی ب وی چارچۆفه و پ‌رن‌سی‌پ‌ت ج‌ح‌اک و که‌لتوری. کو ئەف چه‌نده ژی دبیافی گ‌رن‌گیدانا رۆمانن‌قیسی بۆ ئاریش‌ین ئیک ژوان سه‌رده‌مان ده‌یت ئە‌و‌ین دیروکا ملله‌تی وی تومار و به‌لگاندی و ژلایه‌کی دیت‌رفه ئازادییا دم‌برینی و لیدانا سنورین هی‌ل سور نه‌خاسمه دناش‌کراکرنا هنده‌ک ژوان نه‌ینی‌ت رویدانا می‌ژوو‌یی ب خۆفه گ‌رتی و نه‌هاتی به‌حس‌کرنا، لی رۆمانن‌قیس دری‌کا فه‌گی‌ری دی وان گه‌هینیت ((رۆمانن‌قیس یی هویری‌بینه د وه‌سف‌کرنا و وینه‌کرنا ب‌چو‌یک‌ترین تشت ژدم‌رفه و ژناق‌دای رویدانی وه‌کی وینه‌گ‌ره‌کی فوتۆگرافی کاردکه‌ت))^(۳۹). رۆمانا می‌ژوو‌یی ژوی جو‌ری رۆمانی یه ئە‌وا پ‌تر ژ ری‌که‌کی ب خۆفه‌ دگریت، و ب واتایه‌کا دیت‌ر رویدانا می‌ژوو‌یی دری‌کا رۆمانه‌کا سیاسی ژی ده‌یته گوتن و دری‌کا رویدانه‌کا ج‌ح‌اک ژی ده‌یته به‌حس‌کرنا

(درۆمانی دا رۆماننقیس ههولدمهت هه می وان شیوه و رهنگین ستهمکاری و توندییا سیاسی رهدبکته ئەوا زالگهها خو لسه ر ژيانا تاکه کهسی دناڤ جفاکی دا دکهت)^(٤٠) کهواته تیکه لکرنا رهه ندين میژوویی و سیاسی و جفاکی وهکی زهیت و ئاڤی یه یا ئاسان نینه ژیک بهینه دوورکرن و ژیکشه کرن، چونکی په یوه ندییه کا دیالیکتی یا دناڤهرا واندا هه می و ئەڤی چه ندی ژی گریدان یا ب هشیاریی ڤه هه می چ ئەو هشیاریه ژلایی رۆماننقیسی ڤه بیت بو هندی کو بزانیته هه ر کاره کته ره کی به شدار د رویدانا میژوویدا هه لگری چ هزر و بیرین سیاسییه وهکی "هربرت همفری" دپه رتوکا خو (شه پولا هوش د رۆمانا نوی) دا دبیتیت: ((شه پولی هوش ب نارمانجا وینه کرنا وینی نافخویی یی هه ر کاره کته ره کی و هه ستین وی بین ڤه شارتی بکته نه بتنی وینی دهره کی یی کاره کته ره یی))^(٤١) ب ڤی شیوه ی رۆماننقیس دی شیت هه می لایه نین رویدانی و مرگريت. وهکی د رۆمانا (واری روندکا) دا کو دمر برینی ژ بارودوخی سیاسی یی دمه کهی دیروکی ژ میژوویا ملله تی کورد دکهت و ئەو بارودوخین سیاسی بین وی سه رده می ملله تی کورد و سه رکردین که یسا کوردی تیدا بوری. کهواته تیکه لکرنا میژووینی دگه ل رویدانا سیاسی و به ندرکنا وان ب که یسه کا نه ته وه یی و سیاسی ڤه چه سپاندن و به لگانده کا دیتر بوو بو وی رویدانا دوی سه رده می دا په یدا بووی بو نمونه ده می د رۆمانا (واری روندکا) دا هاتی کو ژ زار هزرا (ڤیانی) کو (کاره) ی قاره مانی رۆمانی یه بو دگوت: ((خودی ژی رازی مه لا مسته فایی بارزانی ب دروستی ریبه ریا ملله تی خو بکته دا ل بهر هه می شیماتییت ((عه بدلکه ریم قاسمی)) راوه ستن.. گوند بهینه سوتن و تالان کرن و کافل کرن.. دویت وی ((عه بدلسلام عارف)) هات .. ئەوی تا له شکه ری سوری ژی ئینا دا کوردا بکوژن و گوندین وان تالان کهن.. پاشی (عه بدلرهمان عارف) هات.. ئەوی ژی خو بی دهنگ کر و دهستی خو ب کولافی خو ڤه نا))^(٤٢)، کهواته دڤی بیردانکی دا مینا فلمه کی دمی شکی ڤیانی دا رویدانین میژووویی تومارا خو لیکدزفرینیت. کهواته رۆماننقیسی ڤیایه کومکرنی دناڤهرا میژوویا رویدانی و په یدا بوونا بزاڤا سیاسی ل گوند و باژیری وی بکته. گومان تیدا نینه کو دمیانا ڤی پیاده کرنیدا وینه کی کاریه گه ر و ئیستاتیکی بو کاره کته رین به شدار د هه ر دوو بوویه راندا کی شایه .

٢ - ٣ - ٣ : دیتنه کا ئاینی:

بهرجسته کرنا وینه و گوشه نیگیا د رۆمانیدا بیا فه کی بهر فرهه ب خوڤه دگریته ئه فه ژى دزفریته وى بهر فرههیا دسنورى رۆمانیدا، كو چ سانسور نین نه له مینتین وى تهسك بکته. ئه قجا پیا ده کرنا هزر و بیر و دیتنن ئاینی دمیانا کاره کته راندا یان دمیانا فه گییدا وه كو دیا لۆگ یان وه كو تیکسته کی ئاینی ناما ژمیه بو وى چه ندی كو رۆمان نه شیایه خو ژ رهه ندی ئاینی دمر بازبکته، به لكو ب هه ر شیوه کی هه بیت هه بوونا خو یا سه پاندى وه کی د رۆمانا (گوندا) دا هاتی ده می (شیروی) قاره مانى رۆمانى پرسیار ژ شیخی کری کانی هه لویستی وان چ بیت. شیخی گو تی ((بابو ئه ز دى بیژمه وه.. نشیژا بکه ن.. رۆژیا بگرن و هه رنه حه جى.. زه کاتا مالى خو بدن و ده ستى فه قیرو ژارا بگرن.. به رى وه ل هیتیم و سیویابت))^(٤٣). دیا ره كو رۆمان نه شیایه خو ژ ئاراستین ئاینی قورتال بکته، به لكو تیکه لکرنا ئاین و سیاسه تی ده می قوناغین میژوویدا رۆلى خو ب هه قرا هه بوویه و ئه ق چه نده بوویه ئه گه ر كو ئاین ب سیاسه تی بهیت داپوشین و بهر و قازى، ئانكو هنده ك جارا ئاین لهن په ردا سیاسه تی هاتیه بن پیکرن. كه واته بى كو رۆماننقیس هه ست بکته و بى كو پلان بو هه بوونا هنده ك تشتا دانابیت ئه و ب خو ژ نشکه کی فه دهین، چونکی دبیت ئه و چه نده زکماکی و خورستی بیت، دابیشا ئاینی ژى ب قى شیوهیه، ئانكو جفاک هه لگرى چ ئاینه دى ئه و ئاین زالگه ها خو لسه ر هزر و بیرین کاره کته ران کته، له وماژى یا دوورنینه كو جفاک یى کاریه ربیت ب هزر و بیروباوه رین ئیسلامی و ئه فه ببیته پالدمر بو په ره پیدانا هزا ئاینی لده ق وى کاره کته رى، له وماژى دبیت هنده ك جارا هه فرکییا کاره کته را دریکا دانوستاندنا رویدانه کا میژوویدا پهیدا ببیت و ئه فه ژى دبیته دمرگه ه بو رۆماننقیسی كو پیادا وى هه فرکیى دناقه رۆکا رۆمانیدا بکته. بو نموونه د رۆمانا (گوندا) دا ده می (دایکا شیروی) دگه ل ناخفتی و پاشی دهرز و کریارین وى دا هاتی كو ژ زارده قى فه گیرى فه هاتیه فه گی ران ((... هه كو دهیکا شیرۆى ئه ق ناخفتنه کرین.. گریى خو ل گه وریى دا.. ماد هزریت کورى خودا ئه وى تا

نوکه چ خوشی نه دیتین: ((هیش حوکمه میڤ نه ببو.. هه کو بابی وی ئەق ژنه بو ئینای.. چونکی شیخ عەبلای گوت بوی.. نئ هنده کورئ ته یی بالغ بوی هه که تو ژئی بو نه ئینی و بجییه هه جئ.. خودئ هه جا ته قه بیل ناکهت))^(٤٤). کهواته دیاردبیت کو بیروباوه رین ئاینی کارتیکرنه کا نه راسته وخۆ و ب شیوه کی خورستی دناق هزروربیرین مرۆقی دا دمینیت و وهسا هاتیه زانین کو لا فاکرنا دناقهرا مرۆقی و خودیدا مینا دیالۆگه کی په یاداکهت و ئەق لا فاکرنه ژئ ژئه نجامئ وی دان و ستاندن و هه فرکیین دناقهرا کاره کته راندا په یادابیت.

ژیه رکو جفاکی کوردی زۆریه یا وان جفاکه کی ئیسلامی یه لهوماژی وینئ مه لا و مزگه فتا و په رستگه ها د رۆمانین رۆماننقیسین کورد دا دهیت دیتن ئەقه و سه رمه رای ئاینئ مه سیحی و دسه رده مه کی دا جو هی هه بوون دگه ل ئولی ئیزدیان، کو رۆماننقیسین کورد بیا فه ک ب قئ چه ندئ دایه هه بوونا فان ئاین و ئولا و سنورین پیکشه ژیانئ دناقهرا واندا دیارکریه هه روه کی درۆمانا (گوند) دا هاتی ده می (شیرۆی) کو قاره مانئ رۆمانئ یه بیره خو هینا کانئ چاوه ئەو (شیخ حه سو) بوینه کریشین خوینئ و د رۆمانیدا هاتیه ((...ئه وژی به ری هه فت سالا هه کو ل سه ری هاقینئ ژ باژیری میسلئ گه هشتیه ئیسفنی و چار زه لام دگه ل.. چۆ مالا دوستئ خو شیخ حه سوئ... شیخ حه سوئ داخاز ژ شیرۆی کری کو بمینیت ژ به ر سونه ت کرنا کورئ وی... ئیکسه ر شیرۆی گوته شیخ حه سوئ... کو ئەو دئ مینیت هه که شقانی د کۆشا وی دا سونه ت که ن دا هه ردو بین کریشین خوینئ... چ جارا ژ به ر شیرۆی ناچیت هه کو شقان د کۆشا وی دا سونه ت کری و هنده ک چپکیت خوینئ ژ دو یلکی کورکی هاتین... هه می هاتنه ده ستئ وان و پیرۆزییا هه ردو کا کرن ل سه ر سونه ت کرنا شقانی و کریشیا خوینئ دناقهرا شیرۆی و شیخ حه سوئ))^(٤٥)، دیاردبیت کو پیکشه ژیا نا ئولی و نه ته وه ی ل کوردستانئ جه ئ خو هه بوویه و گه هشتیه وی رادی کو براینیا خوینئ دناقهرا موسلمان و ئیزدیاندا په یادابیت، هه روه سا درۆمانیدا باس ل جه ه کی هاتیه کرن کو ئەوژی (ئیسفنی) و یا زانایه کو سه ر ب قه زا (شیخان) قه یه و ئەقه ژئ جه ئ

پێكڤه ژيانا موسلمان و كرستيان و ئيزديانه، ئانكو ئاراسته و شهپولين ئولى و ئايىنى ل كوردستانى لدور ههق دزقرن.

كهواته پياده كرنا رويدانين ئايىنى نهخاسمه بين ميژوويا ئايىنى روبهكى ديتير روماننقىس پياده دهكته. ئهقه و ژبلى كو رومانان عهزهبى وهسا دههته نياسين كو پاشماوهكى دهوله مهندي ئيسلامى بوويه پالدر بو پهيدا بوونا كه رستى نافهروكى يى رومانى و رومانان كوردى ژى بهشهك ژ نقيسينا خو ژ كه لتورى خويى نهتهومى ومركتبه و بهشهك ژى ژ پاشماوى ئايىنى كو دسهردهمى خودا ئيسلامى و رويدانين پهيدا بوون و بهلاقبوون و فهكرنن ئيسلامى كاربهگه ربا خو لسه رموشه نيبيريا جفاكى ههبوو، لهوماژى روماننقىسى كورد باسى هه رچ رويدانا بكهت بابتهتى پييكه ژيانا ئول و ئايانان ل كوردستانى ب هه ر شيوهكى ههبيت دى ههته ديتن بو نمونه د رومانان (وارى روندكا) دا هاتى دهمى (گاره) هه قالينيا (ساده) كو كهسهكى (كرستيان) بو كرى و فهگير هزرا (گاره) دقه دگيريت و دبيژيت: ((ئهو ژى ههكو ل سالا ١٩٦٧ مالا وان ل ميسلى چويه قهزا تلکيفى پشتي ميرى بارا پترى ژ ماليت مروقيت وان.. ئهو ژى نيزىكى شينست مالان كو تهكى ل سه ر داناي ل ميسلى دهركهفن بو جههك دى.. ههكو گاره چويه ريزا سى يى ل شوعبا (ب) ل سه نهويا تلکيفى.. پشتي دهستى خو ل دهرگهه داي ... هه ر ئيگسه ر چو نك روئشته خارى پشتي وى شاگردهى ئهو ژى ساده بو... هوسا ل وى روژى تيكه لييت گارهى دگه ل سادهى دهست پى كر... كا چهوا كهيفا گارهى ب سادهى دهات پتر وى كهيفا مالا وان ژى ب وى دهات و وهسا ددانا كو ساده ئيك ژمالا وانه و بو گارهى وهك برايه... وهلى هات گارهى بابى وى قهدرى خو ل نك فهلا هه بو وهك ئهو قهدرى ل نك مروقيت خو هه))^(٤٦).

٢-٣-٤: دیتنا جفاکی:

ژبه‌رکو رۆماننقیس وی رۆیدانا میژوویی ئەوا و مردگریت ژ جفاکی و مردگریت، لەوماژی ئەو دبنه بەشەکی نەفەقەتیای ژ نەفەرۆکا وی تەفنی و هەر تەخەك ب شیوه‌کی بەشداریی دکەت. رۆمان ئیک ژوان ژانرین ئەدەبی بوویه ئەوا قوناغین میژووی یین چینایه‌تی ب شیوه‌کی هونەری بەحسکری، ئانکو دمیانا و مرگرتنا رۆیدانه‌کی شیایه بەرجه‌سته‌کرنا کاره‌کته‌رییا ئاغا و دهره‌بەگ و سه‌رمایه‌داران و سته‌ما وان لسه‌ر تەخا هه‌ژار و جوتیاران به‌رچا‌ف بکەت. نەخاسمه‌ دسه‌رده‌مه‌کی که‌فن دا کو ده‌سته‌لاتا وان لسه‌ر هه‌می تەخین کومه‌لگه‌هی هه‌بوو ئەفه‌ه ژلایه‌کی فه‌ه و ژلایه‌کی دیترفه‌ه هه‌فدوستین وان سیسته‌مین حوکمداری یین وی سه‌رده‌می بوون ژبو پاراستنا به‌رژه‌وه‌ندیین خۆیین تایه‌ت ل دژی که‌یسا ملله‌تی خو دراوه‌ستان. مینا فی وینه‌ی دی درۆمانا (گوند) دا دبیین دایکا (شیرۆی) پشتی کوشتنا بابی (شیرۆی) گوته‌هه‌لکی گوندی ((دابۆ وه‌بیژم... میری من سه‌را وه‌هه‌مییا هاته‌کوشتن.. حه‌جی مالی که‌سی نەخار بو و ژنا که‌سی نه‌ره‌فاندبو.. هون باش دزانن ئاغا دقیا کاریت وه‌ییت به‌را ژوه‌بستین و بو خو به‌هن.. دا رزقی عه‌یالی وه‌هه‌مییا ببه‌رن.. به‌لی حه‌جی نه‌هیلا و ل به‌ر سینگێ وان راوه‌ستی.. ئینا داکوشتن))^(٤٧). ئشیری دیاردبیت کو ئاغا یا ژلی کو ده‌ست دکه‌ل حکومه‌تین وه‌ختی خو هه‌ین سته‌مکارییا زالکه‌هکرنا خو داگیرکرنا مولک و ئه‌ردین خه‌لکی دکر.

دقی بواری دا بۆچوونا (مارکس)ی لسه‌ر هه‌بوونا سه‌رخان و ژیرخانا ئابوری کاریگه‌ریا خو هه‌بوویه ده‌ستنیشانکرنا ده‌سته‌لاتا سه‌پانیدی، ئانکو ((مارکس جفاکی لسه‌ر دوو ئاستان ددانیت ئەوژی:

١ - بنیاتی ژیرخانه یا کو دبیزنی بنیاتی ئابوری کو (هیژا به‌ره‌مه‌هینانی یا هه‌ی و په‌یوه‌ندی یا ب هه‌می بوارین به‌ره‌مه‌هینانی فه‌ه).

٢ - بنیاتی سهرخانه: کو ههردوو ئاستین (یاسایی و سیاسی) ب خۆقه دگریت کو ئەفهژی ئیک ژ شیوین ههفرکیا چینایهتی دروست دکهت کو ئەوژی ب (بنیاتی نایدیولوژی) دهیته نیاسین کو کافلزانکی لسهر دیمی ههمی مرؤفان رادکته))^(٤٨)، ههردوو ئاستا پهیهوهندیهکا توند یا ب ههقدو هه ی و میژوو خۆ د ههردوو ئاستادا دبینیت، چونکی دئاستی ئیکیدا کو مهرم ژی ههمی ئەو دمزگههین بهرهمههینهره و میژوو ژی بهرهمی مللهتهکی دئینیه بیس و ژلایهکی دیترفه و ل ئاستی دووی ژی زالگهه بوونا میژوو یا مللهتی و کاریگهه بوونا وی لسهر هزرین مرؤقی دبیه فاکتهر بو گوهرینا هزری، ئانکو ((تیورا مارکسی وهسا تهماشه ی میژووئی دکهت کو جشاکین مرؤفان بهرهمههینهرین هزی نه و گرنگیا وی ب گرنگیا ههناسی یه دژیانای دا))^(٤٩) وهسا دیاره کو جشاک، میژوو، رۆمان دبازنهکا هه ماههنگدا دزقرن و هه ماههنگیا وان هه رتییک خزمهتا یا دیتر دکهت بو بهرهمههینانی. ئەفجا فهزقرینا هزری درۆمانا (گوند) دا بو سهر دهمین بوری ب مهرهما وی چهندی بوویه کو ئەو رویدانه وهکو تومارهکا میژووئی - جشاکي بهیته تومارکرن و بشیوهکی هونهری بهیت دارشتن.

رۆماننقیس درۆمانا (گوند) دا ژ رویدانهکا کهفن بهری ئەو ژ دایک بیت دهستیکیه، بهلی ب ریکا وان بهلگه نامین میژووئی و جشاکي کو مهرم ژی ئەو کهسن ئەوین ب شیوهکی راستهقینه رویدان دیتی یان بهشداری تیدا کری وهرگرتین و پاشی ب ئاشۆیا خو داهینای، و ئەفهژی بهلگهیهکه کو میژوو و رویدانین وی گریدای جشاکي و ژيانا جشاکي نه، چونکی (هه بوونا مرؤقی یا راستهقینهیه و گرنگیا خۆ یا تایبهت یا هه ی دمیانا وی پهیهوهندیا توند ئەوا دناقبهرا میژوو و جشاکيدا دمردکهفیت، لهوما رۆماننقیس دبیه خودیکا ئاشکراکهرا نهینی و فهشارتییت جشاکي)^(٥٠) کهواته دیاردبیت کو رۆمان چ تشتا نافه شیریت، بهلکو یی فهشارتی ژی ب وینه و بهیضا ئاشکرا دکهت.

- (١) عبدالرحمن منیف، رحلة ضوء، ص ٦١.
- (٢) محمد سلیم سواری، گوند، رومان، چاپخانا هاوار، دهوك، ٢٠٠٥، ل ٥.
- (٣) فرانسوا مورو، البلاغة لدراسة الصورة البيانية، ت: محمد الولي و عائشة جريز، افريقيا الشرق - دار البيضاء، ٢٠٠٣، ص ١٥.
- (٤) محمد سلیم سواری، واری روندكا، رومان، چاپخانا شركة دار الحوراء للطباعة، بةغدا، ٢٠١٠، ل ١١.
- (٥) محمد سلیم سواری، گوند، رومان، ل ٣١٨ - ٣١٩.
- (٦) عبدالرحمن منیف، رحلة ضوء، ص ٦١.
- (٧) د. شاکر عبدالحمید، عصر الصورة و الايجابيات و السلبيات، عالم المعرفة، الكويت، ٢٠٠٥، ص ١٨ - ٢٦.
- (٨) ههمان ژیدمر، ههمان لاپهر.
- (٩) محمد سلیم سواری، واری روندكا، ل ١١.
- (١٠) د. شاکر عبدالحمید، عصر الصورة و الايجابيات و السلبيات، ص ١٨ - ٢٦.
- (١١) محمد سلیم سواری، ههواره، رومان، چاپخانا دهوك، چاپا ئیكى، ٢٠١٣، ل ١٤ - ١٥.
- (١٢) محمد سلیم سواری، گوند، ل ١٥٨ - ١٥٩.
- (١٣) د. شاکر عبدالحمید، عصر الصورة و الايجابيات و السلبيات، ص ١٨ - ٢٦.
- (١٤) محمد سلیم سواری، ههواره، رومان، ل ١٤٤.
- (١٥) د. شاکر عبدالحمید، عصر الصورة و الايجابيات و السلبيات، ص ١٨ - ٢٦.
- (١٦) محمد سلیم سواری، واری روندكا، ل ٧١.
- (١٧) ساسین سیمون عساف، الصورة الشعرية و نماذجها في ابداع ابو نواس، الطبعة الاولى، المؤسسة الجامعية للدراسات و النشر، لبنان، ١٩٨٢، ص ٢٠.

- (١٨) د. عبدالقادر الرباعي، الصورة الفنية في النقد الشعري، دراسة في النظرية و التطبيق، الطبعة الاولى، دار العلوم للطباعة و النشر، الاردن، ١٩٨٤، ص ١٠.
- (١٩) محمد سليم سواري، كوند، ل ٣٣٢ - ٣٣٣.
- (٢٠) سعيد علوش، الرواية والادبولوجيا في المغرب، ص ٢٦.
- (٢١) عبدالقادر الرباعي، الصورة الفنية في النقد الشعري، ص ٦١.
- (٢٢) محمد سليم سواري، وارى روندكا، ل ٧١.
- (٢٣) خوسيه ماريا بوثويلو إيفانكوس، نقدية اللغة الادبية، ترجمة: د. حامد ابو احمد، مكتبة الغريب، القاهرة، ١٩٩٢، ص ٢٨٤.
- (٢٤) د. صلاح فضل، نظرية البنائية في النقد الادبي، الهيئة المصرية العامة للكتاب، مصر، ٢٠٠٣، ص ٢٩٥.
- (٢٥) محمد سليم سواري، وارى روندكا، ل ٧٣ - ٧٤.
- (٢٦) أبلاغ محمد عبدالجليل، شعرية النص النثري - مقارنة نقدية تحليل لمقامات الحريري، الطبعة الاولى، شركة النشر والتوزيع المدارس، المغرب، ٢٠٠٢، ص ١٠٣.
- (٢٧) نهاد حامد ماجد، آليات اشتغال السرد الحديث في بنية الفلم الروائي، اطروحة دكتورا غير منشورة، كلية الفنون الجميلة، جامعة بغداد، ٢٠٠٧، ص ٧٨.
- (٢٨) محمد سليم سواري، كوند، ل ٥.
- (٢٩) محمد سليم سواري، وارى روندكا، ل ٥٨.
- (٣٠) فانسون جوف، اثر الشخصية في الرواية، ت: لحسن أحمامة، الطبعة الاولى، دار التكوين، دمشق، ٢٠١٢، ص ٤٧.
- (٣١) محمد سليم سواري، كوند، ل ٢٥٠ - ٢٥١.
- (٣٢) هه مان زيّدم، ل ٢٢٤ - ٢٢٦.
- (٣٣) د. نضال الشمالي، الرواية والتاريخ، ص ١١٠ - ١١١.
- (٣٤) د. جمال خضير الجنابي، الرواية التاريخية، دراسة في الادب الروائي، رواية (القرية) ل محمد سليم سواري نموذجاً، دهوك، ٢٠٠٩، ص ٣٦.
- (٣٥) ابراهيم أبو هشهش، التاريخ و التاريخ المصور في الرواية ((ترانيم الغواية)) لليلي الاطرش، مجلة اوراق فلسطينية، العدد (٩)، ربيع ٢٠١٥، ص ١٤٢.

- (٣٦) محمد سليم سوارى، كوند، رومان، ل ٢٣٩ - ٢٤٠ .
- (٣٧) طه الوادى، الرواية السياسية، الطبعة الاولى، الشركة المصرية العالمية، لئونجمان - مصر، ٢٠٠٣، ص ٥ .
- (٣٨) محمد سليم سوارى، هواره، رومان، ل ٦٩ .
- (٣٩) احمد محمد عطية، الرواية السياسية، مكتبة مديولتي، القاهرة، د.ت، ص ١٨ .
- (٤٠) ههمان ژيدمر، ل ١٧ .
- (٤١) روبرت همفري، تيار الوعى في الرواية الحديثة، ت: د. محمود الربيعي، الطبعة الثانية، دار المعارف، القاهرة، ١٩٧٤، ص ٢٤ .
- (٤٢) محمد سليم سوارى، (وارى روندكا)، رومان، ل ٥٨ .
- (٤٣) محمد سليم سوارى، كوند، رومان، ل ٥٧ .
- (٤٤) ههمان ژيدمر، ل ٤٥ .
- (٤٥) ههمان ژيدمر، ل ١٨٨ - ١٩٠ .
- (٤٦) محمد سليم سوارى، وارى روندكا، رومان، ل ١١٣ .
- (٤٧) محمد سليم سوارى، كوند، رومان، ل ٦٤ .
- (٤٨) عبدالله العروى، مفهوم الايديولوجيا، الطبعة الثانية، دار التنوير للطباعة، بيروت، ١٩٨٤، ص ١٠ .
- (٤٩) عمار بلحس، في الادب و الايديولوجيا، المؤسسة الوطنية للكتاب، الجزائر، ١٩٨٤، ص ٨٧ .
- (٥٠) جان ايف تاديبه، النقد الادبي في القرن العشرين، ت: د. قاسم المقداد، منشورات وزارة الثقافة، دمشق، ١٩٩٣، ص ٢٣٠ .

پشکا سیی

رهکەزین رۆمانی، کریدانا وی دکەل میژوویی
(رۆمانین محەمەد سەلیم سواری) وەک نمونە
(تیوری و پراکتیک)

▪ بەیوەندی دناڤهرا رهکەزین رۆمانی د رۆمانا میژوویی دا

۳ - ۱: پهیومندی دناقبهرا ره کهزین رۆمانی د رۆمانا میژوویی دا:

۳ - ۱ - ۱: کاره کتەر:

وهسا دیاره دهمی بهحسی کاره کتەرا درۆمانی دا دهیت کرن هەمی وان کەسان ب خۆقه دگریت ئەوین ب هەر شیوهکی هەبیت رول و ناقی وی/ وی هاتی کوتن و ب کریارهکی رابوی کو بوویه پالدمرچ بۆ گەشەکرنا رویدانی یان ژێ بوویه ئەگەری پەیدابوونا رویدانی لەوماژی رۆماننخیس چ کاره کتەرا بکارناهییت ئەگەر رۆلهکی ئەکتیف بۆ رۆمانی و ئاراسته کرنا ریرەوا رۆمانی ئەبیینت.

کەواته کاره کتەر رۆلهکی سەرەکی دئاقا کرنا رۆمانیدا دبیینت و ئەو دبیتە سەنترالیزما هەمی رۆمانی و هاریکاره د گوهرینا ئاراسته و رههەندا رۆمان و رۆماننخیس، چونکی کاره کتەر سەنتەری هزر و بیریایه و ئەو رولیتا گوهرینا رویدانا دگوهریت هەندەك ژ رهخهنگرا وهسفا کاره کتەرا ب پیلین شەترەنجی دکەت، چونکی هزر دگوهرینا رول و جهین وان پیدقی ب هشیاریه کا رهههیه بی کو بکەفیتە هەلهیهکی ((هیچ کاره کتەرەك نهشیت بهینهکا دریز بهلکیشیت ئەگەر رۆماننخیس وی ئەرکی پی ئەدەته کرن، چونکی ئەو سیمایین وان دکیشیت و کریارین دروست و هەله پی ددەت کرن))^(۱) دیاره ژێ کو رۆماننخیس دەستکاریی دسەر و سیمایین وینین کاره کتەراندا دکەت ئەفه و ژبلی دەستکاری دگوهرینا ناقاندا.

کاره کتەرین رۆمانا میژوویی ژبلی کو کەسین بهرنیاسن دههمان دەماندا زۆریهیا وان ئەون ئەوین لسەر ئاستی روبەرەکی بهرفرهه ناق و دەنگیا خو

هیلای ((قەگیر دمیانا کارهکتەراندە هزرا خو دبێژیت، ئانکو هەندەك جارا ب کارهکی رادبیت رادسپیریت کو ئارمانجەکا ب وی کاری هەیی))^(۲).

پێداهەکرنا کەسایەتیێن میژووویی د رۆمانەکا رویدان میژوووی دبیت ب وی ئاسانیئ نەبیت، چونکی رۆماننقیس ژلایهکی قە نەشیت دەستکاریئ گەلەك د گوهرینا رویدانییدا بکەت و دەهەمان دەمدا نەشیت سیمایین کارهکتەران ژێ بگوهریت داكو کارتییكرنیئ لسه رولئ وان و ئارمانجا وان دژیانیدا نەكەت هەرۆهکی "هانری جیمز" دبێژیت: ((کارهکتەر تەنھا وەسفکرنا واقعی یه و رویدان ژێ ژلایی کەسان قە دەیتە ئەنجامدان))^(۳) دیاردبیت کو هەردوو (رویدان – کارهکتەر) دپروسەکا دیالیکتیکی دانە، چونکی هەر ئیک ژوان پالدمەرە بۆ پەیدا بوونا یا دیتەر ((وەسا تەماشە دەهاتە کرن کو رویدانیئ گریدان یا دگەل کارهکتەران هەیی و ب رویدان ب رەگەزیئ میژووویی قە بەند دکر دەهەمان دەمدا گریدای جفاکی ژێ دکر، ئانکو کارهکتەر وینەکیئ سەرۆبنکریئ وان کەسایه ئەوین جفاکی بریقەدبەن، لەوماژی کیشانا سیمایین وینەیی دقیت یا هویربین بیت، داكو رەنگقەدانا جفاکی ب شیۆهیهکیئ واقعی بکەت))^(۴).

بەندکرنا رۆمانئ ب جفاکی قە و ئەو کەسین جفاکی بریقە دەن نامازمیه کو دسەردەمێن میژووویدا سەرمایه‌داری و دەرەبەگایەتی ریقەبەرین تەخین هەژار بوو، چونکی وان پەییوەندی ب بەرەمەهینان و بەرەم و کارگەهان قە هەبوو، ل قیزی ژێ قارەمانین جفاکی هەردەم کەسەکی هەژار و جوتیار دا خو کەتە قوربان، لەوماژی گەلەك جارا دا کەقیتە دناقبەرا جیبەجیکرنا پرنسیپیت جفاکی و جیبەجیکرنا داخازیین سەرمایه‌دار و ئاغا و دەولەمەندیین خودان کارگەهان ((رەنگقەدانا دوولیزما میژوووی و بەرجەستەکرنا وی دوی پەییوەندییا دناقبەرا بەرەمەهینان و هیزا بەرەمی دا ژلایهکی قە و ژلایهکی دیتەر قە پرنسیپ و نموونین بەرزین کارهکتەر (قارەمانی) دژيانا خودا هەیی پەیدا بوو))^(۵) ئەقەژی وەکو وینەکی هەقدژی ئیک بوو. لەوماژی گەلەك جارا د رۆمانا کوردیدا وینەکی هەقدژی پرنسیپین کارهکتەری دەینە دیتن، چونکی نەچارە بۆ

بەرژموه‌ندا گشتی جی به‌جی بکه‌ت. هه‌روه‌کی د رۆمانا (هه‌واره) دا قه‌گی‌ری هه‌میشتران مرادا دلّی مستی قه‌دگی‌ریت: ((مرادا دلّی مستی ئەوه دویف دموسا باب و باپیرین خوه بچیت.. یی خودان شیان و هی‌زیبیت ب وان هی‌ز و شیانا به‌ره‌قانیی ژ هه‌می خزم و کهس و مروّقی‌ن خوه بکه‌ت دا هه‌می د سه‌رفه‌راز و سه‌ربلند بن... ل به‌ر سینگی هه‌می زالم و بی وژدان و دوژمن و نه‌یارا راوه‌ستت دا خه‌لک نانه‌کا رحه‌ت و بی ترس بخون و هه‌ر ده‌مه‌کی که‌سه‌ک ده‌ستی خوه دریژکه‌ت مروّقه‌ک وی ئەوی ده‌ستی ببرت و مسته‌کی ل دفنا وی بده‌ت دا بو وان ببت سه‌ربۆره‌ک چوجارا ژبیری نه‌چت))^(٦). دیاردبیت کو پاراستنا به‌رژموه‌ندا گشتی یا ملله‌تی دچاق و کریاری‌ن هه‌ندەک می‌رخاساندا ژ مرادین وان مه‌زنتره.

قه‌کۆلینین زور لدور که‌سایه‌تی درۆمانیدا ب هه‌می جوړین خو قه‌هاتیه کرن و که‌له‌ک ژوان قه‌کۆله‌ران شیوه و ره‌گه‌زین نوی یین کاره‌کته‌را و پولینین جودا ئەفراندینه، لی هه‌ر هه‌می دچنه سه‌ر وی چهندی کو کاره‌کته‌ر ده‌ر کاره‌کی چیرۆکی و قه‌گی‌رانی‌دا دبنه:

۱ - کاره‌کته‌رین سه‌ره‌کی.

۲ - کاره‌کته‌رین لاوه‌کی.

سه‌ر فان هه‌ردوو ته‌وه‌ران رۆماننقیس ئافاهیی کاره‌کته‌رین خو ددانیت له‌وماژی ئەق پولینین بو کاره‌کته‌رین رۆمانی هاتیه دانان پالده‌ره‌ک بوو کو "قلیپ هامون" دبیزیت: ((ئاریشه و بابته‌تی شلوقه‌کرنا کاره‌کته‌ران پیدقی ب یاسا و سیسته‌مه‌کی یه، کو ببیته ئیک ژوان تشتین جیگر بو ره‌خنا که‌فن و نووی))^(٧) وه‌سا دیاردبیت کو په‌یقا (جیگر) په‌یامداریه‌کی بو قه‌کۆله‌رین بواری‌ن شلوقه‌کرنین چیرۆکی په‌یدا دکه‌ت و بضی ریکی دی ریک به‌رامبه‌ر ئاشکراکرنا جوړین نووی یین که‌سایه‌تیان د رۆمانیدا بتایبه‌ت هی‌نه توخیب کرن.

بشیوه‌یه‌کی گشتی و ژ بو خاندن و ده‌ست‌نیشانکرنا جوړین که‌سایه‌تیان د هه‌ر جوړه‌کی رۆمانیدا دوو ئاراسته‌یی‌ن سه‌ره‌کی هه‌نه ئەوژی:

"رولان پارت" مفا ژ وان ههمی قهكۆلین و پولینا و مرگرت ئەوین لسه
كهسایهتیا هاتینه کرن لهوما ئەوی ههمی جۆرین رول و ئەرکین کارهکتهران د
دوو یهکهیاندا کومکرینه ئەوژی:

۱ - یهکهیین بهلاقیری (وحدات توزیعیه).

۲ - یهکهیین پیکشه کری (وحدات ادماجیه).^(۱۰)

کهواته ژیهه بهرفرههیا سنورئ رۆمانئ قهكۆلینین بهرفرهه ژئ لسه
دهینه کرن، بهلئ دیاره کو ههمی ئەو ئەلهمیئتین رۆمان ب خوڤه دگریت
دشیاندا یه قهكۆلینکرن و ههر قهكۆلینک ل پهی پسپوریه کا زانستی تهماشه
دکته، بهلئ یا ژ ههمی رهگهزا گرنگتر کو پتر جهئ گرنگی دانئ یه
(کارهکتهران)، چونکی گریدای ژیانئ و جفاکی یه. ههروهکی "یونگ" کو ((ب
دیتنه کا دهرونی تهماشه ی پولینکرن کاهسایهتیا دکته و ئەو شیوازی سادهیی
تهماشه کرنا وان بۆ ژیانئ))^(۱۱) ئەگهه لدویف دیتنا دهرووناسا تهماشه ی
کارهکتهرین رۆمانئ بهیته کرن دئ دیاریت کو هندهک کارهکتهر (داپوشی و
پوسیدهنه) و هندهک ژئ (گهشه کری و ئاشکرانه) و ئەڤ ههر دوو شیوه د رۆمانا
(ههواره) دا دهینه دیتن بۆ نموونه د رۆمانیدا کاهسایهتیا (قادو) یا گرتیه و چهژ خو
بتنئ دکته و چهژ تیکه لکرنئ ناکته و چهژ دکته ب تنئ دگهه ههسته و خهیا لا
خو بیت و ژیهه رهوشته و ئاکاری وی کاهس ژئ چهژ ناکته تیکه لکرنئ دگهه وی
بکته. بهرامبهرفی کاهسئ داپوشی و گرتی درۆمانا (ههواره) دا کاهسایهتیا (مستی)
کاهسایهتیه کا قه کری یه و ههردهم دناڤ خه لک و جفاکی دایه و هه لگرنئ خهم و
خهیا لئین جفاکی خویه.

رویدان ب گشتی سیمایین دیم و چاقین کاهسایهتیین رۆمانئ
دکیشیت، لهوماژی ههر کاریگهه بوونهک کارتیکرنئ لسهه گوهه رینا وان سیمایا
دکته ((قهگیر وینه کرنا کاهسایهتیین تیکستی خو هه ژ قهگیری ههمیشتران
ومردگریته و پشت بهستنئ لسهه وان ساخه له تان دکته و ب ریکا جهه ناڤئ کاهسئ

سیئ وینئ دمرڤه و ژناقدا یئ کارهکتهران دکیشیت))^(۱۲)، مهرم لڤیری ئەوه کو هەردوو لایەنن پەیکەری دمرڤه یئ کەسایەتی دگەل لایەنی دەرۆنی و هەبوونا هەست و سوز و حەزا بەردەوامیا ژیانئ و کەرب و نەقیانی ب خۆڤه دگريت.

رۆماننڤیس بەری نڤیسینا رویدانا رۆمانئ وەردگريت و ل گورە یی رویدانی هەولددەت کارهکتهران لدویڤ سیما و ساخلەتین وی دروست بکەت داکو هەماهەنگی دناقبەرا جوړئ رویدانی و ساخلەتین کارهکتهران هەبیت (ئەڤ چەندە هاریکارە کو رۆماننڤیس کەسایەتین بژارە و لدویڤ ساخلەتین پیدڤی بەهەلبژیریت بۆ گەهشتن ب وی مهرما دڤیت)^(۱۳)، کەواتە مهرج نینە رۆماننڤیس دیمئ سەرۆچاڤین کارهکتهری خۆ ب ئیکجاری وینە و تەمام بکەت، بەئکو لدویڤ گوهرینا رویدانی و بوورینا دەمی و بەشدارینا وی کارهکتهری درویدانیدا سیمایین دیم و چاقان دەیت گوهرین و ئەڤ چەندە د رویدان و کارهکتهرین میژوویدا دەین بەرچاڤ، ئانکو روخساری کەسایەتی دناق رۆمانیدا هەردەم د لڤین و گوهرینئ دایە وەکی درۆمانا (گوندا) دا کو کەسایەتیەکا گەنج بوو دەمی دەست ب شورەشی کری و تاکو ژیی وی بدوماهیەکا هاتی و گەهشتی قوناغا دناق سالداجووی ژی یئ بەردەوام بوو، بەئئ سیمایین دیم و چاڤین وی ئانکو (بارزانی) وەکی رۆماننڤیس وەسف دکەت لدەمی هاتی گوندی و دبیزیت: ((زەلامەک دوگورە .. نەیی کورته و نەیی دریزە یئ ناقنجییە .. نەیی ستویرە و نەیی زرافە پرییە .. نە یئ سۆر و سپیە و نەیی ئەسمەرە .. بەئئ یئ گەنمییە .. دەست و زەندک ستورە و بادایینە .. سەرۆچاڤ دگرتنە و گەلەک بسەمە .. شویتەکا رەش ب سپی چنیکری ل پشتئ یا گریدایە))^(۱۴) ئەڤ سیمایە وەکی وان سیمایا نینە ئەوین لدوماهیە رۆمانئ هاتی هەرۆکی دایکا (شیرۆی د وەسفا (بارزانی) دا دبیزیت: ((زەلامەک دو گورە .. سەرۆچاڤ خرە و تیر موپە .. دفن داسە و ئەرزەنک ناقنجییە .. دو دەرسوکیئ سۆر ل سەری خویئت گریداین و لفاکا دەرسوکیا دویئ ب سەر پاتکا خو ل قاما راستئ دا یا بەردای .. دەستەک بەرگیزیت پشت پەز یئت ل بەر و شویتەکا رەش ب رەنگئ سپی چنیکری یا گریدای))^(۱۵) د هەر دوو وەسفکرنادا

جوداھیا ڦه گێرانی بۆ کاریزما بارزانی نیزیکی ئیکه، لی دیاردبیت کو ههر ئیکی ڦه گێران ژ ئاراستهکی تهماشه کریه و دگهل بوورینا ده می ساخله تین کاریزمای هاتینه گوهرین.

رۆمانا میژووی گرنگیه کا مهزن ژبو به ره مههینان و پێشکه تئا میژووی ههیه ئەه ڤه ندهژی خاندنه ک بوو بۆ وان مه رجین جشاکي - میژووی یین بنه مایئ رۆمانا میژووی ئه ویت "لوکاش" ی ده ستیشانکرین و دیاردکته کو ((ناپولیون و شورشا فه ره نس یاریدهر بوون بو ئاشکرا کرنا رامانا میژووی و هه ستئ نه ته وه ی و هشیاریئ و گوهرینین جشاکي، کو ئەه ڤه بنه مایین سه ره کی یین ئابووری و هزی یین رۆمانا "والترسکوت" بوون ئەوا کاره کتهر و قاره مانین خو ژ هه می هیژ و چینین جشاکي و مرگرتین))⁽¹¹⁾ ئەهه ب وئ رامانی دهیت کو شهر و شورهش چ نه ته وه ی یان جشاکي ژلایه کی ڤه چیکه رین رویدانانه و ژلایه کی دیتره دیارکرنا هنده ک که سایه و بهرچاڤکرنا قه ره ره مانیا وانایه.

رۆماننقیسی سه ره که فته ئه وه یی کاره کته رین خو ژ جهرگی ژیانئ و ژینگه ها وی دروست دکته و پاشی گیانی دده تی کو ((نه ب تنئ هیژی بده ته لایه کی و لایه نین دیتر پشت گو ه باقیئ، به لکو دشیت دهشیاریه کا مرؤڤایه تیدا به شدار بکته، چونکی به شداریکرنا وی کاره کته ری دناڤ جشاکیدا هه بوونا وژدانه کا مرؤڤایه تی یه))⁽¹²⁾ ب قئ ریکی رۆماننقیس دشیت کاره کته رین خو بگه هینیه ته بهرزه ترین په یین نموونه ی و مرؤڤایه تیئ.

دیمانا پێشکیشکرنا کاره کته راندا رۆماننقیسی شارمزا ژبو سه ره کته نا رۆمانا خو ریکا وه سفکرنا کاره کته را بکاردهینیت، لهوماژی هنده ک رۆماننقیس وه سفا وینئ دمه ره کی و بهژن و بالا و سیمایین کاره کته رین رۆمانا خو دکته دگهل لئینین ده ست و چاقان و هنده کین دیتر بیاڤی بو کاره کته ری ڤه دکته کو ئەو ب خو خو ئاشکرا بکته، دیاره کو ئەه ڤه چه ندهژی دوو ریکا بهرچاڤ دکته ئەه وژی:

١ - ریکا راسته‌وخو یان شلوقه‌کار: کو ئەف ریکه پشت بهستنی لسه‌ر وهسفا دمه‌کی یا په‌یکه‌ری کاره‌کته‌ران دکه‌ت، دگه‌ل شیکارکرنا هه‌ست و هزر و ئارمانجیت وان. وه‌کی د رۆمانا (گوند)دا ده‌می (قه‌گیر) وهسفا (بارزانی) کری و سیمایین کاریزما وی کیشان و زارده‌قی کاره‌کته‌رین رۆمانی گوتی.

٢ - ریکا نه‌راسته‌وخو: ^(١٨) کو گریدای دان و ستاندنی یه ((رۆماننقیس په‌نایی بو دبه‌ت، چونکی پشت بهستنی لسه‌ر دیتن و بیر هاتن و خه‌ونین که‌سایه‌تیا دکه‌ت. که‌سایه‌تی ژه‌می لایه‌نین دمه‌کی و قه‌شارتی ده‌ینه ئاشکرا کرن)) ^(١٩) دقئ ریکی دا کاره‌کته‌ر ب خو ل گه‌ل بوورینا ده‌می و تیکه‌لبوونا وی دگه‌ل رویدانی ئاراسته و که‌سایه‌تیا وی ده‌یت گوهرین بو نمونه د هه‌رسی رۆمانادا کاره‌کته‌رین سه‌ره‌کی و نه‌سه‌ره‌کی گوهرین سه‌ر سیمایین ناوه‌کی و دمه‌کی یین واندا هاتینه ژ وان ژێ کاره‌کته‌رین قاره‌مانین رۆمانی.

د زۆربه‌یا وان ژیده‌رین لسه‌ر که‌سایه‌تیین رۆمانی ئاخشتین دیاریوووه کو چه‌ندین جو‌را ب خوقه‌دگریت و هه‌ر ئیک ب شیوه‌کی کاره‌کته‌ر به‌رچاڤ کرینه، ((که‌سه سه‌ره‌کیه‌کان و لاوه‌کیه‌کان، ساکار- flat، هه‌لساو، په‌ره‌سینی ROUND- نامه‌ی، لاسایی- TYPs، کاریکاتیری...)) ^(٢٠) به‌ئێ ب شیوه‌یه‌کی گشتی دینه:

١ - کاره‌کته‌رین فلات (چه‌شنی، جیگیر، نه‌رینی).

٢ - کاریکته‌رین (گه‌شه‌کری).

١ - کارهکتەرین فلات (چەشنی، جیگیر، نەڕینی).

ب گورە هەبوونا کارهکتەرین جۆراوجۆر د رۆمانیدا، کارهکتەرین (فلات) وەکو جۆرەکی بەردەوام دەینە دیتن، چونکی ((ب کەسایەتیهکا سادە و نورمال دەیت هژمارتن، گەلەك دناڤ رویدانا دا گەشە ناکەت، بەلکو تنی وەکو یاریدمیا رۆمانی ب خو دکەت))^(٢١) کەواتە قارەمانی رۆمانی ناچیتە دناڤ فی جۆری کارهکتەراند، چونکی راوەستیان و نە گەشەکرنا فی جۆری کارهکتەری ئەنجامە کە کو رویدان ژێ دجەهکی تەسکدا بزقریت. دەمان دەمدا ب کارهکتەرین ((ساخلەتا جیگیر دریزاھیا رۆمانی دا دەینە دانان، هەرچەند گوهرین بکەڤنە رویدانا ئەڤ کەسایەتیه هەرۆهکی خو دەمینیت نەگور))^(٢٢) ئەڤ جۆرە کارهکتەرە ب مەرەما ئیخستنا تیشک و روناھیی یە بۆ سەر کارهکتەرییا قارەمانی دا کو گەشەکرنا ب وی ڤە بەیت دیتن هەرۆهکی درۆمانا (هەوارە) دا کارهکتەرییا (مام هەسن) وەکو کەسایەتیهکا چەشەنی بو قارەمانی رۆمانی (مستی) دەیتە دیارکرنا و یاریدەرە بۆ گەشەکرنا کەسایەتیا قارەمانی. هەرۆهسا درۆمانا (واری روندکا) دا (قیان) کارهکتەرەکا رول فلاتە بۆ گەشەکرنا کەسایەتیا (گارە) ی ژلایی هزری و بیرو باومران ڤە و درۆمانا (گوند) دا (شیخ عەبلا) رولەکی بەرچاڤ بۆ گەشەکرنا رول و کەسایەتیا (شیرۆ) ی دیتیه تا کو رۆمان بدوماھی هاتی. لەوماژی ھندەك جارا رۆماننیش بۆ ((وینەکرنا کەسایەتیا پەنایی دبتە بەر وینین کاریکاتوری ژبو مەزکنا کارهکتەری))^(٢٣)، چونکی دڤان دوخاندا رۆماننیش زیدمرویی دوتنە و وەسفرنا کارهکتەریدا دکەت.

کارهکتەرین فلات یان چەشەنی (لدور ئیک هزر دزقریت و لسەر ئیک ناراستە بریڤە دجیت، لەوماژی ب کەسایەتیهکا راستەقینە دەیت هژمارتن)^(٢٤) ئەڤ ئیک ریکی و ناراستەیا وی گەلەك جارا دبیتە ئەگەر کو چ جارا رەوشت و رەفتارین وی چ یین باش یان خراب تا کو دوماھیا رۆمانی نەھینە گوهرین هەرۆهکی د رۆمانا (گوند) دا کو (شیخ عەبلا) تا کو دوماھیی ب مرۆڤەکی (باش) دەتە نیاسین و خو لسەر چ کاودانا نەگوهری و یی پەيامدار بوو، دیاردبیت کو فی جۆری کارهکتەران تەنھا ئیک رەھەند یا هەیی.

٢ - کارهکتەرین (گهشهکری):

ژبلی وی چهندی کو رۆماننقیس هندهک جارا ب پلان کارهکتهران و نموونین وان بۆ رۆمانا خۆ دههلبژیریت، بهلی ئەفه نابیته ئەگەر کو وی شارمزیهکا تهمام یا ههی کوچ گوهرین ناکهقنه ساخلهت و رهوشت و کریاریین کارهکتەرین وی، چونکی دبیت هندهک جارا رویدان بخازیت کو سیمایین کارهکتهری بهیت گوهرین، لهوماژی ئەف جۆری کهسایهتیا ((بشپوهکی پلهی بو خندهقانی ئاشکرا دبیت، ئانکو گهشهکرنی و کارلیکرنی دگهل رویدانی دکهت))^(٢٥) کهواته ههر چ کارتیکرن لی بهیت کرن دی کارقهدانا خۆ ههبیت کو دگهل ههر ههلوستهکی گوهرین دکهقنه لایهنی دمرهکی و ناوهکی یا کارهکتهری، لهوماژی شیانیین خو قایل کرنی بهرامبهر خندهقانی یا ههی، ئانکو دشیت خندهقانی رازی بکهت کو ژ راستا ئەف رویدانه یان کاره یی پهیدابوو. گهلهک ژ شلوقهکار و رهخنهگران وهسا دیاردکهن کو دمیانا قان جۆره کارهکتهراندا رۆماننقیس هزر و بیر و ههلوستهی خۆ بهرامبهر کهسهکی یان ههر کارهکی دیار دکهت، چونکی نهشیت داپوشینی لسهر بکهت ژ بهر گوهرینا وی یا بهردهوام نهخاسمه د وان کهیسین جفاکی و نهتهوهیی و میژوووی دا کو تیدا ژیاپیت وهکی د رۆمانا (گوند) دا هاتی کو راسته رۆماننقیس د وی سهردهمی میژووویدا نهژیاپه، لی کارهکتهرییا (شیرۆی) شیاپه پیاا فی جۆری کهسایهتی بکهت و دگهل رویدانا گهشهکریه.

کارهکتەرین رۆمانی چیکهترین سههرهکی یین دروستکرنا رویدانی نه، کو لدهستیکی دی ب ههلوستهکی میژوووی، نهتهوهیی، سیاسی کاریگهر بیت و دریکا فی ههلوستهیدا دی رویدان چیبیت و هندهک کهسایهتیا دناق رویدانییدا شیانیین دروستکرن و گهشهکرنا رویدانا بهرهف هندهک ئاراستین جۆراوجۆر دبهت بۆ نموونه د رۆمانا (گوند) دا رویدانا سههرهکی (هاتنا ریبهری بو گوندی) لی (شیرۆ) وهکو کارهکتهرهک شیاپه ئاراستا رۆماننقیسی و ههمی کارهکتهرین بهشدار د رۆمانیدا بهرهف وی سهمتی ببهت، ئانکو کهسهکا نهتهوهی کو دسهر دهمهکی

میژووی بی دیارگری دا پهیدا بووی پالدهری نشیسینا رۆمانی بوویه، ئانکو رویدانی کارهکتهر دروستکرینه و بهروفاژی.

ژیلی قان پولینین بو کارهکتهران هاتینه کرن، دیاره وهکی "پروپ" دیارگری کو ههر کارهکتهرکی رولهکی هه ی بهرامبهری رویدانی دبیت کو رول و کریارا وی د سهرهکی نه د رۆمانیدا، لهوما ژی ژیلی قی چهندی دی هندهک کارهکتهرین دیتر لدویف:

۱ - کریارا رۆمانی دهینه دیتن.

۲ - کارهکتهرین دموون هه لچووی. وهکی د رۆمانا (گوند) دا و کارهکتهرییا دایکا (شیرۆی) (عهیسا جهجی حسینی) کو ئافرهتهکا خودان شیانه ل قیری هه لچوونا دموونی دیاردبیت دهمی د قی نموونیدا هاتی ((... باش هاته بیرا عهزۆی ... دهیکا وی عهیشی لسه دۆشکی ئه یوانکی یا راوهستیای بو... ئیکسه پرسیارا محمهدی کر ... ههکو محمهدی سهروبه بۆ دیارگری... هینگی عهیشی چ ل بهر چاقیت خو نه دیت... دنیا روهن ل پیش چاقا تاری بو.. چاقیت خو نه قاندن و دهقی خو فهکر و چ تشتی هاتییه بهر دهقی گوت... ((وهک زه لاما هون نهشیان چ بکهن... ههکه هون نهفرو نهشیانیه کرمانجیت بهری گاری و ژبه برهفن .. پا چهوا سوباهی دی لبهر سنگی ئاغا و عهشیرهتیت گران راوهستن... ئهفه ئهز دی رابم دا دگه ل زه لاما بجم))^(۳۶)، ههروهسا ئافرهتهکا خودان هه لویسته و ئاخفتنا وی بها و جهی خو یی هه ی بۆ نموونه د هه لویستهکی ویدا لدهمی پیشوازییا ریبهری (بارزانی) کری فهگیر دهگیریت کو ئهوی گوتیه: ((گاف گاف تول سهروچاقیت مه هاتی.. مالا مه و گوندی مه ب هاتنا ته روهن و ئافه دان بون... پی ته پی خیری یه... هیضیا مه ژ خودی ئهوه ههر سهرفهراز بی... ههر ئیکی بهرههنگاری ته بت خودی وی.. ل دونیایی و ئاخهتتی رومش و شهرمزارکته))^(۳۷) راسته ل قیری هه لچوونا دموونی نههاتییه لی ویرهکی پیدقیت تاکو ئهف گوتنه بهرامبهری

کاریمایه کا وهکو (بارزانی) بهیت گوتن و ئەقی تومارا هه‌لویسته‌کی قاره‌مانانه یی ئافره‌ته‌کا کورده.

۳ - کاره‌کته‌رین رۆماننخیس بۆ دهربرینا هزرا خو پشت به‌ستنی لسه‌ر د کهت و ب ریکا وی دهربریت. دهر رۆمانه‌کیدا کو فه‌گی‌ری هه‌میشتران نه‌یین هنده‌ک کهیس و بابه‌تان ئاشکرا دکهت بیی کو کاره‌کته‌ر لسه‌ر باخسیت.

پیشکیشکرنا کاره‌کته‌ران شیواز و ریکین جودا هه‌نه لی هه‌می شیوه لسه‌ر دوو ئاستا ده‌ینه دابه‌شکرنا (ئاستی ناوه‌کی - ئاستی دهره‌کی)^(۲۸).

۱ - ئاستی ناوه‌کی: کو پشت به‌ستنی لسه‌ر مونولوک و دگه‌ل خو ئاخسیتی دکهت. ئەق جو‌ری که‌سایه‌تیا دمیانا هزرین خو و ئەو ئاشویا دناق میسکی ویدا دکه‌فیه دانوستاندنی و هنده‌ک جارا ئەو دهنگی دگه‌ل خو ئاخسیتی دهر دکه‌فیت ژدرفه هه‌روه‌کی د رۆمانا (هه‌واره) دا دهمی (مستی) قاره‌مان لدر هه‌لویستی (قادو) ی کو که‌سه‌کی خراب بوو و لدژی که‌یسا نه‌ته‌وا خو بوو، به‌لکو ده‌ستی وی دگه‌ل (رومیا) بۆ دژی ملله‌تی وی (مستی) دقیا مالا خو به‌ت (باخمس) دا کو سنوره‌کی بۆ کریارین (قادو) ی بدانیت ئەقجا (مستی) دگه‌ل خو دگوت ((قیجا بلا خالی من ئەو باش قادوی بنیاسن دا بزنان کا ژبه‌ر چی هنده ئەزی بزاقی دکه‌م و مجدم مالا خوه بيم باخمس) دا نه‌هیلیم قادو ویین وه‌ک وی ب فان کارا رابن... قادو وه‌سا دزانت کو هه‌ر تشته‌کی بکه‌ت خالی من چو توخیا بۆ دانت له‌وا چو هزرا بۆ ناکه‌ت... هی هی قادو ئەز باش دزانم کا ته‌ چ دقیت... هه‌که ژبه‌ر مه‌زن و ئاغاتی بت... توژی یی ئاغاتی و مه‌زناتیا خوه دکه‌ی.. به‌لی هه‌که مه‌زنی و ئاغاتی ل نک ته‌ ئەوبت ته‌عدایی ل خه‌لکی بکه‌ی.. بلا ئەو ئیک ل هزرا ته‌ نه‌بت... دوری خودانه و کیلیا بابی خوه بنخسه))^(۲۹).

هه‌روه‌سا ئاستی ناوه‌کی نه‌ بتنی ب ریکا مه‌نه‌لوکی خویا دبیت، به‌لکو رۆماننخیس ب ریکا هزره‌کا کاره‌کته‌ری یان ده‌ه‌لویسته‌کی دا ئاستی ناوه‌کی یی

کاره‌کتەری شروڤه دکەت. بو نموونه دەمی دان و ستاندن دناڤبەرا (قادوی و
برایوی (جەمیل)ی وەکی دقئ نموونی دا هاتی ((برا جەمیل .. میر هەر پشته ..
گوھی خو بدە من .. نەکە دی پەشیمان بی..

- برا وەنەبیژە و ب قئ ئیکی من نە خرینە.. ئەڤە سیه ساللا پترە ئەز گوھی
خوە ددەمە تە و مە چو پی نەگریدا و ئەزی پەشیمانم.. قئجا یا باش ئەو
سیه سالیڤ دەین ژێ هەکە خودی ئەم هیلان گوھی خوە نە دەم تە دا چو
جارا پەشیمان نەبم و دا سەر ب سەر ژێ بېم.. ب ئاناها خودی باشی و
قەنجی یا د چاقین مندا .. خودانی باشیی چو جارا پێشەمان نابت.. بەلی
هندی من تو دیتی تو ب چ قایل نابی دا هەر و هەر پێشەمانی بارا تە بیت))^(٣٠).
ل ڤان جوڤرە ئاستاندا شەپولا هوش زالگەھی ل سەر کارو کریارا دکەت.

٢ - ئاستی دەرەکی: بەحسی سیماییڤ دەرەکی ییڤ کاره‌کتەری دکەت، بەلی
گەلەک جارا لپشت ڤان سیماییڤ دەرەکی ھندەک ساخلەتین جو داتر ب خوڤە
دگرت ئەو نین ئەوین ھەماھەنگ دگەل ھەڤدو، ئانکو دبیت سیماییڤ
دەرەکی وەکی سیماییڤ ناوەکی ییڤ کاره‌کتەری نەبن. ب رامانەکا دیتەر د
کیشان و بەحسکرن و وەسفکرن کاره‌کتەرییا (ریبەری) د رۆمانا (گوند)دا
کو ب کەسەکی ب سەھم و خودان کاریزما ھاتیە وەسفکرن و د سیماییڤ
دیم و چاقین وی ئامازەکا (ب ترس) بەلی ئەو ب خو د دەرۆنی خودا وەسا
نادەتە خویاکرن، بەلکو بەروڤاژی دیم و چاقین خوێ، ئانکو کیشانا
ساخلەتین دیم و چاقین ریبەری رەنگشەدانا مەزناتیا دل و دەرۆنی وی بوو.

ژ ئەنجامی ڤان ھەمی دیتنا دیاردبیت کو ھندەک پالەدەریڤ ھەین
کاره‌کتەران پالەدەت بەرھڤ گەشەکرن و بەرزاتی، و ھندەک کاره‌کتەریڤ دی
وەکی خو دمیڤن، وەکی د ڤان (سئ) جوړین کەسایەتیادا دیاردبڤ:

۱ - کارهکتەرین نههینه گوهرین، نه لسهر ئاستی دهرهکی و نه لسهر ئاستی ناوهکی ههر وهکی د رۆمانا (گوندا) کارهکتهرییا (ریبهری- بارزانی) ههروهکی خو نههاتیه گوهرین و جیگیر مایه.

۲ - کارهکتەر ناهیته گوهرین، بهئی ههزدکته گوهرین بکهقنه رویدانا رۆمانی.

۳ - کارهکتەر دهینه گوهرین و پالدهران ژی دگهل خو دگوهرن، دیاردبیت کو پالدهر ئیک ژ فاکتهرین هاریکاره بو گوهرینا ئاراستا کهسایهتیا و پاشی گوهرینا رویدانا و ریروا وان. درۆمانین میژوویدا رۆماننشیسی ههولدایه قارهمانین خو ب سیمایین جودا ژ کارهکتهرین دیتر بهرچاق بکته لهوماژی هندهک جارا ب ریکا فهگیریدا دهینه پیشکیشکرن و فهگیرانا ساخلهت و کریارین وی یین سهمروی دکته ((فهگیر ب ریکین جودا کارهکتهری خو یی قارهمان پیشکیش دکته دبیت ب رهنکهکی راستهوخو بیت کو پشت بهستنی لسهر گوتنا فهگیری دهیت کرن یان ب رهنکهکی نه راستهوخو کو دمیانا کریارین کارهکتهری و رهفارین وی ب خو دهینه دیارکرن ههروهسا د ریکا مونولۆگ و دیالۆگا وی چ دگهل خو یان بهرامبهری خو بیت))^(۳۱) کهواته دهمی بهحسی کارهکتهران دهیت کرن رویدان ژی ههفشکا وی چهندی یه، چونکی پیشکیشکرنا کارهکتهران و گهشهکرنا وان ژوان کارایه ئهوین رۆماننشیسی دمیانا کارلیکرنا کهسایهتیا دگهل رویدانی دا پشت بهستن لسهر کری، لهورا ژی ههردوو رهگهز دویف ئیک دا دهین.

رۆماننشیسی بزاقی دکته کارهکتهرین خو ب ریکهکی پیشکیش بکته کو سهرنج و رازی بوونا خاندهقانی رابکیشیت ((کارهکتهر دناق جیهانا رویدانی دا دلقلشیت .. هندهک کارهکتهر دگهل گهشهکرنا رویدانا گهشه دکته و دهین گوهرین لهوماژی ئهف جۆری کهسایهتیا کهسایهتیین چالاک و پیشکهفتینه ههلگرین سیما و رههندین ئاویتنه))^(۳۲) کهواته گریدانا رویدانا میژوووی ب

کارهکتەرییا رۆمانی قە گریدانەکا ئورگانیزی یە ئەق چەندە لاسەر رۆمانا میژوووی پراکتیک دبیت؛ چونکی ئەو رویدانا پەیدابوو و رۆماننقیسی و مرگرتی گریدانەکا دیروکی و نەتەویمی یا ب جفاکەکی قە هەمی مینا رۆمانا (گوند) کو کارهکتەرییا (شیرۆی یا بەندکریه ب رویدانی قە. ل قیری و دقان جۆره رۆماناندا هندهک کارهکتەر بو هندهک رویدانا دهینه چیکرن داکو رۆمان بەردەوامیی ب پەياما خو بەدت هەروەکی "میشیل زرافا" دبیت: ((بنیاتی باش یی رۆمانی ئەفراندنا کارهکتەریا نه چ تشتین دیتر))^(۳۳) دیاردبیت کو هەر چەند کارهکتەر هەنە رویدان ب خو دی هینه هەبوونی، لەوماژی "زرافا" داکوکیی لاسەر کارهکتەران دکەت.

ژبەرکو ئیکەم رەنگی رۆمانی هاتی نخیسین رۆمانا شیوه میژوووی بوو، ئەوژی رۆمانا "والتەر سکوت"ی (ویشرلی) بوو، کو رەنگشەدانا وان شەر و شورەشان بوویە ئەوین جفاک و نەتەوہ دژی دەستەلاتداران ئەنجامدای، لەوماژی گەلەک ژ قەگیرانا وی سیمایین ئاشۆپی ب خو قە گرتبوو، لی دق سەردەمیدا رۆمانا میژوووی بوویە قەگیرانا بەشەک ژ دیروک و سەرھاتییا واقعی یا مللەت و جفاکەکی. و چ مللەت و نەتەوہ نینن کو ئەق جۆری رۆمانی نەبیت، لەوراژی کەسایەتیین قان جۆره رۆمانا هەمی ئەو قارەمانن ئەوین ناقین خو د دیروکا نەتەوا خودا تومارکری و هەر ئەق کەسایەتیە بوون و بووینە کاریگەر لاسەر رۆماننخیسان کو تومارا وی رویدانی بکەت ئەوا پی هاتی نیاسین وەکی رۆمانا (گوند). سەرمرای قی قەگیرانی گەلەک جارا و مرگرتنا میژوووی و تومارکرنا وی لاسەر قابلی رۆمانی لیکنیزیکی دکەل بابەتی میژوووی ب خو پەیدادکر تنی جوداهی دناقبەرا واندا شیوازی قەگیرانی و جوداهی قانتازییا ئاشۆپی یا رۆماننقیسی و ئەو تەکنیکیین هونەری بوویە، دەهەمان دەمدا رۆماننقیسی میژووو بتنی وەکو رویدان بو ئەفراندن و دمریخستنا وی جیھانا ئاشۆپی بکارهینانە ئەوا دەسەری وی دا پەیدا بووی و ئەقەژی ب ریکا هندهک کارهکتەران بوویە کو کاریگەرییا خو لاسەر کەسایەتییا رۆماننقیسی کریه.

ب رامانهكا ديتەر ئەو كەسايەتيا د ديروكي دا دهيت ب (كەس) دهيت نياسين، بەلئ د رۆمانيدا چونكي شيوئ هونەري بو دهيت دانان و سيما و ديم و چاقين وي ژلايي رۆماننخيسي فه دهيت كيشان ب (كارەكتەر) دهيت نياسين، بەلئ ھندەك ژ رەخنەگر و شلوفەكارين بواري رەخنا ئەدەبي ((كارەكتەر، كەسايەتي، قارەمان، كەس ب ئيك واتا دانن))^(٣٤) بەلئ دەسەروئ كيشانا سيمايا ئەويين رۆماننخيس بو ئەفراندنا كارەكتەري رۆمانا خو دكيشيت گريدانەك دگەل وان ((ھەفرکيئ ميژووي و جفاكي ژلايهكي فه و ھزريت وي سەردەمي ژلايهكي ديتەر فه يا ھەي))^(٣٥) ئانكو رۆماننخيسي ل گورەي رويداني و سەردەمي ميژوويي ساخلەتەين دەرەكي و ناوەكي يين كارەكتەرين رۆمانئ كيشاينە، چونكي ب بۆچوونا "تودوروف" ((كەيسا كارەكتەران بەري ھەر تشتەكي كەيسەكا زمانئاني يە، چونكي كارەكتەران ھەبوونا خو ژ دەرڤەي پەيشا چ تشت نينە، ژبلي كو بۆنەومرەكي كاغەزي - كارتوني بيت))^(٣٦) ئەفە بو وان كارەكتەران دروستە ئەويين رۆماننخيس ھەميئ ژ ئاشوپا خو وينە دكەت، يان زي ژ ساخلەتەين وي كەسي - قارەمانئ ژ زاردەڤئ كەسەكي وەرگرتيبت - .

ژبەرکو ميژوو دگومانئ دايە، كو ھەمي ئەو رويدانيئ دەين بەحسکرن رويدابن يان ب شيوھەكي راستەقینەي ھاتبەنە فەگواستەن و بەلگاندن ئەوي نيزيكي گومان و زيەدرووي دكەت ب تايبەتي د وەسفرنا پالەوان و قارەمانين رويداني د گورەپاني دا سيمايەكي ديتەر يئ جودا ژ مرؤقين نورمال ب كارەكتەران دەينە دان مينا (سوپرمان) دەينە بەرچاڤ و ھەر ئەف چەندە بوو "پروپ" پالداي كو بەرکي ژبن پيئ كارەكتەران بکيشيت و ب ئەلەميئتەكا جودا بەژمييريت تني ئەرکي وي گەھاندنا ئەرک و پەيامەكي يە ((كارەكتەرين خورافە بتني ئەنجامدانا کريارا دكەت، بەلئ ئەو ئامرازي پي ئەنجامدەت دشيت وي گوهريني بکەت))^(٣٧) لثييري و دڤەگيرانين خورافە دا رويدان و كارەكتەر ژويني واقعي دوور دكەفن، و ميژوو بەروفازي وي يە كو دڤيت ھەمي ئەلەميئت ژ چيکرنا واقعي بيت و دوير کەتن ژ راستيي لادانە ژ باوهريي و گومان ئيخستەن لسەر راستيا

وی رویدانی. و ئەف رولێ ب کاره‌کته‌ران ب فی شیوه‌ی ژ بهایی وی کیم دکەت هه‌روه‌کی "توماشفسکی" دیاردکەت کو (کاره‌کته‌ر ژ بنیاتی ئیستاتیکی یا کاری ئەده‌بی یه) ^(٣٨) ئەف دیتنا وی "توماشفسکی" کاره‌کته‌ری ژه‌ردوو بیافیین جفاکی و میژوویی دوور دئیخیت و ئەف چهنده لده‌ف فورمالیستان وه‌سا دیاردکەت کو کاره‌کته‌ری یی بی به‌هریبت ژ هه‌می وینین ژیانئ بتایه‌ت دناف تیگستین مینا رۆمانه‌کا میژوویی تنی بهایی خو ژ وی سروشی وهردگریت ئەوا رۆماننقیس پی رادسپارده دکەت.

ئەف بۆچوونین فۆرمالیستان پالدمه‌ک بوو کو تیگه‌هین بۆنیاتگه‌را ژئ بپه‌شت و "رولان پارت" دیاریکەت کو شلوقه‌کرنین بونیاتگه‌ری ((ده‌ستپیشخه‌ریه‌کا مه‌زن یا هه‌ی بو چاره‌سه‌رکنا کاره‌کته‌ران هه‌روه‌کی پارچه‌کا جه‌وه‌ه‌ری)) ^(٣٩) ئەفه دیاردکەت کو کاره‌کته‌ر ئەله‌مینته‌کی سهره‌کی یه د کاری فه‌گی‌رانی دا. بۆنیاتگه‌را جوداه‌ی ئیخسته دناقه‌را (که‌س) و (کاره‌کته‌ری) وه‌سا دایه دیارکرن کو که‌س دانه‌ری مه‌تریالی یی فه‌گی‌رانی یه کو ب (چ شیوا تیگسته‌کی فه‌گی‌ری نابیت) ^(٤٠) و ئەف یه‌که خویا دکەت کو فه‌گی‌ر و رۆماننقیس نه‌ ئیکن، به‌ئ دمیانا خاندنا گه‌له‌ک ژ کارین فه‌گی‌رانی دا لیکنیژیکیه‌کا زور دناقه‌را فه‌گی‌ری هه‌میشتران و رۆماننقیسی دا په‌یدا دبیت تاکو رادا وی کو گومان بۆ خاندانه‌فانی په‌یدادبیت کو ئەفه فه‌گی‌ره نه‌ رۆماننقیسه، به‌ئ (کاره‌کته‌ر) لده‌ف بۆنیادگه‌را (بونه‌وه‌رین کاغه‌زینه) ^(٤١) کو رۆماننقیسی ب ده‌ست چی‌کرینه و ئەفه‌ژی لده‌ف هنده‌ک فه‌کو‌له‌ران ب کاره‌کته‌رین یاریدمر ده‌ین نیاسین، چونکی ئەگه‌ر هه‌می کاره‌کته‌رین رۆمانئ کاغه‌زین ئەفه ئەنجامه کو چ هه‌بوون ژبو رویدانی ب خو نه‌ بوویه، له‌ورا ژئ ئەف جوړه که‌سایه‌تیه نابنه ره‌نگه‌ده‌رین ژيانا جفاکی و میژوویی یا هه‌ر ملله‌ته‌کی.

"گریماس" ل جه‌ئ (که‌س یان کاره‌کته‌ر) (کارکه‌ر) بکارده‌ینیت کو ((ئەف کارکه‌ره لده‌ف وی هه‌می کارا ئەنجام دده‌ت)) ^(٤٢) کو دبیت ئەف (کارکه‌ره) قاره‌مان بیت یان که‌سه‌کی ئاسایی یان ژئ ته‌کته‌ره‌کی

گهشهکری بیت بۆ رویدانی و مهرج نینه کو مروّف بیت، به لکو گیانهوه ربیت و ب قی چهندی لدهف دیاردبیت کو نه بتنی کارهکتهر دشیت رویدانی بریقه ببهت و نهقه زهمهتیا شلوقهکرنا کارهکتهران د رۆمانیدا دیاردکتهت، چونکی بهرچاقرنا هندهک دابیشا دکتهت کو دبیت هندهک جارا چ چارهسهری بۆ نهبن.

کهواته ل پهی وی چهندی کو دقئ قهکۆلینیدا (رۆمانا میژوویی) پی مهرم لهوماژی دی لدویف وی پولینا کارهکتهران چین نهوین "فلیب هامون" پی بونیادگهر نهجامداین.

کهواته "هامون" کهسایهتی درۆمانیدا لدویف پولینهکا (سیمائی) دابهشی سی بهشان کرینه نهوژی:

۱ - کارهکتهرین ژیدمیری (المرجعیه):

أ - کارهکتهرین میژوویی.

ب - کارهکتهرین نهفسانهی.

ج - کارهکتهرین هیما و جهقهنگی.

د - کارهکتهرین جفاکی.

۲ - کارهکتهرین پهیوهندکهر (الواصله).

۳ - کارهکتهرین دوبارهکری (التکراریه).^(۴۳)

۱ - کارهکتهرین ژیدمیری (المرجعیه):

أ - کارهکتهرین میژوویی:

مهرم ژ فان جوړه کارهکتهران نهوه کو کهسایهتیهکا بهرنیاس دمیژوویا مروّفایهتییدا بهشداری رویدانهکی بیت و ب شیوهکی راستهقیینه کارهکتهرییا وی هاتبیته بهرجهستهکرن، ههروهسا دبیت رویدانا رۆمانی ههمی لسهر وی کارهکتهری هاتبیته ئاڤاکرن و نهو فاکتهری سهرکی پی نهفراندنا رویدانی بیت و د نهجامدا ببیته رۆمان وهکی رۆمانا (گوند) دهمی کهسایهتیا

نموونه د رۆمانا (گوندا) دا دهمی (شیرۆ) ی گوتیه (مامی محی) کو ب کارهکتەرین رول ئەکتیف دناڤ رۆمانی دا دهین نیاسین و بهحسی خرابیا رولی (ئاغا) دکهت و دبیزیت: ((نهخیر مامی محی .. یان هه می جارا دی وهك وان بم یان چ جارا وهك وان نابم.. ئه ری پا بۆ چ هه کو وی رۆژی ئاغایی گران ئه وی کرمانجی خو یی خولی بسهر کوری سوڤه جهرگیسی کوشتی و ژنا وی ل خولامی خو مارکری... مه ژ خودی منهته ئهم نه وهك وانین هه که ئاغاتی کوشتن و تهعدای بت... ئه و عهردی ئه و ژ ی ئی مه نهقیت تا هه که بهههشت ژ ی بیت))^(٤٥) کهواته دهمی قوناغین دیروکیدا ئاغا و بهگا - و هندهکا ژ وان - هیمایهکی خراب ب خوڤه گرتیه.

د - کارهکتەرین جفاکی:

هندهك كهس دناڤ جفاكيدا دهین دیتن دبیت ریزگرتن و بهایی وی لدهڤ خهلكی وینهکی جوان بهرچاڤ بکهت و د قوناغین میژوویدا قان کهسان جه و پیگههی خو هه بیت ئه وژی ژیهر وان رهفتارو کریارین ئه وی بهرامبهر جفاکی بکارهینای، بهئی ئهڤه وی چهندی دویر نائیخینیت کو هه می دهما کارهکتەرین باش هه بووینه، بهلکو ستهم و زۆرداریا هندهك دهره بهك و ئاغا و بهگا لسهر تهخین جفاکی جفاك دابهشی تهخ و چینان کریه و وان ب ستهما خو دهستی خو لسهر ملک و ئاخا هه ژاران دانایه ب بههانهیه دهوله مهندی و ئاغا و بهگان. ههروهکی د رۆمانا (ههواره) دا دهمی ((... پشته نیشرو دوو قاسد ل نک جانگیر ئاغای هاتن دا ههسهن ئاغای و مستی ئاگه هدارکهن کو قادوی زهلامین نارتن و دوو جهله بین پهزی وان بین رهقاندن و جانگیر ئاغای نه قیا بیی ههسهن ئاغای زهلاما دروست کهت و بنیرت سهر قهسرا قادوی و ژ ویری ویشه چی دبیت بلا بیت دا ههسهن ئاغا و مستی نه بیژن جانگیر ئاغا بی خه بهریا مه کر))^(٤٦)

٢ - کارهکتەریڤ پەیوهندکەر (الواصله):

ئەقە ئەو کارهکتەرن ئەوین وەکی ناڤەندەکی دناڤبەرا رویدان، کارهکتەرا، رۆماننڤیسی دا، چونکی دبیت ئەق کارهکتەره یا چیکری بیت ژلایڤ رۆماننڤیسی ژبو گەھاندنا پەیامەکی و گوهرینا ئاراستا رویدانی، ئانکو دبیت هەبوونا قی جورڤ کارهکتەریڤ د واقعی رویدانیڤا نەبیت هەروەکی د رۆمانا (هەوارە) دا هاتی (جەمیل) کارهکتەرهکی چیکریه، کو برایڤ (قادوی یه جەمیل) وەکو کەسایەتیەکا پەیوهندیکەر د رۆمانیڤا هاتیە و بەررۆقازی ساخلەتین (قادوی یه، ئانکو کەسایەتیەکا باش و خودان هەلوپستەکی هەستی نەتەوهی یه د رۆمانیڤا قەگیر دبیت (جەمیلی) بو قادوی دیارکر کو ((مەزناتی و ئاغاتای نە کراسەکە هەر وەختەکی مرۆقی قیا دی ژبەر ئیکی کەت دا بکەتە بەر خوە... ئەو کراسی وەسا دیارە یی ل بەر مستی و هەژی وی یه... گەلەک کریتە ئەقرو داخازا هیژین رومیا بکەت دا مرادا دلڤ خوە حاصل کەت و هەکە ئەقرو ئوسمانی قی ئیکی دگەل مستی بکەن سۆباھی قی ئیکی دی دگەل وی ژی کەن سەر خاترا تشتەک دی.. ئەو دۆژمنن.. مەزنین کرمانجا یا کوتی دونیا دبت بوست بەلڤ چو جارا نەیار نابت دوست))^(٤٧)

٣ - کارهکتەریڤ دووبارەکری (التکراریه).

ئەقە ئەو کارهکتەرن ئەوین ژبلی کو دووبارە دبن ب شیوهکی بەردەوام دناڤ رویدانیڤا، دەمان دەمدا هەر دەمی ناڤی کارهکتەرهکی دەیت گوتن ئیکسەر رویدان وەکی بێردانکەکی قە دزقریتە پستی وەک فلاش باکەکی دووبارە رویدان لیکد زقرنەقە. و دق چەندیڤا دبیت هندیگ رویدانین دیتەر یین لابه لا ب شیوهکی نوی دەمانا دووبارەکرنا رویدانا سەرەکیدا بەینە دیتن و ب قی چەندی دی هندیگ کارهکتەریڤ دیتەر جەه هەبوونا خو بینن هەروەکی د رۆمانا (هەوارە) دا دەمی هاتیە بېرا (گوزڤ) وەکو فلاش باک هاتیە بیری هەکو ((ل سەری بهاری والی وانی نارتیه دویف خەلەفە را.. بەری ژ مال بجیت دگەل وی ئاخشت و کوتی

کو های ژ خوه ههبت و بهری وئی ل عهیالی وئی بت))^(٤٨). ل قیری دووباره بوونا کارهکتهرییا خهلههه و هکی بیردانکهکی د هزرا ((گوزی)) دا خویا دبیت.

کهواته نهه جورئ کارهکتهران تهقنی رویدانی لدور سهنترالیزما سهههکی یا رومانی دزقرینیت، ئانکو ((کارهکتهر دشیته د ههرسی چینیین سههری دا بن و رولی خو بگیریته، چونکی کارهکتهرییا میژوووی وهکو کهسهکی لاوهکی درومانی دا دشیته ژ دهرقهی سنوری رومانی بژیته))^(٤٩)، ئانکو دشیته دمیرینی ژ رویدانی بکهته ل گورهی گرنگیا وئی یا میژوووی، و ههه چهند گرنگی ب میژوووی بهیته دان ب وئی چهندی گرنگی ب ئاماده و ئایندهی دهیته دان و رومان ژئیک ژ وان ژانرایه نهوا دشیته میژوووی د قوناغین نویدا ئاماده بکهته. کارهکتهرین میژوووی دمیرینی ژ رومانهکا بهرفرهه یا رموشهنبیرییهکا تاییهته د سههدهمهکی دا دکهته، چونکی ((بکارهینانا وان دناق رومانی دا گرهنهتیا راستیا رویدانی ددهته و دی کاریگههری و کارتیکرنا خو لسهه خاندهقانی کهته و دیاره ژئیک کو نهو کارهکتهری میژوووی کارهکتهرهکی سیاسی یه یان ئاینی یه))^(٥٠). کهواته ههمی بزاقا روماننژیسی بو هندی یه کو ژیلی کههاندن و قهگیرانا رویدانهکا میژوووی بهرچاقرنا هندهک کهسه و کارهکتهرایه کو کاریگههرییا خو لسهه رویدانی ههبوویه.

۳- ۱- ۲: رویدان:

ئیک ژ وان ئەلەمینیڭ دبیته ئەگەری گوهرینا رۆمانەکی بو رۆمانەکا دیتەر (رویدان)ە، چونکی تەقنی قەھاندنا رۆمانی هەمی دگەل ئاڤاكرنا پەیکەری کارەكتەران و دەستنیشانكرنا جە و دەمان لاسەر جوړی رویدانی دمینیت، ئانكو رویدان ئاراستە و ریزمو کارەكتەران دگوهريت لهوماژی رۆماننقیس یی ئازادە ب چ ئەلەمینیت رۆمانا خو دەستپیڤکەت هندهك رۆمان ب کارەكتەران دەستپیڤکەت و ئەو کارەكتەرە رویدانی پیڤشکیش دکەت؛ چونکی دهیته گوتن ئەگەر کەس وەکو هەبوون نەبیت رویدان نابیت، بەئی هەکە دەم و جە ژى نەبیت کو زەمینا رویدان و کارەكتەران بەرههف بکەت چ بیاف و هەبوون و چەسپاندنا رویدانی نابیت، لهوما ئەهف ئەلەمینیته ب هەقرا دگریداینه ((رویدان وەکو بربرا پشتی دهیته هژمارتن، رۆماننقیس ب هشیاری و شارەزایەکا هونەری رویدانی چ واقعی یان خەيالی دەهلبیژیریت کو بیته بنیاتی رۆمانی، هەر رۆماننقیس ب خو دشیت دەستکاری ژ زیدهکرن و ژیبنا رویدانی بکەت و دی پشت بەستنا وی لاسەر وی بەگرمهوندا رموشەنبیری و ئاشوپا وی یا هونەری بیت و ئەهف چەنده دی رۆمانی ژ واقعی جودا و بژاره کەت))^(۵۱) کەواتە کارەكتەرە دینەمویی چیکرنا رویدانایە.

جوادهییا رویدانی د رۆمانا میژوویدا دگەل رۆمانین جوړین دی ئەوه کو د رۆمانا میژوویدا رویدانەکا میژوووی بوویه پالدمر کو کارەكتەریڼ وی دمبارەری رۆمانا نوی دکەقنن و دسەردەمەکی بووریدا پەیداابیت، بەئی مەرج نینه کو دەهمان سەردەمدا هاتبیت نقیسین، چونکی میژوووی تەحەکم یاب رویدانی کری و هەر رویدانەك بەرههقیه بو رویدانەکا دیقدا دبیت جوداهی دناقبەرا واندا هەبیت، چونکی هەر بۆیەرەك ژلای کەسەکی قە دهیت ئەنجامدان ئاگەه ژ هەقدوو نینه.

رۆماننقیس "محەمد سەلیم سیاری" مفا ژ رویدانین میژوووی ومرگرتینه بو بەرههههینانا هەر دوو رۆمانین (گوند - هەواره) کو قەگیرانا رویدانەکا

سەردەمەکی بوری دکەت کو ئەو تیدا نە ژیا، ئەف میژووویە بوویە کەرستی سەرەکی یی رۆمانی ئەفجا ((پروسا پیادەکرنا میژوووی د رۆمانی دا هشیاریەکا مەزن ژلایی رۆماننقیسی فە پیدقییت))^(۵۲) کەواتە نابیت هەلەکرن د وان داتایاندا هەبیت ئەوین راستەقینە بۆ نموونە سالا پەیدایووونا رویدانی و تیگەهی سەرەکی یی وی دقییت د راستەقینە بن، بەلی کارەکتەر و فانتازی و ئیستاتیکا چننا تەفنی رویدانی و گریدانا وی ب ئاشویا رۆماننقیسی فە تشتەکی ئاسایی یە، بەلی دسەر قی چەندی را نابیت زیدەرووی د ئافرانندیا بەیت کرن، چونکی رویدان ب خۆ ((وینی کریارین مروقی یە دچارچوقەکی هونەری و تاییەت، نە بتنی زنجیرەکا پیکشەگریدایا رویدانا یە کوچ پەیوەندی ب هەقرا نینە، بەلکو هەر رویدانەکی دەستیپک و نافەرۆک و دوماهیەکا یا هە، بەلی مەرج نینە ئەف دوماهیەکا بگەهیتە کوتایی، بەلکو هەندەک جارا رۆماننقیس دماهییا رۆمانی بۆ خاندەفانی دەلیت کو ئەو چارەسەرییا وی ئاریشا بوویە رۆمان پێشبینی بکەت))^(۵۳). رۆماننقیس دەمی رویدانەکی ومردگریت ب مەرەما گەهشتن ب ئارمانج و ئەنجامەکی دوماهیی د نقیسیت، بەلی هەندەک جارا رویدان لسەر وی زال دبیت و دوماهیەکا ناهیتە گرتن و فەکرنا وی ژێ بۆ ومرگری دەلیت، بەلی ئەفی چەندی ژێ شارەزایی پیدقییت، چونکی دقییت رۆماننقیس هەندەک شینوار و داتایین چارەسەریی د میانا تیکستی دا هیلابن بۆ خاندەفانی دا پشت بەستنی لسەر وان داتایان بکەت.

کاری سەرەکی د رۆمانیدا یان هەر کارەکی فەگیرانی دا زنجیرەکا رویدانایە، ئانکو پیکشەگریدانەکا سیستەمگری کو دەستیپک و نافەرۆک و دوماهییا رویدانی دبنەدگری بن و دبیزنە قی پروسی ژێ (Plot) کو ((ب بربرا رۆمانی دەیتە هژمارتن، ئانکو ئەگەر رویدان دریکخستی و لوجیکیبن دی بیژنی گرییا پیکشەگریدای، بەلی ئەگەر یا ریکخستی نەبوو دی بیژنی گرییا هەلەشیای))^(۵۴) ئانکو رۆمان هەر چەند رویدانا ب خوقە بگریت دقییت هەماهەنگی و ریکخستن دناقبەرا وان رویدانادا هەبیت. ب رامانەکا دبتر ئەگەر رۆمان پینج رویدانا ب خوقە بگریت دقییت ئەو هەر پینج رویدان نیژیکی ئیکبن و گریدان دکەل

ئیک ههبن بۆ نموونه د رۆمانا (واری روندکا) دا هاتنا رویدانی سالی ۱۹۵۸ تاكو سالا ۱۹۷۹ داپوشینا قی جوړی رویدانی دکهت ژ وان ژى لدهمی بیرا گارهی دهزرا قیانیدا هاتی قهگیران و بهحسی قان رویدانا کری کول سالا ۱۹۵۸ دهمی مهلك هاتی كوشتن و ل سالا ۱۹۶۸ دهمی (ئهحمهد حهسهن بهكر) هاتی سهر حوكمی .. ل سالا ۱۹۷۴ شهرى مان و نهمانى دگهل كوردان بكهت.. ههروهسا شهرى عیراقى و ئیرانى.^(۵۵)

قهگیرانا رویدانهكا میژوووی د سهردهمهكى نویدا پیدقی ب هندهك بهلگهنامین راستگو و راستهقینه ههیه، چونكى ((رۆماننقیس سهردهمیهكا رۆمانى و ب شیوهكى هونهرى دگهل وى میژوووی دکهت و تیکهلكرنى دناقبهرا دهمی بووری دگهل دهمی نقیسنی دکهت، لهوما ئهو رابردوووی میژوووی دى بیته داهینانهكا نوی كو پهیوهندیهكا گریدای دگهل مروقی یا ههی))^(۵۶) دیاردبیت كو میژوو و رویدانی وى سهروكانیا ئهفراندنا هونهرى قهگیرانى یه و پتری ههر ژانرهكى دى یی ئهدهبی دشیت سهرهاتیا دناقبهروكا خودا باومش بكهت.

ب شیوهكى گشتی رۆمان قهگیرانهكا سهرتاسهرى یا میژوووی یه، بهلى ههر رۆماننقیسهك د رههندهكیدا وى رویدانى وهردگریت و ب قی شیوهی:

۱ - رههندا هزری یا رویدانى: كو مهرهما رۆماننقیسی گههاندنا هزروبرین سهرهكى یین رویدانى یه و ئهو كارهكتهرین بهشدار د رۆمانیدا باوهریهكا راستهقینه ب وى رولى ههیه؟ دههمان دهمدنا هزرا وان كهسین بهشدارى رویدانا میژوووی چیه؟ بۆ نموونه د رۆمانا (گوندا، واری روندكا، ههواره) ههست ب ههبوونا هزرهكا نهتهومیی و ههژیکرنا وهلاتی و بهرگیبیرن ژهزرا نهومیی یین خو، سهرهراى ههبوونا هندهك كارهكتهرا كو دژی قى هزری بوون و بهرسینگرتنا بهردهوامیا كاروانى شورهشى گرتیه ههروهكى د رۆمانا (واری رۆندكا) دا هاتی دهمی مللهتى كورد داوا مافى خو كرد ههمی قوناغین ژیانى دا ل ههمی دهستههلاتى، گور ب گور كرىن، بهلى دیاره كو ژبهههستا

نەتەوهیی دناڤ جەرگی هەر تاکهکی کورد دا د هه‌بوونا خۆ جیگیرکریه نهو قوناغین میژووویی تومارا خۆ دناڤ دیروکا مللهتی کورد دا کریه، و هەر قوناغهک ژوان ژێ هزره ههستهک بوو، به‌ئێ دههمی ویستگه‌هاندان هزران نەتەوهیی زالگه‌ها خۆ لسه‌ر هزرین دیتر سه‌پاند بوو. ئەو قوناغه ژێ د رۆمانا (واری روندکا) دا به‌رچاڤ دبیت ده‌می ڤه‌گیڕ ژ زارده‌ڤی (گاره‌ی) دبیزیت: ((سه‌دام حوسینی ئەوی جیگیر سهروکی جڤاتا قومانداریا شوره‌شی بۆ نه‌چاره‌ بوو ل ئادارا ١٩٧٥ ل جه‌زائیری ب ریبه‌ریا سه‌روکی جه‌زائیر ((هه‌واری بو میدیه‌نی)) دگه‌ل شاه‌ی ئیرانی باخشت و ب ماچه‌کی خلمه‌تا کوردی و هه‌می ملله‌تی کورد ب‌فروشی))^(٥٧)

٢ – ره‌هندا جڤاکی یا رویدانی: رۆماننڤیس دی هه‌ولا به‌رچاڤکرنا رویدانی ژلایێ جڤاکی ڤه‌ که‌ت، ئانکو ئەو جڤاکی د وی سه‌رده‌میدا ئەوا رویدانا میژوووی په‌یدا بووی د چ ئاست دا بوون، کاریگه‌ری د کارتیکرن داب و نه‌ریتان لسه‌ر وی جڤاکی چ بوو؟ بۆ نموونه د رۆمانا (گوند) دا ده‌می شیرو که‌ته ده‌زروبیرادا و دگه‌ل خو گووت: ((...سیدی تا ئیڤاری بیت ل ناڤ ره‌زو ئاقار و ئادی برنجی و بشه‌ڤ ژێ بی‌ت ل دیوانی... دیاره‌ تشته‌کی ده‌سری وان دا.. دیاره‌ گوه‌ی وان ژێ بی‌ت ل سه‌ر ریبه‌ری))^(٥٨) که‌واته‌ ل ڤیری داب و نه‌ریتین جڤاکی بی‌ن گوندا جودانه‌ ژ باژیران.

٣ – ره‌هندا ده‌روونی یا رویدانی: مه‌رم ژێ ئەوه‌ کارتیکرنا ڤی رویدانی لسه‌ر ده‌روونی وان که‌سین د وی سه‌رده‌می دا ژیاين و به‌رچاڤکرنا بارودوخین وان ئەوین به‌شدار د رویدانی دا بۆ نموونه د رۆمانا (واری روندکا) دا هاتی ده‌می ڤه‌گیڕ دبیزیت: ((جاره‌ک دی وه‌کی که‌له‌ک جارا ئەوی خه‌ونا نه‌خوش و کریت گاره‌ ژ خه‌وا شرین ه‌شیار کر... دترسا دلێ وی خۆ هه‌لاڤیت .. چونکی چه‌ند جاره‌کی باله‌فرا و گوند دخه‌وا خۆدا دبیت و هه‌ کو ئیکسه‌ر ژ خه‌و ه‌شیاردب.. ئەڤه‌ نیشانا ویی یه‌ کو دی تشته‌ک قه‌ومت... پاشی هاته‌ هزری کو وی هه‌ڤالی خو خاندان د خه‌ونا خۆدا دیت و بۆ جارا ئیکێ یه‌... ما حیبه‌تی کا رامان ژ دیتنا خاندانی چ یه‌؟))^(٥٩).

كهواته رۆماننقىس لدويڤ پلانەكا دارشتى ئەلەمىنتىن رۆمانى دا درىژىت و لدويڤ وى پلانى ئەرك و رولا بۆ ھەر كارەكتەرەكى دياردكەت كو ھندەك ژوان كارەكتەران ب رولى گىرانا ھندەك رويدانىن لابهلا دەيتە راسپاردن ب مەرەما خورتكرن و گەشەكرنا رويدانا سەرەكى ئەوا پى مەرەم، لەوما ژى پيشاندانا رويدانا دميانا دوو ريكا دا دەيتە بەچاڤكرن ئەوژى:

۱ - ڤەگىران بکەڤىتە ژىر فشارا (ئەگەرا) كو واقع دى وەكو زنجيرەكى ب خۇ جەئ خۇ دناڤ رۆمانىدا بينت.

۲ - يان دى دەمى لادەت و رويدان دى بى سىستەمەكى دارىتى ھىتە زنجيركرن^(۶۰). ديارە يا ئىكى يا پىڭيرە ب زنجيرا دەمى يا رۆمان و رۆماننقىسى و ئەڤەژى دى بىتە ئەگەر كو رولى ھەر كارەكتەرەكى دگەل رويدان و ئەركى پى رادبىت لدويڤ نەخشە و پلانى بەيتە ئەنجامدان بەلى يا دووى ب شىوہەكى رەمەكى يە و ئەڤ جۆرى پيشكىشكرنى دبىتە ئەگەر كو ھندەك رويدان پەيدا بىن چ پيشىبىنى بۆ ھەبوونا وى نەكربىت و د ئەنجامدا رۆماننقىس دى كەڤىتە بەر لىگەريان ل دىتتا چارەيەكى بۆ دەرکەتن ژوى رويدانى و دى رويدانا سەرەكى ژ ريرەوا خۇ دەرکەڤىت و ب ڤى شىوہى نەچار دبىت ئاشۆپى بكارىبىت (دياردبىت كو جىھانا خەيالى يا رۆمانى د چارچوقى سەردەمەكىدا بەرچاڤ دبىت و بنىاتى وان كەسان و رويدانىن وان ئەوین ژ نىشكەكى ڤە ھاتىنە دناڤ رۆمانىدا د سنورى جەھەكى دىدا خۇ دبىت، لەوماژى رۆماننقىس دى دميانا جەيدا رويدانى ئەڤرىنىت و دەھمان دەمدا دى ب دەمەكى ڤە گرىدەت كو پەيوەندى ب رويدانا رۆمانى ڤە ھەبىت ھەر ديسان ئەگەر ئەو سەردەمى رويدانى وەرىگىت دى رويدان بىتە چارچوقە بۆ دەستىشانكرنا سانسورىن رويدانى و ب ڤى شىوہى دى رۆماننقىس ب رەنگەكى بازنەى رويدانى لىكزڤرىنىت تاكو چارچوقى وى تەسك دبىت و دگەھىتە ئەنجامەكى^(۶۱)

رۆمانا میژووویی جهی میژووویی ناگیرت و نابیته ئەلتارناتیف بۆ وی، چونکی تنی پشت بهستنی لسه کهرستی میژوووی دکهت و د ریرموا وی سهردهمیدا رویدانی د فهگیریت ((لایه نهك ژ وان رویدانین میژووویی ئەوین د رۆمانا میژوووییدا دهین ههلسوکهوت کرنه دگه ل رویدان و سهردهم و کهسین راستهقینه ئەوین بهشدار د رویدانییدا... ههروهسا رۆمانا میژوووی ههمی وردهکارین هویرین رویدانی نابیتیت، به لکو ژ میژووویی دی رویدانهکی وهرگیرت و دی نیشکی رۆمانی لسه داهینیت))^(١٢٢)، ئانکو دبیت د ماوهکیدا گه لهک رویدان پهیدا بن، لی ئیک ژ وان بتنی دی بیته ئەگهری پهیدا بوونا هزرهکا ئەفراندی بۆ نموونه د رۆمانا (گوند) دا سههرای ههبوونا رویدانین زۆر لی رویدانا ژ هه میا گرنه هاتنا بارزانی بوو بۆ دهقهرای سیاری و ئاراسته کرنا خه لکی بۆ بهشداریکرنی د پروسا هشیارییا نه تهوهیدا و بهرسنگ گرتنا دهسته لاتین سته مکار لسه ملله تی کورد.

فهگیران روله کی سهره کی د گه هاندنا ئارمانجا سهره کی یا رویدانییدا دگیریت، چونکی ((فهگیران بۆ وی شیوازی کوتاری دهیت کوتن ئەوا ئه رکی وی وهسفرنا ریقه چوونا رویدانی بیت د کرایه کا دهمی دا ب فی واتایی دیاردبیت کو رویدان رهنگشه دانا هه ر دوو ئەله مینتیت جه و کاره کته رایه))^(١٢٣)، ئانکو گریدان دناقههرا رویدانی و کاره کته راندا دمیانا فهگیرانیدا دیاردبیت، به لی مه رج نینه کو ئەوی رویدانی ده فهگیریت دوی سهردهمیدا زیابیت وه کی رۆمانا (گوند).

دیاردبیت کو گه شه کرنا رویدانی لده ستیکی ژ چریسه که کا بچیک پهیدا دبیت و ب کاره کته ر و جه و دهمه کی کیم لی هیدی هیدی دی گه شه کهت تا کو دگه هیه ته گوپیته کی و هه رچه ند گه شه دبیت ئەله مینت زیده دبن رویدانین لابه لا دهینه ناف و ئاراستا رویدانی هنده ک جارا ل جهه کی د فه مینیت تا کو دگه هیه ته خاله کی کو دقیت چاره سه ری بۆ بهیت دیتن و ب فی شیوه ی دی هیدی هیدی به ره ف چاره سه ربوونی چیت. رویدان پیکهاته کا سهره کی یا فه گیرانی یه، سه ره رای وان دوخین گوهرینی د زنجیره کا دهمی دا ب خوفه دبینیت

لهوما ((دشیاندايه رویدانا رۆمانی وهکو یاریه‌کا بهیز چ یا ئاراسته‌کری یان یا هه‌فگرتی دناڤ ناهه‌رۆکا رۆمانیدا بهیته ده‌ستنیشانکرن، چونکی هنده‌ک جارا دگه‌ل کاره‌کته‌را یان هه‌فدژ یان ژێ هه‌فگرتی یه))^(٦٤) ئانکو هه‌ر رویدانه‌کا د رۆمانیدا کاره‌کته‌ره‌ک ئه‌گه‌ری په‌یدا بوونی یه و ئه‌و کاره‌کته‌ر دی فراوانیا رویدانی ب ریکا په‌یوه‌ندیا دگه‌ل ده‌ور به‌را به‌رفره‌ه که‌ت و ئه‌قی چه‌ندی ژێ شه‌ش ئه‌رک ییت هه‌ین ئه‌وژی:

- ١- خۆد.
- ٢- بابته‌تی. ئاره‌زومه‌ند.
- ٣- په‌یامده‌ر.
- ٤- په‌یام و وه‌رگر.
- ٥- هاریکار
- ٦- ره‌نگشه‌ده‌ر (انعکاس)^(٦٥)

که‌واته‌ رویدان بنیاتی سه‌ره‌کی یی رۆمانی یه کو هاوته‌ریبا جیهانا واقعی یه، دیسان بنیاتی گری یی ئه‌وا ب ئه‌رکی سیسته‌مه‌کرنا رویدانا رادبیت.

گومان تیدا نینه کو رۆمان کومه‌کا رویدانا ب خۆفه‌ دگریته، دبیت هنده‌ک ژوان رویدانا په‌یوه‌ندی ب رویدانا سه‌ره‌کی (کو رویدانا میژوووی) یه پی نه‌بیت، به‌لی ژیه‌ر کو هه‌ر کاره‌کته‌ره‌ک د ژیا نا خۆدا هه‌لگری رویدانه‌کی یه له‌وما هنده‌ک جارا رویدانا سه‌ره‌کی د راوه‌ستیت و رویدانا ئیک ژ کاره‌کته‌ران ده‌یته‌ پيش وه‌کی د رۆمانا (واری روندکا) دا ده‌می (گاره) یی قاره‌مانی رۆمانی خه‌ونه‌ک دیتی و ئه‌و خه‌ونه‌ ب هه‌رسی که‌سین خرابکار و دژی که‌یس و خه‌لکی خۆ راوه‌ستیان ئه‌وژی (ئه‌یوب، ئه‌مین، قادر) ب خه‌ونا خۆفه‌ گریدای و هاته‌ بیرى ده‌می (ئه‌یوب) ی ل دائیری دگوت: ((هه‌که‌ هوین خۆ نه‌که‌نه‌ مرۆڤ .. کا من چ ب سه‌ری له‌یلا قاسمی ئینا .. دی وی ئیکی ب سه‌ری وه‌ ژێ ئینم))^(٦٦) ل قی رویدانی رۆماننقیسی رویدانا سه‌ره‌کی راوه‌ستاندیه و ئه‌ف شیوه‌ رویدانه‌ دناڤرا بکاره‌ینایه بو

هندی کو بەردەوامی ب گەشەکرنا رویدانا سەرەکی بەیت کرن ژلایەکی قە و ژلایەکی دیتەر قە شارەزایی و تەکنیکا رۆمانی وەکو ئاساییا ژیانئ هەمی رویدانا ب خوقە بگریت ب مەرجه کی پەیوەندی دناقبەرا واندنا هەبیت. ئەقی چەندی ژ تەکنیک و شارەزایی پیددقیت، چونکی دبیت ئەق رویدانە د هاریکار بن بۆ گەشکرنا رویدانا سەرەکی، بەلی دقت هەماهەنگی و پیکشەگریدان دگەل ئیک هەبن ((گریدانا رویدانا ب هەقرا سی جۆرا ب خوقە دگرن ئەوژی:

۱ - پەیوەندیەکا لوجیکی کو لسهەر ئەگەرا دەینە دانان.

۲ - پەیوەندیەکا زنجیریمی کو رویدان ل گورە ی گرنگی هاتینە ریزکرن.

۳ - پەیوەندیەکا دیشەلانکی (تتابعی) کو دەم زالگەهی لسهەر ریزبەندیا دویش ئیک هاتنا رویدانا دکەت))^(iv)

دیاره کو پەیوەندی ئیکی پشت بەستنی لسهەر وی چەندی دکەت کو دقت ئەگەر هەبیت تاکو رویدان پەیدادبیت بۆ نمونە د رۆمانا (گوند) دا کەیسنا نەتەوهیی و ئەو ستهمکارییا د قوناغین دیروکی دا لسهەر مللەتی کورد هاتی کرن ئەگەر بۆ کو (مەلا مستەفایی بارزانی) دەست ب شورهشا بکەت و هەر هاتنا وی بۆ دەقەرین کوردی پالدهرەک بوویە کو شینوار و شوین پین خۆ ل هەر جە و دەقەرەکی بەیلیت و رۆمانا (گوند) ژێ قەرێژا وی هزر و هەستا نەتەوهیی یە ئەوا ل پشت چوونا وی بۆ گوندی سیاری یە و دپەیوەندی دووی دا رویدان ل پە ی گرنگی دەینە داریتن و ئەقە ژێ لسهەر رۆماننشیسی د مینیت، چونکی دبیت رۆمان ژ رویدانی یان هەر ئەلەمینتەکا دیتەر دەستپیکەت، بەلی دقت خاندەقان بزانت رویدانا سەرەکی کیژک بوو، بەلی پەیوەندی سیی پشت بەستنی لسهەر دەمی دکەت و بەراھیا پەیدابوونا رویدانی و لەزاتیا تیکەلکرنا رویدانی دگەل رویدانا سەرەکی کو ببیتە بەشەک ژ وی رویدانی.

کەواتە هەمی ئەو رویدانین میژوویی ئەوین دەین بەحسکرن د قوناغەکیدنا پەیدا بووینە لەوماژی ئەو رویدان ((بنیاتەکی قەگیرانی بو

خاندەقانی دمیانا خاندنا تیکستی رۆمانی قەدکەت و ئەفی چەندی ژێ پەیهۆندی یا ب گریئ قە هە ی کو نوکە دبیزنی گوتار))^(٦٨) کەواتە هەر رۆمانەکی پەيام و ئارمانجەکا هە ی دقیت دمیانا وی هونەری دا بگههیتە خاندەقانی و گههشتنا وی ژێ دی دریکا جۆری رویدانی بیت، چونکی ((رووداو بریتیه له کرداریک یان زیاتر له کرداریک، که هوکاریک یان چەند هوکاریکی تایبەتی کار له خو لقاندنی دا دەکەن، هوکارەکانیش دەشیت بەرھەمی سەرچاوەی جۆراوجۆرین، وەک رووداوی سروشتی))^(٦٩).

دیاردیبت کو رویدان چەندی جۆرا ب خۆقە دگريت ژ وان ژێ:

١ – رویدانی مێژوویی: کو مێژوو دبیتە بنواشا بەرھەمی رۆمانی و ئەو رویدانی د سەردەمەکی بووریدا پەیدا بووین مینا رۆمانا (گوند) دەمی شیرووی بۆ خۆ دبیزیت: ((وی رۆژا گوھینی ل تیرمەھا ١٩٣٧ هەکو دوژمن هاتینە بەراھییا تە... بۆ شریقە پریقا تەنگا... تە دەست دایب ب دەستی راستی ل بەری رەختی خو پاکیتەک فیشەکا ژێ ئینا دەری و پشتی تە سورمی تەنگی کیشای ئیکسەر ئەو پاکیتە تە کرە دەومبارا تەنگی دا و سورمە تە برە سلال.. پتر باوهرییا تە ب تەھات چونکی وەسا تو تیکگهشتی کو تە ئیک ژ وان بریندارکر))^(٧٠).

٢ – رویدانی سیاسی: کو رۆمان هەلگرا بیروباومر و هزرین سیاسی و ژ ئەگەری تیکەلبوون دگەل شەپولین هەقدژی دەستەھلاتا حوکمران ئەو کەسە ب ریدەرچوو دەیتە هژمارتن و ژبەر هەقدژییا هزری و سیاسی رویدان بسەری دەین. وەکی د رۆمانا (واری روندکا) دا دەمی لسەر هزرا زوھیری هاتی: ((ئەوژی ل سالا ١٩٦٣ بو و پشتی عەبدوڵکەریم قاسم هاتیە کوشتن.. گەلەک کەس ژ خەلکی تلکیفی هاتنە گرتن... دوماهی یی بریار هاتە دان کو بابی وی دگەل پینج کەسین دی ژ خەلکی تلکیفی ل سیداری بدن.. گونەھبارکرن کو ل سالا ١٩٥٩ ل باژیری میسلی هەکو شەواف رابویە سەرخۆ گەلەک کورد ژێ چوونە میسلی دا هاریکاریا میری بکەن و بزاقا شەواف سەرنەگرت و ئەو د

تلکیزی را چوونه میسلّی و خه لکی تلکیزی خارن دا وان و دهستی وان دگهل کوشتنا (مدیر ناحیه ی تلکیزی ئەحمەد مفتی بوو))^(۷۱) کهواته ژ ئەگه ری هه فدییا هزرا سیاسی زیندان و سیدارەدان چاره نشیسه.

۳- رویدانین سروشتی: کو رویدانهک دره قه ی چارچوقی شیانی مرۆقی پهیدادبیت و دبیته ئەگه ری پهیدابوونا نه هامة تا بو نه ته وه کی یان جفاکه کی مینا فان رویدانا ژی رویدانین لافاو، ره نیا به فری، ئاگر به ربونی.

کهواته ئەق جوره دبنه پالپشت بو گه شه کرن و په ره پیدانا رویدانا سه ره کی و هه بوون و نه بوونا وان چ کارتیکرنی لسه ر ناکه ت. و هه ر ئەقه بوو هندهک ژ ره خنه گرین رۆمانی ناقه ره وکا رویدانی دابهش بکه ت سه ر:

۱- کاکلکا رویدانی (نواه) کو سه نته ری گرنه گ و سه ره کی یی رویدانی یه.

۲- دیشه لانک کو ئەگه ره ئەو رویدانه هاتنه لادان ژی چ کارتیکرنی لسه ر ریره و ریقه چوونا رویدانی ناکه ت.^(۷۲) و ب دیتنه کا قه گی رانی "والاس مارتن" دبیت کو ((تیورین نوی یین قه گی رانی هه لسه وکه وتی دگهل قه گی رانی دکه ت وه کو زنجیره و دیف ئیک هاتیا رویدانا))^(۷۳) ئانکو قه گیر دشی ت سیسته م و ریزه ندیا لدویف ئیک هاتنا رویدانا بکه ت.

۳-۱-۲-أ: جۆرین رویدانا

ژبه‌رکو رۆمان مه‌زنترین ژانری ئەدەبی یه له‌وما شیا به مه‌زنترین ریژا رویدانا ب هه‌می ئەله‌مینتیت دیترب خۆقه بگریته و ئەف ریژه بوویه ئەگه‌ر کو رویدان دوو جۆرا ب خۆقه بگریته ئەوژی:

۱ - رویدانین سه‌ره‌کی: کو ژبیرنا وی دناف رۆمانی دا دی له‌نگی پهبداکه‌ت، چونکی ئەو بنیاتی سه‌ره‌کی یا ئاقاهیی رۆمانی یه. د رۆمانا (گوند) دا رویدانا سه‌ره‌کی (رویدانه‌کا نه‌ته‌وه‌یی) یه کو گریدای هاتنا مه‌لا مسته‌فای یه بو ده‌قه‌را سیارییا و هه‌ولدان بو خرقه‌کرنا خه‌لکی کوردستانی و گه‌ریان ل ده‌قه‌ر ده‌قه‌ر بو هندی کو ئیک ریژیا نه‌ته‌وه‌ی لدور که‌یسا کوردی و نه‌ته‌وه‌بوونی کوم بکه‌ت هه‌ر وه‌کی د به‌ریه‌رین رۆمانی ب خو دا هاتیبه ئاماژه‌کرن ده‌می نشیسه‌ر ب خو ده‌گه‌ریته و دبیزیت: ((ده‌ه سالای پتر.. رویدانا بارزانی بو گوندی مه‌ل سالای ۱۹۴۵ بو هیلینا هزره‌بیریت من... ئەف رویدانه‌ پتر ب دلی من فه‌ نوسیا دا ببت به‌رۆک و هیئینی قی رۆمانی ... دا گوندیت کوردستانی ژی ددلیت مه‌ هه‌میادا هه‌ر دناقه‌دان بن))^(۷۴)

به‌لی د رۆمانا (هه‌واره) دا رویدانا سه‌ره‌کی (رویدانه‌کا جحاکی) یه دمه‌رینی ژ هه‌بوونا هه‌فرکی دناقه‌هه‌را دوو بنه‌مالا ژ ئیک ئیجاخ و ئیک عه‌شیره‌ته، به‌لی ژ ته‌گه‌ری هه‌بوونا هه‌فرکین ده‌سته‌لاتداری و ومه‌گرته‌نا ده‌سته‌لاتا ئیجاخ و عه‌شیره‌تی و خو زالکرن لسه‌ر گوندی و که‌سین ده‌وره‌یه‌ر و هه‌روه‌سا نه‌ ئیک بوونا هه‌ر دوو بنه‌مالا ئەو شه‌ر دناقه‌هه‌را واندا پهبدا بویه، دیاره‌ ژی سه‌رده‌می پهبدا بوونا رویدانی دزقریته سه‌ر ده‌می (رومیا) ل چه‌رخه‌ هه‌ژدیدا.

هه‌روه‌سا د رۆمانا (واری روندکا) دا رویدانا سه‌ره‌کی (گه‌نگترین و هه‌سته‌دارترین قوناغه‌ د ژيانا عیراقی) دا... ده‌ست پیدکه‌ت ژ بومه‌بارانکرنا گوندی "مه‌مه‌د سه‌لیم سیاری" ل سالای ۱۹۶۱... جه‌ی رودانان ژی گوندی سیاری - به‌غدا

– عهمان – دیترویت ... ئو خانهدانى زاروك قههرهمانى رومانى يه، كو چوويه دیترویت چاقتارى، قهگهريا و دونيا ل بهر چاقتين وى رۆن))^(v٥).

٢ – رویدانی لاوهكى: ژبیرنا وى هیچ کارتیکرنى لسهر رومانى ناکهت، چونكى ئەق جوره هاریکاران دگهل کارهکتهرىن رومانى بو پهرهپیدانا رویدان وگریيا سهرهكى يا رومانى^(v٦). نموونا قى جورى د ههرسى رومانين ومهرگرتى دا دهينه دیتن، ئانكو رویدانی لاوهكى د رومانانا (گوندا) بهحسى ل ههبوونا شهرهكى دنابقهرا (عهزوى) و (سیاریا) دا دکهت، ئانكو شهر دنابقهرا (خال و خارزا) دا ئەو ژى دەمى (ئاغایا) تهحریکا هندهك كهسان ژ گوندىا دکر بو پهیدابوونا ههفركى و شهران دەمى قهگیر ل سهر زارى هزرا عهزوى ئەقى رویدانى قهدهگوهیزیت: ((کچهوا ل پایزا سالا ١٩٤١ و ب تهحریکا ئاغا .. شقانییت خهلكى بهرى گارى كهريت پهزى خو ل چیاىی گاره دهریازکر و ئینانه ئاقارى سوارىیا ل رهخیت ئافوكى دا چهروانى بکهن... ئینا ئەحمهدى ئوسمانى ب دهنکهك بلند گازیکر و ئەو تیگههاندن كو سوارى و خهلكى گارمیا خال و خارزاییت ئیكن و دهیکا شیروى ب خوژى عهیشى يا گارهییه... گارمیا گهلهك زهلامیت دى ژى ییت چهكدار دگهل پهزى ئینابون و تهكبير كرى بون و ئاغا هنگلیت وان پشدابوون.. فیجا گوھ نهدان ئاخشتنیت سوارىیا و بهرى تشهنگیت خو دان سورارىیا و لى پاله بوون ... تهق و های تهق))^(v٧)

ديسان د رومانانا (ههواره) دا دەمى (گوزى) دهیکا قارهمانى رومانى د هزرا دا دچیت و قهگیر هزرا وى ئاشكرا دکهت كو دەمى (خهلهف) كو بابى (مستى) يه چوويه دهق والى و والى تورمبووى ههروهكى د رومانیدا هاتى ((... والى پتر توره بوو ب دهنکهك بلند لى خوړى و گوټى كو ئەقه سهروبهرى باب و باپیرين تهزى بوو... خهلهفى بلهز دهستى خوه یى راستى بره د بهر شهبكى خومرا و خهنجهر ژى كيشا وهك شیرهكى بریندار قیت كره والى و دابههر خهنجهرا... دوان سهروبهرا دا زهلامین خهلهف شیلهكا تشهنگا ل هنداق جهندرمارا هاقیتن دا ژ خهلهف دور بکهفن... ئەو جهندرمه ل ئیک پاله بون تا شیان دگهل والى چارده جهندرما بکوژن و سى ژوان

ژی هاتن بریندارکرن و بیین ماین دگهل خهلهه سئ تشهنگین وان خراب بون و فیشهکین وان خلاس بون ههر زوی خهلههه دهنگ ل زهلامین خوه کر دا دهست دهنه خهنجهرا و بهزنه جهندرها... ل دوماهییا شههکی بی یه مان کرین))^(۷۸)

دیسان د روماننا (واری روندکا) دا (گاره) بهحس ل هه بونا وی رویدانی کری ئەوا وی دهزرا خۆدا دگهل قیانی کری و روماننقیس ژ زاردهقی فهگیری دبیزیت: ((گاره ما دهزروبییریت خو و قیانی دا ئەوا ل سالا ۱۹۸۳ مالخوی وی ل شهری عیراقی و ئیرانی بهرزه بوی و بی سهرو شون چوی.. هات بو کوشتن؟ یان هات بو ئیخسیرکرن و تا نوکه بی ساخه... مالا خهزیری وی ههر لقلشینهکا وی هزار هزرا بو دکهن... ئینا قیانی گوته وان یا باش ئەوه خو بی دهنگ کهن و مایی خو تی نه کهن و نوکه ویقه وی نهقیته ناخشتهکا بتنی ژی ژوان گوھ لی بیت دمرحهقی وی دا و ههرئیک ناخشت.. ئیکی ب سهری بینت یا کهسی ب سهری کهسی نه ئینای و ئیکا هند بکهت کو ناخی خو ژبیر کهن))^(۷۹) کهواته دیاردبیت کو ژبلی قان رویدانا کهلهکین دیتر ژی ههنه دهاریکارن بو کهشهکرنا رویدانا سهههکی.

فهکوئینین رهخهیا روماننی گرنگی ب رویدانی و رولی وی دایه ههر ژ دهستییکا پهیدابونا وی نهخاسمه دبهههم و کارین (فورمالیستیین روس) ههروهکی "توماشیفسکی" دیارکری کو ((هندهک یهکهیین پیکشهگریدای و هندهکین نازاد ههنه، یا ئیکی یهکهیین کاری یان یهکهیین رویدانی نه کو نابیت ژدهست دانا وان بهیت کرن لدهمی فهگیرائی و یا دووی نه رویدان، بهلکو دیشهلانکن یان تهمامکهن))^(۸۰) لقییری داکوکی لسهه ههردوو جوړین رویدانی دهیت کرن، بهلی "پروپ" گرنگیا کاری بو نههکی فهگوهاستیه و دیاردکهت کو ((یهکهیین دهستنیشانکری و جیگیر نهو کارن - ههر بزاقهکا کارهکتهر نهنجام ددهت - ، بهرامبهر وی ژی نهو پیکگهورن نهوین کارهکتهر ب نهچاری نهنجام دهن))^(۸۱) دقی پروسی دا فهگیران و فهگیروولی سهههکی دکیرن.

رویدان و قهگیرانا وی ژ رۆماننقیسهکی بۆ ئیکێ دی یا جودایه، د رۆمانا
 میژوویدا پشت بهستنا رۆماننقیسی دی لسه سال و سهردهم و جوړی کریاری بیت
 ئەوا بوویه پالپشتی پهیدا بوونا رۆمانی، دیسان ئەو کارهکتەری بهشداری رویدانا
 میژوووی بووی، بهلی د رۆمانهکا نه میژوووی دا بۆ نمونه رۆمانهکا (شهپولی هوش
 – تیار الوعی) پشت بهستنا رویدانی تنی لسه کارهکتەر و ئەو ئەنجامین ژ رهفتارو
 کریارین وی پهیدا دین ب قی شیوهی دیاردبیت کو هندهک رۆمانین ههین پالپشتا
 رویدانی لسه کارهکتەری دکەت، ئانکو کارهکتەر دبیته ئەگەری ههبوونا
 رۆمانی مینا رۆمانا (گوند) و هندهک ژی رویدان و سهردهم و جه دبنه ئەگەری
 پهیدا بوونا وی. کهواته رویدان هەر ژ دەستیگا خو تاکو دوماهی د زنجیرهکا
 دەمیدا دبووریت و دمیانا وی چهندیدا گری و چنينا تهفتی وی لسه ناستی هزری و
 شههرمزا بیا رۆماننقیسی دمینیت.

٣- ١- ٢- ب: په یوهندیا رویدانا میژووویی ب ره کهزین فه گیرانی فه:

١- په یوهندیا رویدانا میژووویی ب دهمی فه:

رؤمان وهکو میژووویه کا سهرتاسه ری دهندهک بواراندا دهیته ته ماشه کرن، چونکی ژبلی هونه ری و لایه نی فه گیرانه کا ئیستاتیکی ئاماژه ب هندهک سال و سهرده مان دکهت کو میژووویی ژی ب هه مان شیوه به حس کریه - نه ب رهنگی هونه ری- ، ئانکو فه گیرانا سه رهاتیا ژیانئ و هه بوونا رویدانه کی و کارتیکرنا وی لسه مرؤقی و جشاکی و ملله تی بوویه ئه گه ری تومار کرنئ ب شیوه و رهنگی میژووویی و بویه هیئینی ئه فراندنه کا هونه ری و تومار کرنا وی رویدانی ب شیوی رؤمان. ئه فجا ئه فه رویدانه (چ گریدای ژيانا نافخوییا مرؤقی بیت و لایه نین هزری و په یوه نندیین جشاک ب خو فه بگریت یان گریدای لایه نی دهره کی بیت و ئه و فه گوه استنن وینه ی دناقبه را راسته قینه ی و ئاشوپیدا و ئه فه چه نده زی پشت به ستنی لسه رهیز و ئازادیا رؤماننقیسی دکهت)^(٨٢) کهواته دبیت سه رده م ئه گه ری په یدا بوونا رویدانی بیت، چونکی په یوه ندییه کا فه شارتی یا دناقبه را واندا هاتی و دبیت ژی به روفاژی، بؤنموونه د رؤمانا (گوند) دا بارودوخین سیاسی یین کوردستان تیدا بووری فاکته ره کی هاریکار بوو کو رؤماننقیس رویدانین وی ومختی بنقیسیت دهمی سه رکردی شورهش و بزاقا کوردی سه رده مانا ده فه ری کری بپته فاکته ر کو تومارا وی رویدانا د وی سه رده میدا بهیته نقیسن، بو نموونه دهمی فه گیر دبیزیت: ((هینگی تا نوکه ئه و رویدان یا ل بپرا بارا پتری خه لکی گوندی، باب و دهیک قی رویدانی بو کور و نه قبییت خو فه دگرین، تا بوویه دیروک... گه لهک رویدانیت گوندی خو پی دنیا سن .. هه کو دبیزن: خودی ئه ز دابووم هه کو (مه لا مسته فا) هاتیه گوندی.. پشتی هاتنا (مه لا مسته فا) ی دوو ساله من ژن ئینا))^(٨٣). ئانکو رؤماننقیسی ئاماژا دهمی ب وی هاتنی کریه و بوویه رویدانه کا کاریگه ر لسه ر ئه فراندنا رؤمانی.

٢ - پهيوهنديا رویدانا میژووی ب جهی فه:

گومان تیدا نینه کو جه ژبلی کو ئە له مینتی سهرهکی یه بو رازاندنا رویدانا دهه مان دهمدا فاکته رهکی سهرهکیه بو پهیدابوونا رویدانی، چونکی هندهک جارا جه دبیته نه گهر کو هه فرکی پهیدابن و ب فی شیوهی دی رویدان هیته هه بوونی. ئانکو په یوه ندییه کا دیالیکتی یا دناقبهرا میژووییدا وهکو تومار و رویدانا میژووییه هه ی بو نمونه د رومان (گوند) دا هاتیه ده می (شیرو) دبیزیته (ئینس) ی خولام: ((تشتیت مه زن جاره کی دقهومن.. ما تو نزانی ئە فه جارا ئیکیه ریبه ر تیت گوندی مه.. ل ده می باب و بابیریت مه و تا نوکه چ مرؤقیت مه زن وهک ریبه ری ل کوچکا مه نه بوینه میهشان.. کی دبیزیت هندی ئەم بمینن ساخ جارهک دی ریبه ر یان ئیکه وهک وی .. دی ل مه بته میهشان))^(٨٤) کهواته گریدانا رویدانا رومان ب کوردستانی فه ژلایه کی و ده فهرا سیارییا ژلایه کی دیتر فه و په یوه ندییا ههردووکان ب هاتنا بارزانی بو ده فه ری.

٣ - په یوه ندی دناقبهرا رویدانا میژووی و کاره کته ران فه:

زور جارا کاره کته ر دبیته نه گه ری هه بوونا رویدانی لهوماژی په یوه ندی دناقبهرا واندا مینا په یوه ندییه کا ئورگانیزی یه، چونکی کارتی کرنا که سایه تی ئسهر به ره مه مینانا رومان ی وی رویی په یوه ندی بهرچا ف دکته ههروه کی د رومان (ههواره) دا هاتی ده می به حس ل رویدانا ئاغایا دکته و ب تاییه ت (قادو) ی ههروه کی د رومانیدا هاتی ((قادو ی باومر نه دکر ئە فه حه سه ن ئاغایه و وه سا زوی قایل بیت و به ران به ری وی چه په ری خوه دهرکته ی و ئەو تشتی وی قیای ئە فه ب ساناهی هات... هه ر زوی قادو ی ره خی راستی یی لویلیا تفهنگا خو دا دارهک دینداری و قونتاغا وی ل ملی خوه یی راستی شدان و دهستی خوه یی راستی دا قهفتا قونتاغی و دهستی چه پی ب هه می دریزییا وی ل ره خی لویلیی ل بهر قورمی داری گرت و بیهنا خوه چک کر و چاقی چه پی نه قاند و بهلز چاقی راستی ئیسترکا خوه ل ده پی سینگی حه سه ن ئاغای گرت... دا دهنگی تفهنگا قادو بچیت هه می گوها))^(٨٥)

ههروهسا د رۇمانا (گوندا) دا رۇمانئىسى قەگىرانا هەستى (شیرۆى و گوندىا دياركرى ب هاتنا (رېبەرى) بو گوندى وان و د رۇمانىدا هاتيه ((ئەف رويدانه هەتا هەتايى بۇ شيرۆى و بنەمالا وى و هەمى خەلكى گوندى وى ژى دى سەرفەرازىت.. هندی دونيا هەيه دى قەسەكەن و بىژن و سوحبەتا هاتنا رېبەرى بۇ گوندى سوارى كەن))^(۸۶)

۳- ۱- ۳: جھ

ئىك ژ ئەلەمىنتىت سەرەكى د بەشدارىكرنا رۇمانىدا (جەه)، چونكى چ كارەكتەر بى جھ نابن و ئەف جەهيه زفرينا رويدانا و كارەكتەران دكەت. "ئەستو" وەكو فەيلەسوف جھ دابەشكرىه لسەر دوو جوران (گشتى و تايبەتى، جەى گشتى ئەو بوو بى هەمى تشت لى، بەلى جەى تايبەتى ئەو بياق بوو بى مروف ب خوقە دگرت و ب قى چەندى جەى گشتى جەى تايبەت ژى ب خوقە دگرت، بەرؤفاژى جەى تايبەت كو بتنى دەقەرەك دئىك ماومدا ب خوقە دگرت)^(۸۷) كەواتە دوان شلوقەكرىن نوى يىن رەخنا ئەدەبى بۇ جەى هەر هەمى دزقرنە لسەر فان هەردوو جورىن ئەستوى دانای، چونكى ب شىوەكى گشتى جھ فان هەر دوو جورا ب خوقە دگريت و جورىن دىتر قەريژا وانايە.

تىگەهى جھ لەدەف "جرجانى" هاتيه كو (ئەو بانى قەشارتى يە بى لەشەكى* تژى كو بگەهيتە بانى ئاشكرا بى وى لەشى تژى)^(۸۸) ئانكو ل قىرى ب شىوەكى جھ هاتيه دياركرن كو پەيوەندى يا دناقبەرا لەشى تژى و لەشى خالى دا هەى، ئانكو ئەو قالاتيا دناقبەرا لەشى قەشارتى و لەشى ئاشكرا دا دبیتە (سپەيز) و (سپەيز) ژى كومهكا جەين نە دەستنىشانكرى ب خوقە دگريت تنى يا گرنگ دريژى، فرەهى، كورتى يا هەى.

دبىاقى قەكۆلىن رۇمانىدا گرنگىەكا تايبەت ب جەى هاتيه دان، چونكى بنىاتى ب خوقەكرتنا رويدانايە و دبیت جھ ئەگەرى سەرەكى بيت بى پەيدا بوونا رويدانى چ ب هەقركى لسەر يان ژى دابىشىن دىتر يىن كرىداى ژيانى

بیت لهوما ژى گهلهك زاراق بكارهاتينه، لى ههمى دهربرينى ژ ئيک راماڤ دکهت مينا وان زاراقان ژى (جهى رۆمانى، سپهيزا جوگرافى، سپهيزا سيمانتىكى، سپهيزا تىکستى، ...) ⁽⁸⁹⁾ كهواته ههر شلوقهكار و رهخنهگرهكى زاراقهك ژقان بكارهينايه لى ههمى دچنه سهر ئيک مژرا ئهوژى (جه) ب ههمى پيکهاتين خوڤه. لدويش خاندنا قهكۆلهران بۆ رۆمانى ئهو شيوه زاراقه لى دروست بووينه، بهلى دياره ژى كو زالگهها ههر ئيک ژ وان زاراقان ب قهبارهكى بوويه لسهر رۆمانى، ئانكو سنورين (سپهيز) وهكى (جهى) نينه ويين ههردووکا وهكى يا (حيز - بياڤ) نينه، ئانكو بهرفرهيا سنورى (سپهيز) ههمى وان پهيوهنديين دناقبهرا جها و کارهکتهر و رويدانا ب خوڤه دگریت ((سپهيز نه بتنى ئهو دهقهريمه ئهوا رويدان لى پهيدا بووى، بهلکو ئيک ژ ستونين سهركى و ئەکتیشه دوى پروسى دا)) ⁽⁹⁰⁾ كهواته سپهيز کومهکا جهان ب خوڤه دگریت و ههر جههكى ژى تايبهتمهئدى و ئەلهميينتيت خو هه نه.

"غاستون باشلار" گريڊانا جهى ب كارى هونهرى و ئەدهبى قه گريڊدهت و دياردکتهت كو ((جه ئه ويني هونهرى يه يى جهى كههى، ئه و ماله يا مروڤ تيدا ژ دايک بووى، ئانكو مالا زاروکينى، ئه و ماله يا مه خهون تيدا ديتين و ناشوپا مهژى هاتى ئەفراندن)) ⁽⁹¹⁾ "باشلار" ب شيوهكى ساده جه ديارکريه لى ههر پهيشهك دقئ ديتنيڊا دهلالهتهکا مهزن ب خوڤه دگریت، چونكى وان جهان ب خوڤه دگریت ئهوين ههمى رويدانين ژيانا مروڤى ب خوڤه دگریت ههر ژ زاروکينى تاکو مهزن دبیت. و ههر چ رويدانهکا دوى ماوهيدا پهيدا دبیت ههمى ئەگهر ژ بۆ وى جهى مروڤ لى ئاکنجى دزقریت و ئەقهژى دچيته دچارچوقئ جههكى گشتيدا، رۆماننشىس ژى نشيسينا رويدانا رۆمانا خو ل قان جوړه جهان دهستپيدکتهت؛ چونكى مالا مروڤى ئه و جهى نارامه يى کو ههست و هزر و خهياالا مروڤى بهرهڤ ئەفراندنى دچیت.

جه وهکو زاراقه ب شيوين جوراوجور بكارهاتينه لى دهلالهتا وان دميانا ريړهوا رستى دا رون بوويه، ئانكو ههبوونا پهيوهنديى دناقبهرا وى ويني زهنى و جهى

دا وانا هاتیه دیارکرن ههروهکی د قورئانا پیروزیدا ((اصحاب الیمین و اصحاب الشمال)) هاتیه کو دهلالهته بو خه لکی بهههشتی و خه لکی دوزهخی تهفه و ژبلی چه ندین ئیدیهمین دیتر کو هه لگرا سیفهتا جهی نه. (۹۲)

"یوری لوتمان" دبیژیت: ((زمانی په یوه نندیین جهی ئیک ژ وان نامرازیین سهرهکی یه بو وه سفرکنا واقعی، کو تهفه لسهر ئاستی ئایدولوجیا پشتی دهق ژی دهیته پراکتیک کرن مینا بکارهینانا فان زارافان بلند/نزم، راست/چهپ، نیزیك/دوور، دهستنیشانکری/ نه دهستنیشانکری،...)) (۹۳) تهفه هه می زارافان بو ئافاکرنا بنیاتی بکاردهین، لهوما ژی دیار دکهت کو (ریکخستنا ستراکچهرا جهی تیگستی زیدهباری بلندی و نزمیی دوو ساخلهتین سهرهکینه بو ههقدژییا (قهکری، گرتی) و پیادهکرن جهی قهکری دناق دهقی دا ناماژیه بو ههبوونا خوشی، گهرماتیازیانی، پیکشه ژیان و ههبوونا ئارامیی کو ههقدژی جهی گرتی یه کو بهرجستهکرن هاقیبوئی، دوژمنکاری، نهبوونا ئارامیی یه) (۹۴). "یوری لوتمان" ئیک ژ وان کهسایه ئهوین جه دابهشکری لسهر دوالیزما مینا (قهکری/ گرتی)، ژ نافدا / ژ دهرقه، بلند/ نزم... گومان تیدا نینه کو تهفه چهنده ژی ژ چ قالاتیا نههاتیه، به لکو ههستکرن وی ب وی چهندی کو جه دشیت ئارامیی و نه ئارامیی بو مروقی پهیدابکهت و تهفه دبنه پالدمر بو ههبوونا رویدانا.

رومان ئیک ژ وان هونهریین ئهدهبی یه ئهوا ستوینین ئافاکرنا خو لسهر سی بلوکیین بهیز یین کونکریتی ئافا دکهت ئهوژی: کارهکتهر، دهم، جه. ب وانا یهکا دیتر ((رومان وی په یوه ندییا دناقبهرا قی سیگوشا ههرسی کوژیین وی ب ههبوونا ئاستین گشتی و تاییهت دیاردکته)) (۹۵).

جه بو کارهکتهری سهرهکی یی رومانئ ئهوا نامانه یی کو لقینین خو تیدا دبینیت؛ چونکی نهشیت ژ دهرقهی چارچوقی جهی بژیت یان کارکرن رول و کریاریین خو نهجام بهت لهوما ژی ((جه د لقینهکا دان و ستاندنی دایه دگهل کارهکتهران و کارلیکبوون دناقبهرا واندا دگههه ئیکهتیا ئورگانیزمی، ئانکو

جھ و کارهکتەر ب ههفرا رویدانا پهیدا دکهن و ریرهوا وان ئاراسته دکهن و ههر ئیک یی دیتەر بهرهف پیش دبهت))^(۹۶) ئەفه دیاردکەت کو جھ و کارهکتەر دپروسهیهکا بیکگهوردانه ههر ئیک ب یی دیتەر کاریگەر دبیت.

چوون دناق کویراتیا جهیدا ورژاندنا ههستکرنی ب هاولاتیبونی لدهف مروفی پهیداکەت، هندەک رۆماننقیسان میژوو یا مللهتی خو و شینوار و کەسایهتیبین بناف و دەنگین وهلاتی خو دمیاا وی جهیدا بهرچاڤ کریه هندەک ژ رهخهگرین رۆمانی جھ (وهکو دیکوری تمامکەر بو ژیاا کارهکتهران نهخاسمه د چهرخی ۱۹ دا داناپه)^(۹۷) ئانکو ب ههمان رامانه کو جھ داپوشینی لسهر کارهکتهران دکهن و بهروفازی جهی رۆمانی بنیاتهکی زمانی یه، ئاشوپا رۆماننقیسی ئاڤا دکەت و ئەو پهیف و زاراقین بکاردهینیت دبه پرا گهاندنا مههه ما سهههکی یا پهیاما رۆمانی، ئانکو دبیت چ ههبوون بو وی جهی نهبیت بهلی خهیاا وی شیا ب ریکا وی جهی رویدان و کارهکتهران چیکەت.

کهواته جھ د رۆمانیدا ((کوم فهکرنا هندەک شیوازیین زمانی یین ئافرانديه دتیستی دا))^(۹۸) کهواته رۆماننقیسی ئامرازی جۆراوجۆر یین ههین بو ئاڤا کرنا جهی رویدانی مینا وهسفرکرنی، بهرجهسته کرنا هیما و جهفهنگا و دمیاا قی چهنیدیا دی ههمی ههولاکەت کو وینه رون و راستهقینه گههینیت.

جھ ئەو چارچوقی سنوری یه یی کو رویدانا رۆمانی پی دهیت پهرژانکرن و گریدانا یهکهیین فهگیرانی ب قی چوارچوقه فه وهکو هیلهکا بهندکریه لهوما ((هههاهنگیا پهیوهندیکرنی دناقبهرا جهی و رویدانی گونجاندن و پیکههگریدانی ددهن رۆمانی و ئاراستا فهگیرانی دروست دکەت و ب قی ریکی سیستهمی درامی یی رویدانی دی بیته ئیک ژ خالین گرنگ یین جهی د رۆمانی دا))^(۹۹) کهواته رویدانا میژوووی وهکو کههسته و فهگیران د بنه ئەگهری دروستکرنا جهی ئەگەر چ ئەو جھه د واقعی دا نهبیت ژی رۆماننقیسی دی ب ریکا زمانی ئاڤاهیی جههکی بو دروستکەت، ئانکو ((دی وینهکی بینراو ب ریکا پهیفا بو

جھی چیکهت کو ههست ب ههبوونا وی بهیت کرن))^(۱۰۰) دیاردبیت کو د رویدانین میژوویدا جھی ئاشۆپی پتر خو لسهر جھی واقعی زال دکهت.

هندهك ژ فهكۆلهر و رهخنهگرین رهخنا جفاکی جھی رۆمانی ب بارودوخ و جهین لی ژيانا خهلكی فه گریدایه و دیارکریه کو ((ئهو جھی کومه لایهتی یه ئەوا ساخلهتا کارلیککرنی دناقبهرا مروقی و جفاکی دا پهیدا دکهت))^(۱۰۱) و هندهکین دیتر ژی جه ب عهقلی و زکماکیا مروقی فه گریدایه وهکی "دیکارت" ی دیارکر کو جه ته مامهتیا رهه نندین سی گوشی یه، ئانکو وهکو جههکی ئەندازهی دبینیت، بهلی "ئیسپینوزا و مالبرانش" دبین کو جه بهردموامیه کا بی دووماهی یه، ئانکو بهرفراوانیا جھی چ سنور بو نهادانینه...^(۱۰۲) بهلی دقه کۆلینین ئەدهبی دا دیتنه کا جودا تر بو جھی هاتیه دیارکرن ههروهکی "غالب هلسا" دیارکری کو ((دهمی بهره می ئەدهبی جھی ژ دهست ددهت دهه مان دهمدا تاییه تمهندی و رهسه ناتیا خو ژی ژ دهست ددهت))^(۱۰۳).

ئانکو ((گرنگیا جھی د رۆمانیدا د میانا بازنه ییا رویدانا دا دیاردبیت و ب ریکا وی کاره کتهر ب رول و ئهرکین خو رادبیت ب شیوه کی دینامیکی و یا گرنگ نینه کو جه یی ئاشۆپی بیت یان راسته قینه))^(۱۰۴) کهواته ژ بهرکو رۆمان که لهك تشتا ب خو فیه دگریته ههر ژ وهسف، تهکنیک، ئەله مینت، دیکور، ... لهوما ژی بهردموامی و سنوری رویدانا هندهك جارا ژ چارچوخی راستیی دهردکهفیت و ئەف دهرکهتنه ژی دبیته جوهره کی ئیستاتیکا و فیلبازیه کا تهکنیکی ژلایی رۆماننقیسی فه دهیته ئەنجامدان، بهلی ب ههر شیوه کی هه بیت جه ئەو ستونا سهرهکی یه یاکو ئاقاهیی دهقی لسهر دهیته ئاقا کرن و سهنترالکرنا خو لسهر دگریته.

۳- ۱- ۳- أ: جۆرین جها:

ژبەر کو جیهانا رۆمانی جیهانهکا بهرفرههه، لهوماژی د شهکۆلینیدا گهلهک پرت و جۆر ژۆی پهیدادبن و ئەقەژی دزقریته وی زۆریهیا ههبوونا رویدانا و پاشی ههبوونا کارهکتهران و ئەقان کارهکتهران ژۆی جهی ژیانۆی ههیه و دبهردهوامیا وی ژیانۆی دا رویدان بسهردا دهین و ب قی شیوهی دهرگهههکی بهرفرهه بهرامبهر رۆماننقیسی دی قهبيت کو دوی دهرگههی دا دی چهندين رویدانین ل جهین خۆ پهیدا بووین هینه ههبوونی.

د شهکۆلینین رهخنا رۆمانیدا و ب تایبته دبیاقی (جهی) دا شهکۆلهران ل گورهی شلوقه کرنین خۆ یین رهخنهی بو تیکستا رۆمانۆی چهندين جۆرین جهان تیدا دیارکیرنه، لهوما (جه دکاری هونهری دا یهکهیهکا پیکشه گریدایه و پيشهري وی ژۆی پهیشن... ئەو رۆمانین میژوویی تومارکا دکيومینتاری یه بو ماوهکی ژیانۆی و بهروفاژی قی چهندي جه د رۆمانیدا لدهق رۆماننقیسی تهنه دی دهربرینهکا فهلسهه هزری بیت)^(۱۰۵) مههم ئەوه ئەگەر رویدان میژوویی ب خۆقه نهگريت یان رۆماننقیس ئاماژی ب هندهک تهوهرین میژوویی دناق رۆمانا خۆدا نهکته ئەو رۆمان تهنه دی فهلسهفهکا پهیشان بیت ئەقەژی ئاماژهیه کو جهی جشاکي پیکهاتهیهکا کارلنکی یه دناقبهرا مرۆق و جشاکيدا و ئەو سهه بوور و ئەزمونین بسهردا دهین ب شیوهکی هونهری دهینه تومارکرن و قهگیران دهندهک جارا کارتیکرنا کارهکتهران لسهه جههکی دبیته فاکتهرهک بۆ گرنگی دانا نشیسهران ((چونکی مرۆق دکهقیته دبن کارتیکرنا جهی و دکهل سیما و ئەرک و دهلالهتین وی دهینه گوهرین))^(۱۰۶). ئیک ژوان دابهشکرنین بۆ جهی د رۆمانیدا هاتی کرن دابهشکرن "یاسین نصیر" کو دوو بهش بۆ داناينه ئەوژی:

أ - جهی بابهتی.

ب - جهی گریمانهیی - (المفترض)^(۱۰۷).

مه‌رم ژ (جهی تایبه‌تی) زی ئه‌وه کو جه ساخله‌تین خو لسه‌ر بنیاتی ژیا‌نا
 جفاکی ئا‌فا دکه‌ت و جفاک و جه هه‌ردوو کارتی‌کرنی ل هه‌قدوو دکه‌ن ل
 گوره‌ی گوهرینا بارودوخان و کاره‌کته‌ران، به‌ئی جهی گری‌مانه‌یی (المفترض)
 هنده‌ک ساخله‌تین خو ژ واقعی و مردگرت و یین دی ژ خه‌یالا روماننشیسی و ئه‌و
 فان‌تازییا هونه‌ری ئه‌وا بو رومان‌ی دروستکری.

لدورقی چه‌ندی "غالب هلسا" سی جو‌رین جهان ده‌ست‌نیشان دکه‌ت ئه‌وژی:

((۱ - جهی مه‌جازی، ۲ - جهی ئه‌ندازیاری، ۳ - جهی ژیا‌نی))^(۱۰۸)

۱ - جهی مه‌جازی: دبیت ل قیری جه یی واقعی نه‌بیت، به‌لکو پتر نی‌زیکی جهی
 گری‌مانه‌ی (افتراضی) یه. هه‌روه‌کی د رومانیدا ل سه‌ر زاری شه‌گی‌ری
 هه‌میشه‌تزان هاتی ((... به‌ریه‌رکی نشیرو بو هه‌کو گه‌هشتین نک چیا‌یی
 بی‌ک و زا‌فا و پاشی ل وی قامی ل رویباری هوبی دهباز بوون بو گوندی
 باخمی))^(۱۰۹).

۲ - جهی ئه‌ندازیاری: دقی جو‌ری جهیدا روماننشیسی هه‌می کوژی و ره‌ند و
 کورت و دریژی، فره‌ی و په‌حناتیا جهی شه‌دگی‌ریت. هه‌روه‌کی د رومانا
 (گوند)د هاتی ده‌می شیرو وه‌سفا گوندی بو (ریه‌ری) دکه‌ت و دبیت ((...
 به‌ئی ئه‌و ملک ژ گوندی یی دویره.. ملک ئافوکی ئه‌وی هون د ریا وی را
 هاتینه گوندی.. ئه‌و هه‌می زی ملک سواریا‌نه.. ل قاما روژئا‌فا گوندی و ل
 نا‌ف به‌را مه و گوندی سپینداری ئافه‌کا بوشا لی ... پاشی ئه‌و ئاف دبنه روبار و
 ل قاما سپینداریا جوییت ئافی به‌ردگرن بو ملک به‌ری بویکا... پاشی ملک
 باکباکی ئه‌وی زی سواری دکه‌ن و نوکه هنده‌ک مال بی‌ت لی هه‌ین))^(۱۱۰).
 ئانکو ((وه‌سا ته‌ماشه‌ی جهی ده‌یت کرن وه‌کو ئه‌زمونا ژیا‌نا مروقی دنا‌ف کاری
 ئه‌دمیدا))^(۱۱۱).

۳ - جهی ژیا‌نی: ئه‌و جهه یی روماننشیسی تیدا ژیا‌ی و لده‌می زی دوور دکه‌فیت د
 ئاشویا وی جهیدا دژیت هه‌روه‌کی د رومانا (واری روندکا)د هاتی ده‌می

قهگیری ژ زار هزرا گارهی قهگیری و دیارگری کو ((گاره سهری وی سپیدی هیس لهخریا خو نهشکاندی ما و هزریت خو دقئ سهروبهری دا کرن.. ئەو خانهدان ئەقه ل عهمانی دگهل خارزایی خو.. کابانیا وی و زاروکیت وی ییت هه ل بهغدا... بارا پتر ژ مروّف و بنهمالا وان ییت هه ل دهوکی... نوکه هزریت وان ههمیا ییت ل نک گارهی و خانهدانی))^(۱۱۲). ل قیری دیار دبیت د ههر دم و سهردهمهکیدا پرت پرت بوونا خیزانی کوردا پیخههت لیگههریان ژژین و ژیارهکا ئارام و جیگر بوویه فاکتهر کو دهربهدر بکهت.

بهلی "فلادیمر پروپ" ب قئ شیوهی جه دابهشکرینه:

((أ - جهی رهسن.

ب - جهی دهمهکی.

ج - جهی سهنتههری))^(۱۱۳)

أ - جهی رهسن: کو ئەوژی بهحسی جهی ژدایک بوون و جهی ژيانا رهسن یا کارهکتەری دکەت وهکی د رۆمانا (گوند) دا هاتی ((... بهلی گهلهکی دویره و هاتن و چوون گهلهک وهختی دبت... مروقی د وهستییت تا دجت ناف ملک و دزقرت.. بهلی پا باب و باپیریته مه گوندی ل قیره دانای .. ههمی سپیدا خهلهک دچن ناف ملک و ئیشارییا ژی وهستیای دزقرن گوندی.. ئەم ژی وهک وان ییت ماین و ل سهردهوسا وان دچین))^(۱۱۴).

ب - جهی دهمکی: کو جههکی بهروهخته و بهرههفکرنه بو بارکرن بو جههکی دیتر یی جیگیر. وهکی د رۆمانا (ههواره) دا هاتی ((دادی ته بخوه دزانی باب و باپیری من رۆژین خوه ل باخمسی یین قهتانیدین ههر ویی گوندی مهیه... فیجا ئەز دبینم بهسه ژقان هات دا بزقرن گوندی خوه.. باومریکه بهری ههمی تشتا ههکه بابی من یی ساخبا دا کهیفا وی ب قئ ئیکی هیته و ژبیر نهکه بهری ههمی عهشیرهتا مه یی ل ویی ئەم بزقرن سهردارا باب و باپیرا و کهیفا ههمیا دی ب ویی هیته))^(۱۱۵)

ج - جهی سەنتەری: کو جهی هەمی کار و بزاقین مرۆقی یه وهکی د رۆمانا (گوند)دا گوندی (سیاری) یه و درۆمانا (ههواره) دا گوندی (دیركی) یه و د رۆمانا (واری روندکا)دا باژیری (بهغدا)یه ئەفه دبنه سەنتەری پەیدابوونا رویدانا.

دیمانا فه کۆلینا "شجاع مسلم العانی" دا چوار جوړین جهان هاتینه دەستیشانکرن کو پشت بهستن لسه وئ دوالیزمیا جهی کریه ئەوا رۆماننشیسان د ریکا پیشاندانا رۆمانا خو کری و دهه مان دەمدا پشت بهستن لسه وئ شینواری میژووی کریه ئەوا ددهقی ئەدهبی دا هاتیه پیاده کرن، ئەو جوړین هاتین دیارکرن ژێ ئەفه نه:

((أ - جهی شانوی.

ب - جهی میژوویی.

ج - جهی کههی (الالیفه).

د - جهی دوژمنکاری و نهخوش))^(۱۱۶)

أ - جهی شانوی: مه رهم ژێ جهی مه جازی یان گریمانیهی (افتراضی) و ب جههکی نهرینی دهیته هژمارتن و ههروهسا چارچوقهیه بو رویدان و کاره کتهران و ب جههکی نهرینی دهیته هژمارتن، چونکی نه کارتیکرنی لسه کاره کتهر و رویدانا دکهت و نهژی دکهقیته دبن کاریگهریا وان بو چنينا تهقنی رویدانی.

ب - جهی میژوویی: ئەفه جوړی جهی ژ دەمی ناهیته جوداکرن، چونکی په یوه دنیا وان دگه ل ئیک یا پیکشه گریدایه، چونکی هه ردهمی رویدان پهیدا دبیت جه و دم جهی خو دناقدا دکهن و ب ئی شیوهی تومارکا میژوویی بو وئ رویدانی دهیته دانان. ههروهکی د رۆمانا گوند دا هاتی کو هه ر هاتنا (بارزانی) بو دهقهره سیاری خاله کا میژوویی تومارکریه.

ج - جهین کههی (الالیفه): هه می وان جهان ب خو قه دگریته ئه وین مرۆقی ژیان تیدا بوراندین و پیکشه ژیان هه بیت و یا پاراستی بیت. مینا فی جوړی جهی د هه رسی

دهقین رۆمانیدا دهین دیتن بۆ نموونه د رۆمانا (گوندا) دا هاتی ((دهمی شیرو ل بانى كوچكى دهرباز بۆ سهر بانى قهسرى.. ههر دو بان ل كوژى ژیری دنیزیكى ئیک بون... دا ل هاقینا هاتن و چون دناق بهرا واندا یا ب ساناھی بت... دیسا ههر دو بان نه پیکههبن نهوژی دا دیوان ل سهر بانى كوچكى و میهشان .. ل خیزان و مالى د دویر و جودا بن.. ههكو دوسى گاڤا شیرو ل سهر بانى قهسرى چوى دیت كو دهیكا وى ب رهخ جهی خوفه شهملكا خو یا دانای و یا دوعا و نشیژا دکهت))⁽¹¹⁷⁾

ههروهسا د رۆمانا (ههواره) دا دهمی د مونه لوگا مستی دا هاتی ((كا چهوا نهف جه و واره ب وى ب رهوش و خهمل بون... ههر باشه هندهك مال بین ماینه گوندی دا ملكی مه شوین كهن و خوه پی خودان كهن... ههر باشه هندهك پهزی ژى بۆ خوه خودان دکهن دا موعیز نهبن))⁽¹¹⁸⁾

د - جهین دوژمنکاری و نهخوش: ههمی وان جهان ب خوفه دگريت نهوین بیهنا مروقی تهسك دکهت و بیرا مروقی ل بیرهاتنن نهخوش د هینیت مینا (گرتیخانا) ههروهکی ئیک ژ کارهکتهرین رۆمانا (وارى روندکا) دا كو (باسیما) دگهل ههقرینی خو دکهقیته دیالوگهکی دا لدور حکمرانی و ریشه بهرییا عیراقی بۆ دهوله تبوونی و دانا مافیین خهلكی و د میانا قى دیالوگی دا ئیکسهه چوو د ههرا بهارا سالا 1991 ((ههكو بهری وى سپیدی و ل رۆژا چارشه مبی حوکمهتی تو پیت خو ل بازیری دهوکی گریدان.. ههر بهری سپیدی دو باله فریت فرفروک هاتن هنداق چیاپی شندوخا و ئالوکا و ل ویری سپاتییهك لی بلند بوی ... هاته بیرا باسیمایى كا چهوا نهو ب تومبیللا خو گههشتن چهمی ل دهقهره ریکانیا.. پاشی ههمییا تومبیلیت خو هیلانه ویری و دهه رۆژا نهو بخو پی خاس چۆن تا گههشتینه چهلی.. چهلی چ چهلی بو... كا وان چهند نهخوشی ل سهر دهستی جهندرمیت تورکی ژى دیتن... گهلهك خهلك دا بیژن .. وهی بابو ما نهفه مه چ کریه... ههمی ژ مه پیت عیناد چۆین))⁽¹¹⁹⁾. دیسان د نموونهکا دیترا یا رۆمانیدا هاتیه دهمی (گاره) یی كو قارهمانی رۆمانی یه دههرا خودا چارمنقیسی خو دبینیت و دبیزیت: ((دی .. دی .. گاره.. نهقرو پتری ههمی دهما دی مهعههنتی ته دیاربت..

مرۆڤ ههبت یان نهبت.. بلا تو نهبی و بچیە زیندانا (ئەبوغوریب) .. هەر وهك وان بی
وژدان و زك رهشا بۆ ته دانای.. بهس نابت بۆ وان مرۆڤیت چ نه و دهمان پیس خو
مهلیل كهی و سهری خو دانیه سهر ملی خو))^(۱۲۰)

هندهك قهكۆلەر و رهخنهگرین دیتەر جۆرین جهان دابهشكرنا وان لسهر

سی چهشنا دابهش دكهت ئەوژی:

۱ – جهین واقعی.

۲ – جهین بورینی.

۳ – جهین میژوووی. ^(۱۲۱)

۱- جهین واقعی: كو ههردوو جۆرین سروشتی و دهستكرد ب خوڤه دكریت دگهل
ئاراسته و لایهن و دریزاهی و روپیقانین جهان ههروهکی د رۆمانا (گوندا) دا
هاتی دهمی شیرۆی بۆ ریبهری بهحسدكر و دگوت: ((ئەزهەنی .. هیش یی مای
پشتی ملكی باكبانئ.. دی ملكی چهه قایدو چهه مەلا و چهه مکی سماق
هیت.. پاشی ل دووماهییا وی جویئ .. گوندی میزی تیئ ئەو ژى وهقفا غهوسئ
بهغدايه و فهله دكهن... دیسا دناڤ بهرا مه و گوندی میزی هندهك ملكی ئافی
یی ههی دبیزنی میسكى و كانیا كهرا.. ئەوی ژى سواری دكهن))^(۱۲۲).

ههروهسا د رۆمانا (وارئ روندكا) دا بهحسی جهی واقعی هاتیه كرن))...
هەر ل وی رۆژی ل بهغدا گارهی مالا خو ئاگههداركرن .. كو دوو رۆژین دی ژفانه
دی چاقیت خانهدانی نیشتهركهن .. بهری ئقیژا ئیقاری ئەو وكابانیا خو.. بهری
زاروكیت خو كهتن .. و قهستا مهزارئ غهوسئ بهغدايي شیخ (عهبدولقادر
الگیلانی كرن))^(۱۲۳)

۲ – جهین بورینی (هاتن و چوونئ): كو ههمی ریک و بهلیقین روپبارو دمیا و
بهنداڤا ب خوڤه دكریت.

۳ - جهین میژوووی: ژیلی کو رویدان یا میژوووی بیت، جه ژێ دبیته میژوو و کهلتور بۆ نهوین داهااتی یین جفاکی لهوما ئەف جوړی جهی دابهش دبیته سهر:

أ - جهی ئەفسانهیی.

ب - جهی ئایینی.

ج - جهی شارستانی. (۱۲۴)

أ - جهی ئەفسانهیی: ههر وهکی د رۆمانا (گوند) دا هاتی دهمی (ئامینا) وهکو کارهکتهرهکا لاوهکی چوویه سهر کانیی و دیتی کو ((ژ نیشکهکی مهخمه لهکا سپی یا ل سهری و یال سهر فهرشی کانیی نھیژی دکهت... دهست و چاقییت خو شویشتن و جهودک ژێ تژی ئاف کر.. چهوا بهری خو دا فهرشی نھیژا .. چ ژنک ل سهر نه دیتن.. ترسی ژ نوی خو هاقییت دلئ وی ... بهلی ههکو هاتییه بهر دهری کانیی و پرسیارا میری خو کری... بهلی میری وی تیگههاند کو وی چ ژنک نه دیتینه... ههبت نهبت ئەو پیر خه جیجایه... دترسادا تا هاتی و نهساخ بو و سی رۆژا کهته مال و ههمی خه لکی گوندی زانی... ژوی رۆژی ومه پتر خه لکی گوندی باومرکر کو ب شهق ل سهر کانی و روبرا ژ مه چیتتر خو دیاردکن و خه لکی د هنگیشن و دبت ههر ئەو ژ مه چیتترن خو دئینه سهر کهیسی هندهک مرؤف و پیر خه جیجایی ئەوا توربی وی ژ یی ل پشت کانیا مالا .. هندهکیت دی ژێ وهسا دانا کو ههما ئەو پیر خه جیجا ب خویه)) (۱۲۵). کهواته دیاردبیت کو راسته جه یی واقعی یه، بهلی رویدانی ئەفسانهیی ل سهر داپوشی.

ب - جهی ئایینی: ههر وهکی د رۆمانا (گوند) دا هاتی ههروهکی فهگیری رولی شیخ عه بلای ل نھیژا سپیدی فهگیرای ((ههروهسا ل فان سپیدا پتری ههمی سپیدا شیخ عه بلا دهنگی خو مه لیل دکر و بهرددا .. چونکی گه لهک کهیفا وی هات بوو.. نی ئەفه ئەو ل فی گوندی ته مهت فان سپیدا زه لامان ل مزگهفتی نھیژ نه کرینه)) (۱۲۶).

ج - جهی شارستانی: ههر وهکی (شیخ عه‌بلا) بۆ (شیرۆیی قاره‌مان دکوت :
 ((بابۆ... مانئ چ تشت ناهین گوهورین ههمی وهک خو یین ماین... ئاڤا
 کانیا مالا ئه‌وژی وهک خویه.. به‌ئ ده‌می ریبهر رابویه سهر خو و ل باژیری
 سلیمانئ دهرکه‌تی و جلکیت مه‌لا کرینه به‌رخو و چوویه ئیرانی و پاشی
 هاتییه ئاڤ ملله‌تی و ده‌ست ب گه‌ریانا خو کری.. ئه‌ڤ عالهمه بو عالهمه‌ک دی
 و ههمی ب ویری ڤه د مژویل و گوهی وان یی ل سهر .. کا ریبهر کیڤه هات و
 کیڤه چوو گه‌هسته کیری و چ کر و چ گوت(۹۹۹))^(۱۲۷). کهواته دیارکرنا
 رولی ریبهری د هشیاریا نه‌ته‌وهی جوهرکی شارستانیته‌تی ب گه‌ل و ملله‌تی ڤه
 دیارکربوو. ئه‌ڤه و ژیلی ئهرکی ریبهری وهکو هیلانا شینوارین میژوویی ل ههر
 جه و ده‌ڤهره‌کا دچیتی. دیسان (سلیمانئ) وهکو باژیره‌ک هه‌نگرا هیما و
 سیمایین شارستانیته‌تا کوردی بوویه و د قوناغین میژوویدا جهی خو گرتیه.

مه‌رما سهره‌کی ل ڤیری ئه‌وه کو ((بیه‌نا چه‌رخ و نه‌وه‌یین که‌ڤن زی
 دپه‌شیت و ئاماژی ب ره و ریشالین میژوویی و که‌ڤنارین وان رویدانا دکه‌ت ئه‌وین
 ل وان جهان په‌یدا بووی و کریه شینوار لپشت خو هیلای و پاشی پشتی بوورینا
 ده‌می بوویه بیردانکه‌ک بۆ ڤه‌زڤرینا وان رویدانین دسهر ده‌مه‌کیدا په‌یدا بووین))^(۱۲۸)
 مینا ڤی وینه‌ی د رۆمانا (گوند) دا هاتیه.

٣-١-٣- ب: جه و لایه نین سیمانتیکی د رومانین (محهمد سه لیم

سواری) دا:

گومان تیدا نینه کو روماننا کوردی د میانا بهحسکرنا جهاندا دی بهحس ل جیا و رویبار و گوند و خه ملا وان کهت، دیسان ئەو په یوه دنیا دناقبهرا مروقی و وی ژینگه ها چیا یی دا دی لایه نه کی دیتری بی بهحس و وسفرکرنا روماننقیسان بیت و ئەف چهنده ژی د زفریته هه بوونا وی په یوه دنیا توند و گریدای دناقبهرا تاکه کهسی و ژیان و ژیارا وان گوندا و پاراستنا ئاخ و مولکی باب و باپیرا، دگهل وی جهی ب دهان بیرهاتن و داستان و چیرۆک هاتینه تومارکرن و بووینه هیثینی ئەفراندنا هونەر و بهرجسته کرنا بیرهاتنین وی جهی د تیکستین ئەدهییدا ب هه می جورین خوڤه و رومانن ژی پشکه کا مهزن ب بهرکه فتهیه کو بیته فه گیرا سه رده مه کی ژ لایه کی فه و ئەفراندنا هونهره کی نوی ژلایه کی دیتره، چونکی هه می خوشی و نه خوشیین ژیاننا مروقی ب خوڤه دگریت، لهوماژی دبیت جه وهکو وینه کی دمیثکی هه ر کهسه کی دا هه بن کو ل وی جهی نه ژبابیت، بهلکو ژ نهجامی و وسفرکرنی د ئاشوپا وی/وی دا ئەو وینه بو جهی هاتبیت ئافاکرن، چونکی ((جه یی واقعی بیت یان خه یالی گریدان یا دگهل رویدانی هه ی و ئەو ده می تیدا دبوریت))^(١٢٩) دیار دبیت کو جه گه لهک تشتا ب خوڤه دگریت، چونکی سپهیز د بیاچه کی بهرفره هه هه می ئەله مینتیت خو لسه ر دبینن.

ژبه رکو جه ئەله مینته کی گرنکه، لهوما ژی وهکو تهوه ره کی سه ره کی دچیه دناق لایه نی دیالکتیکی بی کاره کته ران و رویدانین ژیاننا وان ئەفجا ((وهسفرکرنا سروشتی و ئافاهی و خانیا ئامرازه که بو نیژیکیبون ژ وینه کرنا کاره کته ران و بارودوخین وان بین دهرونی و ژیانن و ئەو چینا ئەو تیدا ئەندام، چونکی جه پیدقی ب هه بوونا کاره کته ر و رویدانا یه بهروفاژی ژبه رکو دبیته چارچوڤه بو ب خوڤه گرتنا هه ر تشته کی ئاسایی و ناموو))^(١٣٠) دق دیتنیدا دیاردبیت کو جه پیدقی ب ئەله مینتین دیتر هه یه ژ بو دیارکرنا گرنکیا وی-

به‌ئى ئەگەر جە ژى نەبیت ئەو رویدان و کاره‌کتەرە دى ل کيشه ب ئەنجامدان کاروبارین خو رابن، كهواته هەردوو پیندڤى ب هەقدو هەنە – ب هەر شیوه‌كى جە هەستكرنا مرۆڤى ب هاوالاتیبون و خو هەبوونى لدهف مرۆڤى پەيدا دكەت، هەندەك رۆماننقىسان مېژوویا مللەتئى خو و ئارمانج و بزاقین وان دمیانا گرنگیا جەى دا توماركریە، ئەفجا ئىك جە دشیت ببیتە چەندین جەقەنگ و هیما دمېژوویا مللەتئى دا نموونە بو قئى چەندى (كوردستان) وهكو جە ب چەندین هیما و سیمبولا هاتیه به‌حسكرن ب دەهان دەقین شعری و چیرۆك لسه‌ر جەى كوردستانئى ب هەمى هیمايین ویتە هاتیه توماركرن.

هەبوونا پەيوەندیئى دناقبەرا جەى و رۆماننقىسى گریڤاى خودئى وى یه نه بتنى دیتنا وى یا دەرەكى یه بو جەى، ئانكو رادا كارتیكرنا جەى لسه‌ر رۆماننقىسى ب گوھلیبونى لسه‌ر رویدانه‌كى كو ل جەه‌كى رویدابیت دى پتر بیت ژ دیتنا وى بو وى جەى كو دەمه‌كى دریز بسەر قە چوبیت، ب رامانه‌كا دیتر د رۆمانا (گوندا) رۆماننقىس دوى سەردەمى دا نەژیايه ئەوا رویدان تیدا پەیدا بووى، به‌ئى هەبوونا پەيوەندیا وى یا خودى ب جۆرى رویدانى قە جە ژى لدهف وى گرنگ كریه ب گرنگیا رویدانى و ئەف چەندەيه ئارمانجا نقىسەرى كو هەول بەدت ((ب وى چاقى و وئى كامیرا د چاقئى خودا جیهانى ب راستیانه بو خاندەقانى بەرچاڤ بکەت و خاندەقانى هشیاری ئەزمونا خو یا نقىسى بکەت و سەرنجا وى رابکیشیت))^(۱۳۱)

کاره‌کتەر ب هەمى جۆر و شیوین خوڤه ب جەى کاریگەر دبن، چونكى دبیت ئەو جەه هەلگرا خەم و كوڤانا بیت و دبیت ژى هەلگرا خوشى و كهیفئى بیت، ئانكو جە دشین کاره‌کتەرى گریڤەت ب وئى ژیانئى قە ئەوا ئەو پئى کاریگەر دبیت چ ژيانا گوندا بیت یان یا باژیرا یان گرتیخانا، ب قئى شیوه‌ى رۆماننقىس دمیانا پەیشادا جیهانا خو ئاڤا دكەت و دبیتە زمانەك هەر كه‌سه‌ك دشیت بخوینیت و ئەف پەیشه دكه‌قنه ژیر ((سیستەمى وینەكى بینراو د جەه‌كى دەستنیشانكرى دا))^(۱۳۲) كهواته وینئى دروستكرى ژ کاره‌کتەر و جە و رویدانا یئ جیگیر نینه، به‌لكو

((دكهفیتە د جوړهكی لیکزفرینیدا، ئانكو دناقبهرا وینئ لثوك یی کارهكتهرا كو (وینئ فهگیرانئ یه) و دوخی جیگیربوونئ كو (وینهكی وهسفرنئ یه))^(۱۳۳) سهرهراى شئ لشینئ وینئ جهی یی گوشهگیر و فهدمر نابیت ژ کارهكتهران، بهلكو ههر ئیک ئافرهندهرئ یی دیتره.

ژوان لایه نین سیمانتیکی ئهوین جه ب خوڤه دگريت دهلاله تین ناوهکی نه كو مهرم ژئ گریدانا رویدانا درقهیا رومانیه و ناجیته دناڤ ناههروکا رویدانیدا، بهلكو ب دیتنهکا(وهسفرنئ و گوشه نیگا) یی تهماشه ی وان جهان دهیت کرن، چونکی وهسفرن د رومانیدا جوړهكی سهرهخویب ب خوڤه دگريت ((وهکی تابلویهكی جودا و جیگیر دهیته پیش، ئەڤ وهسفرنه زی ژلایه نین ئیستاتیکی یین رومانئ دهینه هژمارتن...))^(۱۳۴). دمیانا فهگیرانئ دا روماننشیس وهسفا جه یان لایه نهکی ب شیوهكی هویر دكته، ئارمانج ژئ ئهوه كو دیارکنا ههمی نهینئ و ئاشکرا، جوانی و کریتی یین وی جهی یه كهواته دهستنیشانکنا دهلاله تا جهی و بهسکرنا جهی هندهك جارا دمیانا بهسکرنا یان دیتنا كهسهکی دا دهیت کرن ((تاكو روماننشیس باسئ كهسایه تیهكی بکته دڤیت بیرا وی جهئ ئهوه کارهكتهرئ رولهكی کاریگهر گیرابیت كو پاشی ئهوه جهه وهکی هیمایهكی گریدای چ ئازادیی یان میرخاسی یان مهردینی ... یا وی مروڤی بهیته نیاسین))^(۱۳۵)

ژوان جوړین سهرهکی ئهوین دهلاله تا سهرتاسهری ددهته ههمی وان جهین رومان ب خوڤه ههمبیز دكته. وهکی ئهركی جهی دهیته پیش:

۱ - جهین گرتی.

۲ - جهین فهکری.

۱ - جهین گرتی:

ههمی وان جهان ب خوڤه دگريت ئهوین چوارچوڤه کرى ب شیوهكی

سنوردار و چوارگوشه یی، ئهوه كهس و کارهكتهرین دڤان جهاندا دژین ههمی د

گوشه‌گیرن ژ تێکه‌لکرنی دگه‌ل خه‌لکی و ده‌وروه‌را له‌وماژی توخییی ره‌وشه‌نبیری و ئاسویین به‌رفره‌هیا وان یا هزری یا ده‌ستنیشانکریه مینا فان جهان ژ (خان، خارنگه‌ه، ژورین خه‌وی، ...) هنده‌ک ژ فان جهین گرتی مرؤقی نه‌چار دکه‌ت کو په‌نایی بۆ ببه‌ت ژ به‌ر هه‌ر ته‌گه‌ره‌کی و وه‌کو پیدفیاتیه‌کا ژ یاری مینا خان و ئافاهیین خو پاراستنی یان پیدفیاتیه‌کا ته‌ندروستی وه‌کو نه‌خوشخانا یان ژ بۆ پیدفیاتیه‌کا ئاینی وه‌کو مزگه‌فتا و جهین په‌رستنی.

رۆماننشیسی کورد ئەف جۆره‌ جهه هه‌می بکارهیناینه ژ بۆ ده‌ربیرینکرن ژ هزروبیری خۆ و جفاکی خۆ به‌رامبه‌ر وان جهان، چونکی ئەو جه هه‌می ته‌وه‌رین سهره‌کی یین گوهرینا ئاراستا ژ یانا وان یا جفاکی و سیاسی و شارستانی بوویه.

جهین گرتی ژ د رۆمانین (سیاری) دا دوو ته‌وه‌را ب خۆفه‌ دگرت:

أ - جهین گرتی (گشتی).

ب - جهین گرتی (تایبه‌تی).

أ - جهین گرتی (گشتی): هه‌می وان جها ب خۆفه‌ دگرت ئەوین خه‌لک هه‌می بکاردهین یان بۆ خه‌لکی هه‌می بکاردهیت، به‌لی ئەو جه یی چارچۆقه‌کریه و سنورین وی دگرتینه نابیت کاره‌کته‌ر ژ وی سنوری ده‌ریکه‌فیت چ ب ئاره‌زوییا خۆ یان لهن زالگه‌ها ده‌سته‌لاهه‌کی. مینا فان جهان ژ یی سیسته‌مکرن جهی خۆ دناف ده‌قی رۆمانیدا دبینیت نه‌خاسمه‌ رۆمانا کوردی. ئەف جهه ژ مینا:

١ - ریشه‌به‌ریین فه‌رمی یین ده‌وله‌تی: هه‌ر وه‌کی د رۆمانا (واری روندکا) دا ده‌می گاره دبیزیته‌ قیانی ((مانی ئەفه‌ نیزیکی سیه‌ سالانه ئەز ب مجدی ب دلەک ساف خزمه‌تا قی دائیری دکهم... ئەفه‌ دهه‌ ساله‌ ژ ئەز ریه‌ری دائیرا خۆمه‌... ئەو شولی ئەز دکهم .. تو دزانی دهه‌ که‌سا ژ بین وی شولی ناکهن.. کار بده‌ستی و جه‌ ژ وه‌ک کورسیکا هه‌لاقینه‌.. ئیک دجت .. دایی دی سه‌ر روینت)) (١٣٦)

۲ - گرتیخانه: ئەقی جەیی بیافەکی بەرفرەھ د رۆمانا کوردیدا ب خۆفە گرتییە، چونکی مللەتی کورد د قوناغین دیروکیدا توشی ستەمی و گرتنی و دەرەسەرییان لێسەر دەستی دەستەلاتین جۆر و جۆر بوویە. وینی گرتیخانه بوویە وینە و تابلویەکی ھەلاویستی دمال و ئاقاھی و میشکی گەلەك تاکین کورد و ئەگەری وان گرتنا ژێ دزقریت ھزر و بیرین وان یین سیاسی و نەتەویمی بەرامبەر دوزا مللەتی کورد، ھەرۆکی د رۆمانا (واری روندکا) دا دەمی گارە ومامی خۆ دگەل ئیک دئاخشن ومامی وی ئاگەھدارکر: ((کو ھەمی خزمیت وان ل دەوکی گەلەکیێ عاجز بوین و ترسا وان ئەوہ.. ھەکە مروقیێ خراب ..ئەوین دائیری دمریخستی بەلا خۆ ژیشەنەکن.. نەخوشیەکی بۆ چی کەن یان بەری وی بدەنە زیندانا ئەبوغوریب و دوکاریدەستیێ نیاس ل دەوکی ئاخشتن یا دای کو ھەر وەختەکی گارە بەیت قەدری وی بگرن و شولەکی باش بدەنی و مامی وی وەسا دیارکر کو ئەفە ژ میژومرە ئەو ل بەغدا و بەری نوکە ھەجەتا شۆلی بو .. نوکە شۆل ژێ نەما))^(۱۳۷)

ھەرۆسا دەمی ل بیرا گارەیی ھاتی دەمی ((ھەکو ئەو ھەقالی وی و زیندانا ئەبوغوریب و بیست سالیێ گرتنی ھاتینە بیرا گارەیی.. ترسی خۆ ل دلی دا.. بەلی وەسا بۆجو کو ئەفرو لیوا یاسین دگەل وی یی ئاخشتن خوش بو و چ عاجزی ل خۆ دیارنەکن.. بەلی دلی کویردا گارە دزانت.. کو نابت مروق باومریا خۆ ب لاییت تەنایی بینیت، چونکی دلی وان ب کەسی قە نینە و وان چ ھەقال و برادەر نین ھەکە تیکەلی ب شۆلی وان قە ھەبت))^(۱۳۸)

۳ - جەیی سەریازگەھین لەشکەری: کو تاکە کەسی کورد ب نەچاری قە و لێن ستەما حکومەتین دەستەلاتدار دقان جھان قە بوویە لەشکەر و ئەف سەریازگەھە ژێ وەکی دوزەخەکی بوویە بۆ وان، چونکی ھزرا وان دژی شەر و ھەفرکیی بوویە، تاکێ کورد ھەردەم دگەل ئاشتی و پیکشە ژیانی بوویە، وینی سەریازگەھان د رۆمانا (واری روندکا) دا دیاردبیت دەمی ھاتی بیرا (سادەیی ((ھەکو ل ساڵا ۱۹۸۳ سەریاز ل موعەسکەری محاویل.. ئەو وچار برادەریێ خۆ ل

بن خيشه ته كى بون.. ئەو فەلابو.. ئىك دى ژى كوردى سلیمانى بو.. بى سسى
 بى عەربى بەسرا بو.. بى چارى خەلكى مىسل بو.. بى پىنجى توركمانى
 داقوقى بو.. نى سادە وەسا بى حەسىا كو ل سەربازى بى دا مرؤف كەلەك
 حەزكەت تىكەلەيا دگەل برادەرىت خو بىت سەرباز دروست كەت)) (١٣٩)
 ھەر وەسا دقى رۆمانىدا دەمى ل بىرا (گارەى) ھاتى ((ئەوژى ل سالا ١٩٧٩ بو
 ھەكو سەرباز و بەتارىا وان يا ساروخىن ((بىجۆرە)) بىت روسى ل كەركىكى ب
 رى كەتى بو جەھكى نىزىكى "اچ پرى" ب رەخ بنكى وەلەيد بى لەشكەرى... ھەر
 ئىكسەر ئامرى وان فەرمان دا.. كو لثىرە راوەستن و تا سپىدى بىھنا خو
 قەدەن... وەسا دانا كو نەخۆشترىن دەرفەت د ژيانا وى دا رۆژىن سەربازى
 بون)) (١٤٠)

٤ – مزگەفت و جەھىن پەرسەنى: ژبلى نائىن ئىسلامى، جەھى كرسەتەيان و جوهەيان
 ژى دناڤ رۆمانا كوردەيدا ھاتىە كرن، چونكى مللەتى كورد ژ وان نەتەوايە
 ئەوین ئەزمونا بىكشە ژيانى دناڤدا بەھايى خو ھەى، كەلەك جارا مزگەفت و
 كەنيسە و كنىشە بوینە جەھى قەحەواندنا ھندەك كارەكتەرا ژىن و سەتەم و
 زوردارىيا جەھ و لاىەن و كەسەن سەتەمكار، وىنى مزگەفتى وەكو جەھكى
 كەفن و مېژووبى د رۆمانا (كوند)دا ب قى رەنگى ھاتىە ((ل رۆژا سىبى ل سەر
 ھاتنا رىبەرى بۆ كوندى و پشەتى شىخ عەبلای بەرى مرؤقىت ل مزگەفتى نەژ
 كرى... پاشى دەستىت خو بلند كرنە بەر ئاسمانى و دوعا و داخاز ژ خودى
 مەزن كرن... يا خودى مەزن تول سەر خاترا پىغەمبەر و چاك و ئەولەيايىت خو
 كەى، كوندى مە و مللەتى مە ژ ھەمى نەخوشى و روپ و بەلا پبارىزى... يا
 رەبى ھەر دەرگەھى تەيە.. دەرگەھى ھەمى مرادا.. تو مرادا مە حاسل كەى...
 ئامىن.. ئامىن)) (١٤١).

ھەر وەسا د رۆمانا (وارى روناكا)دا رۆمانشىسى بەحسى (دەرا) و
 ھارىكارىيا ھندەك ژ ھەقالىن كرىستەيان بۆ گارەى، ئانكو رۆمانشىسى شىايە وىنى
 بىكشە گونجانى دناڤبەرا كرسەتەيان و موسلمانا ديارىكەت و د رۆمانىدا ھاتىە

((قهشی دیری راوهستیا ل بهر میزهکی ل سینگی هولاً نشیژا و ب رهخ مهزبهحا پیرۆزفه... قهشهی دهست ب نشیژا داخاز و دعاکر.. پاشی دیارکر .. کو ئهو زارۆکی هوین دبینن و جلکین سپی دبهردا و دهستی وی ددهستی قی خانمی دا... ئەقی زارۆکی وهلاتی خو و ههمی ههقالییت خو بیت هیلالین... ئەم ههمی ب دلێت پر باومری دوعا ژ خودایی مهزن دکهین .. دا دهستی وی و رهحما وی بو چاقییت قی زارۆکی ببه نوژدار... پهیشا ژ ههمیا نازک و دل فهکهتر (نامین) بو .. ئەول ههمی دل و قورنەت و کوژی و دارو بهریت دیری دهنگ فهدا))^(١٤٢)

ب - جهین گرتی (تایهت):

دمیانا قی جوړیدا فهمانا مرۆقی لدویف ههلبژارتنا وی یه، ئانکو ئهو دی ماوی فهمانا خو دناق وی جهیدا دهستنیشان کهت و کهس نهشییت لسه زال بیت ههروهکی د رۆمانا (گوند) دهمی بارزانی هاتی (سیاری) وی پیش وهخت ماوی فهمانا خو دهستنیشان کربوو. ئەفه و ژبلی وان جهین کو مرۆف تیدا دژیت مینا (خانی) جههکی گرتی یی گشتی یه بهلی (ژورهک) ژ وی خانی کو هه لگرا هیمایا رویدانهکی یه دبیته جههکی گرتی یی تایهت، چونکی سنوری جهی ژلایهکی فه تهسکتر لیدهیت و ژلایهکی دبتر فه هه لگرا ههمی هویری و گری و ساخلهت و نهینی و فهشارتی و ئاشکرا یین رویدانی یه. وهکی د رۆمانا (گوند) کو رویدان ههمی د چارچوقی گوندی (سیاری) دا هاتینه خرهههبون.

٢ - جهین فهکری:

ب شیوهکی گشتی ههمی وان جهان ب خوفه دگریت ئهوین ئیک ژ لایهین وی یی فهکری بیت، دهندهک شلوقه کرنین رهخهیدا دیاردکهن کو دقی جوړیدا دقیت لایهنی (سهری) یی جهی یی فهکری بیت، چونکی تایهت مه ندیهکی ددهته کارهکتهرین رۆمانی ههروهسا ئارامیهکی و گهشبینیهکی پی ددهت دبهرگیرکرنا ژیانیدا، لهوماژی رۆماننقیس زۆر جارا ههول ددهت کارهکتهرین خو

دناڤ جهاندا ب ئەفرینیت، لی زالگههکرنا رویدانین هندهک کارهکتهرین ژ
نشکهکیشه دبیته ئەگەر بۆ نهبهردهوامی دان ب پیادهکرنا فی جووری بتنی، لهوما
پهناپی دبهته بهرههه می جوور و شیوین دی یین جهان.

ئهو جهین فهکری یین کو ساخلهتا (گشتی) بونی ب خوڤه دکریت:

أ - ریک و جاده و کولانین دهقهری: کو تیدا رۆماننشیس ئاماژی ب گرنگیا
میژووی و کهلتوری یا وان جهان دکهت، چونکی تومارهکا میژوویی یا
رویدانهکی ب خوڤه دکریت بۆ نموونه دهمی دان و ستاندن دناڤههرا (شیرۆی و
شیخ عهبلای) دا پهیدا بووی وهختی پیکشه بریشهچوون وهکی د رۆمانیدا هوسا
هاتی ((شیرۆ و شیخ عهبلای دکهل زهلاما د کولانا گوندی دا دچون خاری ...
چهند گاههک دهافیتن پتر زهلام دویف دچون و ژ دویرفه زاروکیت گوندی ژ
بونه ئیشیک دویف وان .. تا سه سیشاندایت پهری گوندی هه می پری ژنک و
پیره میز بون .. هیشیا هه مییا ئهو بۆ هه کو ریهه دکههت گوندی ببین))^(۱۴۳)
لشیری ئەهه ریکه گریدای ژیا نا خه لکی یه .

فهگیری شیا به فهگوهاستنا وینی ریک و جاده و کولانا د رۆمانیدا
بگوهریت، چونکی هه کولانهکی تایبهتمه ندىا خو یا هه می دمرباره ی رویدانا
سه رهکی یا رۆمانی. کاریکه ریا فی وینه ی ئسه ر خانده قانی د میانا وی وه سفکرنیدا
دیاردبیت ئهوا رۆماننشیس دمردبریت.

ب - باژیر و دهقه رین مهزن: کو دقان جهاندا رۆماننشیس ئاماژی ب جههکی
بهرفرهتر ژ جهی گوندی و گه رهک و خانی و ئاقاهیی ژیا نا خو یا کهفن
دکته ههروهکی د رۆمانا (واری روندکا) دا هاتی دهمی (سادهی) یی هه قالی
(گاره ی) د دیا لۆگه کی دا دبیزیتی: ((گاره .. نوکه ویشه چ خه ما نه خو .. قه د
خو نه شپلینه .. عه مان نه به غدا یه .. بالیوزخانا ئەمیریکی ژى نه دائیرا
پاسه پورتین عیراقی یه .. سه روکی ئەمیریکا ژى نه سه روکی جهه مهوریه تا
عیراقی یه))^(۱۴۴)

ژيانا رۆماننخيسی ژ دهرقهی وی سنوری تهسکی گوندی سیناهیا چاقین وی فرهتر لیکیه، چونکی دبیت ئەو جهی ل باژیرین مهزن ههین ل گوندی و ل باژیرین بجویک نههین دیتن ههروهکی د هه مان رۆماندا (گاره) د بهرسقا دیالوگا (مامی) خودا دبیتیت: ((کو ئەو تشتی ئەو دبیزن راسته و ئەو نه لسه خاترا کهسی ل بهغدا یه .. بهلی زاروکیت وی بیته گههشتینه کوليجا و ئیک ژ هیشییت وی ئەوه زاروکیت وی بخوینن و سهروهیری وان نههیتته شیلان و داخاز ژ مامی خو کر کو سلاقیته وی بگههیتته هه می مروقیته وان و وان ههردوو کاریدهستا و ئەو گهلهک سوپاسیا وان دکهت))^(۱۴۵).

ههروهسا دهمی د رۆمانا (گوند) دا هاتی ((هیش ژیی شیرووی چار سال .. بابی وی دانا بهر ئەلیف و بیتکا ل نک شیخ عهبلای .. پاشی ناره خاندنگههی ل نامیدی و میسلی .. دا فیری قهله می بیت و ب کیر خو بهیت و شونا وی بگرت .. نی ل وی ده می و ههکو شیرو د چویه خاندنگههی ل نامیدی و میسلی .. ژبلی مالا شیخیت بریفکا و مالا شیخیت بامهرنی .. ل وی دهقهری ژ کهسی نه دهات زوی ب زوی کوریت خو دانن بهر خاندنی ل باژیرا))^(۱۴۶).

۳- ۱- ۴: دم د رۆمانا میژوویدا:

ئیک ژوان رهگهزین بهردهوام بوویه جهی گرنگیدانا زانا و فهیلهسوفان دکهل رهخنهگر و نشیسهران (دهم) بوویه، ژبهرووی گرنکیا دوالیزمی ئەوا گریدای گهردوونی و ژیان و مرنی هه می، ئەقجا ههبوون، نهبوون، ژدایکبوون، مرن، لشین، راوهستاندن، ئامادهبوون، نه ئامادهبوون، دوماهییک، بهردهوامی، هه می دوالیزمین ههقدژن گریدای لشینا ده می یه و پهیوهندی یا ب مروقی قه هه می و هه رکار و کربارهکا ئەنجام ددهت، لهوما ژی دم ئیک ژوان فاکتراهه یین ئەگهرا ههبوونا مروقی و مروقیایهتی چهسپاندی ((دهم ئەگهری ههبوونا مهیه، بهلگهیه بو ههبوونا مروقی ... دم گریدای هه می بونهومراهه ژوان ژی مروقی، قوناغین پهیدابوونا ژیان لدهق مروقی دیاردکته تاکو دگههیتته دوماهیی، دم دچیته دناق هه می بوارین

ژيانا في مروفي دا و چ جارا لي قهدير نابيت...))^(١٤٧) كهواته ههر ههمي كار و كيرياري مروفي گريداي ده مي نه، بهلكو دبیت هندهك جارا وهكي روتينهكي هاتبته پيش و ههست ب بوورينا وي نه هاتبیت كرن.

دم وهكو نه له مينته كا سه رهكي د بواري قه گيرانيدا گرنه گيه كا تايبهت و يا بهردهوام وي راوهستيان يا ب مروفي قه هه ي، "تيين نه له نزور" دبنييت كو (دم گريداي ومرزو و سال و روژ و هه يفايه، به لي سنوره كي بو في ده مي د دانيت كو دناقبه را دوو هه يفا تاكو شهش هه يفايه، ئانكو ماوي گهشتنا فيقي يه و ب في شيوهي ومرزه كي ژ ومرزين سالي دكه فيته دناق چارچوفي وي ده مي دا)^(١٤٨) ديار دبیت كو ژ بهر دريژيا ده مي كو گريداي ژياني يه لهوما "تيين نه له نزور" ي گريدايه ب ماوه كي ديار كرى قه، ئانكو دبیت دوي ماوه ي دا كه لهك رويدان پهيدا بين و ههر رويدانه كي شينوارين خو بين هه يين. و نه قه ژي ئامازه كه كو نهو دم گريداي جهه كي يه كو هه بوونا مروفي يان بونه و مران لي هه بوويه و دميانا في ده مي و في جهيدا كريان و رويدان پهيدا دبن ئانكو ((دم نه گهري بوورينا رويدانايه، كاره كتر ب ده مي دقلضن، رويدان دچارچوفي ده مي دا دزقرن، چ دهق نين ددهمه كي دا نه هاتبیت هه بووني))^(١٤٩) دم د نشيسين ره خنه گر و شلوقه كارين رومانيدا كهتوو هه فركي دناقبه را دهستنيشان كرنا وي دناق دهقي قه گيراني دا يان بنياتي قه گيرانيدا، لثيري نهو دوا ليزميا دناقبه را چيروكي و گوتاري دا پهيدا بوو، هه رچهنده هندهك ژ لاپه رين ههردوو قوتابخانين فورماليستي و بين بونياد گهري دهواته ريب بوون و لسه ر ئيك هيل دچوون، لي ههر دهندهك جهاندا ژي كجودا بوونا هزري ژي هه بوون. "تريفيتان تودوروف" ئيك ژوان كهسان بوو نهوي هه بوونا كيشه يه كي د بكاره ينانا ده مي دكاري قه گيرانيدا دبنييت و نه گهري في چهندي ژي دزقريته وي روي ليكچواندنې نهو دناقبه را ده مي چيروكي و ده مي گوتاري دا هه ي و ديار دكهت كو ((ده مي گوتاري دهمه كي نشيسيني يه، به لي ده مي چيروكي دهمه كي فره رهنده، ئانكو ياره وايه دچيروكي دا چهندين رويدان دئيك دهما په يدا دبن - ههر چهنده نشيسه ر في دويف ئيك هاتنا سروشتي ده مي

لێکنازقرینیت، بەلکو وەکو لادان بو لایەنەکی ئیستاتیکی بکار دئینیت))^(١٥٠) دیاردبیت کو هەر چرکەکا دەمی چەندین رویدان ل جەین جودا جودا پەیدا دبن، بەلئ نئیسەر تەنھا ئیک ژ وان رویدانا وەردگریت و ئەوین دیتەر وەکو زەخرەفە و ھندەك جارا بۆ دەرجون ژ رویدانا سەرەکی و مژیلکرنا خاندەقانی ب ھندەك رویدانین دیتەر بکار دەینیت. ھەر ئەق پیکشە گریدانەھە رۆمانی ژ جۆرین دی یین چیروکی جودا دکەت. ھەر چەندە فورمالیست داکوکی لسەر وی چەندی دکەن کو (دەمی قەگیرائی دو پارچین دەمی یە.. ئەوژی دەمی وی رویدانا ھاتیە قەگیران و دەمی قەگیرائی، ئانکو دەمی ئامازە و ئامازە پیکری)^(١٥١) لئیری شیوازین دەمی رولی خو دبینیت ئەوژی (دەمی ھاتی قەگیران) و (دەمی دەیت قەگیران) دەھر دوو دوخاندا رویدان یا مفادارە، بەلئ جوداھی دەمی قەگیرائی دایە، ئەق چەندە لسەر رویدانا رۆمانەکا میژووی دەینە سەپاندن ئەوژی:

١ – جوداھی دناقبەرا وی دەمی رویدانا میژوویی پەیدا بووی.

٢ – ئەو دەمی ئەق رویدانە ھاتی نئیسین

لئیری (سی) جۆرین دەمی جەئ خو دبینیت ئەوژی (دەمی پەیدا بوونا رویدانی)، (دەمی قەگیرائنا رویدانی)، (دەمی گەشتنا وی ب دەستی خاندەقانی) و ئەقەژی نئیزیکی وی بیروکی یە ئەوا "جیرار جینیت" دیارکری کو ((لێکنیزیکی یا دناقبەرا دەمی قەگیرائی دمیانا ھەرسی تەوهرین: زنجیرەکرنا دەمی، ماوہ، دیف ئیک ھاتن. دیاردبیت))^(١٥٢).

"رولان پارت" وەکو رمخنەگرەکی بونیادگەر ھەرچەندە دەواتەریب بوون دگەل فورمالیستان، بەلئ ھەولا شلوقەکرنا نووی بۆ (دەمی د رۆمانی) دا دایە ژوان ھەولاژی ئەوا ل سالا ١٩٦٦ دیار کری کو دەم رھ و ریشالە بۆ ھەر ھونەرەکی قەگیرائی و ئەق سروشە ژی ژ میتودا "پروپ" بۆ ھاتیە^(١٥٣). ب قی شیوہی "پارت" گریدان دناقبەرا ئەلەمینتا دەمی و ئەلەمینتا ئەگەری دا کریە و دیارکریە کو قەگیران دی دەمی دیارکەت و دەمگیری تەنھا بەشەکە ژ بنیاتی کوتاری، چونکی

دهم نابیت ئەگەر د فورمى سیستەمەکی دا نەهیتە پیشانان لەوما ژى دەمى
قەگیرانى دبیتە دەمى دەلالى یان یى ئەرکی یى گەھاندنا رویدانى.

"تودوروف" نیک ژ وان کەسان بوو یى کو دیتی کو دەم یى فرەجۆرە
دناقیکدا چووێه دناق دەقى ئەدەبى دا، لەوماژى د رۆمانى دا دوو جۆرین دەمى
دیارکریه ئەوژى:

۱ - دەمى دەرەکی.

۲ - دەمى ناوہکی. (۱۰۴)

۱ - دەمى دەرەکی: ئەوژى دەمى قەگیرانى یه، ئانکو دەمى میژوووی ب خۆقە
دگریت (دەمى نغیسەرى) ئەو بارودوخن ئەوین کارتیکرن لسهەر پەیدابوونا
تیکستی کری و (دەمى خاندەقانى) دەمى وەرگرتنا دەقى یه پشتی بەلاقبوونى
کو جارەکا دی وەکو ئاقاھیەکی نوى بۆ دەیتە دانان، چونکی وەرگرتنا
خاندەقانى و ریزکرنا کارەکتەر و رویدانا و گوشەنیگایا وی جوداھیا خۆ یا
هەى ژیا نغیسەرى. بۆ نموونە د رۆمانا (گوند)دا کو رویدانی وى دقەگەریه
سالین ۱۹۴۵ و لەدەمى دەستپیکرنا بزاقا شورەشگیریا کوردی و بەردەوامیا وان
شورەشین سەرکردین کورد د قوناغین بوری دا - بەرى ۱۹۴۵ - ئەنجامداین
ئەقەژى ب دەمى رویدانى دەیتە هژمارتن، بەلى قەگیرانا رویدانا و دەرکەفتنا
قان رویدانا وەکی بەرھەمەکی ئەدەبى (رۆمان) ل سال ۲۰۰۵ کەتیه بەردەستی
خاندەقانا و ل قى دەمى دەمى خاندەقانا هاتییه دەستنیشانکرن.

۲ - دەمى ناوہکی: کو (دەمى دەقى) ب خۆقە دگریت کو ئەوژى گریدای وی
دەمى تاییهتە ب جیھانا ئاشۆپی یا رۆماننغسى قە، دیسان وی ماوہی رویدان
تیدا پەیدابووین و هاتینه قەگیران بۆ نموونە هەر رۆمانەکا رۆماننغسى
تومارا میژووویەکی بوویه، لەوما ماوی رویدانا د ژیک جودانە مینا رۆمانا
(هەوارە) بەحسى رویدانی چەرخى (۱۸) ى دکەت کو تیدا رۆماننغسى
رویدانەکا جشاکى دناقبەرا دوو بنەمالا دا وەرگرتیه و کریه تەقنى رۆمانى.

كهواته گرنگيا دهمى لدهف هندهك ژ رهخنهگرين ئهدهبى ژ گرنگيا كهلهك ئهلهمبنتين ديتر پتره ئهف ديتنه ژى لدهف فورماليستين رۆس پتر يا باو بوو ((بهايى كارى فهگيرانى دميانا رويدانا دا ديارنابيت ب وى رادا د سروشتى وى پهيوهنديا فان رويدانا پيکشه گرئدهت و ههمى بهشين وى دکهت ئيک))^(١٥٥) و ههر ئهف ديتنه بوو بوويه ئهگهر كو جوداهيى بيخهته دناقبهرا (ئاقاهيى فهگيرانى) و (بنياتى فهگيرانى) ((ئاقاهيى فهگيرانى كومهكا رويدانا ل پهى زنجيرهكا دهمى ب خوڤه دگريت، بهلى بنياتى فهگيرانى رويدان ب خويه بهلى نه ب ههمان ريکخستن، بهلكو لدويش ريکخستنا كارى ئهدهبى دچيت و ئهو پيدقياتيا كارى ئاقاهيا رۆمانى دقيت))^(١٥٦) كهواته ئهف جوداهيه دناقبهرا ئاقاهى و بنياتى فهگيرانى دميانا دهمى دا دياردبيت، چونكى يا ئيکى رويدانا لدويش دهمى رويدانى زنجيردکته و يا دووى لدويش پيدقياتيا ئاراستهيا رويدانى زنجيردکته، بهلى رمخنهگرين رۆمانا نوى بۆچوونهكا جودا ههبوو و بۆچوونا وان ژى ژ (فهراموشکرنا دهمى دستپيکر و نهپيگيريكرن ب پهرهپيدان و زنجيرکرنا رويدانا و پاشى تيكه لکرنا وان دناق دهقى رۆمانى دا))^(١٥٧) لدويش قى ديتنى تهنها ريزکرنا رويدانا دى بيته ئهگهر كو دم ژى بهيت زنجيرهكرن، و ب قى چهندي رويدان ب خو دى لدويش دهمى پهيدا بوونا جهى خو بينيت.

بهرى رهخنهگرين رۆمانى ديتن و بۆچوونين خو لسهر گرنگيا دهمى دياربکهن، بهرى وان فهيلهسوفان و هندهك ژ فهلسهفا بنياتى فهلسهفى لسهر (دهمى) ئاقاكره وهكى "نيوتن" و دياركره كو (دم يى سهربهخويه)^(١٥٨) كهواته گرئداى چ سيستهما نينه ههروهسا چ دوماهيك بو نينن، لهوما يا نازاده و ئهفه ژى دبیت تا رادهكى نيزيكي بۆچوونا "برجسون" ي بيت دهمى ديار دکهت كو (دم گيانى لثوکی ههبوونى يه)^(١٥٩) كو ئهفهژى بهروفاژى ديتنا هندهك فهلسهفين كلاسيکه، چونكى وان دياردکرن كو دم يى جيگيره بهلى "برجسون" دياركره كو دم يى د لثينى دا ههر ژ دهمى بوونى تاكو مرنى و ئهو ماوى دکهقيته دناقبهرا



هەر دوو جهمسه‌ران ههمی جوړین رویدانین ژیانې ب خوځه دگړیت هه‌روهکی دقې
وینه‌ی دا دیار:

ژیان (هەر رویدانه‌ك) بیت

دوماهیك

دهستیك

تنی ل فیریدا، ئانکو دناقبه‌را (دهستیك و دوماهیك) دا رولی هه‌ستكرن ب
خود و هه‌بوونی رولی خو د گوهرین و څه‌گواستنیدا دبینیت، چونکی (دم یی
دناق گیان و وژدانا مه دا ب شیوه‌کی هه‌رمه‌کی یی هه‌ی)^(۱۶۰) و هه‌ر ئه‌څ چهنده‌یه
گه‌شه‌كرنا مروځی دكهن بی كو هه‌ست ب بوورینا دهمی بهیت كرن. كهواته
ئه‌گه‌ر "برجسون" د دهمی بوری دابیت و وه‌كو دهستیك بو زنجیرا دهمی
هژمارتبیټ "سارتر" وه‌سا دبینیت كو (دهمی نوكه) بنیاتی پیکهاته‌یا مروځی یه
(چیدبیت كو دهمی بوری دهمی نوكه‌دا بزیت و بهیت دیتن، به‌لی به‌روفاژی
چینابیت))^(۱۶۱)، كهواته فه‌لسه‌فا دهمی و هه‌بوونا وی د هه‌ر بوار و بیاقه‌کیدا
تایه‌تمه‌ندی و گرنگیا خو هه‌یه، چونکی ئه‌څ دهمی نوكه ئه‌م كاری نشیسینی
دكهن پستی چهنه‌ چركین دیتر دی هینه هژمارتن دهمی بوری، ئه‌څجا كاری
ئه‌ده‌بی ژی هه‌ر چهنه‌ یی نوی بیت دی یی دم بسه‌رڅه چووی بیت دهمی دكه‌هیته
خانده‌فانا ئه‌څه ژلایه‌کی څه و ژلایه‌کی دیتر څه څه‌گیرانا رویدانه‌كا میژوووی ب
خو ئامازه‌كا داپوشی یه یا دهمی څه‌شارتی، ئانكو هه‌ست ب دهمی رویدانی
ناهیته‌كرن ئه‌گه‌ر دم بو وی رویدانی نه‌هاتبا دیاركرن، ئانكو دبیت دم یی بوویه
ئه‌گه‌ری په‌یدابوونا رویدانی و د ئه‌نجامدا رومان په‌یدابوویه.

ب شیوه‌کی گشتی سی جوړین دهمی ژلایئ ره‌خنه‌گرین ئه‌ده‌بی څه دناق

هه‌ر ژانره‌کی ئه‌ده‌بی دا هاتییه ده‌ستنیشانكرن ئه‌ووژی:

(۱ - دهمی سروشتی (بابه‌تی).

۲ - دهمی ده‌روونی.

۳ - دهمی ئه‌ده‌بی.)^(۱۶۲)

١ - دەمی سروشتی (بابهتی): ئەق دەمه بهرهف پيشروهی دچیت و چ جارا لپشتی نازقریت، ئانکو پتر رژدیكرنی لسه پيشبینی بو رویدانی داهاقی دكەت ژ رویدانی بووری ههروهکی د رۆمانا (واری روندکا) دا هاتی دەمی قهگیر ژ زاری (ساده) یی کارهکتهری لاوهکی دقهگیریت و هزرا وی دکهته پهیف و دیبژیت: ((ساده دزانت ئەو مرۆقیت ل عیراقی نوکه باری وان هندی بیژی یی نهخوش و گرانه.. بهلی پا ئەو عیراقییت ل دمرقه باری وان ژی نهیی سقکه.. نی لهش و گیانی وان ییت ل دمرقه.. بهلی هزروربیر و ههمی خهونیت وان ییت ل عیراقی دگه ل خزم و مرۆقیت وان.. ئەو ژی وهک وی گایی نه ههروهک دبیزن ب شاخا یی ههلاویستی یه))^(١٦٣).

دیتنا قی جوړی دەمی دیسان پتر دهاتنا ومرزین سالییدا دیار دبیت یان ژی دەستیكا ژیانی و ههبوونی و ئەقه ههمی ژی گریدای جههکی و مرۆقایه و دم لدر وان دزقریت. بو نمونه دەمی د رۆمانا (ههواره) دا هاتی دەمی دایکا مستی ((سهری خو بلندکر بهری وی ب وان چل و چیا کهت.. هیس ژ بهفری د هون بون و نه بهردابون.. ل زویرکین نیژیکی گوندی هندهک شون سیس بیون و دارو بار نه پهقی بون.. گوزی زانی کو زستانا ئەق ساله گهلهک قهکیشا و بهار ب درهنگی قه دی هیت.. سهری خوه ههژاند و دگه ل خو گوت: (ب نیشانا بهارا ئەق ساله دی گهلهکا ب رموش و خهمل بت))^(١٦٤)

٢ - دەمی دەررونی: هه مرۆقهکی دناق ناخی خودا دەمهکی تاییهت ب خودی خو قه یی هه، کو دمرنهجامی هه کارولشین و بزاقهکی یه چ ب شیومیهکی ئیرادی و سیسته ماتیك ئەنجام بدهت یان ب شیوهکی ناكاو و ژنیشکهکی قه پهیدابن، ب واتایهكا دیتر رۆماننقیس بی کو پلان هه بیت بو وی چهندی کو ئەو رویدانا دبیه هیقینی نقیسینا رۆمانا وی ب شیوهکی ژ شیوان کارتیکرنا خو یا دهرونی دگه ل بورینا دەمی لسه ناخی وی ههبوویه، ئانکو ب ریکا وی رۆمانی دهرنیخستی، لهوما ژی دەمی دهررونی ناکهقیته دبن هیچ پیشه و چارچو قهکی، ژیهرکو ب دەمهکی خودی و گریدای تاکهکەسی دهیته هژمارتن و ئەو کەسه بتنی دشیت ب ریکا ههست و ههستکرین خو ب دهروربهرا و دەمی خو یی دهررونی بییقیت

((هەرچەندە ئەقە هەستەکرنا وی ژێ چرکەک ژ چرکەکی جودایە و چ یەکسانی دناقبەرا کریار و دەمی دەرونی دا نینە، چونکی هەندەک دەم یی هە یی پری خوشی و ژیانە و هەندەک ژ یی قالا یە ژ هەر تشتەکی))^(١٦٥) مینا قی جووری دەمی د رۆمانا (واری رۆندکا) دا دەیتە دیتن دەمی خەون بوویە هزر وەکو رولیتی دھزرا (گاره) یی قارەماندا دزقریت ((عەمری وی هەشت سالی و بالەفرا ل مالا برهیمی حاجی دای و هەقالی وی خانەدان .. ئەوی کوری خو خانەدان یی ناقری دگەل دەبیابیت وی و هەر چار برابیت وی بن کافلی ماین و قوت بریوین.. تانوکە ئەو رویدان هەرا ل بیرا گارە ی هەر وەک دوھی یا رویدای ... هەندەک جارا دبینیت ئەو بالەفر توپا ل مالا وان وەردکەن.. هەکو وەسا دبینیت گەلەک دترسیت و ئیکسەر ئیک ژ مالا وان دەمرت))^(١٦٦).

کەواتە بێردانکا هەر مرۆفەکی شیایە و دسیت پاراستنا رابردووی مرۆقی و ئەو هەمی رویدانین دچاق و میسکی ویدا هاتین تومارکرن بکەت، چونکی بێردانگ گریدای دەمی بوری بو نوکە و نایندەیه هەر وەکی یا زانایە گەوهری هەبوونا مرۆقی یە، دریزه پیدانا رابردووی ب دەمی نوکە یە و هەر دوو پیکشە دبنە ئیک بو بەردەوامی دان ب ژیان.

٣ – دەمی ئەدەبی: هەر دەقەکی رۆمانی ژ دوو بنیاتین سەرەکی یین قەگیرانی پیکدەیت ئەوژی قەگیرانا رویدانی و پەیا ما دەقی. یا ئیکی گریدای هەمی وان رویدانایە ئەوین کارەکتەر پی رابووین و ل دەم و جەهەکیدا بسەری وان هاتی، یا دووی پەیا م یان گوتارییا دەقی رۆمانی ریکا هەلبژارتی یا شیوازی قەگیرانا وان رویدانا ب خو قە دگریت، ئانکو هەلبژارتنا رۆمانش یسی ب ریکین ئاشویی و ئالوز و تەقنەکی چنی بی هەندەک رویدانین ئاویتەکری دگەل رویدانا سەرەکی بو هندی کو ژلایەکی قە هیز و ئافراندا خو یا زمانی و پیشان بەدەت و ژلایەکی دیترفە بەرزەکرنا رویدانا دناق دەمی دا بو هندی کو خانەقانی پی بەدەت کاری.

دهم د ئەدەبیدا ب (دهمی مرۆقی دەیتە نیاسین.. ئەو هشیارییا بۆ دەمی دەیتە کرن بەشەکه ژ باگرهوهندی ئالوزی ژیان، لەوما ژى دەم وهکو تەقنەکی دجیتە دناق هەمی کوژیین ژيانا مرۆقی) (١٣٧) هەر ئەق گریڤانا توند بوویە دناقبەرا مرۆقی و دەمی، کو چەندی جۆر بۆ دەمی بەین دیارکرن و هەر ئیک ژ دیتن و گوشەنیگایا خو تەماشەى دەمی دناق دەقی رۆمانیدا دکەت، و ئەقا دناق رۆمانا کوردی ژیدا دەیت دیتن هەمی ژ ئەگەری وان رویدانایە ئەوین بەسر مللەتی کورد دا هاتی، کو میژوو بوویە لایەکی توماری و ئەدەب ب هەمی ژانری خۆقە بوویە لایەکی دیتر تیدا ئاوینا هەمی وان رویدانا رەنگشەدایە ئەوین میژوووی بەر پەریین وی لاداین.

٣- ١- ٤- أ: شیوازی دەمی د رۆمانین (محەمەد سەلیم سواری) دا:

قوناغین میژوو یا مللەتی کورد هەمی - زۆریەیا زورا دەمی - ب هەفرکی و ناکوکیان قە چووێ چ دکەل لایەنی هەریمی یان ژى ژلای جفاکی و چینایەتی قە؛ لەوما ژى دەمی و میژوووی ب هەقرا رولیتا ژيانا قى مللەتی زفراندیە و هەر جارەکی بەرەق ناقارەکی بریە. و ئەق چەندە ژى پشتی بوورینا دەمی بووینە کەرستەکی بەرەق بۆ نغیسەرین هەمی بورارین ئەدەبی و ژوان ژى رۆماننغیسان رۆمانین (سیاری) هەر ئیک قەگیرانا قوناغەکا میژووویە، هەر ئیک یا جودایە ژ یا دیتر، بەلى دمیانا هەر سیکادا دیاردبیت کو پتر داکوکیا رۆماننغیسی کەتیە سەر قەگیرانا رویدانین بەرى سەردەمی خو، ئانکو قەگیرانا رویدانین کەقن کو مورا خو ل میژوووی کریت لەوماژى ئەگەر ب هویری تەماشە بهیت کرن دی ئەق شیوازی دەمی هیین دیتن ئەوژى:

أ - شیوازی دەمی یی سەرکەتی (بەرۆژیر - الصاعده): تیدا زنجیرەکرنا دەمی رویدانی دەیت کرن هەر ژ چرکا پەیدا بوونی تاکو دوماهی و دیسان قارەمانی رویدانی دکەتە دچارچۆقەکیدا و بەحسی ژيانا وی دکەت هەر ژ

دهمى بوى تا كو ههمى قوناغين ژيى خو دبورينيت ههروهكى د رومانا
(گوندا) دا هاتى.

۲ - شيوازى دهمى پارچه كرى: ب قى شيوازى ژى ههروههكى د ريزكرنا
ريزهبندى و پيشهنگيا رويدانا دهين ديتن، ئانكو جار روماننقىس باس ل
رويدانا دهمى بورى بهرهف نوكه دجيت دكهت جار ژى ژ دهمى پهيدا بوونا
قارهمانى رومانى بهرهف ئايندهى دجيت، ئهركى فهگيرى ل قيرى فهگيرانه
لژير پياده كرنا دهمى تاكو زالگهكرن ئسهر ريزكرنا رويدانا لدويش وى
دهمى رويدان پهيدا بووى بگونجيت، بهلى رويدان دى هيت بهسكرن و پاشى
دى هيت بهرين و دى دهست ب رويدانهكا ديتر هيت بهسكرن وهكى د رومانا
(گوندا) دا هاتى كو روماننقىسى ئامازه ب فان ههمى سهردهمان يان سالان
كره:

۱. سال ۱۹۴۵: هاتنا بارزاني بو گوندى سيارى.
۲. ۱۹۳۷: بهحس ل رويدانا جفاكى دناقبهرا قارهمانى رويدانى و هندهك ژ
كهسين ديتر كو خوين ريتن دناقبهرا وان كهتبوو.
۳. سال ۱۹۴۱: جارهكا دى شهر دناقبهرا بنه مالا قارهمانى و ئهو كهسين ديتر
ئهوژى خهلكى بهرگارهى بوون كو ئهف چهنده ژى ب پالدا نا هندهك
(ئاغايين) دهقهرى هاتبوو كرن.
۴. ۱۹۳۷: دهمى قارهمانى رومانى هاتى برينداركرن ژ ئه نجامى وى شهرى
خويندارى.
۵. ۱۹۳۹: ئهف ساله وهكو بيرهاتنهك دسهرى قارهمانى رويدانى دا (شيرق) دا
هاتى دهمى (شيرق) ماموستايى قوتابخانى قوتاي ب بههانه يا ههژيكرنا وى
ب كچهكا گوندى وان.
۶. ل سال ۱۹۰۷: دقى سالى دا (ريبهر - بارزاني) بهحسى وى پهيوهنديا دناقبهرا
بنه مالا بارزاني وهكو رابهريين كهيسا كوردى و دهولهتا ئوسمانى دوى
سهردهمى دا، ئانكو (ريبهر) فهگيرانا وان رويدانا كره ئهوين بسهرى

مللهتێ کورد هاتی و بویه نموونهك دناق رۆمانێ دا بکارهاتی، کو تیدا
ئاماژه ب سیدارهدانا (شیخ عهبدوولسهلام بارزانی) ل میسلێ.

۷. ل سالا ۱۹۲۳: ههر بهردهوامیا (ریبهری) یه ب فهگیرانا وان رویدانا ئهویین
دسهردهمی شیخی دا پهیدا بووین، نهخاسمه دهمی (شیخی بریفکا) چووینه
دهقهرا وان بو چارهسههرکرنا وی کیشی.

۸. ل سالا ۱۹۱۴: دهمی ئوسمانیا ل مويسل شیخ عهبدوولسهلام ب قناری
فهکری کهواته فهگیرانا فان رویدانا و هاتنا بهری ئیک یا ههر
رویدانهکی هندهك جارا ژ نهجامی هزرکرن وهکو فلاش باکییا
کارهکتهرین رۆمانی پهیدا بوویه، لی مههرما رۆماننقیسی دقێ جوړه
زنجیره کرنا دهمی دا تنی ژبلی جوانیا هونهری بدهته دهقی لایهنهکی
بیردانکی ژ ب خوڤه دگریت داکو بیته دکیومینت بو نهوهیین داهاتی.

۳ – شیوازی دهمی فلاش باکی: ل قیری فهگیر رویدانا د بیردانکهکا دهمی
بوری دا دزقرینیت، ههر وهکی وینی شیرووی د فلاشباکا وی دا هاتی دهمی
بریندار بووی ((ههکو ل سالا ۱۹۳۷ شیرو ل شیفا سپینداریا هاتییه
بریندارکرن و برییه گوندی سپینداری ههر زوی زهلام هاتنه دویف تهلویی
نوژدار و ل نیفا شهقی برنه سپینداری .. دا برینیت شیرووی دهرمان کهت و
بکهوینیت))^(۱۶۸).

ئهف شیوازین دهمی د ههر رۆمانهکی دا ب رهنهگی دهینه دیتن، بهلی
فهگیرانا رویدانی د سنوری دهمهکی دا – نهخاسمه دهمی میژوووی – دمیانا دوو
بنیاتین سههرکی دا پتر خویا دبیت.

۱ – فهگیرانا بیرهینانی.

۲ – فهگیرانا پیشهنگی^(۱۶۹)

(قهگیرانا بیرهینانی) راسته دەم یی پیقە دیار نینه، بەلی داپوشینا وی
 لژیڕ بەردا بیرهاتن و بیردانکا مرۆقی ئاماژا دەمی ب خوڤە دگریت ب شیوازهکی
 قەشارتی دەریینی ژ ھندەک وان رویدانا دکەن ئەوین ماوه بسەرڤە چووی، ئەڤجا
 رۆماننڤیس دەمیانا کارەکتەرەکیدا دی بێرا ھندەک رویدانین میژوووی نیخیتە
 بەرچاڤ ھەرۆهکی د رۆمانا (گوند) دا ھاتی دەمی ریبەر دبیرھینانەکا خۆدا بو
 خەلکی گوندی سیاری د ئاخڤیت و دبیزیت: ((ھەکو ل دوماھییایا سالا چۆی ئەز ب
 گەریانەکی رابویم بو ھوزیت زیباری و سورچی و خوشناوا ب دلی موسەرڤ
 ھەڤلیری نەبوو ب حازربونا نینەری ئینگلیزی "جاکس" ی .. ب زڤری قە گۆتە من:
)) (تە چ دڤیت .. تو دناڤ ھۆز و گوندیت دەڤەری دکەری)) .. ئینا من ژی بەرسڤا وی
 دا .. کو ئەز یی دکەرم چونکی ھندەک ئالوزی دناڤ خەلکی دا ییت ھەین و ئەز
 حەز دکەم وان ئالوزییا چارەکەم ... ئینا ھەر موسەرڤ ب نەخۆشی قە گۆتە من:
 ((ئەڤە ھەمی نە شوڤا تەبە .. ئەڤە شیماتییە))^(۱۷۰)

ئەڤ قەزڤرینە بو دەمی بووری و رویدانین دەم بسەرڤەچووی ساخلەتەکا
 لوجیکی یە، چونکی ب زەحمەتە قەگیرانا رویدانەکی بەیت کرن ھیتا دەم
 بسەرڤە نەچووہە ((بیرھینان وەکو تەکنیکا گرنگ لدەڤ رۆماننڤیسی دەیتە
 ھژمارتن، چونکی د وی ریکی دا دەولەمەندییا رویدانا ھاریکارییا ئەفراندن و
 پەرەپیدنا رویدانا سەرەکی دکەت و ئەڤی چەندی ژی لایەنەکی ئیستاتیکی ب
 خوڤە دگریت))^(۱۷۱) گرنگیا فی شیوازی بیرھینانی جۆرە ئاشکراکرنەکی ب
 رۆماننڤیسی و خاندەڤانی دکەھینیت کانی کارەکتەرین رۆمانی چاوە ژیاينە و
 رویدانین ژیانن چ کارتیکرن لسەر وان کرینە.

دیاردبیت کو (بیرھینانی) ژی گرنگی و ئەرکی خۆ یی ھەمی ئەوژی:

أ – ئاماژەبە بو رویدانین کەڤن و دەم بسەرڤە چووی ب ریکا قەگیرانی و
 بیرھینانی نویکرن پی ھاتە بەخشین.

ب - قهزقرین بو رویدانین کهفن مفا و مرگرتنه، چونکی هەر دووباره کرنهک بیرهینانه که یان ئاماژهیه که بو هندهک رویدانین دیتر.

بهائی مههم ژ (قهگیرانا پیشهنگی) دیارکرنا گوشه نیگا و دیتنی یه لسه کاره کتهره کی دناق رۆمانی دا، یان ئاماژهیه ب رویدانه کی بهری پهیدا بییت، ئیک ژ وان ساخله تین دق جۆری ده میدا دهین دیتن رهگهزی ورژاندنی یه کو پالدمره که بو و مرگری کو پیشوازیی ل هندهک رویدانین نوی بکهت کو هیشتا پهیدانه بووینه، ژهرکو ئەق جۆری ده می ب زهحمه ته بکاربهیت لهوما ژی گه لهک رۆماننقیس په نایی بو بکارهینانا وی نابهن و نه گهری قی چهندی ژی د زقرینه وی ژینگه ه و جه و سپهیزا رویدان تیدا دزقرن، چونکی ده می بووری وهکو وینه کی ناشویی دمی شکی رۆماننقیسیدا رویدانا دروست دکهت و ددهته بهر ئیک، ئانکو رۆماننقیس ب خو نزانیت دی چ رویدان هیته پیش ژهر کو ((ئاماژه کرن ب رویدانین ئاینده می دکیمن، چونکی پتر نیزیکی گریمانه یی یه ژ راستی))^(۱۷۲) کهواته رۆماننقیس پینگافه کی به رهق پیش رویدانی دهاقیژیت و هەر رویدانهک قهگیرانا رویدانه کا بهری خویه و نهو رویدان دبیه پیشهنگ بو رویدانا بوری. ههروهسا دبیت نهو پینگافا ده می یا دهیت هاقیتن ماوه کی دریز ب خو قه بگریت و گوهرینه کا مهزن ب رویدان و ریزهوا وی بکه قیت رویدانا سه ره کی هاتنا ریه ری یه ل سالا ۱۹۴۵ بو گوندی سیاری پاشی رۆماننقیس قی رویدانی ل جه دهیلیت و دچیت سه ربه حسکرنا ژيانا (شیرۆی) کو قه هره مانئ رۆمانئ یه و چهوانیا ژيانا وی و خیزانا وی و پاشی نهو باروودوخین وی سه رده می یین نهو وگوندی و ملله تی کورد تیدا بوورین. ب واتایه کا دیتر رۆماننقیسی د ئیکه م بهش دا ناشویا (شیرۆی) و پیشوازییا وی بو (ریبه ری) به حسکریه و پاشی هاتیه قه گیرانا ژيانا وی کریه لهوماژی پاش و پیش ئیخستنا قی چهندی ته نها بو مه رما لی کزفراندنا رویدانایه. ههروهسا ئەق راوهستاندنا رویدانا سه ره کی ب ته کنیکه کا هونه ری یا دهربرینی

دهیته هژمارتن و کیشانا سهرنجا خاندەقانی ژلایهکی فه و چنينا وان هەمی رویدانی دوی ماوهی دا پەیدابوون ژلایهکی دی فه.

ئەف جۆری پێشەنگیا ژى ب بریرا فهگیرانی دهیت نیاسین، چونکی شیوازەکی دەمی یی لیکزفزی د رۆمانی دا بەرچاڤ دکەت، چونکی دبیت هەندەک جارا ببیتە ئاماژەک بو گریمانا هەبوونا هەندەک رویدانی نوێ وهکی پەیدابوونا (شەرەکی)، (داووتەکی)، (نەخوشیەکی)... هەر وهکو د رۆمانا (گوند) دا هاتی ئەف جۆری رویدانی ژى دوی دەمی دا دهیت دەمی رویدانا سەرەکی یا رۆمانی دگەهیتە خالەکی و رۆمانقیس ل چارەسەریەکی بو پەرەپیدانا رویدانا سەرەکی بکەت. بو نموونە د هەر سی رۆماناندا رویدان هاتیە فهگیران پاشی ل ئاستەکی راوہستیایە و هەندەک رویدانی دیتەر هاتیە دنագدا کو ب رویدانی لاوہکی دهیتە هژمارتن.

۳- ۱- ۴- ب: دەمجھ (زماکان):

وهکو دوو ئەلەمینی سەرەکی پیکشە هاتیە گریدان، ژبەر گرنکیا هەردوکا، کو هەر دوو پیکشە رولی خو دئیک چرکەدا دبینن لەوما ئەف زاراڤە وهکو ئیدیەمەکی نوێ بو هاتیە دانان و یا دیارە ژى کو ئارمانجا هەر دوو رەگەزا پەرەپیدان و لشین و گوهرینا رویدانایە و ئاراستەکرنا وان (دەمجھ ئاماژەیکە پیکگهوری یە دنագبەرا دەم - جە) (۱۷۳) دا.

هەرچەندە رھ و ریشالین فەلسەفە یین فی زاراڤی لیکدای ل سەر وی بنیاتی دهیتە شلوقەکرنا کو لیکگریان ل ماہیەتا دەم و ماہیەتا جھی کو (ئەو ماہیەتە ژى یا بەندکریە ب وی پەییوہندیا دنագبەرا هەرسى جەمسەرین دەم، جە، لشین) (۱۷۴) ئەفەژى نیزیکی وی دیتنى یە ئەوا "ئەرستوی" دیارکری کو دەم (هژمارا بزاف و لشینایە) (۱۷۵).

"باختین" ژوان رەخنەگر و شلوقەکارا بو ئەوی گرنکیەکا تاییبەت ب فی زاراڤەى دای و وی زاراڤی (کرونوتوب) بو دانابو، ئەف زاراڤە ب بنیاتی جحاکی و

میژوویی قه بهندکربوو، چونکی وهکو (بنیاتهکی چهشنهیی - میژوویی دهاته نیاسین و ههردوو رههندی جفاکی و میژوویی دهمهکی دهستنیشانگری ژ میژوویی دپاریزن)^(۱۷۶) ل قیری رولی ئەکتیف یی دەمی و جهی دیاریوو، چونکی ژلایهکی قه تومارا میژوویی یه و ژلایهکی دیتر قه دهستنیشانا جهی رویدانی و ههفرکی یه، لهوماژی ههردوو وهکو ئەلهمینتهکا ئورگانیزمی هاته نیاسین و ههردوو قه چهنده بوو "باختین" پالدای کو دیاردین میژوویی لدهق وی ب زاراقی دهمجه بهینه نیاسین، ههچهنده "گاستون باشلهر" وهکو رهخنهگرهک دبواری (نیستاتیکا جهی) دا دهیته نیاسین، بهلی وی دان پیدانهکا فهرمی ب زاراقی (کرونوتوب) یا باختینی نهکر، بهلکو ب شیوهکی ژ شیوان ناماژه ب پیکشه هاتنا ههردوو رهگهزان کریه و دبیزیت: ((نهم د وی هه ماههنگی دگههین ئەوا دناقبهرا تشتا (رویدانا) و دەمی دا هه ی ژ لایهکی قه و کریارا جههکی د دهمهکی دا و پاشی کارقه‌دانا دەمی بو کریارا وی جهی ژلایهکی دیتر قه ...)^(۱۷۷) دیار دبیت کو دهمجه لدهق "باشلهر" ی ئیک وینهی ههیه دچارچوقی پهیوهندیهکا سنوردارگری دا دناقبهرا کارو کارقه‌دانی دا دهینه دیتن.

دهمجهی پهیوهندیهکا دگهل رویدان و کارهکتهران دمیانا قهگیرانا رویدانی دا هه ی و ب ههقرا ئیکهتیهکا ئورگانیزمی پهیدادکهن، بهلی هندهک رهخنهگر دیاردکهن کو (گریدانا ژیان مرؤقی ب جهی قه پتره ژ گریدان ب دەمی قه)^(۱۷۸) ئەقهژی دزقریته وی چهندی کو دم ب خو دلشین دایه و ههردوو دهمهیه گوهرینا دئخیته ژیان و جهی مرؤقی، ئانکو بوورینا دەمی ههست پی دهیت کرن، بهلی جه دهین دیتن و ژیان لی پهیدادبیت.

(پهیوهندی دهمجهی ب کارهکتهرین رۆمانی قه دمیانا سی شیوهگیریدانا بهرجاق دبیت:

۱ - پهیوهندی دناقبهرا دهمجهی و کارهکتهرین نیشتمان پهروهر و رهوشه‌نبیر.

۲ - پهیوهندی دناقبهرا دهمجهی و کارهکتهرین ملی.

۳ - په یوه ندى دناقبهرا ده مجهى و کاره کته رین خودان دسته لات) (۱۷۹)

۱ - په یوه ندى دناقبهرا ده مجهى و کاره کته رین نیشتمان په روهرو و رهوشه نښیر:

ژوان کاره کته رین رولى خو دناق دهقى دا دبینن کو هر ئیک ژى ل
گوروى سه رده مى خو ب رهوشه نښیر و نیشتمان په روهرو دهیته نیاسین مروقین خودان
هه لویستن. ژوان کاره کته رایه نهوین روماننقیسان هه ولداى ژبلى کیشانا وینى
وان یى دهره کی، قیایه نهو ههست و هه لویستى وان یى نافخویى ژى ناشکرا بکته،
چونكى کاریگه ریه کا راسته وخو لسه ر جفاكى دکهن و کومه لگه هى ژ خهوا
ته په سه ربوونى هشیار دکته. هه روهكى کاریگه ریا (ریبه رى) د رومانا (گوند) دا
ده مى قه گیر دبیزیت: ((وان روژا و ل هه مى جها سوحبهت هه رنهو بو .. کو ریبه رى
هاتى و دى تشته ک مهزن کته .. نا هیلیت ناغا و مهزنیته چ هوز و عه شیرا ژئیک و
دوو دعاجز و سل بن .. دى هه مییا ب زمانه ک خوش پیک ئینت و بته نک
ئیک)) (۱۸۰).

۲ - په یوه ندى دناقبهرا ده مجهى و کاره کته رین مللى:

مه رهم ژى نهو کاره کته رن - دبیت د لاوهكى بن - نهوین پتر ب نه رکین
تایبته رادبن کو ژلایى ناستى خاندن و رهوشه نښیری قه هه لگرین چ باومرنامه و
ناستین رهوشه نښیری نینن، لهوماژى گریدانا وى ب جهى قه دى یا موکم بیت به لى
ده مى - تا راده کى گرنگیا خو لده ق نینه - چونكى بتنى چاقه رى ژبانه کا ساده یه،
لهوما ژى نه ق جورى کاره کته ران زویکا دهیته لادان نه خاسمه نه گهر کاریگه ریا
کاره کته رى نیشتمان په روهرو و رهوشه نښیر لسه ر بهیت کرن. بو نموونه د رومانا
(ههواره) دا رولى مامى (ههسن) لى رولى وى یى نه کتیقه ب تنى سه بارته ناستى
وى یى رهوشه نښیری وهكى کاره کته ره کى مللى دهیته خویاکرن وهکو دقى
نموونى دا هاتى ده مى مامى (ههسن) دبیزیته (مستى) : ((... نه قه تو ژ قه نجیین
خوه وه دبیزى .. من گه لهک ژ خودى منته نه زل نک هه وه هنده بم .. وه رووین خو
دسپین نى هندى من گوه لى بوى کارى بنه مالا وه نه قه یه .. قه درى مروقین خو

دگرن بهری وان یی ل گرگره و ره سپین عه شیرهتا وان.. نی هەر ژدهمی عوزیر
ئاغای و تا نوکه هین ب وان رهوشتا شیان هه می عه شیرا ژکیکان و ملان و شینگ
و شه مکی و دووقولی و حه سنا و حهیدهرا و پهنجارییا هه میا بکهن دهستهک و دلکه
بو قهنجی و باشیی))^(۱۸۱).

۳ – په یوهندی دناقبهرا ده مجهی و کاره کتهرین خودان دهسته لات:

ئهف جورئ کاره کتهران بهرؤقاژی و ههقدژی جورئ ئیکئ یه، چونکی ئهف
که سین خودان دهسته لاتدار هه می ههول و بزاقان دکهن کو زالگهها خو ل سه
وان کهسان زال بکهن یین هیزا وان کیتر ئهفجا چ ئهو کهس ههزار، جوتیار،
رهوشهنبیر... بیت، نموونا فی جورئ کاره کتهران دمیانا دهسته لاتا دمه بهگا
لسهر مولکی خه لکی دیاردبیت کو تا کو فی سهرده می هندهک ژوان نموونا هه نه. بو
نموونه د رومانا (ههواره) دا ((قادو ژی بهر کوچکی خوه خوژی راهیلان کو روزهک
بهیت مستی ژی وهکی بابی خوه ب تافهکی بچت و ب گه له مه کی بکهفت دا ل
ناق عه شیرهتا هه ره ئهو بمینت.. دا پتر میر قهدری وی بگرت و پتر گوهی خوه
بدهتی.. قادو باش دزانت هه که مستی نهبت کهس نینه سه ری ژوی بستینیت ..
بهس مستی یه دزانت تا بیستی بخوینت))^(۱۸۲). کهواته دیاردبیت کو ئهف جورین
په یوهندی ژی خزمهتا رویدانی دکهت، ئانکو رویدان پالدمه ره بو رویدانا فی چهندی.

- (١) واسینی الاعرج، اتجاهات الرواية العربية في الجزائر، المؤسسة الوطنية للكتاب، الجزائر، ١٩٨٦، ص ٨٧.
- (٢) حسام الخطيب، بناء الشخصية الروائية في رواية نجيب محفوظ، الطبعة الاولى، دار الحداثة للنشر والتوزيع، لبنان، د.ت، ص ١٨١.
- (٣) جواد اصغري، دراسة في عناصر رواية ((فراغ سلوتش)) لمحمود دولت آباد، مجلة اللغة العربية و ادبها، السنة الثالثة، العدد الرابع، ٢٠٠٤، ص ٩.
- (٤) عبدالمك مرتاض، في نظرية الرواية - بحث في تقنيات السرد، ص ٩٦.
- (٥) المنصف وناس، اشكال و صيغ شخصيات الابطال، مجلة الفكر التونسي، عدد ١٠، ١٩٨١، ص ٩٤.
- (٦) محمد سليم سوارى، (هواره)، رؤمان، ل ٥١ - ٥٢.
- (٧) علي منصورى، البطل السجين السياسى في الرواية العربية المعاصرة، دراسة دكتورا، كلية الاداب و العلوم الانسانية، قسم اللغة العربية و آدابها، جامعة الحاج لخضر، الجزائر، ٢٠٠٨، ص ١٨٠.
- (٨) ههمان ژيدير، ل ١٨٠ - ١٨٥.
- (٩) د.حميد لحمداني، بنية النص السردى، الطبعة الثالثة، المركز العربي الثقافى، دار البيضاء، ٢٠٠٠، ص ٢٥.
- (١٠) علي منصورى، البطل السجين السياسى في الرواية العربية المعاصرة، ص ١٨٢.
- (١١) حلمى المليجى، علم النفس الشخصية، الطبعة الاولى، دار النهضة العربية، بيروت، ٢٠٠١، ص ٣٤.
- (١٢) محمد يوسف نجم، فن القصة، الطبعة السابعة، دار الثقافة، بيروت، ١٩٧٩، ص ٩٨.
- (١٣) عبدالرحمن منيف، رحلة ضوء، ص ٣٩.
- (١٤) محمد سليم سوارى، كوند، رؤمان، ل ٥١ - ٥٢.

- (١٥) ههمان ژيڊمر، ل ٣٤٦.
- (١٦) جان ايف تادييه، النقد الادبي في القرن العشرين، ص ٢٣٢.
- (١٧) صلاح فضل، منهج الواقعية في الابداع الادبي، دار الوفاق الجديد، بيروت، ١٩٨٦، ص ١٥٧.
- (١٨) محمد احمد ربيع، قضايا النقد العربي الحديث، دار الفكر للنشر و التوزيع، عمان، ١٩٩٠، ص ٨٣ - ٨٤.
- (١٩) محبة حاج معتوق، اثر الرواية الواقعية الغربية في الرواية العربية، دار الفكر اللبناني، بيروت، ١٩٩٤، ص ٣٦.
- (٢٠) د. نوزمت ئهحمهد عوسمان زيباري، رهكهزهكاني چيروك له داستاني (مهم و زين) خانيدا، نامهي دكتورا، كوليزي بهرومدهيي (ابن رشد) زانكوييا بهغدا، ١٩٩٩، ل ٧١.
- (٢١) عبدالله رضوان، النموذج و قضايا اخرى دراسة نقدية للقصة القصيرة في الاردن، ١٩٧٠ - ١٩٨٠، رابطة الكتاب الاردنيين، عمان، ١٩٨٣، ص ١٤.
- (٢٢) فريال كامل سماحة، رسم الشخصية في روايات حنا مينا، المؤسسة العربية للدراسات و النشر، بيروت، ١٩٩٩، ص ٢٧.
- (٢٣) رينيه ويلك، اوستن دارين، نظرية الادب، ت: محي الدين صبحي، دمشق، ١٩٧٢، ص ٢٣.
- (٢٤) أ. م. فورستر، اركان القصة، ت: كمال عياد جاد، مطبعة الوحدة، القاهرة، ١٩٦٠، ص ٨٣.
- (٢٥) محمد يوسف نجم، فن القصة، ص ٨٦.
- (٢٦) محمد سليم سواربي، كوند، رؤمان، ل ١٢٨ - ١٢٩.
- (٢٧) ههمان ژيڊمر، ل ٣٤٦ - ٣٤٧.
- (٢٨) سليمان حسين، مضمرة النص و الخطاب - دراسة في عالم جبرا ابراهيم جبرا الروائي، اتحاد كتاب العرب، دمشق، ١٩٩٩، ص ٣٧١ - ٣٧٢.
- ههروهسا تهماشهي:

- محمد ايوب، الشخصية في الرواية الفلسطينية المعاصرة في الضفة الغربية و
قطاع غزة، (١٩٦٧ - ١٩٩٣)، ١٩٩٦.
- (٢٩) محمد سليم سوارى، هواره، رؤمان، ل ١١٨ - ١١٩.
- (٣٠) ههمان ژيډمر، ل ١١٨ - ١١٩.
- (٣١) احمد العدواني، بنية النص الروائي، مقارنة لأليات تشكيل الدلالة، الطبعة
الاولى، المركز العربي الثقافى، الاردن، ٢٠١١، ص ١٥٢.
- (٣٢) طه الوادى، دراسات في نقد الرواية، الطبعة الثالثة، دار المعارف، القاهرة، ١٩٩٢،
ص ٢٦ - ٢٧.
- (٣٣) سحر شبيب، البنية السردية و الخطاب السردى في الرواية، مجلة الدراسات في
اللغة العربية و ادابها، فصلية محكمة، العدد الرابع، صيف ٢٠١٣، ص ١٠٦.
- (٣٤) عبد المللك مرتاض، في نظرية الرواية، ص ٨٥.
- (٣٥) ههمان ژيډمر، ههمان لاپهر.
- (٣٦) حسن بحراوي، بنية الشكل الروائي، الطبعة الأولى، المركز الثقافى العربي،
بيروت، ١٩٩٠، ص ٢١٣.
- (٣٧) فلاديمر پروپ، مورفولوجيا الخرافة، الطبعة الاولى، ت: ابراهيم الخطيب،
الشركة المغربية للناشرين المتحدين، الرباط، ١٩٨٦، ص ٣٤.
- (٣٨) ابراهيم الخطيب، نظرية المنهج الشكلي، نصوص الشكلايين الروس، الشركة
العربية للناشرين، بيروت، ١٩٨٢، ص ٤٠٧.
- (٣٩) رولان بارت، مدخل التحليل البنيوي للقصص، ت: منذر عياشى، الطبعة
الاولى، مركز الانماء الحضاري للدراسات و الترجمة، ١٩٩٣، ص ٦٣.
- (٤٠) ههمان ژيډمر، ل ٦٤.
- (٤١) ههمان ژيډمر، ل ٧٢ - ٧٣.
- (٤٢) ههمان ژيډمر، ل ٧٢.
- (٤٣) فليب هامون، السيمائية و النص، سيمولوجية الشخصيات الروائية، ت: سعيد
بنكراد، دار السلام الرباط، ١٩٩٠، ص ١٩٤ - ٢١٤.

- ديسان بنّيّره: يمنى العيد، تقنيات السرد الروائي في ضوء منهج البنيوي،
ملتقى السيمائية والنص الادبي، عنابة، ١٩٩٥، ص ٢٨٣.
- (٤٤) حمد سليم سوارى، (هواره)، رؤمان، ل ٣٨ - ٣٩.
- (٤٥) محمد سليم سوارى، (كوند)، رؤمان، ل ٢٤ - ٢٥.
- (٤٦) محمد سليم سوارى، هواره، رؤمان، ل ١١٨.
- (٤٧) ههمان زّيدمر، ل ٢٢٦.
- (٤٨) ههمان زّيدمر، ل ٣٥.
- (٤٩) جورج لوكاش، الرواية التاريخية، ص ٥٣.
- (٥٠) عبدالعالي بشير، تحليل الخطاب السردى والشعري، الطبعة الاولى، دار الغرب
للنشر، الجزائر، ٢٠٠٢، ص ٥٥.
- (٥١) د. بعيطيش يحيى، خصائص الفعل السردى في الرواية العربية الجديدة،
مجلة كلية الاداب و اللغات، جامعة محمد خضير - بسكرة، الجزائر، العدد
الثامن، ٢٠١١، ص ٢٦.
- (٥٢) السعيد زعباط، رواية ((كتاب الامير مسالك ابواب الحديد)) لواسيني
الاعرج - بين الحقيقة التاريخية و المتخيل الروائي، رسالة ماجستير كلية
الاداب واللغات، جامعة منتوري - قسنطينة، الجزائر، ٢٠١٠ - ٢٠١١، ص ١١١.
- (٥٣) د. نضال محمد فتحي الشمالي، قراءة النص الادبي - مدخل و متطلبات،
الطبعة الاولى، دار وائل للنشر، ٢٠٠٩، ص ٧٦.
- (٥٤) ههمان زّيدمر، ص ٧٦.
- (٥٥) محمد سليم سوارى، وارى روندكا، رؤمان، ل ٥٨.
- (٥٦) عبدالرزاق بن دحمان، الرواية التاريخية في الرواية الجزائرية المعاصرة،
((روايات الطاهر و طار نموذجاً)) دراسة تحليلية تفكيكية، دكتوراه، كلية
الادب و اللغات، جامعة الحاج لخضر باتنة، ٢٠١٣، ص ٥٦.
- (٥٧) محمد سليم سوارى، وارى روندكا، رؤمان، ل ٥٨.
- (٥٨) محمد سليم سوارى، كوند، رؤمان، ل ٤١.
- (٥٩) محمد سليم سوارى، وارى روندكا، رؤمان، ل ١٥.

- (٦٠) ابراهيم جنداري، الفضاء الروائي عند جبرا ابراهيم جبرا، الطبعة الاولى، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، ٢٠٠١، ص ٤٩.
- (٦١) احمد زياد محبك، دراسات نقدية من الاسطورة الى القصة القصيرة، الطبعة الاولى، منشورات دار علاء الدين، دمشق، ٢٠١١، ص ١٥٥.
- (٦٢) عبدالرحمن منيف، رحلة ضوء، ص ٣٩.
- (٦٣) لطيف زيتوني، معجم مصطلحات نقد الرواية، ص ١٠٥.
- (٦٤) هه مان ژيدير، ل ٧٤.
- (٦٥) هه مان ژيدير، هه مان لاپهر.
- (٦٦) محمد سليم سوارى، وارى روندكا، رومان، ل ٣٤١.
- (٦٧) بسام بركة و اخرون، مبادئ تحليل النصوص الادبية، الطبعة الاولى، مكتبة لبنان بيروت، ٢٠٠٢، ص ٩٤.
- (٦٨) مرسل فالح العجمي، السرديات مقدمة نظرية، مجلة حوثيات الاداب و العلوم الاجتماعية، جامعة الكويت، الحولية، ٢٤، الرسالة: ٢٠٦، ٢٠٠٣، ص ٣٣.
- (٦٩) ميران جهلال محهمهد، بنياتي رووداو له رومانى كورديدا، چاپخانهى رهنج، سليمانى، ٢٠٠٩، ل ٢٦.
- (٧٠) محمد سليم سوارى، كوند، رومان، ل ٢٦ - ٢٩.
- (٧١) محمد سليم سوارى، وارى روندكا، رومان، ل ٣٣٠.
- (٧٢) مرسل فالح العجمي، السرديات مقدمة نظرية، ص ٣٥.
- (٧٣) والاس مارتن، النظريات السرد الحديثة، ت: حياة جاسم محمد، المجلس الاعلى للثقافة، ١٩٩٨، ص ١٠٦.
- (٧٤) محمد سليم سوارى، (كوند)، رومان، ل ٦ - ٧.
- (٧٥) محمد سليم سوارى، (وارى روندكا)، رومان، ل ٦.
- (٧٦) بسام بركة و اخرون، مبادئ تحليل النصوص الادبيه، ص ٩٤.
- (٧٧) محمد سليم سوارى، (كوند)، رومان، ل ١٢٦ - ١٢٧.
- (٧٨) محمد سليم سوارى، (ههواره)، رومان، ل ٣٦ - ٣٨.
- (٧٩) محمد سليم سوارى، وارى روندكا، رومان، ل ٩٩.

- (٨٠) الصادق قسومة، طرائق تحليل القصة، دار الجنوب للنشر، تونس، ٢٠٠٠، ص ٦٣ - ٦٦.
- (٨١) ههمان ژيدير، ههمان لاپهر.
- (٨٢) عبدالسلام أقامون، الرواية و التاريخ، دكتورا، كلية الاداب والعلوم الانسانية، جامعة محمد الخامس، الرباط - المغرب، ٢٠٠٠ - ٢٠٠١، ص ١٨٩.
- (٨٣) محمد سليم سوارى، كوند، رؤمان، ل ٦.
- (٨٤) ههمان ژيدير، ل ٢٤٥.
- (٨٥) محمد سليم سوارى، (ههواره)، رؤمان، ل ٢٤٦.
- (٨٦) محمد سليم سوارى، (كوند)، رؤمان، ل ٣٠٠ - ٣٠١.
- (٨٧) يوري لوتمان، مشكلة المكان الفني، ت: سيزا قاسم، مجلة الف باء، العدد السادس، ١٩٨٦، ص ٨٣. ژ بهرتوكا جمالية المكان، مجموعة مؤلفين، الطبعة الثانية، دار البيضاء، عيون المقالات ١٩٨٨، ص ٦٠.
- ❖ لهش: مهريم بيّ بهيشا (الجسم) ه.
- (٨٨) قيس كاظم الجنابي، ثلاثية الراووق: الرؤية والبناء - دراسة في الادب الروائي عند عبدالخالق الركابي، الطبعة الاولى، دار الشؤون الثقافية، بغداد، ٢٠٠٠، ص ١٥٠.
- (٨٩) حميد لحمداني، بنية النص السردي، ص ٧٥ - ٧٦.
- (٩٠) حسن بحرآوي، بنية الشكل الروائي، ص ٢٨.
- (٩١) غاستون باشلار، جمالية المكان، ت: غالب هلسا، الطبعة السادسة، المؤسسة الجامعة للنشر، بيروت - لبنان، ٢٠٠٦، ص ٦.
- (٩٢) التهانوي، كشاف اصطلاحات الفنون، الطبعة الاولى، دار الكتب العلمية، بيروت، ١٩٩٨، ص ٥٠.
- (٩٣) غاستون باشلار، جماليات المكان، ص ١١.
- (٩٤) يوري لوتمان، مشكلة المكان الفني، ص ١٠١.
- (٩٥) محمد كامل الخطيب، انكسار الاحلام، منشورات وزارة الثقافة، دمشق، ١٩٨٧، ص ٩.

- (٩٦) اسماء شاهين، جماليات المكان في روايات جبرا ابراهيم جبرا، المؤسسة العربية للدراسات، بيروت، ٢٠٠١، ص ١٧.
- (٩٧) الان روب غرييه، نحو رواية جديدة، ت: مصطفى ابراهيم مصطفى، دار المعارف، د.ت، مصر، ص ١٣٠.
- (٩٨) مصطفى الضبع، استراتيجية المكان، الهيئة العامة لقصور الثقافة، مصر، ١٩٩٨، ص ٧٠.
- (٩٩) حسن بحراوي، بنية الشكل الروائي، ص ٣٢.
- (١٠٠) سمروحي فيصل، بناء الرواية، مجلة الموقف الادبي، العدد ٣٠٦، دمشق، ١٩٩٦، ص ١٣.
- (١٠١) اسماء شاهين، جماليات المكان في روايات جبرا ابراهيم جبرا، ص ١٢.
- (١٠٢) غيداء احمد سعدون، المكان و المصطلحات المقاربة له، مجلة الابحاث كلية التربية الاساسية، جامعة الموصل، مجلد ١١، عدد ٢، ٢٠١١، ص ٢٤٨.
- (١٠٣) (مقدمة المترجم) ، غاستون باشلار، جماليات المكان، الترجمة: غالب هلسا، ص ٦.
- (١٠٤) ههمان ژيدير، ل ١٥
- (١٠٥) ياسين النصير، اشكالية المكان في النص الادبي، دار الشؤون الثقافية، العراق، بغداد، ١٩٨٦، ص ١٧.
- (١٠٦) سالار تاو كوزي، بنية المكان في روايتي (الجحيم المقدس و هيلانه)، الطبعة الاولى، اتحاد الادباء الكرد، مطبعة رؤژههلات، اربيل، ٢٠١٢، ص ١٥٩.
- (١٠٧) ياسين النصير، اشكالية المكان في النص الادبي، ص ٣٩٧.
- (١٠٨) غاستون باشلار، جماليات المكان، ص ٧ - ٣٤.
- (١٠٩) محمد سليم سوارى، (ههواره)، رؤمان، ل ٢٥.
- (١١٠) محمد سليم سوارى، (كوند)، رؤمان، ل ٣٠٥.
- (١١١) محمد برادة و مجموعة من المؤلفين، الرواية العربية واقع و آفاق، الطبعة الاولى، اربابن رشد للطباعة والنشر، ١٩٨١، ص ٢١٧.
- (١١٢) محمد سليم سوارى، وارى روندكا، رؤمان، ل ٢٢٩.

- (١١٣) سمير المرزوقي و د. جميل شاكر، مدخل الى نظرية القصة (تحليلا و تطبيقا)، دار الشؤون الثقافية، بغداد، ١٩٨٦، ص ٥٨ - ٥٩.
- (١١٤) محمد سليم سوارى، كوند، رؤمان، ل ٣٠٦.
- (١١٥) محمد سليم سوارى، ههواره، رؤمان، ل ٦٩.
- (١١٦) محمد عويد محمد ساير الطربولي، المكان في الشعر الأندلسي من عصر المرابطين حتى نهاية الحكم العربي، الطبعة الاولى، المكتبة الثقافية الدينية للنشر، القاهرة، ٢٠٠٥، ص ١٥.
- (١١٧) محمد سليم سوارى، (كوند)، رؤمان، ل ٤٢ - ٤٣.
- (١١٨) محمد سليم سوارى، (ههواره)، رؤمان، ل ٢٦ - ٢٧.
- (١١٩) محمد سليم سوارى، (وارى روندكا)، رؤمان، ل ١٨٥.
- (١٢٠) ههمان ژيدير، ل ٣٦٣.
- (١٢١) غالب هلسا، المكان في الرواية العربية واقع و آفاق، الطبعة الاولى، دار ابن رشد للطباعة، بيروت، ١٩٨١، ص ٢٠٩.
- (١٢٢) محمد سليم سوارى، (كوند)، رؤمان، ل ٣٠٥ - ٣٠٦.
- (١٢٣) محمد سليم سوارى، (وارى روندكا)، رؤمان، ل ٣١٨.
- (١٢٤) غالب هلسا، المكان في الرواية العربية واقع و آفاق، ص ٢٠٩.
- (١٢٥) محمد سليم سوارى، (كوند)، رؤمان، ل ٢٩٤ - ٢٩٥.
- (١٢٦) ههمان ژيدير، ل ٣٠١.
- (١٢٧) ههمان ژيدير، ل ٥٧.
- (١٢٨) اسماء شاهين، جماليات المكان في روايات جبرا ابراهيم جبرا، ص ٢٥٦.
- (١٢٩) رولان برنوف و ريال اونيليه، عالم الرواية، ت: نهاد التكرلي، دار الشؤون الثقافية، بغداد، ١٩٩١، ص ٩٨.
- (١٣٠) سيزا احمد قاسم، بناء الرواية، ص ١٠٢.
- (١٣١) كولن ولسن، فن الرواية، ت: محمد درويش، دار الحرية للطباعة، بغداد، ١٩٨٦، ص ٢٥٩.

- (١٣٢) د. بدري عثمان، بناء الشخصية الرئيسية في روايات نجيب محفوظ، الطبعة الاولى، دارالحدائث والنشر، مصر، ١٩٨٦، ص ٨.
- (١٣٣) اعتدال عثمان، اضاءة النص، دار الحدائث للطباعة والنشر، بيروت، ١٩٨٨، ص ٥٠.
- (١٣٤) سيزا احمد قاسم، بناء الرواية، ص ١٠٢.
- (١٣٥) زوزان صادق محمد سعيد، بيگهه ئايديلوژي د رومان كورديدا دهقرا بههدينان (٢٠٠٣ - ٢٠٠٨) لدويث ميتودا بونيادگهرييا بيگهاته ي (لوسيان گومان))، ص ٢٥٦.
- (١٣٦) محمد سليم سوارى، (وارى روندكا)، رومان، ل ٣٠٤.
- (١٣٧) هه مان ژيدير، ل ٤٢٢.
- (١٣٨) هه مان ژيدير، ل ١٧٣.
- (١٣٩) هه مان ژيدير، ل ١١٩.
- (١٤٠) هه مان ژيدير، ل ٢١٥ - ٢١٦.
- (١٤١) محمد سليم سوارى، گوند، رومان، ل ٣٠١ - ٣٠٢.
- (١٤٢) محمد سليم سوارى، وارى روندكا، رومان، ل ٣١٧ - ٣١٨.
- (١٤٣) محمد سليم سوارى، گوند، رومان، ل ٢٤٩ - ٢٥٠.
- (١٤٤) محمد سليم سوارى، وارى روندكا، رومان، ل ٢٣٠.
- (١٤٥) هه مان ژيدير، ل ٤٢٢.
- (١٤٦) محمد سليم سوارى، گوند، رومان، ل ١٩٢.
- (١٤٧) عبدالملك مرتاض، في نظرية الرواية - بحث في تقنيات السرد، ص ١٩٩.
- (١٤٨) ابن المنصور، لسان العرب، مادة الزمن، دار المعاف، القاهرة، د.ت، الجزء السابع، ص ٣٠٣.
- (١٤٩) صبحي الطعان، بنية النص الكبرى، مجلة عالم الفكر، ج ٢٣، الكويت، ١٩٩٤، ص ٤٤٥.
- (١٥٠) رولان بارت و آخرون، طرائق تحليل السرد الادبي، الطبعة الاولى، منشورات اتحاد كتاب المغرب، الرباط، ١٩٩٢، ص ٥٥.

- (١٥١) هه مان ژیدەر، ص ٥٩.
- (١٥٢) رابح الأطرش، مفهوم الزمن في الفكر و الأدب مجلة العلوم الإنسانية، جامعة فرحات عباس، سطيف، ٢٠٠٦، ص ١٢.
- (١٥٣) هه مان ژیدەر، هه مان لاپهر.
- (١٥٤) سفيتان تودرووف، مفهوم الادب، ت: عبود كاسوحة، منشورات وزارة الثقافة، دمشق، ٢٠٠٢، ص ٥٣.
- (١٥٥) صالح ولعة، البناء والدلالة في روايات عبدالرحمن منيف، رسالة دكتورا، جامعة باجي مختار، عنابة، ٢٠٠١-٢٠٠٢، ص ٢١.
- (١٥٦) هه مان ژیدەر، ل ٤٥.
- (١٥٧) رشيد قربييع، الرواية الجديدة في الادبين الفرنسي و المغربي - دراسة مقارنة، دكتورا، جامعة منشوري، قسطنطينة، ٢٠٠٢، ص ١٥٦.
- (١٥٨) بول كوديرك، النسبية، ت: مصطفى الرقي، الطبعة الثالثة، منشورات عويدات، بيروت، ١٩٨٢، ص ٣٦.
- (١٥٩) نوال زين الدين، اللامعقول والزمان المطلق في مسرح توفيق الحكيم، الهيئة المصرية العامة للكتاب، القاهرة، ١٩٩٨، ص ١٠٠.
- (١٦٠) هانز ميرهوف، الزمن في الادب، ت: اسعد رزوق، مؤسسة فرانكلين للطباعة، القاهرة، ١٩٧٢، ص ١٢.
- (١٦١) جان بول سارتر، الوجود والعدم، ت: عبدالرحمن بدوي، الطبعة الاولى، دار الآداب، بيروت، ١٩٦٦، ص ١٠.
- (١٦٢) هانز ميرهوف، الزمن في الادب، ص ١١.
- (١٦٣) محمد سليم سوارى، (وارى روندكا)، رؤمان، ل ١٢٣.
- (١٦٤) محمد سليم سوارى، (ههواره)، رؤمان، ل ٦.
- (١٦٥) كريم زكي حسام الدين، الزمان الدلالي، الطبعة الاولى، مكتبة الانجلو المصرية، القاهرة، ١٩٩١، ص ٤٨.
- (١٦٦) محمد سليم سوارى، (وارى روندكا)، رؤمان، ل ٢٠٢.
- (١٦٧) كريم زكي حسام الدين، الزمان الدلالي، ص ٧.

- (١٦٨) محمد سليم سوارى، كوند، رومان، ل ٣٠٩.
- (١٦٩) حسن بحراوي، بنية الشكل الروائي، ص ١٢٠.
- (١٧٠) محمد سليم سوارى، كوند، رومان، ل ٢٥٨ - ٢٥٩.
- (١٧١) حسن بحراوي، بنية الشكل الروائي، ص ١٢١.
- (١٧٢) سيزا احمد قاسم، بناء الرواية، ص ٣٩.
- (١٧٣) جيرالد برانس، المصطلح السردي، ت: عابد خزندار، الطبعة الاولى، المجلس الاعلى للثقافة، ٢٠٠٣، ص ١٥.
- (١٧٤) حنان موسى حمودة، الزمانية و بنية الشعر المعاصر، الطبعة الاولى، عالم الكتب الحديث، اريد، ٢٠٠٦، ص ١٩.
- (١٧٥) كريم حسام الدين، الزمن الدلالي، انترنيت (www.kotop-arabia.com) 20016-8-20
- (١٧٦) سعد البازعي و ميجان الرويلي، دليل الناقد الادبي، الطبعة الثانية، دار الثقافة العربي، ٢٠٠٠، ص ١٧١.
- (١٧٧) جاستون باشلر، جدلية الزمن، ت: خليل احمد خليل، ديوان المطبوعات الجامعية، الجزائر، ١٩٨٢، ص ٨.
- (١٧٨) نبيلة ابراهيم، فن القصة في النظرية والتطبيق، دار ضياء للطباعة، القاهرة، د.ت، ص ١٣٩.
- (١٧٩) قمره عبدالعالي، البنية الزمكانية في رواية ((الرماد الذي غسل الماء))، لعزالدين جلاوجي، رسالة ماجستير، كلية الاداب واللغات، جامعة الحاج لخضر، باتنة، ٢٠١١ - ٢٠١٢، ص ١٣٦.
- (١٨٠) محمد سليم سوارى، كوند، رومان، ل ٩٢ - ٩٣.
- (١٨١) محمد سليم سوارى، هواره، رومان، ل ١٨ - ١٨.
- (١٨٢) هه مان ژيدهن، ل ٨٠.

ئەنجام

پشتی ئەف قەكۆلینه بدوماهی هاتی ئەف ئەنجامه تیدا دیاریبوون:

۱. رۆمان وهكو ژانرهكى ئەدهبى هیشتا دقوناغین پهرمپیدانى یه و شیوی وی یی دوماهی دیارنهبوویه. ژ ئەنجامی وان ههمی دیتن و دویشچوونین چ ژلای فیهلسوف و زانا چ ژلای رهخنهگرین رۆمانی نه گههشتینه پیناسهكا ئیگرتی و سهرتاسهری بو رۆمانی، بهلكو ههر پسرهك ژ گوشه نیگایهكا تایهت تهماشه دكهتی. ژ بهر وان ههفرکیین هزروریر و بۆچوونا ئەوین رۆمانی ههر ژ دهستیكا پهیدابوونا خو کو گههشتی قی سهردهمی چهندین جوړ و چهندین تیور لی پهیدابووینه کو ههر جوړهك ژ وان یا پابهنده ب جوړه رههندهکی تایهت.
۲. میژوو وهكو كهستهکی سهرهکی بوو رۆماننخیسین كورد پهنايا خو ژ بو دمیرین کرنی ژ وان ههمی قوناغین مللهتی كورد تیدا بوری بکارهینایه.
۳. رهگهزین قهگیرانی د رۆمانا میژوویدا چ جوداهیا خو دگهل جوړین دی نین، بهلكو رۆمانا میژووپی پتر فوكسا خو دئخیته سهه (دهم و كارهكتهرو رویدانا)، چونکی ب سی ئەلهمینتین سهههکی دگوهرینا ئاراستا ههر رۆمانهکی دا دگیریت.
۴. سههرای ههبوونا تایهتتههندا دناقههرا رۆمانی و میژووپی، بهلی رووی وهكهقیی دناقههرا میژووپی و رۆمانا میژووپی دمیانا وان بهلگهنامه و دکیومیتاندا دیاردبیت ئەوین ههردوو لایهه پینشکیش دکن، بهلی رۆمانا میژووپی جهی میژووپی ناگریت، بهلكو رۆماننخیس بو قهگههاستنا راستهقینهیا رویدانین رۆمانا خو دزفریته وان بهلگهنامه و دکیومیتا.

٥. هەرسى رۆمانىن محەمەد سەلىم سيارى دەربىرەنەك بووئە ژ كەلتورى جفاكى، سىياسى، نەتەوهىيى يى مللەتئى كورد، چ بەرچاڤكرنا لايەنئى جفاكى يى داب و نەرىت و كەلتورى مللەتئى كورد يان هزر و هەستىن تاكى كورد بەرامبەر دوزا مللەتئى خۆ.

٦. (سىارى) دەندەك جەين رۆمانىن خۆدا نە شىايە خۆ ژ بن كارتىكرنا قەگىرى هەمىشتزان قورتال بكەت، بەلكو دەندەك كوژىين رۆمانىدا كەسايەتيا وى ب شىوەكى روھن و ئاشكرا بەرچاڤ دكەڤىت وەكى رۆمانا (وارى روندكا).

٧. رۆمانا (گوند و هەوارە) بەحس ل رویدانىن سەردەمەكى دكەن كو رۆماننقىس تىدا نەژىايە، بەلى ل پەى بەلگەنامىن مېژوووى و زانىارىين وى لىسەر رویدانا رۆمانى وەرگرتىن و پاشى پىادەكرى ئامازەىيەكە ب هەبوونا شىواز و زمان و كەرسەكئى زۆر ژ بابەتان دناڤ مېژوووىا مللەتئى كورد كو بىاڤئى ئەفراندنى بۆ رۆماننقىسان قەدكەت.

لیستا ژیدهران

١٤. رهمهزان چهجی قادر، چه درؤمانا كوردی یا دهقرا بههدیناندا گهریان ل بایئ
بهرزه و دؤزهخا سپی وهك نموونه، ناما ماستهري، كوليژا ئادابی، زانكویا دهوك،
٢٠٠٥.
١٥. زوزان سادق سهعید، پینگههئ ئایدولوجیایی درؤمانا كوردی دا دهقرا
بههدینان(٢٠٠٣ - ٢٠٠٨) لدویف میتودا بونیاتگهریبا پیکهاتهیی یا لوسیان
گولدمان، ناما دکتورایی، زانکویا دهوكی، ٢٠١٥.
١٦. شقان جرجیس عهبدوئرهمان، ئهرك ورهگهزین ئهفسانئ دچوار رؤمانین
دهقرا بههدیناندا، ناما ماستهري، كوليژا ئادابی، زانکویا دهوك، ٢٠١٢.
١٧. کارزان موحسین قادر، سیما تازهکانی رؤمانی كوردی له نیوان ١٩٩١-
٢٠٠٠، نامهی ماستهري، زانکوی سهلاحهددین، ههولیر، ٢٠٠٥ - ٢٠٠٦.
١٨. نوزمت ئهحمهد عوسمان زیباری، رهگهزهکانی چیروك له داستانی (مهم و
زین)ی خانیدا، نامهی دکتورا، كوليژی پهرومردهیی (ابن رشد) زانکویا بهغدا،
١٩٩٩.

ج - رؤژنامه و گوڤار:

١٩. تهها ئهحمهد رهسول، و: (سلیمانی)، نیو ریزهکانی رؤمان له نیروانیی
(لوکاش)دا، گوڤارا رامان، ژماره (٣٦)، ٥/ حوزهیران/١٩٩٩.
٢٠. عهبدی حاجی، رؤمان پهیدابوون و تیور، گوڤارا پهیف، ژماره (٤٤)، دهوك،
٢٠٠٨.
٢١. عسمهت محمد بهدهل، كورتیهك ل دؤر پيشداچوونا كورتهچیروك و رؤمانئ
ل دهقرا بههدینان، گوڤارا پهیف، ژماره(٣٣)، دهوك، ٢٠٠٥.
٢٢. فههادئ حاجی، رؤمان و رؤمانا كوردی، گوڤارا بیاق، ژماره(٧)، ٢٠٠١، ل ١٣٦.
٢٣. کمال معروف، رؤمانی كوردی و گیروگرفتهکانی، گوڤارا رامان،
ژماره(٤٠)، ١٩٩٩.
٢٤. محسن ئهحمهد عومهري، شقانئ كورد وهك یهكهمین رؤمانی كوردی،
گوڤاری نوسهري نوی، ژماره(٣٣)، ههولیر، ٢٠٠٦.
٢٥. موكرم رهشید تالهبانئ، چهمكنی میژووی رؤمانی كوردی، گوڤارا کاروان،
ژماره(١٠٨)، ١٩٩٧.

■ زیدمرب زمانى عهزمبى:

أ - بهرتوك:

٢٦. أ. لافريتسكى، في سبيل الواقعية، ت. د. جميل نصيف التكريتي، مراجعة: حياة شرارة، ١٩٧٤.
٢٧. أ. م. فورستر، اركان القصة، ت: كمال عياد جاد، مطبعة الوحدة، القاهرة، ١٩٦٠.
٢٨. ابراهيم الخطيب، نظرية المنهج الشكلي، نصوص الشكلايين الروس، الشركة العربية للناشرين، بيروت، ١٩٨٢.
٢٩. ابراهيم السعافين، تطور الرواية العربية الحديثة في بلاد الشام في عام ١٨٧٠ الى ١٩٥٧، منشورات وزارة الثقافة، بغداد، ١٩٨٠.
٣٠. ابراهيم الفيومي، الرواية العربية، مؤسسة حمادة للدراسات و التوزيع، عمان - الاردن، ٢٠٠١.
٣١. ابراهيم جنداري، الفضاء الروائي عند جبرا ابراهيم جبرا، الطبعة الاولى، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، ٢٠٠١.
٣٢. أبلأغ محمد عبدالجليل، شعرية النص النثري - مقارنة نقدية تحليل لمقامات الحريري، الطبعة الاولى، شركة النشر والتوزيع المدارس، المغرب، ٢٠٠٢.
٣٣. ابن المنظور، لسان العرب، مادة الزمن، دار المعارف، القاهرة، د.ت، الجزء السابع.
٣٤. احمد العدواني، بنية النص الروائي، مقارنة لأليات تشكيل الدلالة، الطبعة الاولى، المركز العربي الثقافى، الاردن، ٢٠١١.
٣٥. احمد زياد محبك، دراسات نقدية من الاسطورة الى القصة القصيرة، الطبعة الاولى، منشورات دار علاء الدين، دمشق، ٢٠١١.
٣٦. احمد محمد عطية، الرواية السياسية، مكتبة مديولني، القاهرة، د.ت.
٣٧. اسماء شاهين، جماليات المكان في روايات جبرا ابراهيم جبرا، المؤسسة العربية للدراسات، بيروت، ٢٠٠١.
٣٨. اعتدال عثمان، اضاءة النص، دار الحدائة للطباعة والنشر، بيروت، ١٩٨٨.
٣٩. الان روب غرييه، نحو رواية جديدة، ت: مصطفى ابراهيم مصطفى، دار المعارف، د.ت، مصر.
٤٠. امام عبدالفتاح امام، هيجل، تطور الجدل بعد هيجل - جدل الفكر - ، المجلد الاول، الطبعة الثالثة، دار تنوير، بيروت، ٢٠٠٧.

٤١. انطونيوس بطرس، الادب (تعريفه - انواعه - مذاهبه)، المؤسسة الحديثة للكتاب، طرابلس- لبنان، ٢٠٠٥.
٤٢. ايان واط، نشوء الرواية، ترجمة: ثائر ديب، دار الفرقد للطباعة والنشر، الطبعة الثانية، سورية - دمشق، ٢٠٠٨.
٤٣. بسام بركة و اخرون، مبادئ تحليل النصوص الادبية، الطبعة الاولى، مكتبة لبنان بيروت، ٢٠٠٢.
٤٤. بوشوشة بن جمعة، النقد الروائي في المغرب العربي، اشكالية المفاهيم و اجناسية الروائية، الطبعة الأولى، لبنان- بيروت، ٢٠١٢.
٤٥. بول كوديرك، النسبية، ت: مصطفى الرقي، الطبعة الثالثة، منشورات عويدات، بيروت، ١٩٨٢.
٤٦. بيير شارتيه، مدخل الى نظريات الرواية، ترجمة: عبدالكبير الشرقاوي، دار توبقال للنشر، الطبعة الأولى، المغرب، ٢٠٠١.
٤٧. التهانوي، كشاف اصطلاحات الفنون، الطبعة الاولى، دار الكتب العلمية، بيروت، ١٩٩٨.
٤٨. سفيتان تودروفوف، مفهوم الادب، ت: عبود كاسوحة، منشورات وزارة الثقافة، دمشق، ٢٠٠٢.
٤٩. جابر عصفور، زمن الرواية، الطبعة الاولى، دار المدى للثقافة والنشر، سوريا - دمشق، ١٩٩٩.
٥٠. جاستون باشلر، جدلية الزمن، ت: خليل احمد خليل، ديوان المطبوعات الجامعية، الجزائر، ١٩٨٢.
٥١. جان ايف تاديه، النقد الادبي في القرن العشرين، ت: د.قاسم المقداد، منشورات وزارة الثقافة، دمشق، ١٩٩٣.
٥٢. جان بول سارتر، الوجود والعدم، ت: عبدالرحمن بدوي، الطبعة الاولى، دار الآداب، بيروت، ١٩٦٦.
٥٣. جمال خضير الجنابي، الرواية التاريخية، دراسة في الادب الروائي، محمد سليم سوارى نموذجاً، دهوك، ٢٠٠٩.
٥٤. جهاد عطى نعيمة، في مشكلات السرد الروائي، قراءة خلافية في عدد من النصوص والتجارب الروائية العربية والعربية السورية المعاصرة، منشورات اتحاد الكتاب العرب، دمشق، ٢٠٠٢.

٥٥. جورج لوكاش، الرواية التاريخية، ترجمة: صالح جواد الكاظم، مجلس الاعلى للثقافة، ٢٠٠٥.
٥٦. جيرالد برانس، المصطلح السردي، ت: عابد خزندار، الطبعة لاولى، المجلس الاعلى للثقافة، ٢٠٠٣.
٥٧. حسام الخطيب، بناء الشخصية الروائية في رواية نجيب محفوظ، الطبعة الاولى، دار الحداثة للنشر والتوزيع، لبنان، د.ت.
٥٨. حسن بحراوي، بنية الشكل الروائي، الطبعة الأولى، المركز الثقافي العربي، بيروت، ١٩٩٠.
٥٩. حلمي الميليجي، علم النفس الشخصية، الطبعة الاولى، دار النهضة العربية، بيروت، ٢٠٠١.
٦٠. حميد لحمداني، بنية النص السردي، الطبعة الثالثة، المركز العربي الثقافي، دار البيضاء، ٢٠٠٠.
٦١. حنا عبود، من تاريخ الرواية، منشورات اتحاد كتاب العرب، دمشق، ٢٠٠٢.
٦٢. حنان موسى حمودة، الزمانية و بنية الشعر المعاصر، الطبعة الاولى، عالم الكتب الحديث، اريد، ٢٠٠٦.
٦٣. خليل موسى، ملامح الرواية العربية في سورية، منشورات اتحاد الكتاب العرب، دمشق، ٢٠٠٦.
٦٤. خوسيه ماري بوثيلو ايفانكوس، نقدية اللغة الادبية، ترجمة: د.حامد ابو احمد، مكتبة الغرب، القاهرة، ١٩٩٢.
٦٥. بدري عثمان، بناء الشخصية الرئيسية في روايات نجيب محفوظ، الطبعة الاولى، دار الحداثة والنشر، مصر، ١٩٨٦.
٦٦. روبرت همفري، تيار الوعي في الرواية الحديثة، ت: د.محمود الربيعي، الطبعة الثانية، دار المعارف، القاهرة، ١٩٧٤.
٦٧. روجر الن، الرواية العربية، ترجمة، حصة ابراهيم المنيف، الدائرة العامة للثقافة والنشر، ١٩٩٧.
٦٨. رولان بارت و آخرون، طرائق تحليل السرد الادبي، الطبعة الاولى، منشورات اتحاد كتاب المغرب، الرباط، ١٩٩٢.
٦٩. رولان بارت، مدخل التحليل البنيوي للقصص، ت: منذر عياشي، الطبعة الاولى، مركز الانماء الحضاري للدراسات و الترجمة، ١٩٩٣.

٧٠. رولان بورنوف و ريال ثيليه، عالم الرواية، ت: نهاد التكرلي، دار الشؤون الثقافية، بغداد، ١٩٩١، ص٩٨.
٧١. ريتا عوض، أدبنا الحديث بين الرؤيا والتعبير، المؤسسة العربية للدراسات والنشر، الطبعة الأولى، بيروت، ١٩٧٩.
٧٢. رينيه ويلك، اوستن وارين، نظرية الادب، ت: محي الدين صبحي، دمشق، ١٩٧٢.
٧٣. ساسين سيمون عساف، الصورة الشعرية ونماذجها في ابداع ابو نواس، الطبعة الاولى، المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر، لبنان، ١٩٨٢.
٧٤. سالار تاو كوزي، بنية المكان في روايتي (الجحيم المقدس و هيلانه)، الطبعة الاولى، اتحاد الادباء الكرد، مطبعة روضة لات، اربيل، ٢٠١٢.
٧٥. سالم المعوش، صورة الغرب في الرواية العربية، الطبعة الاولى، مؤسسة الرحاب الحديثة، بيروت - لبنان، ١٩٩٨.
٧٦. سعد البازعي و ميجان الرويلي، دليل الناقد الادبي، الطبعة الثانية، دار الثقافة العربي، ٢٠٠٠.
٧٧. سعيد علوش، الرواية و الايديولوجيا في المغرب، دار الكلمة، المغرب، ١٩٨١.
٧٨. سليمان حسين، مضمرة النص و الخطاب - دراسة في عالم جبرا ابراهيم جبرا الروائي، اتحاد كتاب العرب، دمشق، ١٩٩٩.
٧٩. سمر روجي فيصل، الاتجاه الواقعي في الرواية العربية السورية، مطبعة اتحاد الكتاب العرب، دمشق، ١٩٨٧.
٨٠. سمير المرزوقي و د. جميل شاكر، مدخل الى نظرية القصة (تحليلا و تطبيقا)، دار الشؤون الثقافية، بغداد، ١٩٨٦.
٨١. سمير سعيد حجازي، النقد الادبي و أوهام رواد الحداثة، الطبعة الاولى، مؤسسة طيبة للنشر، القاهرة، ٢٠٠٥.
٨٢. سيزا قاسم، بناء الرواية (دراسة مقارنة لثلاثية نجيب محفوظ)، الهيئة المصرية العامة للكتاب، ١٩٨٤.
٨٣. شاكر عبدالحميد، عصر الصورة و الايجابيات و السلبيات، عالم المعرفة، الكويت، ٢٠٠٥.
٨٤. الصادق قسومة، طرائق تحليل القصة، دار الجنوب للنشر، تونس، ٢٠٠٠.

٨٥. صبري حافظ، وضع الرواية العربية المعاصرة، ملحق استعراض الاعمال الادبية، المشهد الثقافي العربي، لندن، ١٩٨٢.
٨٦. صلاح فضل، منهج الواقعية في الابداع الادبي، دار الوفاق الجديد، بيروت، ١٩٨٦.
٨٧. صلاح فضل، نظرية البنائية في النقد الادبي، الهيئة المصرية العامة للكتاب، مصر، ٢٠٠٣.
٨٨. طه الوادي، دراسات في نقد الرواية، الطبعة الثالثة، دار المعارف، القاهرة، ١٩٩٢.
٨٩. طه الوادي، الرواية السياسية، الطبعة الاولى، الشركة المصرية العالمية، لونغمان- مصر، ٢٠٠٣.
٩٠. الطيب بوعزة، في ماهية الرواية، الطبعة الاولى، دار الانشار العربي، لبنان، ٢٠١٣.
٩١. عادل كهريمان، فنارات نقدية في الرواية الكردية، الطبعة الاولى، اربيل، ٢٠١٢.
٩٢. عبدالرحمن باشا، الرواية الكردية، دار ثاراس للطباعة والنشر، اربيل، ٢٠٠١.
٩٣. عبدالرحمن منيف، رحلة ضوء، الطبعة الأولى، المؤسسة العربية للدراسات و النشر، بيروت، ٢٠٠١.
٩٤. عبدالعالي بشير، تحليل الخطاب السردى والشعري، الطبعة الاولى، دار الغرب للنشر، الجزائر، ٢٠٠٢.
٩٥. عبدالقادر الرباعي، الصورة الفنية في النقد الشعري، دراسة في النظرية و التطبيق، الطبعة الاولى، دار العلوم للطباعة و النشر، الاردن، ١٩٨٤.
٩٦. عبدالله العروي، مفهوم الايديولوجيا، الطبعة الثانية، دار التنوير للطباعة، بيروت، ١٩٨٤.
٩٧. عبدالله العروي، ثقافتنا في ضوء التاريخ، الطبعة الثانية، المركز الثقافي العربي، دار البيضاء- بيروت، ١٩٨٨.
٩٨. عبدالله رضوان، النموذج و قضايا اخرى دراسة نقدية للقصة القصيرة في الاردن، ١٩٧٠ - ١٩٨٠، رابطة الكتاب الاردنيين، عمان، ١٩٨٣.
٩٩. عبدالملك مرتاض، في نظرية الرواية - بحث في تقنيات السرد - ، سلسلة عالم المعرفة، رقم ٢٤٠، سلسلة كتب ثقافية تصدرها المجلس الوطني للثقافة والفنون والادب، الكويت، ١٩٩٨.

١٠٠. عبدة قاسم و احمد ابراهيم الهواري، الرواية التاريخية في الادب العربي الحديث، نصوص تاريخية ونماذج تطبيقية في الرواية المصرية، دار المعارف، القاهرة، ١٩٧٩.
١٠١. عزيزة مريدن، القصة والرواية، ديوان مطبوعات الجامعة، الجزائر، ١٩٧١.
١٠٢. غاستون باشلار، جمالية المكان، ت: غالب هلسا، الطبعة السادسة، المؤسسة الجامعة للنشر، بيروت - لبنان، ٢٠٠٦.
١٠٣. غالب هلسا، المكان في الرواية العربية واقع و آفاق، الطبعة الاولى، دار ابن رشد للطباعة، بيروت، ١٩٨١.
١٠٤. عمار بلحس، في الادب و الايديولوجيا، المؤسسة الوطنية للكتاب، الجزائر، ١٩٨٤.
١٠٥. فاطمة موسى، بين ادبين دراسات في الادب العربي والادب الانكليزي، ملتزم للطبع والنشر مكتبة الانجلو المصرية، القاهرة، ١٩٦٥.
١٠٦. فانسون جوزف، اثر الشخصية في الرواية، ت: لحسن أحمامة، الطبعة الاولى، دار التكوين، دمشق، ٢٠١٢.
١٠٧. فرانسوا موروا، البلاغة لدراسة الصورة البيانية، ت: محمد الولي و عائشة جريز، افريقيا الشرق - دار البيضاء، ٢٠٠٣.
١٠٨. فريال كامل سماحة، رسم الشخصية في روايات حنا ميناء، المؤسسة العربية للدراسات و النشر، بيروت، ١٩٩٩.
١٠٩. فلاديمير پروپ، مورفولوجيا الخرافة، الطبعة الاولى، ت: ابراهيم الخطيب، الشركة المغربية للناشرين المتحدين، الرباط، ١٩٨٦.
١١٠. فليب هامون، السيمائية و النص، سيمولوجية الشخصيات الروائية، ت: سعيد بنكراد، دار السلام الرباط، ١٩٩٠.
١١١. فيصل دراج، نظرية الرواية و الرواية العربية، الطبعة الاولى، المركز الثقافي العربي، دار البيضاء، المغرب، ١٩٩٩.
١١٢. قاسم عبده قاسم، بين التاريخ و الفكر، الطبعة الثانية، عين الدراسات والبحوث، ٢٠٠١.
١١٣. قاسم عبده قاسم، بين الادب والتاريخ، كلية الاداب - جامعة الزقازيق، الطبعة الاولى، عين للدراسات والبحوث الانسانية والاجتماعية، ٢٠٠٧.

١١٤. قيس كاظم الجنابي، ثلاثية الراوق: الرؤية والبناء - دراسة في الادب الروائي عند عبد الخالق الركابي، الطبعة الاولى، دار الشؤون الثقافية، بغداد، ٢٠٠٠.
١١٥. كريم زكي حسام الدين، الزمان الدلالي، الطبعة الاولى، مكتبة الانجلو المصرية، القاهرة، ١٩٩١.
١١٦. كولن ولسن، فن الرواية، ت: محمد درويش، دار الحرية للطباعة، بغداد، ١٩٨٦.
١١٧. لطيف زيتوني، معجم مصطلحات نقد الرواية (عربي - انكليزي) - فرنسي، الطبعة الاولى، دار النهار للنشر، بيروت - لبنان، ٢٠٠٢.
١١٨. لوسيان كولدمان، البنيوية التكوينية في النقد الروائي، ت: محمد سبيلا، الطبعة الثانية، مؤسسة الابحاث العربية، ١٩٨٦.
١١٩. لوكاتش، كتابان من موسكو، المطبعة الاجتماعية، مصر، ١٩٤٥.
١٢٠. مارت رويبر، رواية الاصول و اصول الرواية، ت:وجيه اسعد، الطبعة الاولى، منشورات اتحاد كتاب العرب، سوريا، ١٩٨٧.
١٢١. محبة حاج معتوق، اثر الرواية الواقعية الغربية في الرواية العربية، دار الفكر اللبناني، بيروت، ١٩٩٤.
١٢٢. محسن جاسم الموسوي، عصر الرواية، الهيئة المصرية العامة، القاهرة، ١٩٨٦.
١٢٣. محمد احمد القضاة، التشكيل الروائي عند نجيب محفوظ، الطبعة الاولى، المؤسسة العربية للدراسات والنشر، عمان، ٢٠٠٠.
١٢٤. محمد احمد ربيع، قضايا النقد العربي الحديث، دار الفكر للنشر و التوزيع، عمان، ١٩٩٠.
١٢٥. محمد ايوب، الشخصية في الرواية الفلسطينية المعاصرة في الضفة الغربية و قطاع غزة، (١٩٦٧ - ١٩٩٣)، ١٩٩٦.
١٢٦. محمد برادة و مجموعة من المؤلفين، الرواية العربية واقع و آفاق، الطبعة الاولى، دار ابن رشد للطباعة والنشر، ١٩٨١.
١٢٧. محمد بوعزة، تحليل النص السردي، الطبعة الأولى، الدار العربية للعلوم والنشر، بيروت، ٢٠١٠، ص٩٨.
١٢٨. محمد حسن عبدالله، الواقعية في الرواية العربية، وزارة التربية والتعليم، مهرجان القراءة للجميع، مكتبة الاسرة، الهيئة المصرية العامة للكتاب، (د، ت).

١٢٩. محمد سعيد فرج و د. مصطفى خلف عبدالجواد، علم اجتماع الأدب، الطبعة الثانية، دار الميسرة للنشر، عمان، ٢٠١٢.
١٣٠. محمد عويد محمد ساير الطربولي، المكان في الشعر الأندلسي من عصر المرابطين حتى نهاية الحكم العربي، الطبعة الاولى، المكتبة الثقافية الدينية للنشر، القاهرة، ٢٠٠٥.
١٣١. محمد كامل الخطيب، انكسار الاحلام، منشورات وزارة الثقافة، دمشق، ١٩٨٧.
١٣٢. محمد يوسف نجم، فن القصة، الطبعة السابعة، دار الثقافة، بيروت، ١٩٧٩.
١٣٣. مصطفى الضبع، استراتيجية المكان، الهيئة العامة لقصور الثقافة، مصر، ١٩٩٨.
١٣٤. ميخائيل باختين، الملحمة والرواية، الطبعة الاولى، معهد الاتحاد العربي، بيروت، ١٩٨٢.
١٣٥. ميخائيل باختين، الخطاب الروائي، ت: محمد برادة، الطبعة الأولى، دار الفكر، القاهرة، ١٩٨٧.
١٣٦. نبيلة ابراهيم، فن القصة في النظرية والتطبيق، دار ضياء للطباعة، القاهرة، د.د.
١٣٧. نضال الشمالي، الرواية والتاريخ، بحث في مستويات الخطاب الرواية التاريخية العربية، عالم الكتب الحديث، الطبعة الاولى، اربد، الاردن، ٢٠٠٦.
١٣٨. نضال محمد فتحي الشمالي، قراءة النص الادبي - مدخل و متطلبات، الطبعة الاولى، دار وائل للنشر، ٢٠٠٩.
١٣٩. نوال زين الدين، اللامعقول والزمان المطلق في مسرح توفيق الحكيم، الهيئة المصرية العامة للكتاب، القاهرة، ١٩٩٨.
١٤٠. هانز ميرهوف، الزمن في الادب، ت: اسعد رزوق، مؤسسة فرانكلين للطباعة، القاهرة، ١٩٧٢.
١٤١. هيكل ب. روجر، قراءة الرواية، ت: صلاح رزق، دار غريب، د.ت، القاهرة.
١٤٢. واسيني الاعرج، اتجاهات الرواية العربية في الجزائر، المؤسسة الوطنية للكتاب، الجزائر، ١٩٨٦.
١٤٣. والاس مارتن، النظريات السرد الحديثة، ت: حياة جاسم محمد، المجلس الاعلى للثقافة، ١٩٩٨.

١٤٤. ياسين النصير، اشكالية المكان في النص الادبي، دار الشؤون الثقافية، العراق، بغداد، ١٩٨٦.

١٤٥. يوسف عزالدين، الرواية في العراق تطورها و اثر الفكر فيها، الطبعة الاولى، العربية للتربية والثقافة والعلوم، القاهرة، ١٩٧٣.

١٤٦. يمني العيد، تقنيات السرد الروائي في ضوء منهج البنيوي، ملتقى السيمائية و النص الادبي، عنابة، ١٩٩٥.

ب - نامين فهكاديمي:

١٤٧. امال شحادة حسن، الرواية التاريخية بين الادبين العربي و الروسي في النصف الاول من القرن العشرين نماذج مختارة، رسالة ماجستير في اللغة العربية، جامعة العربية السورية، ٢٠٠٩ - ٢٠١٠.

١٤٨. جمانة مفيد عبدالله السالم، غرناطة في خمسة نماذج روائية، الجامعة الاردنية، الاردن، رسالة ماجستير، ١٩٩٩.

١٤٩. خالد سهر محي الساعدي، البناء الفني في الرواية التاريخية العربية ١٨٧٠ - ١٩٣٩، دراسة فنية مقارنة، رسالة ماجستير في الادب اللغة العربية، كلية الآداب - جامعة بغداد، ١٩٨٩.

١٥٠. رشيد قرييع، الرواية الجديدة في الادبين الفرنسي و المغربي - دراسة مقارنة، دكتورا، جامعة منشوري، قسنطينة، ٢٠٠٢.

١٥١. السعيد زعباط، رواية ((كتاب الامير مسالك ابواب الحديد)) لواسيني الاعرج - بين الحقيقة التاريخية و المتخيل الروائي، رسالة ماجستير كلية الاداب واللغات، جامعة منتوري - قسنطينة، الجزائر، ٢٠١٠ - ٢٠١١.

١٥٢. سليمة عداوري، الرواية والتاريخ - دراسة في العلاقات النصية رواية العرافة لبن سالم حميش نموذجا، رسالة ماجستير، جامعة بن يوسف بن حرة، الجزائر، قسم اللغة العربية، ٢٠٠٥ - ٢٠٠٦.

١٥٣. سميرة حسن محمد زيدان، الرواية التاريخية عند السيروولترسكوت وجرجي زيدان، رسالة دكتوراه في الادب المقارن من كلية اللغة العربية، جامعة ام القرى، مكة المكرمة، ١٤٠٩هـ.

١٥٤. شفيقة عاشور، خطاب الوعي التاريخي لرواية ((حوبة ورحلة البحث عن مهدي المنتظر)) لعزالدين جلاوجي، رسالة ماجستير، جامعة سطيف ٢، كلية الاداب واللغات، قسم اللغة و الادب العربي، (د.ت).

١٥٥. صالح ولعة، البناء والدلالة في روايات عبدالرحمن منيف، رسالة دكتوراه، جامعة باجي مختار، عنابة، ٢٠٠١ - ٢٠٠٢.
١٥٦. عبدالرزاق بن دحمان، الرواية التاريخية في الرواية الجزائرية المعاصرة، ((روايات الطاهر وطار نموذجاً)) دراسة تحليلية تفكيكية، دكتوراه، كلية الادب واللغات، جامعة الحاج لخضر باتنة، ٢٠١٣.
١٥٧. عبدالسلام أقامون، الرواية والتاريخ، دكتوراه، كلية الادب والعلوم الانسانية، جامعة محمد الخامس، الرباط - المغرب، ٢٠٠٠ - ٢٠٠١.
١٥٨. العلمي مسعودي، الفضاء المتخيل والتاريخ في رواية كتاب الامير: مسالك ابواب الحديد لواسيني الاعرج نموذجاً دراسة بنيوية سيميائية، رسالة ماجستير، جامعة قاصدي مرباح ورقلة قسم اللغة والادب العربي، جزائر، ٢٠٠٩ - ٢٠١٠.
١٥٩. علي منصور، البطل السجين السياسي في الرواية العربية المعاصرة، دراسة دكتوراه، كلية الادب والعلوم الانسانية، قسم اللغة العربية وآدابها، جامعة الحاج لخضر، الجزائر، ٢٠٠٨.
١٦٠. قمره عبدالعالي، البنية الزمكانية في رواية ((الرماد الذي غسل الماء))، لعزالدين جلاوجي، رسالة ماجستير، كلية الادب واللغات، جامعة الحاج لخضر، باتنة، ٢٠١١ - ٢٠١٢.
١٦١. نجوى محمد الصافي، الفن والالتزام في الرواية التاريخية بين جرجي زيدان و علي أحمد باكثير، رسالة دكتوراه، جامعة النيلين، كلية الادب قسم اللغة العربية، جمهورية السودان، ٢٠١١.
١٦٢. نهاد حامد ماجد، آليات اشتغال السرد الحديث في بنية الفلم الروائي، اطروحة دكتوراه غير منشورة، كلية الفنون الجميلة، جامعة بغداد، ٢٠٠٧.

ج - رؤؤنامه و كوؤار:

١٦٣. ابراهيم أبو هشيش، التاريخ والتاريخ المصور في الرواية ((ترانيم الغواية)) ليللى الاطرش، مجلة اوراق فلسطينية، العدد (٩)، ربيع ٢٠١٥.
١٦٤. بعبطيش يحيى، خصائص الفعل السردي في الرواية العربية الجديدة، مجلة كلية الادب و اللغات، جامعة محمد خضير - بسكرة، الجزائر، العدد الثامن، ٢٠١١.

١٦٥. جواد اصغري، دراسة في عناصر رواية ((فراغ سلوتش)) لمحمود دولت آباد، مجلة اللغة العربية و ادبها، السنة الثالثة، العدد الرابع، ٢٠٠٤.
١٦٦. خيرى دومة، هموم المعيشة كما تصورها الرواية التاريخية (العصر الملوكي نموذجاً)، مجلة ثقافات، مجلة علمية محكمة تعنى بالدراسات الثقافية، كلية الاداب، جامعة البحرين، ٢٠١١.
١٦٧. رايح الأطرش، مفهوم الزمن في الفكر و الأدب، مجلة العلوم الإنسانية، جامعة فرحات عباس، سطيف، ٢٠٠٦.
١٦٨. سحر شبيب، البنية السردية و الخطاب السردى في الرواية، مجلة الدراسات في اللغة العربية و ادبها، فصلية محكمة، العدد الرابع، صيف ٢٠١٣.
١٦٩. سمروحي فيصل، بناء الرواية، مجلة الموقف الادبي، العدد ٣٠٦، دمشق، ١٩٩٦.
١٧٠. سيار الجميل، الفن الروائي التاريخي العربي، مجلة بيان، عدد ٢، مجلة ٢، ١٩٩٩.
١٧١. صبحي الطعان، بنية النص الكبرى، مجلة عالم الفكر، ج ٢٣، الكويت، ١٩٩٤.
١٧٢. غيداء احمد سعدون، المكان و المصطلحات المقاربة له، مجلة الابحاث كلية التربية الاساسية، جامعة الموصل، مجلد ١١، عدد ٢، ٢٠١١.
١٧٣. مرسل فالح العجمي، السرديات (مقدمة نظرية)، مجلة حوليات الاداب و العلوم الاجتماعية، جامعة الكويت، الحولية، ٢٤، الرسالة: ٢٠٦، ٢٠٠٣.
١٧٤. المنصف وناس، اشكال و صيغ شخصيات الابطال، مجلة الفكر التونسي، عدد ١٠، ١٩٨١.
١٧٥. بيوري لوتمان، مشكلة المكان الضني، ت: سيزا قاسم، مجلة الف باء، العدد السادس، ١٩٨٦.

د - سايتين لهلكروني:

١٧٦. عبدالله خطيب، روايات علي احمد باكثير، قراءة في الرواية والتشكيل، ژمالپهري ژهنترنيتي. 2009. <http://www.bakatheer.com/html/>
١٧٧. فوزي الزمرلي، الرواية التاريخية عند البشير خريف، المعهد الاعلى للتربية والتكوين المستمر، ژمالپهري ژنترنيتي <http://www.4shred.com/document/pymrphpx/online.htm>
١٧٨. كريم حسام الدين، الزمن الدلالي، انترنيت [www.kotop-arabia.com:\(20016-8-20\)](http://www.kotop-arabia.com:(20016-8-20))

▪ ژیدەرب زمانى ئنگلیزی:

أ - پەرتوك:

179. Terry Hawthorn , Studying the novel I:An Introduction. London
– New york: Arnold ,1989.P2.

ع

ئاخفتنا، ۱۰۲، ۱۳۱

ئافراندى، ۵۲

ئايدۆلۆزى، ۱۱، ۱۰۵، ۲۲۹

ت

تەكنىكىن، ۱۶، ۱۸، ۱۹، ۳۷، ۴۴، ۴۵، ۵۰، ۵۷، ۶۶

۱۰۱، ۱۳۵، ۲۱۵، ۱۹، ۵۸، ۱۵۰، ۱۶۳

تيورين رۇمانى، ۱۱، ۲۹، ۳۶، ۲۲۹

پ

پەيومىدى، ۵۰

ج

جىڭك، ۱۷، ۲۳، ۴۴، ۵۴، ۶۱، ۶۳، ۷۳، ۹۱، ۹۸، ۱۰۵

۱۰۶، ۱۰۸، ۱۱۰، ۱۱۴، ۱۳۵، ۱۴۰، ۱۶۵

جىڭكى، ۹، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۳، ۲۴، ۳۰، ۳۱، ۳۴، ۳۵

۳۶، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۷، ۴۹، ۵۰، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۵۶، ۵۸

۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۸، ۷۲، ۷۳، ۷۵، ۷۷، ۹۱، ۹۴، ۹۵

۹۶، ۱۰۲، ۱۰۴، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳

۱۱۴، ۱۱۴، ۱۲۲، ۱۲۴، ۱۲۷، ۱۳۰، ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۳۸

۱۴۰، ۱۴۶، ۱۵۳، ۱۵۷، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۷۰، ۱۷۵

۱۸۳، ۱۸۸، ۱۸۹، ۲۱۲، ۲۲۹

جھ، ۹، ۲۷، ۴۵، ۵۰، ۵۷، ۶۸، ۸۵، ۸۶، ۱۴۳، ۱۴۸

۱۵۰، ۱۵۶، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۴

۱۶۵، ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۴

۱۷۵، ۱۷۷، ۱۹۲، ۱۹۴، ۲۱۶، ۲۳۰

جھى دەمەكى، ۱۶۶

جھى رەسەن، ۱۶۶

جھى سەنتەرى، ۱۶۶، ۱۶۷

د

دمروون، ۱۲۴، ۱۳۱

دەم جھى، ۱۶۷

دورھىلى، ۴۵

ر

رەھەند، ۱۲۹، ۲۹، ۱۶۵، ۱۲۱، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۰۲، ۱۰۵

۱۴۶

رۇمان، ۹، ۱۱، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۸، ۲۹

۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۳

۴۴، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۵۶، ۵۷

۵۹، ۶۰، ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۹، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷۴

۷۶، ۷۷، ۸۶، ۹۱، ۹۴، ۱۰۲، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۱۰

۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۷، ۱۲۱، ۱۲۵، ۱۲۹، ۱۳۵، ۱۳۸

۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۷، ۱۴۹، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۳

۱۵۷، ۱۶۱، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۷۴، ۱۸۳، ۱۸۵، ۱۹۷، ۱۹۸

۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۴، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۰۷

۲۱۱، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۲۹

رۇمانا بېرۇباومران، ۲۱

رۇمانا تاكى، ۲۴

رۇمانا پەرۇمردىمى، ۲۱، ۲۶

رۇمانا بېكھاتەبى، ۲۱، ۲۲

رۇمانا دانپېدانا، ۲۱، ۲۲

رۇمانا دىروونى، ۲۳

رۇمانا دىالۆكى، ۲۵

رۇمانا رۇمانسى يا نوى، ۲۳

رۇمانا مېژووى، ۱۰، ۱۱، ۲۷، ۲۸، ۴۱، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۶

۴۷، ۴۸، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲

۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۹، ۷۷، ۸۹، ۹۴، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۶

۱۰۸، ۱۱۹، ۱۲۱، ۱۲۷، ۱۳۵، ۱۳۸، ۱۴۸، ۲۱۱، ۲۲۹

۲۳۰

رۇمانا ھونەرماندى، ۲۱

رۇمانا ھېمايى، ۲۳

رۇمانا ياداشتنامە، ۲۲

ناھەرۆك

پیشەکی ۷

دەرازینک

دەرازینکەك ل دور تیگەھێ رۆمانی ژلائی

- ۱۳ (ژانر، جور، تیور) ڤه
- ۱۵ ۱ - رۆمان وهك ژانرەكی ئەدەبی:
- ۲۰ ۲ - جۆرین رۆمانی:
- ۲۹ ۳: تیورین رۆمانی:

پشكا ئیكی

رۆمانا میژوویی (تیگەھ و پەیدا بوون)

- ۴۳ ۱- تیگەھێ رۆمانا میژوویی:
- ۴۷ ۱- ۲: پەيوەندی دناڤهرا میژوو و رۆمانیدا:
- ۵۹ ۱- ۳: پەیدا بوونا رۆمانا میژوویی د ئەدەبیاتین (ئەوروپی، عەرەبی، کوردی) دا:
- ۵۹ ۱- ۳- ۱: رۆمانا میژوویی د ئەدەبی ئەوروپیدا:
- ۶۴ ۱- ۳- ۲: رۆمانا میژوویی د ئەدەبی عەرەبیدا:
- ۶۹ ۱- ۳- ۳: رۆمانا میژوویی د ئەدەبی کوردی دا:

پشكا دوئی

رۆمانا میژوویی ژلائی (سیما و تایبەتمەندی و دیتنا) ڤه (تیوری و پراکتیک)

- ۹۱ ۲- ۱: سیما یین میژوویی درۆمانین (محەمەد سەلیم سواری) دا:
- ۱۰۴ ۲- ۲: تایبەتمەندیین رۆمانا میژوویی:
- ۱۰۵ ۲- ۳: دیتنەکا ئایدۆلۆژی بۆ رۆمانین (محەمەد سەلیم سواری)
- ۱۰۶ ۲- ۳- ۱: دیتنەکا نەتەوهیی - نیشتمانی:
- ۱۰۸ ۲- ۳- ۲: دیتنەکا سیاسی:

- ١١٠ ٢-٣-٣ : دیتنه کا ناینی:
- ١١٣ ٢-٣-٤: دیتنا جفاکی:

پشکا سیینی

رهگهزین رۆمانی، کریدانا وی دکهل میژوویی (رۆمانین محهمهد سهلیم سواری)
وهك نموونه (تیوری و پراکتیک)

- ١٢١ ٣-١-١: پهیوهندی دناقبهرا رهگهزین رۆمانی د رۆمانا میژوویی دا:
- ١٢١ ٣-١-١: کارهکته:
- ١٤٣ ٣-١-٢: رویدان:
- ١٥٣ ٣-١-٢: جۆرین رویدانا
- ١٥٧ ٣-١-٢: پهیوهندیا رویدانا میژوویی ب رهگهزین فهگیرانی فه:
- ١٥٩ ٣-١-٣: جه:
- ١٦٤ ٣-١-٣: جۆرین جها:
- ١٧٢ ٣-١-٣: جه و لایهتین سیمانتیک د رۆمانین (محهمهد سهلیم سواری) دا:
- ١٨٠ ٣-١-٤: دهم د رۆمانا میژووییدا:
- ١٨٨ ٣-١-٤: شیوازین دهمی د رۆمانین (محهمهد سهلیم سواری) دا:
- ١٩٣ ٣-١-٤: ب: دهمجه (زماکان):

- ٢٠٩ **ئهنجام**
- ٢١٣ **لیستا ژیدمران**
- ٢٢٩ **فههستا پهیف و زاراھان**



Zakho Centre
for Kurdish Studies
سه‌نتهری زاخو بۆ فه‌كۆلینین كوردی

ئه‌ه‌ق پهرتووكه

ئه‌ه‌ق پهرتووكه لسه‌ر جوره‌كی رومانئ یه‌ كو ئه‌وژی روماننا میژوویی یه‌، و تیدا به‌حسی په‌یدا بوونا میژوویا قی جوری رومانئ لده‌ف ئه‌ورویا و عه‌ره‌با و كوردا دكه‌ت. هه‌روه‌سا سی رومان بوینه‌ مژارا قی لیكولینئ و هه‌رسی رومان ئی یین رومان نقیسی كورد محهمه‌د سه‌لیم سواری نه‌ (گوند، واری روندكا هه‌واره) و تیدا رویدانین میژوویی هاتینه‌ ده‌ست نیشانكرن و بنه‌ما و سیمایین روماننا میژوویی تیدا هاتینه‌ كه‌نگه‌شه‌كرن.

هاقین سیابه‌ند عه‌باس

ل سا‌لا ١٩٧٧ ل باژیری ده‌وكی ژدایك بوویه.
ل سا‌لا ١٩٩٧ خواندنا خوه‌یا ئاماده‌یی ل ده‌وكی ب دو‌ماه‌یک هینایه.
ل سا‌لا ٢٠٠٢ باوه‌رناما به‌كالوریوس ل پشكا زمانئ كوردی، كۆلیژا ئادابئ، زانكۆیا ده‌وكی بده‌سته‌هینایه.
ل سا‌لا ٢٠١٧ باوه‌رناما ماسته‌ری ل پشكا زمانئ كوردی، فه‌كۆلتییا زانستین مرؤفایه‌تی، زانكۆیا زاخو بده‌سته‌هینایه.



9 789922 908144 >



ماقن چاپن یین پاراستیه بو ©
سه‌نتهری زاخو بۆ فه‌كۆلینین كوردی



Zakho Centre
for Kurdish Studies
سه‌نتهری زاخو بۆ فه‌كۆلینین كوردی

✉ zcks@uoz.edu.krd ☎ +964 (0) 751 536 1550
📍 Iraq-Kurdistan Region, Zakho- University of Zakho